

MUZEUL GRĂNICERESC NĂSĂUDEAN
UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚ”
CLUJ-NAPOCA

ARHIVA SOMEȘANĂ

XI

2012

www.cimec.ro

ARHIVA SOMEȘANĂ

**REVISTĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ
SERIA A III-A**

XI

Pe copertă: Soldat și ofițer din **Regimentul de infanterie de linie nr. 50** de la Năsăud, la 1861 (Regimentul „Grofshertzog v. Baden”) – reproducere după Gustav Amon von Treuenfest.

**MUZEUL GRĂNICERESC NĂSĂUDEAN
UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚ” CLUJ-NAPOCA**

ARHIVA SOMEȘANĂ

REVISTĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

SERIA A III-A

XI

**NĂSĂUD
2012**

REFERENȚI DE SPECIALITATE:

Prof. Francesco Guida, Universitatea „Roma Tre”, Roma
Prof. Ardian Ndreca, Universitatea Pontificală „Urbaniana”, Roma
Prof. Jakov Kulić SJ, Institutul Pontifical Oriental, Roma
Prof. Nicolae Bocșan, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Prof. Toader Nicoară, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

COLEGIUL DE REDACȚIE:**Redactori coordonatori:**

Dan Lucian Vaida, Muzeul Grăniceresc Năsăudean
Mirela Popa-Andrei, Academia Română, Institutul de Istorie „George Bariț”,
Cluj-Napoca

Membri:

Aurelia Dan, Școala Gimnazială „Lucian Blaga”, Bistrița
Cristian Găzdac, Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
Adrian Onofreiu, Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud
Dan Prahase, Muzeul Grăniceresc Năsăudean
Paul-Ersilian Roșca (doctorand), Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Claudia Sabău, Muzeul Grăniceresc Năsăudean
Floare Vaida, Colegiul Național „George Coșbuc”, Năsăud

Copertă: Marcela Tamaș

Tehnoredactare: Rodica Pop

Traducere texte: Andrada Pop, Andreea Sărmașiu

Prelucrare imagini foto: Dumitru Rotari

Orice corespondență se va adresa:
MUZEUL GRĂNICERESC NĂSĂUDEAN
Năsăud, B-dul Grănicerilor nr. 19
Tel.: 004-0263-361363
E-mail: muzeu_gr@yahoo.com
România

Please send any mail to the following address:
MUZEUL GRĂNICERESC NĂSĂUDEAN
Năsăud, B-dul Grănicerilor nr. 19
Tel.: 004-0263-361363
E-mail: muzeu_gr@yahoo.com
Romania

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor din cuprinsul volumului
aparține exclusiv autorilor.

ISSN 1583-3542

LISTA AUTORILOR

Crucița Loredana Baci	Doctorand, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Școala Doctorală „Istorie, Cultură, Societate”.
Paula Burdeți	Colegiul Național „George Coșbuc”, Năsăud.
Vasile Dobrescu	Universitatea „Petru Maior”, Târgu Mureș.
Mihai Georgiță	Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bihor.
Alexandru Kertesz	Școala Generală Nimiega de Jos, jud. Bistrița-Năsăud.
Iuliu-Marius Morariu	Student, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Facultatea de Teologie Ortodoxă.
Adrian Onofreiu	Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud.
Adrian Pătruț	Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Facultatea de Chimie și Inginerie chimică.
Maria Petrescu	Școala Gimnazială „Andone Cumpătescu”, Rafaila, jud. Vaslui.
Ion Poenaru	Profesor pensionar, Dej.
Marius Nicolae Pop	Doctorand, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Facultatea de Istorie.
Dan Prahase	Muzeul Grăniceresc Năsăudean.
Nicoleta Smaranda Preda	Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud.
Pompei Raus	Uniunea Comunelor Grănicerești Năsăudene, Năsăud.
Paul Ersilian Roșca	Doctorand, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Facultatea de Teologie Ortodoxă.
Claudia Septimia Sabău	Muzeul Grăniceresc Năsăudean.
Vasile Claudiu Tutula	Doctorand, Institutul de Istorie „George Bariț”, Cluj-Napoca.
Iosif Uilăcan	Colegiul Tehnic „Infoel”, Bistrița.
Dan Lucian Vaida	Muzeul Grăniceresc Năsăudean.
Floare Vaida	Colegiul Național „George Coșbuc”, Năsăud.
Cornelia Vlașin	Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud.

I. TARA NĂSĂUDULUI - ISTORIE ȘI CULTURĂ

CORNELIA VLAȘIN

Proprietatea grănicerească în timpul Regimentului II românesc de graniță	11
<i>La propriété pendant le IIème régiment Roumain de frontière</i>	16

DAN PRAHASE

O întâmplare „picantă” din războaiele purtate de Regimentul II Românesc de Graniță Năsăudean contra francezilor	17
<i>A “spicy” incident from the wars between the Romanian Border Regiment II Năsăud and the French</i> ...	19

VASILE CLAUDIU TUTULA

Atanasie Moș Dâmbu – apărător ferm al Revoluției Române de la 1848–1849 din nord-vestul Transilvaniei.	21
<i>Atanasie Moș Dâmbu – strong defender of the Romanian Revolution of 1848–1849 in the north-west of Transylvania</i>	31

CLAUDIA SEPTIMIA SABĂU, ADRIAN ONOFREIU

Jurnalul lui Toader Ionașc (1848–1851).	33
<i>Le journal de Toader Ionașc (1848–1851)</i>	51

RAUS POMPEI

Ioachim Mureșanu – Juristul Districtului Autonom al Năsăudului.	53
<i>Ioachim Mureșanu – Jurist of the Autonomous District Năsăud</i>	65

ADRIAN ONOFREIU

Epistole – mărturii documentare din perioada Districtului Năsăud (1861–1876)	67
<i>Lettres – témoignages documentaires de la période du District de Năsăud</i>	91

MIHAI GEORGIȚĂ

Însemnări și impresii ale scriitorului englez Charles Boner, Călător prin Districtul grăniceresc năsăudean	93
<i>Notes and impressions of the English writer Charles Boner, Traveler through the borders District of Năsăud</i>	110

VASILE DOBRESKU, ADRIAN ONOFREIU

Din istoricul activităților financiare ale băncii „Mercur” din Năsăud între anii 1899–1925	111
<i>History of financial activities of the “Mercur” bank from Năsăud between the years 1899–1925</i>	133

DAN LUCIAN VAIDA

Emil Tișca – corespondență ilustrată de pe front (II)	135
<i>Emil Tișca – illustrated correspondence from the frontline (II)</i>	171

IULIU MARIUS MORARIU

„Astra” și preoții năsăudeni de la începutul secolului XX și până la Marea Unire . . . 173	
<i>“Astra” and the priests from Năsăud from the beginning of the twentieth century</i>	
<i>until the great unification . . . . .</i>	183

IOSEF UİLĂCAN

Document privind alegerile din noiembrie 1946	185
<i>Documents sur les élections en Novembre 1946 . . . . .</i>	204

II. VARIA

MARIUS NICOLAE POP

Figura lui Napoleon Bonaparte la românii ardeleni	207
<i>The figure of Napoleon Bonaparte for Transylvanian Romanians . . . . .</i>	216

NICOLETA SMARANDA PREDĂ

Rolul cultural al tipografiilor românești din Bistrița la începutul secolului al XX-lea	217
<i>Roumain rôle culturel de l'impression Bistrița début du XXe siècle . . . . .</i>	224

ION POIENARU

O colecție muzeală nepierdută	225
<i>A valuable museum collection which has not been lost . . . . .</i>	240

PAUL-ERSILIAN ROȘCA

Fenomenul secularizării. Despre drama spiritului uman în societatea modernă . . . 241	
<i>The phenomenon of secularization. On the drama of the human spirit in the modern society . . . . .</i>	260

CRUCIȚA LOREDANA BACIU

Postul – origini, reglementare, evoluție. Studiu de caz – Transilvania sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX	261
<i>Le jeûne – origines, règlementation, évolution. Étude de cas – Transylvanie à la fin du XIX siècle et au début du XX siècle . . . . .</i>	281

PAULA BURDEȚI

Evoluția demografică a populației din zona periurbană Năsăud	283
<i>Numerical evolution of population in the periurban area of Năsăud . . . . .</i>	287

ADRIAN PĂTRUȚ, DAN LUCIAN VAIDA, FLOARE VAIDA, MARIA PETRESCU, ALEXANDRU KERTESZ

Determinarea vârstei plopilor monumentali de la Mocod și Rafaila prin datare cu radiocarbon	289
<i>Old Ages of Two Historical Romanian Trees Assessed by AMS Radiocarbon Dating . . . . .</i>	299

III. RECENZII

ADRIAN ONOFREIU

Dan Aurelia, Școlile grănicerești năsăudene (1851–1918), Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, 449 p	303
--	-----

I. ȚARA NĂSĂUDULUI – ISTORIE ȘI CULTURĂ

PROPRIETATEA GRĂNICEREASCĂ ÎN TIMPUL REGIMENTULUI II ROMÂNESC DE GRANIȚĂ

Cornelia VLAȘIN

Nevoia de securitate a Imperiului Habsburgic a determinat organizarea completă a graniței militare. Această necesitate, deși nu atât de acută în ceea ce privește posibilitatea unei agresiuni din partea Imperiului Otoman, ca în granița sudică cu două secole înainte, s-a accentuat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În faze succesive de constituire și lărgire, confiniul militar se extinsese peste teritoriile slovene, croate, sava-dunărene și tisa-mureșene, încheind cu cele bănățene și transilvănene¹.

Militarizarea graniței estice a fost determinată de interesul Curții de la Viena și al administrației habsburgice de a crea o unitate teritorială cu caracter militar care să constituie un element de stabilitate în acest teritoriu, având în vedere situația social politică din Transilvania și în particular a Văii Rodnei la mijlocul secolului al XVIII-lea (protestele și revoltele locuitorilor față de abuzurile magistratului de Bistrița, fenomenul bejeniei). Alte interese ale Curții de la Viena erau acelea de a întări poziția bisericii unite, prin întărirea catolicismului, precum și intenția habsburgilor de a crea o populație militarizată ca o contrapondere la forța nobilimii transilvane, limitarea emigrărilor masive, care micșora numărul contribuitorilor și brațelor de lucru, și nu în ultimul rând stăvilirea contrabandei și oprirea pătrunderii epidemiilor.

La 10 martie 1761, generalul Nicolae Adolf Buccow a fost numit comandantul trupelor împărătești din Transilvania, având și misiunea de a studia posibilitatea întemeierii regimentelor grănicerești în Principatul Transilvaniei. La 13 octombrie 1761, a înaintat deja un prim proiect cu propunerea înființării a 7 regimente. Se formau trei regimente de infanterie și unul de cavalerie (husari) ale secuilor și două regimente de infanterie și unul de cavalerie (dragoni) ale românilor. Din aceste unități, în zona Năsăudului urmau să se înființeze prin militarizarea a 23 de comune, cu o populație de 4.300 de familii, un regiment de infanterie cu 12 companii și unul de cavalerie (dragoni) cu 8 escadroane². În propunerea lui Buccow se stipula ca regimentele să se alcătuiască doar din

¹ Valeriu Șotropa, *Districtul grăniceresc năsăudean*, Cluj-Napoca, 1975, p. 60.

² Vasile Bichigean, *Statutul grăniceresc*, în „Arhiva Someșană” (în continuare „A.S.”), nr. 8, 1928, Năsăud, p. 78. Primele comune militarizate au fost: Rodna, Maieru, Sângeorz Băi, Feldru, Ilva Mică, Leșu, Rebrîșoara, Rebra, Nepos, Năsăud, Salva, Telciu, Coșbuc, Bichigiu, Zagra, Poienele Zăgrii, Aluniș, Suplai, Mocod, Runcu Salvei, Mititei, Sântioana și Nușfalău (Mărișelu).

greco-catolici, pe motiv că ortodocși ar fi prea atașați de coreligionarii din Moldova și Muntenia.

Cu unele revizuiuri, între care și reducerea regimentelor secuiești de infanterie la două, proiectul generalului Buccow a fost aprobat la 20 ianuarie 1762 de către Consiliul Aulic de Război, iar la 16 aprilie de către împărăteasa Maria Tereza, generalul fiind numit comisar pentru înființarea graniței militare transilvane. Teritoriul pe care se va organiza Districtul năsăudean era situat în nord-estul Transilvaniei, cuprinzând comunele de pe cursul superior al Someșului Mare și de pe afluenții acestuia: Valea Ilvei, Valea Rebrei, Valea Someșului și Valea Țibleșului.

La 21 aprilie 1762 au fost numiți de către Consiliul Aulic de Război comandanții și ofițerii pentru regimentul de infanterie și cel de dragoni de la Năsăud.

În anul 1764 s-a produs a doua etapă a militarizării districtului, prin încorporarea a cinci comune din Valea Șieului (Budacul Românesc, Gledin, Monor, Ragla și Șieut) și două comune de pe Valea Mureșului (Morăreni și Rușii Munți). În același an s-a procedat la fixarea limitelor dintre Valea Rodnei și teritoriile limitrofe, numindu-se în acest scop o comisie pentru efectuarea demarcației. La 15 ianuarie 1765, generalul Sișkovich și Michael von Brukenenthal propun Consiliului Aulic de Război să se înglobeze în teritoriul regimentului de graniță terenurile aflate în vecinătatea malului stâng al Someșului Mare, preluate de la comunele sășești: Dumitra, Pintic și Iad (Livezile). Tot acum s-a executat prima hartă a districtului de către căpitanul Hohenhansen.

Normele de bază pentru conducerea Districtului de graniță au fost fixate prin **Patenta imperială din 16 martie 1764** și dezvoltate în **Regulamentul organizatoric**, adoptat în anul 1766. Încă din primul articol se prezintă îndatoririle grănicerești, intuind astfel motivele care au stat la baza înființării regimentului: „Că atât în timp de război, cât și în timp de pace să se îngrijească de apărarea granițelor, să fie de strajă la garnizoane și la poteci, să mențină siguranța țării, prin urmărirea hoților și împiedicarea importului și exportului clandestin de mărfuri și de bucate prohibite, precum și prin prevenirea, în conformitate cu ordinele date de mai marii lor, a tuturor prevacațiilor de orice fel ar fi și a trecerii graniței”³.

Ultima etapă a extinderii teritoriului regimentului de graniță a avut loc în anul 1783, când s-a efectuat militarizarea Văii Bârgăului. Familia Bethlen, în posesia căruia se aflau satele înainte de militarizare, a primit ca despăgubire 700.000 de florini, din care 300.000 florini plătiți în numerar, iar pentru 400.000 li s-a cedat domeniul fiscal Păuliș din Banat⁴.

Instituția care se născuse nu avea doar atribuții militare, ei revenindu-i un rol mai complex care includea organizarea și conducerea întregii vieți economice și sociale din regiment.

Trăsătura fundamentală a organizării administrative a Districtului Năsăudean în timpul funcționării Regimentului a fost aceea că întreg teritoriul

³ Ibidem, p. 9.

⁴ Arhivele Naționale Serviciul Județean Bistrița-Năsăud (în continuare ANSJB), fond *Administrația Fondurilor Grănicerești*, dosar. 47, fila. 15, *Pădurile județului Bistrița-Năsăud din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Bistrița, 2005, p. 80, Virgil Șotropa, *Militarizarea văii Bârgăului*, în „A.S.”, nr. 10, 1929, pp. 1-30.

era așezat sub autoritatea organelor militare; întreaga viață a populației a fost organizată în cadrul regimentului, fiind îndrumată și condusă de forurile militare, administrația având un caracter centralizat și prin urmare colonelul, comandant al regimentului, era și conducător al administrației civile. Comandantul și ceilalți ofițeri ai regimentului nu administrau și controlau numai îndeplinirea îndatoririlor de ordin militar, ci și celelalte chestiuni, fiind ajutați de primari (juzii locali) și trei auxiliari (jurați). Aici nu au existat, așa cum era în cadrul celorlalte regimente, enclave de „provincialisti”, care au dat un caracter nemilitar sau mixt multor comune; spre exemplu în cadrul Regimentului I doar 15 comune erau pur militare, 65 erau mixte⁵.

La baza societății grănicerești era familia. **Regulamentul din 1766** nu a prevăzut pentru regimintele românești sistemul comunionului, ca în cazul Regimentului 13, probabil și din cauză că acest sistem avea în Banat o tradiție mult mai îndepărtată, el avându-și originea în comunitatea slavilor de sud. Totuși, monarhia austriacă a introdus această instituție și în zona năsăudeană, cu adaptări și transformări impuse de condițiile locale. În granița năsăudeană nu existau comuniuni prea dezvoltate: astfel potrivit statisticilor din 1830, în Districtul Năsăudean existau 4.229 de familii, compuse din 34.875 membri, numărul perechilor căsătorite fiind de 6.899, rezultând faptul că o familie era compusă din 8-9 membri, spre deosebire de zona bănățeană unde un comunion ajungea la zeci de membri⁶.

Potrivit sistemului, persoanele înscrise pe o moșie, aflate într-un grad de rudenie (în Banat puteau să nu fie rude), formau o mare familie care muncea și folosea sesia, având în frunte pe *pater familiis*, care în granița năsăudeană era titularul dreptului de posesie⁷.

Prevederea legislativă care enunța principii privind proprietatea grănicerească pentru zona Năsăudului a fost **Ordonanța din 7 ianuarie 1808**.

Pentru asigurarea forței de muncă se foloseau și în Districtul Năsăudean metodele aplicate în alte părți: adopția, reunirea familiilor puțin numeroase, intrarea prin căsătorie a unui grănicer dintr-o familie numeroasă pe sesia unei văduve sau fiice de grănicer unde lipseau moștenitori de sex masculin.

În cazul căsătoriilor, dacă femeia trecea pe sesia bărbatului ea primea domiciliul și numele soțului, fiind radiată de la domiciliul original, căsătoria fiind în acest caz aprobată de Comanda Regimentului. Femeia își pierde dreptul de moștenire la prima sesie, primind în schimb o sumă de bani și/ sau bunuri ca zestre, câștigând dreptul de moștenire pe noua sesie. În schimb dacă un grănicer se „mărita” pe sesia femeii, căsătoria trebuia aprobată de către Comanda Generală, bărbatul trecând cu domiciliul pe noua sesie, devenind astfel *pater familiis*, și păstrându-și și numele⁸. Acest lucru se întâmpla dacă pe moșia de pe care pleca grănicerul rămânea un număr suficient de bărbați care puteau presta serviciul militar. În cazul căsătoriei unei fiice de grănicer cu un

⁵ Valeriu Șotropa, *op. cit.*, p. 123.

⁶ *Ibidem*, p. 212.

⁷ *Ibidem*, p. 210.

⁸ ANSJB, fond Anton Coșbuc, d. 37, f. 5.

provincialist, trebuia să se ceară și acordul autorităților civile⁹. În granița nășăudeană aceste cazuri au fost rare, deoarece autoritățile au impus și încurajat, ca regulă, realizarea căsătoriilor între persoane din aceeași comună, pentru a nu exista sesii extinse în două comune diferite.

Femeia moștenea doar dacă membrii de sex masculin erau minori sau dacă nu existau asemenea membri, ei revenindu-i rolul de conducătoare a întregii comuniuni¹⁰.

Un alt grad de stabilire a relațiilor familiale a fost adopția; acest lucru se datora nevoii de mărire a numărului membrilor componenți ai familiilor puțin numeroase sau fără moștenitori. Adopția se putea realiza doar cu aprobarea Comandei Generale, adoptatul fiind conșcris pe sesia noii familii și primea numele familiei, ștergându-se din evidențe de la sesia de origine. Puteau fi adoptați doar cei de sex masculin, atât din familii grănicerești cât și de negrăniceri, fetele fiind excluse¹¹. Dacă cel adoptat era minor se cerea și acordul familiei sau al tutorelui legal, cu mențiunea că el nu trebuia să fie singurul fiu al familiei de la care era adoptat; dacă adoptatul era căsătorit, întreaga familie era conșcrisă pe noua sesie¹².

Cu aprobarea Comandei Generale două moșii se puteau reuni; acest fapt se întâmpla când o văduvă sau o fiică de grănicer, aflată în posesia unei moșii, se căsătorea cu un grănicer și, în lipsa altor bărbați capabili de arme pe moșia grănicerului, se aproba reunirea sesiilor¹³.

Exista și posibilitatea ca în cazul în care mai multe familii aveau un număr mic de membri sau clădiri să se poată reuni sesiile, chiar fără căsătorie¹⁴. Diviziunea comuniunilor de casă nu era admisă decât cu autorizarea Regimentului (până în 1808 era necesară autorizarea Comandei Generale), și numai când membrii se puteau întreține în urma partajului¹⁵.

Putem clasifica bunurile deținute de grăniceri ca mobile și imobile; ca urmare dacă pentru cele mobile, în modul de transmitere, moștenire, dobândire se aplica dreptul comun, pentru cele imobile s-a aplicat în graniță un regim aparte.

Terenurile cultivabile formau principala categorie de bunuri imobile, sub forma de sesii. Spre deosebire de granița bănățeană sau croată, în granița transilvană sesiile erau inegale, majoritatea familiilor posedând între 2,5 și 10 ha.¹⁶ În confiniul transilvănean nu se făcea o diferențiere între sesii ca în cel bănățean (unde avem sesia „stătătoare” care era inalienabilă și cea „întrecătoare”), astfel că întreaga sesie era inalienabilă. Potrivit **Ordonanței din 1808**, o sesie sau o parcelă dintr-o sesie nu putea fi vândută nimănui „pe veci”, ea nu putea fi arendată unui provincialist, ci doar unui grănicer, cu autorizarea autorităților militare. În cazul în care o sesie ajungea vacantă prin deces fără

⁹ *Ibidem*, f. 5.

¹⁰ *Ibidem*, f. 2.

¹¹ *Ibidem*, f. 3.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, f. 5.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Valeriu Șotropa, *op. cit.*, p. 212.

¹⁶ *Ibidem*, f. 216.

urmași sau din alte cauze, devenea împărătească, intrând sub administrarea Erariului Militar, acest lucru se întâmpla și dacă o familie fugea sau emigra¹⁷. În asemenea situații, autoritatea militară putea atribui terenurile unei familii de grăniceri nevoiașă sau le putea împărți mai multor familii¹⁸.

În cazul decesului lui *pater familias*, sesia era lăsată moștenire la cei mai apropiați moștenitori de sex masculin conșcriși la familia respectivă, împreună cu obligația serviciului militar; femeile, chiar mai apropiate ca și grad de rudenie, erau excluse de la moștenire, ele având drept doar dacă pe sesia respectivă nu existau moștenitori de sex masculin majori. În granița bănățeană succesiunea se deschidea numai după decesul ultimului membru al comuniunii, în cea transilvană se deschidea după decesul fiecărui gospodar, titular al dreptului de posesie¹⁹. Toate bunurile erau înscrise în cartea funciară, care cuprindea rubrici cu numele posesorului, dimensiunea terenului, vecinii, categoria de folosință²⁰.

Tot în această categorie se încadrau și terenurile ce aparțineau comunei (averea comunală) sau parohiei. Diferitele elemente ale patrimoniului comunei erau cuprinse în inventar, iar bunurile de natură imobiliară erau înscrise în cărțile funciare²¹, pe numele comunei de care aparțineau. Dintre bunurile aparținând comunelor unele, ca de exemplu pășunile, puteau fi folosite de fiecare membru al comunității, adică de fiecare locuitor al comunii (fără plată pentru grăniceri, deși într-o scurtă perioadă și grănicerii au plătit taxă – 1804-1808, și cu plată pentru jeleri). Aceste sume de bani intrau în casele comunale, din care sumele erau cheltuite sub controlul și verificarea periodică a autorităților militare²².

În afară de terenurile cultivabile, teritoriul graniței mai cuprindea pădurile și pășunile. Pădurile au constituit una din cele mai importante averi ale districtului, utilizate de grăniceri potrivit actelor normative speciale în materie. Pădurea era considerată proprietatea suveranului, reprezentant prin Erariul Militar, lăsată doar în posesia și folosința populației locale militarizate. În raport cu libertatea folosirii lor, pădurile erau împărțite în două categorii: a căror exploatare era permisă (*Erlaubte*) și cele a căror exploatare era interzisă (*Unerlaubte*). Administrarea pădurii se afla sub comanda autorităților militare²³.

Principalele acte normative privind pădurile au fost: **Ordonanța Silvică din 1781**, urmată de cea din **1824** și **Instrucțiunea Forestieră din 1839**, care vizau măsuri pentru exploatare și administrare a pădurilor dar și atribuțiile aparatului administrativ. Scopul urmărit prin măsurile înscrise în aceste acte a fost acela de conservare a pădurilor, combătându-se activitățile nocive. Comandanții erau obligați să supravegheze starea pădurilor.

¹⁷ *Ibidem*, p. 217.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 218.

²⁰ *Ibidem*, p. 222.

²¹ Întocmirea cărților funciare pentru zona năsăudeană a început în anul 1770 și a fost încheiată în anul 1880, fiind reînnoite și refăcute în 1790-1795 și 1817.

²² Valeriu Șotropa, *op. cit.*, p. 156.

²³ *Ibidem*, pp. 167-168.

Grănicerii utilizau pădurea pentru procurarea lemnului necesar propriilor trebuințe, iar cei de pe Bârgaie le utilizau și pentru producerea de obiecte de lemn (șindrilă, scânduri); tufișurile erau folosite pentru îngrădirea grădinilor, nutreț pentru vite, îngrășarea porcinelor nefiind uzitată într-o măsură apreciabilă în acest regiment.

În perioada graniței militare ocupațiile economice principale ale locuitorilor districtului au continuat să fie cele din perioada anterioară. Pe primul loc rămâne agricultura, practică de toți locuitorii (inclusiv de cei din serviciul activ, când nu erau înarmați). Suprafața cultivată cu cereale și legume era în 1830 de 24.804 jug., iar cea cu livezi de 20.016 jug.²⁴. Se mai practica creșterea vitelor, comerțul, vânătoarea, pescuitul, transportul pe râuri (plutăritul).

Instituția care se născuse nu avea doar atribuții militare, ei revenindu-i un rol mai complex, care includea organizarea și conducerea întregii vieți economice și sociale din regiment.

LA PROPRIÉTÉ PENDANT LE IIÈME RÉGIMENT ROUMAIN DE FRONTIÈRE

- Résumé -

Par la fondation de ces unités militaires, les cercles politiques dirigeants de Vienne, avaient l'intention de consolider leur domination sur ces provinces.

Ensuite, par la constitution des régiments de frontière, on développait les forces de l'armée autrichienne sans grever le budget de l'État, étant donné que les gardes des frontières s'entretenaient seules car c'étaient des paysans et en même temps des soldats.

Par la suite, les localités militarisées ont connu des progrès considérables non seulement dans le domaine économique, mais aussi administratif et culturel.

²⁴ *Ibidem*, p. 163.

O ÎNTÂMPLARE „PICANTĂ” DIN RĂZBOAIELE PURTATE DE REGIMENTUL II ROMÂNESC DE GRANIȚĂ NĂSAUDEAN CONTRA FRANCEZILOR

Dan PRAHASE

Cercetând prin arhiva Muzeului Grăniceresc Năsăudean, a ieșit la iveală o foarte interesantă și posibil inedită relatare a unui eveniment consemnat probabil prin istorie orală, petrecut în una din campaniile duse de Regimentul II Românesc de Graniță de la Năsăud (1762–1851) împotriva trupelor franceze ale lui Napoleon Bonaparte. Relatarea – cu mențiunea istorie orală – a fost consemnată la vremea respectivă de un muzeograf al instituției noastre, prof. I. R. Nistor, la dictarea autorului însemnărilor și cu dorința acestuia de publicare a conținutului lor.

Materialul care ne-a servit drept sursă pentru această lucrare este compus din două părți: mai întâi o foaie de caiet mic scrisă de mână, pe o singură parte, apoi două foi de format A₄ bătute la mașina de scris, de asemenea scrise doar pe o parte.

Partea scrisă de mână și adresată redacției începe cu precizarea faptului că însemnările au fost scrise de Anchidim Ureche de 85 de ani, din Poiana Ilvei, născut în anul 1918. De fapt, respectiva persoană roagă, având în vedere vârsta sa înaintată (85 de ani, întocmai ca vârsta omului care-i povestise întâmplarea) și faptul că terminase doar cinci clase primare, să-i fie iertate greșelile de exprimare și ortografia și ca însemnările sale să-i fie corectate în vederea redactării lor pentru tipar. Semnează cu respect Anchidim Ureche, iar în partea din dreapta jos este trecută o dată aproximativă, și anume luna februarie a anului 2003.

Vom analiza acum cele două pagini bătute la mașină.

Redactarea începe în iarna anului 1984, când autorul însemnărilor avea deci 36 de ani. El stătea și aștepta un tren în gara din comuna Ilva Mică. Intrând în sala de așteptare, s-a așezat lângă un bunic bătrân, cam de 85 de ani după aprecierea autorului. Acesta îl întreabă de unde este, iar răspunsul autorului însemnărilor este că din Poiana Ilvei și așteaptă un tren care merge la Cluj. Atunci bătrânul îi spune ca-i va povesti o întâmplare petrecută pe timpul lui Napoleon Bonaparte, auzită de la bunicul (moșul) său, care la rândul său o auzise și el de la moșul său. Acesta din urmă făcuse parte din Batalionul I al Regimentului II de Graniță, comandat de Stoianich.

Relatarea include aici o mică paranteză, în care se menționează faptul că soldații erau îmbrăcați cu haine de pănură neagră și țesute, din care cauză erau denumiți Cătanele negre. Îmbrăcămintea de iarnă era un fel de suman din pănură, și anume un model larg, cu pliuri. Pe cap purtau o glugă de asemenea din pănură, care avea un dos de „pospal” roșu (după expresia naratorului), unde era trecut (mai exact brodat) numărul matricol corespunzător al soldatului.

Apoi bătrânul revine la povestire, menționând că strămoșul său făcuse parte din tabăra cea lungă în războiul cu „Frâncii” (este exprimarea sa pentru francezi). El făcuse șapte ani armată la austrieci, iar în acest timp luase parte la 21 de campanii. În această perioadă fusese camarad nedespărțit cu feciorul popii din Poiană, care era cel mai tânăr dintre soldați (fusese încorporat la 16 ani), dar și cel mai voinic. Au fost deci camarazi până ce băiatul popii din Poiană a căzut în luptele contra trupelor lui Napoleon Bonaparte.

Deși autorul l-a întrebat, bătrânul nu-și amintește numele flăcăului în cauză, doar faptul că era iubit de toți soldații, având în vedere că era cel mai tânăr. Apoi menționează faptul că, după cum i se povestise, o companie lupta câte trei zile cu armata lui „Bunăparte” (ca să folosim exprimarea bătrânului), apoi erau înlocuiți cu altă companie și ei deveneau trupe de rezervă.

Întâmplarea propriu-zisă se petrece când o parte din acei soldați erau în rezervă; deoarece mâncarea se împutina sau chiar se terminase, doi soldați din acest batalion, mânați fiind de foame, au furat o slănină întreagă de la un italian. Apoi au intrat cu slăcina în cazarmă, unde le era cantonamentul. Deoarece simțeau că erau urmăriți, fiindu-le frică, unul dintre ei a zis celorlalți să facă repede ceva cu slăcina. La aceste vorbe, feciorul popii, aflat și el în cazarmă, le cere camarazilor s-o facă „laibăr” (adică pieptar) și s-o ia el în spate. Cu alte cuvinte, cătanele trebuiau să taie două găuri în partea de sus a slăninii și pe acolo el trebuia să-și introducă mâinile. Așa se face, iar feciorul popii îmbracă slăcina, după care le cere celorlalți să-l ajute să-și ia sumanul peste ea și să-l aranjeze în așa fel încât slăcina să nu fie vizibilă.

Numai cât apucaseră să aranjeze slăcina și sumanul de culoare neagră în spatele flăcăului în cauză, că își fac apariția civilul italian și doi ofițeri. Unul din ei dă ordin ca să iasă afară toate cătanele și să se aranjeze în linie dreaptă.

După ce termină percheziția în cazarmă și nu găsesc nimic, ofițerii și civilul italian au ieșit afară și au trecut prin fața liniei soldaților, să cerceteze dacă nu au cumva ceva la ei în saci sau în valize. Negăsind nimic nici de această dată, ofițerii i-au tras o morală civilului pentru că a învinuit pe nedrept cătanele și le-a înjosit.

Italianul păgubit pleacă supărat acasă, iar ofițerii le dau liber soldaților aliniați și se duc la treaba lor. Cătanele nășăudene intră în cazarmă și scot sumanul și slăcina de pe feciorul popii. Acesta ia un cuțit și face porții de slănină pentru toți soldații, ba chiar și pentru ofițeri, deoarece și aceștia erau flămânzi.

Aici se încheie relatarea, deoarece sosește trenul iar autorul și bătrânul (care ar mai fi vrut să povestească) sunt nevoiți să se despartă.

După întoarcerea de la Cluj, autorul acestor însemnări recurge la monografia comunei Sâniosif sau Poiana, a preotului Ștefan Buzilă, apărută la Bistrița în anul 1910. Concluzia la care ajunge este că bătrânul a avut dreptate.

Astfel, el găsește la pagina 126 din amintita monografie faptul că schița genealogică a familiei preotului Petre Ureche era alcătuită din doi băieți și șapte fete. Se menționează că primul născut, Scridon, a mers în tabăra de război între anii 1793–1800 și a murit acolo. Mama băiatului atât de mult s-a întristat încât s-a îmbolnăvit de gută și a murit.

Apoi, la pagina 243 (după spusele povestitorului) se găsește o însemnare potrivit căruia Batalionul al doilea a fost dispus, la 9 septembrie 1796, la armata din Italia. A avut acolo șase campanii mari și s-a remarcat apărând timp de trei zile podul de la Arcole. Apoi este indicată și o altă sursă, și anume Revista Ilustrată, 1902, p. 104. Mai departe este amintit că batalionul a fost mobilizat în anul 1799 și a ajuns în cetatea Ulm, pe Rin. Încheierea păcii s-a petrecut pe 15 februarie 1801, iar în iunie 1801 soldații au ajuns acasă. Sunt dați cu numele 36 de poienari care au participat la această campanie, iar la poziția nr. 12 este întâlnit numele lui Scridon Ureche. Ofițerii care i-au condus pe acești poienari sunt menționați ca fiind locotenenții Gălan și Mohai. Un număr de 16 poienari au murit în această campanie (printre care și flăcăul ce salvase onoarea cătanelor năsăudene cu ideea sa, potrivit expresiei folosite în textul bătut la mașină). Alți 16 dintre poienari s-au întors acasă sănătoși, trei s-au întors răniți la un picior iar unul s-a întors rănit la spate.

În sfârșit, este de remarcat vitejia cătanelor năsăudene care și-au vărsat sângele pe câmpuri de luptă străine pentru asigurarea și păstrarea unor minime drepturi în țara lor, pentru ca nația română băștinașă în Ardeal să evite a fi asimilată. Iar ultima frază din aceste însemnări exprimă regretul martorului că trupele regimentului năsăudean nu sunt recunoscute în istorie decât ca și armată austriacă, și nu ca și cătane românești.

Așadar, aceasta este relatarea pe care am găsit-o în dosarele din arhiva muzeului. Întâmplarea este cu atât mai interesantă cu cât ea este – după părerea noastră – inedită și constituie un eveniment „picant” din istoria faptelor de arme ale Regimentului al II-lea Românesc de Graniță de la Năsăud. Ne exprimăm satisfacția pentru faptul că se găsesc oameni care rețin și care comunică astfel de întâmplări deoarece în caz contrar peste ele s-ar așterne negura uitării.

A “SPICY” INCIDENT FROM THE WARS BETWEEN THE ROMANIAN BORDER REGIMENT II NĂSĂUD AND THE FRENCH

– Summary –

This study presents a “spicy” incident that took place in one of the campaigns conducted by the Romanian Border Regiment II Năsăud against Napoleon Bonaparte.

ATANASIE MOȚ DÂMBU - APĂRĂTOR FERM AL REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848-1849 DIN NORD-VESTUL TRANSILVANIEI

Vasile-Claudiu TUTULA

Un rol important pe timpul revoluției de la 1848 în apărarea Chioarului, Maramureșului, Țării Lăpușului și părților de nord-vest ale județului Bistrița-Năsăud l-a avut sublocotenentul Atanasie Moț Dâmbu, din comuna Zagra, care a fost ofițer în Regimentul 2 Grăniceri (17 Infanterie) de la Năsăud.

Beneficiem după 1990 de traducerea din limba germană, făcută de Lucian Moise din Bistrița a lucrării: *„Istoria de arme din 1848 și 1849 a sublocotenentului pensionat Moț Dâmbu. Pe lângă 32 bucăți de ordine originale ale Regimentului și altele ca și anexe în plus. Și încă 3 bucăți mărturii sub a, b și c”*¹. Este de altfel un jurnal de război. Traducerea în limba română a fost publicată de cercetătorul Mircea Prahase în volumul *„Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii”*, tipărit în 2003 sub egida Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud², la Editura Supergraph din Cluj-Napoca. Pe parcursul celor 54 pagini de memorialistică, traduse din germană în 2002-2003 de Lucian Moise de la Bistrița, avem cu totul o altă imagine, mult mai amplă și bogată, față de cele întâmplătoare în nord-vestul Transilvaniei, în perioada 15 octombrie - 11 martie 1849³. Este în discuție o perioadă de aproape 5 luni de zile, timp în care Chioarul, Lăpușul și zona de dislocare de nord-vest a Regimentului 2 Grăniceri a fost implicată într-o multitudine de evenimente, în special militare, îndeosebi Companiile de Grăniceri nr. 11, 9, 8 și 10 de la Mocod, Zagra, Salva și Telciu, care au oferit efective militare pentru a face față invaziei ungare și gărzilor ungurești în nord-vestul Transilvaniei.

La 15 octombrie 1848, sublocotenentul Atanasie Moț Dâmbu a primit o scrisoare la Zagra din partea locotenentului Domide, adjutant al regimentului prin care locotenent-colonelul pensionat Reininger, locțiitorul locotenent-colonelului Carol Urban l-a împuternicit să organizeze apărarea localităților din Chioar (Kovar) împotriva *„tulburărilor ivite ale națiunii ungare”*⁴, datorită

¹ Cf. *Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii* (volum îngrijit de Mircea Prahase), Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003, p. 9.

² *Ibidem*, format A₅, 284 pagini.

³ Jurnalul lui Atanasie Moț Dâmbu se termină la 11 martie 1849, ca și consemnare.

⁴ *Ibidem*, p. 10; Jurnalul începe cu ziua de 15 octombrie 1848, cu mențiunea că până la 23 septembrie la Zagra și Mocod au sosit din zona Chioar, Baia Mare și Lăpuș, 2548 provinciali pentru a cere ajutorul R. 2 Gr. din Năsăud împotriva gărzilor ungurești înarmate ale lui Katona, Teleki și Kornisch.

faptului că poporul român din această zonă nu a acceptat, „*nesupunându-se în orice caz ministerului (de războiu s.n.) unguresc*”⁵, drept pentru care comanda Regimentului 2 Grăniceri de la Năsăud „*l-a desemnat pe cunoscutul domn locotenent Dâmbu din Zagra, care va conduce poporul ca un tată înțelept, ale cărui ordine noi le ascultăm și ne vom supune la al său ordin, a cărui sosire o așteptăm în localitatea Fânațe, acolo unde se află pentru al său cartier clădiri ale statului și unde se află în apropierea graniței ungare și în mijlocul districtului Kovar (Chioar s.n.), din aceasta poporul va fi mai încrezător și mai pregătit pentru apărare*”⁶. Așadar, a fost o cerere a populației din zonă, el fiind cunoscut de mai mulți fruntași ai localităților din Lăpuș și Chioar care au cerut la cele două adunări ale grănicerilor din 10 iulie și 13-13 septembrie 1848 să fie ajutați în caz de atac.

Despre Atanasie Moț Dâmbu scrie în lucrarea sa și Karl Klein, intitulată „*istoria de arme a Regimentului cezaro-crăiesc de infanterie nr. 17 național român transilvănean*”⁷. Acesta susține că „*locotenentul pensionat Moț Dâmbu a organizat în același timp o armată teritorială din voluntari români în districtul Chioar, apoi în comitatele Solnocul de Mijloc și Solnocul Interior, ai căror locuitori au depus jurământul de credință față de Majestatea Sa împăratul Ferdinand. Locotenentul Moț Dâmbu a instalat noi conduceri în localitățile din zonă, împiedicând autoritățile rebele ale comitatelor să mai terorizeze populația și obligându-le să renunțe la activitatea lor*”⁸.

Nestor Șimon, într-o lucrare recent tipărită prin grija Arhivelor Naționale, județul Bistrița-Năsăud, aduce dovezi foarte clare privind faptul că în luna septembrie 1848: „*Toată românimea din Chioar e răsculată*”⁹. Românii din Chioar, Solnoc și Dăbâca care în lunile iulie și septembrie-octombrie 1848 au venit la Năsăud în număr de peste 40.000 de oameni; aceștia, fiind „*mai mult ca de la 290 de comune românești*”¹⁰, cereau să fie ajutați împotriva atacurilor gărzilor ungurești, conduse de Teleky, Kornisch și Katona.

Trebuie spus că locuitorii Chioarului, în majoritate zdrobitoare români, l-au dorit pe Atanasie Moț Dâmbu apărător al lor, printr-o scrisoare adresată de mai multe localități comenzii Regimentului 2 Grăniceri români din Năsăud: „*Dacă nu primim pe acest domn pentru alinarea și conducerea poporului revoltat, atunci acesta rămâne ca o turmă fără păstor*”¹¹.

La 15 octombrie 1848, Atanasie Moț Dâmbu a primit ordinul de la regiment pentru a se deplasa în Chioar cu mai mulți călăreți. El a plecat la 20 octombrie din Zagra. A înnoptat în 20/21 octombrie 1848 la Agrieș, iar de aici în ziua de 21 octombrie la Suci de Sus, unde a dat o Proclamație în

⁵ Ibidem, p. 11.

⁶ Ibidem.

⁷ Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, *Contribuții documentare privind istoria Regimentului grăniceresc năsăudean*, Edit. Argonaut, Cluj-Napoca, 2012, pp. 49-253.

⁸ Ibidem, p. 189.

⁹ Cf. Nestor Șimon, *Starea regimentului și evenimentele din anii 1848-1849*, Edit. Mesagerul, Bistrița, 2007, p. 192.

¹⁰ Ibidem, p. 183.

¹¹ Cf. *Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii*, op. cit., p. 11. (Scrisoarea localităților din Chioar, 4 octombrie 1848), adresată comenzii R.2 Gr. de locuitorii din Berintia, Waad, Lecia, Fânațe, Ploptiș, Trestie, Csocalisch, Mănăștur și alte sate ale districtului Chioar).

limbile română și maghiară în 9 puncte. Proclamația în limba maghiară, cu același conținut, a trimis-o la Baia Mare la autoritățile comitatense prin intermediul preotului ortodox din Suci de Sus. În respectiva Proclamație, datată 23 octombrie 1848, Suci de Sus, el face apel la români și unguri să trăiască în bună pace așa cum „peste 800 de ani am trăit ca frați și camarazi în pace și armonie după vrerea lui Dumnezeu în toate faptele noastre...”¹². El cere ca „să nu ne urmărim unul pe celălalt și împotriva tuturor legilor să furăm avuțiile, să pustiim, chiar să provocăm vărsare de sânge, care sunt acțiuni neplăcute Atotputerniciei?”¹³ Atanasie Moț Dâmbu insistă ca „fiecare națiune este obligată de a-și păstra credința față de Dumnezeu și Majestatea Sa Împăratul”¹⁴, ca fiecare cetățean al țării să lupte „pentru pacea și liniștea conaționalilor români și unguri”¹⁵.

La punctul nr. 5 al Proclamației din 23 octombrie 1848, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu ordonă ca să nu fie atacate averile proprietarilor, mărfurile și curțile lor; „se ordonă în general ca nimeni dintre locuitorii satelor să nu îndrăznească la avuția acestora, fie de orice fel, locuințe, curți, grâne sau animale, să pricinuiască pagube, și în fiecare localitate la astfel de curți va fi ținută o strajă din oamenii activi și cu judecată, care să păzească, zi și noapte ca să nu se înstrăineze nimic din avuție, iar servitorimea care a rămas nu va fi atinsă nici un pic, ci va fi tratată prietenos”¹⁶. În conținutul punctului nr. 6 se propunea o pace statornică și de nesfârșit și că „este necesar ca cele două părți beligerante să depună armele”¹⁷, ținând seama că „băieții nevinovați și fetițele și mamele lor ar putea să își piardă viața printr-o astfel de tulburare, să socotim just dacă sângele acestor nevinovați nu imploră”¹⁸. Aceste cuvinte ale lui Moț Dâmbu sunt pline de înțelepciune și rațiune, de respect și umanism sincer față de viață, față de tineri și vârstnici, de a li se proteja viața și bunurile materiale.

În conținutul punctului nr. 7, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu ia atitudine împotriva conducătorilor gărzilor ungurești de la Baia Mare care au atacat localitatea Cătălina (Katafalva), doar sub pretextul de a fi uciși și spânzurați românii, iar „unii au fost executați numai datorită motivului că au depus jurământul la drapelul împărătesc la Năsăud”¹⁹.

Se face apel la „EGALITATE, LIBERTATE și FRATERNITATE”, la moșierii unguri care i-au adus pe oamenii români săraci subjugați, „încât aceștia au decăzut până la cele mai animalice fapte în afară de natură (în afară de animale n. trad.) și toate acestea au mers atât de departe încât acești iobagi au părăsit ale lor ogoare și cu propria mână, chiar fără nici o despăgubire, au fost nevoiți de a folosi armele”²⁰.

¹² Ibidem, p. 13.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Cf. Istoria de arme din anii 1848 și 1849 a sublocotenentului pensionat Moț Dâmbu, în vol. *Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii*, volum îngrijit de Mircea Prahose, Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003, p. 13.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem, p. 14.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem, p. 14, cf. punctului nr. 7 din Proclamația din 23 octombrie 1848, Suci de Sus.

²⁰ Ibidem, p. 14, cf. punctului nr. 8 din Proclamația din 23 octombrie 1848, Suci de Sus.

În finalul Proclamației din 23 octombrie 1848, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu susține: „vreau să exprim a mea dorință că atât românii cât și ungurii să rămână în pace și unitate, din huthen (?) unul altuia, să nu ne scurtăm cât de puțin avuțiile, să nu punem foc sau mai mult în orice alte lucruri să unelitim unul împotriva celuilalt, ci să judecăm drept, deoarece greșeala de mai târziu ar putea aduce o urmare și mai rea decât prima”²¹.

Proclamația din 23 octombrie 1848 a fost răspândită în aproape toate localitățile din Chioar, Lăpuș, Solnoc și Dăbâca, iar despre conținutul ei locotenentul Atanasie Moț Dâmbu a înaintat un raport în 7 puncte la sediul Comandamentului Regimentului 2 Grăniceri din Năsăud. În raportul respectiv se arată că au fost ținute două adunări, prima în 23 octombrie la Suciu de Sus, iar a doua la Mesteacăn²². La Suciu de Sus s-a constituit o trupă alcătuită din 2.000 de oameni, în Rohia a doua trupă formată din 4.000 de oameni, iar la Șomcuta Mare a treia formată din 800 de oameni, printre care 600 de călăreți destoinici²³. Acesta a fost doar primul moment, primul calcul posibil, specificându-se că la al doilea ordin în zonă ar putea fi adunați 30.000 de oameni²⁴ pentru apărarea localităților.

La 24 octombrie 1848, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu s-a deplasat de la Suciu de Sus la Mesteacăn, prin Lăpușul Românesc. La adunarea de la Mesteacăn din 25 octombrie 1848 a participat o mulțime de oameni, de români, formată din 4.012 oameni²⁵, după datele trimise la Năsăud.

La 26 octombrie 1848, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu a emis un nou raport către Comandamentul Regimentului 2 Grăniceri de la Năsăud, în care arată și nemulțumirile românilor din zona Lăpușului și Chioarului deoarece „la Podul Cătălinei au fost spânzurați 3 români învinovați numai pentru că au depus jurământul față de majestatea Sa Împăratul la Năsăud”²⁶. El incriminează că cel care ar fi ordonat acest gest încalificabil pe Mihai Gabor, un preot român din Maramureș, numit fiind „Iuda cel fără Dumnezeu al românilor Kirali Bistos!”²⁷. El arată că a organizat oamenii pe companii, fiecare companie fiind alcătuită din 60 de oameni, numind comandanți de încredere la fiecare companie. Menționează că: „în decursul trecerii mele prin localități am pregătit pe toți locuitorii pentru păstrarea liniștei generale și purtării deosebit de pașnice împotriva ungurilor învecinați”²⁸. Raportează apoi că a început instrucția cu companiile și plutoanele: „Astăzi după-amiază am pus coloana în marș pe o câmpie și i-am învățat ordonarea pentru atac în mai multe coloane și toate cele ce aparțin de război, am trimis patrulă la toate posturile, din loc

²¹ Ibidem, p. 15.

²² Ibidem, pp. 16–18.

²³ Ibidem, p. 19.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem, p. 18.

²⁶ Cf. locotenent Atanasie Moț Dâmbu, *Istoria de arme din anii 1848 și 1849 a sublocotenentului pensionat Moț Dâmbu*, în vol. *Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii*, volum îngrijit de Mircea Prahase, Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003, p. 20.

²⁷ Ibidem, p. 19.

²⁸ Ibidem, p. 20.

în loc am instruit chiar personal; în această zi nu mi-a mai rămas timp decât puțin să mănânc ceva”²⁹.

Informează Comandamentul Regimentului 2 Grăniceri de la Năsăud că circulă și sunt tot mai multe informații și zvonuri că o serie de sate românești „au fost amenințate cu tâlhării și agresiuni în fiecare moment de către revoltații unguri ce urmau să intre acolo, săracii localnici vin speriați în fiecare oră la mine cu aceste plângeri, să mă întrebe de sfaturi; foarte natural, din această cauză liniștea va fi distrusă tot mai mult, și oamenii sunt aduși în dezordine și ceartă”³⁰.

La Mesteacăn, în 27 octombrie 1848, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu a întocmit un ordin în 4 puncte pentru apărarea localităților românești, întărirea companiilor cu oameni, dotarea lor cu armament și asigurarea cu alimente pentru cel puțin 5–6 zile. Au fost numiți până la noi ordine comandanți de companii, nobili români, majoritatea cu nume ungurizate: Kis Ianosch (Micu Ioan), Frink Ignatz (Frînc Ignat), Ștef Ionasch (Ștef Ioan), Kastan Iohan (Costan Ioan), Popovici Iohan (Popovici Ioan), Farkasch Demeter (Lupu Dumitru), Hast Wassilika (Hast Vasilică), Lazăr Alexa, Paul Wassilika și Lazăr Theodor³¹. În aceeași zi, 27 octombrie 1848, la ora 11 înainte de masă, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu a sosit la Șomcuta, unde a organizat cele două coloane adunate.

La 28 octombrie 1848, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu afirmă; „am adunat masa populară la Remetia, am triat-o dispusă în 3 grupuri și pe cel mai mare câmp am întreprins manevre de teren prin poziționarea tuturor grupelor în ordinea de luptă, și fiecare grupă am instruit-o, apoi am adunat totul și am ordonat să se facă tabără”³². În ziua de 29 octombrie 1848, duminică a fost ținută „o mare paradă militară, urmată de slujbe religioase, câte 4 preoți la fiecare careu (detasament s.n.) după care s-au ținut cuvântări și poporul a fost instruit să rămână la mai multă loialitate și ascultare față de monarhul preaînălțat”³³. În următoarea zi, 30 octombrie 1848, tabăra de la Remetia s-a mărit, sosind aici și coloanele de la Suci de Sus și Lăpușu Românesc (Tg.-Lăpuș s.n.). În aceeași zi, la Remetia au sosit 4 delegați din partea orașului Baia Mare (pe care Atanasie Moț Dâmbu nu-i nominalizează inițial s.n.) pentru a încheia un tratat de pace, în 17 puncte³⁴. Părțile s-au declarat pline de optimism. Dar totul a fost o cursă, un pretext. Cei 4 au venit cu scopul de a spiona, de a cunoaște numărul și valoarea armatei populare, cine sunt comandanții, cum sunt organizate satele românești pentru apărare. În plus, cei 4 deputați au adus și un pictor care i-a făcut un portret lui Atanasie Moț Dâmbu, bineînțeles pentru recunoașterea chipului și a staturii sale. Bineînțeles, și această acțiune făcea parte din spionajul celor 4 deputați.

În amintitul tratat, în cele 17 puncte s-au stabilit reguli și principii foarte clare pentru ca la așa-zisa frontieră de nord-vest cu Ungaria (o serie de teritorii ale Transilvaniei de nord-vest și vest au fost date de habsburgii Ungariei s.n.)

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem, pp. 20–21.

³¹ Ibidem, p. 21.

³² Ibidem, p. 32.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem, pp. 23–24.

să domnească liniștea și pacea, buna înțelegere dintre români și unguri. La punctul nr. 1 se prevedea: „Toate trupele revoluționare înarmate cunoscute sub numele de *Onkentes* vor fi îndepărtate de la graniță”³⁵. La punctul nr. 3: „Nu se vor accepta nici unde spânzurători și unde se găesc se vor da jos”³⁶. La punctul nr. 7: „Înțelegerile făcute pentru punerea la dispoziție a recruților vor fi declarate ca nule și neavenite”³⁷. Conținutul punctului nr. 10 arăta astfel: „Acei 3 români spânzurați la Podul Cătălinei vor fi dați jos în prezența celui domn care i-a condamnat la moarte (se referă la Mihai Gabor s.n.) și vor fi înmormântați în cimitirul general după obiceiurile creștinești de către 6 preoți”³⁸. La punctul nr. 17 se specifica: „Toate armele adunate la Șomcuta și acelea aduse de la Bistrița (nu se spune nimic despre cele 1913 arme luate în mai 1848 din depozitul de la Dej, prin „concursul” colonelului Jovich, comandantul Regimentului 2 Grăniceri Năsăud s.n.) vor fi predate și trimise Regimentului”³⁹.

Sunt, așadar, măsuri, care dacă ar fi fost puse în aplicare, alta ar fi fost situația privind evoluția evenimentelor ce au avut loc în lunile octombrie-decembrie 1848 în Chioar și zona Lăpușului. Autoritățile ungurești și cei 4 deputați însă s-au opus, nedorind liniștea și pacea. Pe bună dreptate, la 30 octombrie 1848, Atanasie Moș Dâmbu menționează: „punctele de pace cu Baia Mare sunt o încercare de mare falsitate și drumul nostru spre pace este întrerupt, prin urmare localitățile de graniță de la granița ungurească vor fi ordonate în stare de apărare”⁴⁰. De fapt, așa s-a și întâmplat. Unitățile care au trecut de partea revoluției ungare și gărzile ungurești vor ataca în zilele următoare localitățile românești, în urma atacurilor rezultând mulți morți, devastări și incendieri de localități.

Spre exemplu: „în localitatea Simbelești, la graniță au fost împușcați 12 oameni (toți românii s.n.) în aceste zile prin atacarea satului, dintre care patru au rămas morți pe loc, trist îndeajuns, în schimb românilor să li se recomande liniștea și pacea, să li se interzică strict săvârșirea faptelor brutale, aceasta nu se potrivește cu egalitatea, libertatea și fraternitatea”⁴¹, lozinci lansate de revoluția ungară, în programul cu cele 12 puncte, lansat la 15 martie 1848 la Pojon (Bratislava) și Pesta.

Atanasie Moș Dâmbu este îngrijorat de faptul că: „Somațiile scrise din partea autorităților ungare prin care românii să se predea ministerului ungur (se referă la recrutări s.n.), trec în toate satele, în caz contrar vor fi toți uciși în patru zile de către puterea militară trimisă împotriva lor, dar deoarece astăzi este a patra zi, m-am găsit astfel obligat să ordon coloana în stare de război la un loc în punctele cele mai amenințate”⁴². Cele 5 tabere de adunare al luptătorilor au fost stabilite la: Suciul de Sus, Lăpușu Românesc, Mesteacăn, Remetia și Șomcuta Mare.

³⁵ Ibidem, p. 35.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem, p. 24.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem, p. 27.

⁴² Ibidem.

Ținând seama că situația era foarte critică în zonă, Atanasie Moș Dâmbu a stabilit un plan de apărare: „După ce satele de la granița Ungariei au fost amenințate și atacate de rebeli, incendiate, oamenii uciși, toată averea furată brutal, la cererea poporului am pus să fie ocupată granița spre Ungaria, respectiv punctele cele mai amenințate”⁴³. A stabilit următorul plan de repartiziție a posturilor:

ÎMPĂRȚIREA POSTURILOR

Nr. crt.	Numele satului	Drum	Pod	Nr. oameni	Pachete cartușe
1.	Lăpușul Unguresc și Suciul de Sus	-	-	-	-
2.	Săurești	1	1	100	30
3.	Ploptiș	-	-	50	30
4.	Cărpiniș	-	-	125	-
5.	La Cărbunari	-	-	125	-
6.	Cornea	-	-	150	-
7.	Secheleşeni	1	1	125	30
8.	Coltcauă	-	-	-	-
9.	Lăpuș Hășmaș	1	1	250	20
10.	Soceri	-	-	300	-
11.	Bonțida Mică	-	-	150	-
12.	Bonțida Mare	-	-	200	-
13.	Colțirea	-	1	120	20
14.	Mogoșești	1	-	200	-
15.	Bribilești	-	-	200	-
16.	Domnești	-	-	40	-
17.	Lucoșești	1	1	120	20
18.	Mânzeșul	-	-	300	-
19.	Remeșile	1	-	200	-
20.	Feleaca	-	-	120	-
21.	Tohatul	-	-	90	-
22.	Sălsigul	-	-	400	-
23.	Uilacul de Someș	-	-	150	-
24.	Ulțugu	-	-	50	-
25.	Dicea	-	-	50	-
26.	Motoși	-	-	150	-
27.	Surcele	-	-	200	-

⁴³ *Ibidem.*

Nr. crt.	Numele satului	Drum	Pod	Nr. oameni	Pachete cartușe
28.	Oarza de Sus	-	-	80	-
29.	Stremți	-	-	68	-
30.	Săliște	-	-	200	-
31.	Odești	-	-	300	-
32.	Băița	-	-	300	-
33.	Osuțu de Sus	-	-	200	-
34.	Bârseul de Sus	-	-	350	-
35.	Corni	-	-	60	20
36.	Bața	1	-	50	20
37.	Greștia	-	-	60	20
38.	Gardani	-	-	200	30
39.	Leșia	-	-	150	1
TOTAL		5	6	5890	241⁴⁴

Pentru toate satele prezentate mai sus „au fost lăsate la 31 octombrie 1848, ora trei, după amiază să se îndepărteze, în funcție de poziția localității lor, trupele pentru ocuparea graniței și apărarea satelor lor de atacul și nelegiuirile, trupe alcătuite din coloanele armatei populare de la Remetia, unde batalioanele au fost ordonate să se adune...”⁴⁵.

Neajungându-se la nicio înțelegere cu autoritățile de la Baia Mare, ciocnirile și atacurile asupra satelor românești s-au generalizat, atât din partea unităților militare cât și a gărzilor ungurești, pregătite special de autoritățile din Baia Mare. Atacurile s-au generalizat la 1 noiembrie 1848 și 2 noiembrie 1848 la Podul Cătălinei, unde a fost atacat batalionul comandat de maiorul Pop Mihăiescu, ulterior localitățile Sechelășeni și Remetia⁴⁶. Având arme puține, nici măcar un tun, fiind slab înarmați majoritatea luptătorilor, doar cu topoare, coase, furci, țapine, românii nu au fost în măsură să facă față atacurilor masive ale trupelor ungare și gărzilor naționale ungurești, care dispuneau de tunuri și cavalerie (circa 600 de cavaleriști).

Atanasie Moț Dâmbu a hotărât să blocheze poșta de la Baia Mare spre Dej și invers, care trecea pe teritoriul dat în primire regimentului nășăudean, să ridice palânci în defileul îngust de la Mesteacăn, blocarea drumului cu grămezi de pietre, păstrarea pozițiilor de apărare cu toată forța, numirea adjutantului Ioan Cocian ca șef al coloanei care se va ocupa cu operațiunile de blocare⁴⁷, menționate mai sus. El s-a retras cu statul său major la Lăpușu Românesc și Suciul de Sus, pentru a stabili noi forțe de intervenție, pentru a opri înaintarea forțelor ungurești și a le respinge dincolo de frontieră. Duminică, 4 noiembrie 1848, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu și-a retras punctul de comandă la Suciul

⁴⁴ Ibidem, pp. 27-28.

⁴⁵ Ibidem, p. 28.

⁴⁶ Ibidem, pp. 31-32.

⁴⁷ Ibidem, p. 33.

de Sus. La Lăpușu Românesc (azi, Tg. Lăpuș s.n.) au fost adunați pentru intervenție 1050 cosași și 150 de pușcași, fiecare pușcaș primind 4–6 cartușe⁴⁸. Această adunare a fost ordonată de Atanasie Moț Dâmbu prin comandanții săi.

Începând cu 4 noiembrie 1848, pentru zona Chioarului și Țara Lăpușului va fi un adevărat calvar, îndeosebi pentru localitățile românești, care vor fi victime ale atacurilor nenumărate ale trupelor ungare și gărzilor ungurești, 27 de localități fiind devastate și incendiate până la 1 decembrie 1848. Locotenentul Atanasie Moț Dâmbu și pușinii săi subordonați din statul său major vor trece prin grele situații, unele de neimaginat, datorate invaziei Transilvaniei de către trupele generalului polonez Iosif Bem, angajat în slujba guvernului Kossuth de la Pesta.

La Suci de Sus, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu și-a organizat din nou forțele populare pentru luptă și tactica de luptă, urmare a atacului masiv din 7 noiembrie 1848 la Podul Cătălinei, Făurești, Strâmbul, Vadul și Bărbeni⁴⁹. În aceeași zi, Atanasie Moț Dâmbu a primit ordin ca împreună cu căpitanul Mihăilaș să organizeze pentru apărare⁵⁰. Dejul, Mocodul, Suci de Sus, Lăpușul Românesc, Zagra, urmare a pierderii luptelor de către Regimentul 2 Grăniceri de la Vaida-Sântioana și Reghin, în confruntarea cu secuii și regimentele secuiești. Acest ordin a fost emis de locotenent-colonelul Carol Urban, comandantul Regimentului 2 Grăniceri Năsăud. În ziua de 8 noiembrie 1848 s-a executat un marș de la Suci de Sus spre Suci de Jos, satul unguresc Domokos și Lăpușu Românesc. Au fost capturați 12 spioni în zona Lăpușului Românesc, Băiuțului și Băii Mari⁵¹. Au fost stabilite puncte de dispunere, posturi de observare: Lăpușu Românesc, Strâmbu, Băiuț, Domokos, Lăpușu Unguresc, Groși și Larga și alte localități.

La 7 noiembrie 1848 au sosit la Agrieș, locotenentul major Anton Reichel și locotenentul Thomy, împreună cu 38 de grăniceri înarmați, trimiși ca întărire⁵². La 10 noiembrie 1848, Atanasie Moț Dâmbu și cu 2 ofițeri s-au deplasat la Agrieș, iar de aici, la Zagra, unde a ajuns la 12 noiembrie 1848.

La Zagra, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu s-a întâlnit cu căpitanul Kohl, care a sosit cu 2 companii de grăniceri de la Năsăud, ca întărire, care au fost dispuse pe culmea Măgura. Împreună cu căpitanul Kohl, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu a luat măsuri pentru constituirea de formațiuni populare de apărare la: Spermezeu, Borleasa, Târlișua, Dobric și Agrieș, unde a ajuns la 14 noiembrie 1848. La 16 noiembrie 1848 a revenit la Zagra, unde la 20 noiembrie 1848 a trimis un raport către Comandamentul Regimentului 2 Grăniceri, prin care informa pe locotenent-colonelul Carol Urban și statul major cu măsurile luate pentru apărare la: Telciu-pasul Șetref, Poieni, Găureni, Suplai, Bichigiu, Romuli și alte localități⁵³.

⁴⁸ Cf. *Raportului locotenentului Atanasie Moț Dâmbu din 31 octombrie 1848*, pp. 29–34.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 31.

⁵⁰ *Ibidem*, pp. 36–37.

⁵¹ *Ibidem*, p. 37.

⁵² *Ibidem*, p. 39.

⁵³ *Ibidem*, pp. 40–41.

La 2 decembrie 1848, locotenentul Atanasie Moș Dâmbu a primit „un aviz să plec neîntârziat prin Telciu la Romuli, să mă prezint pentru alte ordine la domnul căpitan Mihăilaș, motiv pentru care am plecat împreună cu trupa avută din Poieni prin Bichigiu și Telciu spre Romuli, cu oprirea aceluia post pe pomenita Obcină, am ajuns acolo și am înnoptat”⁵⁴. La Telciu și Romuli a organizat pentru luptă cele 4 companii din armata populară, care au fost completate în mod echilibrat cu rezerviști din grănicerii veterani, mai în vârstă, care dețineau cunoștințe și aveau experiență în organizarea luptei de apărare ca infanteriști. De asemenea a plătit solda la militarii concentrați pentru 5 zile. În pasul Șetref pe o distanță de circa 10–12 km au fixat 12 pichete⁵⁵, în puncte de observare înalte pentru a putea depista eventualele infiltrații de trupe ungurești dinspre: Borșa, Moisei, Săcel, Dragomirești și Sighetu Marmăției. Fiecare pichet (post) de observare era format din 3 oameni, conduși de un caporal⁵⁶.

Trupele și gărzile ungurești „au prefăcut 27 (douăzeci și șapte) sate românești în cenușă, aruncând mai multe femei și copii în flăcările focului”⁵⁷ în zona Chioarului, Lăpușului Românesc și Suciul de Sus. Cetele ungurești au fost comandate de Gyene Karoly și faimosul baron Huszar-Szigmond, cel care a participat la spânzurarea a 3 români nevinovați la podul de la comuna Cătălina și alți 7 din satul Dobricel⁵⁸, informații pe care le oferă în lucrarea sa și Nestor Șimon.

Marșurile nenumărate pe care le-a făcut locotenentul Atanasie Moș Dâmbu, în localitățile Mocod, Zagra, Poieni, Găureni (azi Aluniș), Bichigiu, Telciu, Romuli, Valea Fiadului, Obcina vestită a Țibleșului, spre Poieni, Curtuiș, spre Groși, Larga, Suciul de Sus, în vreo 3–4 rânduri, în perioada 3 decembrie–26 februarie 1849, îl vor marca profund pe acest brav ostaș și veteran, un adevărat tribun al Zăgrii, cum îl numește istoricul Aurel Vaida. De numele său în această perioadă sunt legate alte zeci și zeci de nume, printre care și sublocotenentul Ioan Miron și plutonierul Ipate Moldovan, ambii din Telciu, caporalul Oloiet din Romuli... și mulți, mulți alții, care datorită condeului său au rămas în istoria Transilvaniei și a neamului românesc.

După ce trupele ungare ale generalului Iosif Bem, la 2 ianuarie 1849 au ocupat Năsăudul, sediul Regimentului 2 Grăniceri (17 Infanterie), maiorul Banffy a pus un mare premiu pe capul lui Atanasie Moș Dâmbu, iar în caz contrar localitatea Zagra și alte localități (Telciu, Năsăud, Mocod ș.a.) erau amenințate cu transformarea în cenușă.

Din 3 ianuarie până în 15 februarie 1849 a stat ascuns în munții de lângă Parva și Rebra într-o scorbură (grotă s.n.), unde a trăit cu puțină mâncare fiind ajutat să-și ducă viața de grănicerul Călini și pustnicul Ioan Popp⁵⁹, care i-au

⁵⁴ *Ibidem*, p. 43.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Cf. Nestor Șimon, *Starea regimentului și evenimentele din anii 1848–1849*, în vol. *Arhivele - mărturii ale trecutului*, Edit. Mesagerul, Bistrița, 2007, p. 216.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Cf. Locotenentul Atanasie Moș Dâmbu, *Istoria de arme din anii 1848 și 1849 a sublocotenentului pensionat, Moș Dâmbu*, în vol. *Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii*, Edit. Supergraph (volum îngrijit de Mircea Prahase), Cluj-Napoca, pp. 52–53.

salvat viața, spre a nu fi descoperit de patrulele ungurești, care mișunau în toate cele 44 de localități ale Regimentului 2 Grăniceri.

După un marș foarte greu pe jos, pe o zăpadă foarte mare, în 28 februarie 1849, în pasul Tihuța, la Pârâul Poștei, s-a prezentat la colonelul Carol Urban (avansat colonel la 1 decembrie 1848 s.n.), raportându-i acestuia cum și-a îndeplinit misiunea, prin ce momente grele a trecut și ce informații are din ultimele 3-4 zile despre rebelii unguri (25-28 februarie 1849). A fost numit șef la manutanța din Câmpulung Moldovenesc, unde-și va încheia misiunea la 1 iulie 1849. La întâlnirea din pasul Tihuța, colonelul Urban i-a ordonat să-și scrie memoriile, ceea ce a și făcut. Noi ne bucurăm și beneficiem azi de acestea, iar Atanasie Moș Dâmbu rămâne un EROU al Neamului Românesc. În semn de respect și prețuire, recunoștință și înaltă apreciere, la 25 octombrie 2004, în localitatea Suciul de Sus, de Ziua Armatei Române i s-a ridicat o impresionantă statuie în bronz.

ATANASIE MOȘ DÂMBU - STRONG DEFENDER OF THE ROMANIAN REVOLUTION OF 1848-1849 IN THE NORTH-WEST OF TRANSYLVANIA

- Summary -

This study presents the work of Lieutenant Atanasie Moș Dâmbu as a defender of the Romanian Revolution of 1848-1849 in the north-west of Transylvania. It plays back a series of events in which he took part in this period.

JURNALUL LUI TOADER IONAȘC (1848–1851)

*Adrian ONOFREIU
Claudia Septimia SABĂU*

Zona „graniței militare” de la Năsăud se remarcă prin bogăția materialului documentar păstrat cu referire la trecut. Au contribuit la aceasta știința de carte mai înaltă, dobândită ca urmare a osârdiei generațiilor de ofițeri, preoți și dascăli de aici, sentimentul apartenenței la „istoria mare”, ilustrată de faptele de arme din perioada militarizării, cât și aplecarea spre conservarea și transmiterea acestora către posteritate. Toate aceste trăsături s-au transformat în manifestări atitudinale, care au devenit comune, de la nivelul înalt al instrucției intelectuale și până la cel al oamenilor simpli.

Urmele adânci săpate de sistemul militar s-au păstrat atât în perioada graniței, cât și după desființarea ei. Nu întâmplător, cei care au trăit evenimente importante, le-au consemnat și transmis posterității.

În această acțiune deosebim două tipuri de comportament. Pe de o parte, cel deja cunoscut și bine acoperit istoriografic, reprezentat de consemnarea în „istorii” a faptelor de arme din timpul militarizării. Aici, alături de realizările mai vechi, care au devenit clasice, datorate lui George Barițiu¹ și Gustav Amon Ritter von Treuenfest², producțiile istoriografice mai noi au găsit alte surse pentru menționarea faptelor de vitejie și eroism ale grănicerilor năsăudeni³.

Dacă pe acest palier realizările sunt remarcabile și cu putere mare de pătrundere în conștiința istoriografică, nu aceleași aprecieri pot fi făcute cu referire la a doua latură a înregistrării trecutului zonei, anume, cea definită de aspectele „vieții civile”, cea din afara regimului cazon al statutului de grăniceri. Cu puține realizări de sinteză⁴ și unele aspecte surprinse în lucrările înaintașilor

¹ „Istoria regimentului alu II-lea Romanescu Granitiaru Transilvanu”, Brașov, 1874.

² „Geschichte des K.K. Infanterie-Regimentes nr. 50. 1762 bis 1850 Zweites Siebenbürgen Rumänen Grenz Infanterie Regiment 17”, Wien, 1882.

³ Amintim doar pe cele mai recente, datorate lui Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, „Contribuții documentare privind istoria Regimentului grăniceresc năsăudean”, Ed. Enciclopedică, București, 2006 (ediția a II-a, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2012) care fac în studiul introductiv un „inventar” la zi al producției istoriografice în această direcție; „Personalități din granița năsăudeană. Contribuții documentare”, ediție îngrijită și adnotată de Adrian Onofreiu și Viorel Rus, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2009.

⁴ Vezi „Poruncile Primăriei Năsăud 1863–1867”, editori Simion Lupșan și Adrian Onofreiu, Ed. Fundației George Coșbuc, ediția a I-a, Năsăud, 2000; ediția a II-a, Năsăud, 2006; Adrian Onofreiu, „Districtul Năsăud (1861–1876)”, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010; „Testamente din Districtul Năsăud (1861–1871)”, ediție de texte, studiu introductiv și note de Daniela Deteșan,

- preoții Ieronim Slăvoacă pentru Ilva-Mare⁵ și Pamfiliu Grapini pentru Șanț⁶ - viața civilă din perioada funcționării Regimentului II românesc de graniță s-a făcut cunoscută în istoriografie mai ales datorită studiilor pe anumite teme și aspecte particulare⁷.

În acest context, descoperirea și publicarea unui manuscris care narează o perioadă definită ca a schimbărilor de profunzime, de ruptură din temelii a lumii vechi și „primenirea” adusă de suflul nou al Revoluției de la 1848-1849, pare o provocare fericită⁸.

Astfel, documentul publicat integral în anexa acestui studiu, conține consemnările olografe ale grănicerului năsăudean Toader Ionașc. Acestea ne-au fost transmise datorită copierii textului original de către Virgil Șotropa; la rândul său, manuscrisul acestuia a fost copiat prin mijloace moderne (xerox) - probabil - pentru a fi publicat și păstrat de un colecționar al locului⁹.

Situat pe linia consemnării evenimentelor zilnice - stil datorat cunoscutelelor „ziure” publicate în „Arhivă Someșană” interbelică - manuscrisul lui Ionașc se individualizează datorită bogăției informațiilor cu ajutorul cărora putem retrasa traiectul vieții de zi cu zi a unui militar năsăudean la mijlocul secolului XIX. Însemnările sale ne introduc într-o lume, în mare parte, necunoscută până acum.

Născut la 22 iunie 1822 în Năsăud, Toader Ionașc a trăit perioada de tinerețe în sistemul militar. Un parcurs liniar și comun aici l-a apropiat de evenimentele care au schimbat din temelii sistemul instaurat în urmă cu aproape un secol.

După ce rezumă în câteva fraze anii petrecuți în școlile năsăudene și perioada premergătoare încarturirii în sistemul militar grăniceresc, primul decupaj al consemnărilor începe cu relatarea participării la acțiunile Regimentul II de graniță cu reședința la Năsăud. Deși ar părea că aici se situează pe „cărări bătătorite”, autorul prezintă unele aspecte mai puțin cunoscute din timpul evenimentelor din anii 1848-1849. În esență, el confirmă cele afirmate deja în tomurile de relatări și consemnări ale celor implicați, adunate cu sârg - dar nu întotdeauna, cu probitate științifică - și publicate în amintita revistă periodică năsăudeană.

Adrian Onofreiu, Mircea Prahase, Claudia Sabău, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2011; Dana-Maria Rus, „Căsătorie și recăsătorie în satele Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud în perioada epocii moderne (secolul al XIX-lea)”, Ed. Accent, Cluj-Napoca, 2011.

⁵ „Istoria parohiei Ilva-Mare”, editor Ieronim Slăvoacă, Ed. Parohiei, Bistrița, 1906.

⁶ „Monografia comunei mari Rodna-Nouă”, Bistrița, 1903.

⁷ Adrian Onofreiu, „Granița năsăudeană” sau perenitatea unei mentalități. *Perspectivă istoriografică*, în „Anuarul Asociației profesorilor de istorie din România - filiala Bistrița-Năsăud”, Bistrița, 1, 2006, pp. 219-225; Idem, „Granița năsăudeană” sau perenitatea unei mentalități, (II), în „Arhiva Someșană” (în continuare „A.S.”), seria a III-a, IX, 2010, pp. 265-277.

⁸ Pentru comparație amintim *Autobiografia fostului preot Grigore Popp a Telcs-ului 1831-1916*, în „Săptămâna”, anul XV, nr. 463, 13 septembrie 1942, pp. 2-3; nr. 464, 20 septembrie 1942, pp. 2-3; nr. 465, 27 septembrie 1942, pp. 2-3; nr. 466, 4 octombrie 1942, pp. 2-3; nr. 467, 11 octombrie 1942, pp. 2-3; publicată de Titus Poinaru.

⁹ O variantă a documentului a fost consultată de noi în colecția personală a profesorului Traian Pavelea; colecția a fost depusă după decesul acestuia spre păstrare la ANSJB.

Noutatea constă în savoarea relatărilor, prin prisma implicării unui participant din ierarhia inferioară militară¹⁰. Cu atât mai prețioase sunt însă consemnările despre suferințele zilnice, atât în Transilvania, cât mai ales în periplul batalionului I în Ungaria, unde, de nenumărate ori, grănicerii au fost „siliți și prăbăluiți/ siliți pe jurământ”. Datorită refuzului de a servi o cauză care lor li se părea străină, „dacă nici cum nu ne-au putut înșela, ne-au dezarmat și de aici înainte ne-au pus sub pază”. Din această situație autorul a scăpat, la fel ca alți camarazi, după un întreg periplu, urmare a deciziei să „pornească spre Ardeal” în mai 1849. Întoarcerea a fost „cu mare frică și trudă, și cu primejdia viței, am mers noapți, iar ziua numai puțin, umblând mult prin păduri”. Calvarul lor părea că s-a sfârșit la 11 iulie 1849. Soarta a vrut însă ca autorul să participe la înlăturarea urmărilor incendierii localităților Feldru, Rebrîșoara și Năsăud de către maghiari în retragere. Atunci „170 de fumuri s-au nenorocit, 5 oameni au fost pușcați, alții răniți, mare nefericire”.

Apoi, a îndurat suferințele concentrărilor – „am fost lăgăriți” se exprimă autorul – la Anieș, din sus de Viișoara și Lechința.

Sfârșitul anului 1849 și începutul anului 1850 a fost pentru Ionașc plin de suferințe, cauzate de epidemia de holeră și urmările confruntărilor militare. După o perioadă de serviciu militar, completată cu una de convalescență în spitalul din Bistrița, unde a fost din nou mobilizat – „am fost comandăluit” – autorul a revenit la preocupările cotidiene.

Încă din iunie 1850, a fost numit comandat la conscripțiune. Pentru aceasta, s-a deplasat la Sibiu, împreună cu căpitanul Filipovici, de unde au așteptat până în 17 iulie, tipărirea foilor conscripției, apoi au fost repartizați în Districtul Militar Cluj, sub-cercul Cojocna. Aici au executat consemnare cadastrală pentru 16 sate din regiune, alături de oficanți ai despărțământului politic. Începând cu 16 septembrie a participat la conscrierea gospodăriilor din orașul Cluj, într-o comisie alcătuită dintr-un senator al orașului, pretorul, adjunctul poliției și căpitanul său.

De aici s-a întors acasă și, începând cu 5 ianuarie 1851 – după ce a participat la Bistrița, timp de 12 ore, la depunerea jurământului, alături de alți membri – a luat parte la conscrierea Năsăudului, timp de patru zile. A continuat apoi cu Salva, Reghin și s-a întors în final, la Prundu-Bârgăului și Ilva-Mare.

Vasta operațiune la care a participat a făcut parte din planul noilor autorități de după Revoluție de a introduce un sistem după care urma să se facă o egală distribuție a greutateților publice la toți proprietarii de pământ¹¹. Documentele întocmite ne oferă o imagine sugestivă a descrierii hotarelor

¹⁰ O altfel de consemnare a acestor evenimente, din perspectiva unui ofițer, la Adrian Onofreiu, *Leontin Luchii – mărturii inedite despre Revoluția de la 1848–1849*, în „A.S.”, seria a III-a, VII, 2008, pp. 137–151.

¹¹ Introdus în monarhie prin Patenta din 4 martie 1850 și făcut cunoscută în Transilvania prin Publicarea din 2 aprilie 1850. Vezi Publicarea nr. 25 a c.r. *Guvernator civil și militar din 2 aprilie 1850 în privința prea înalt demandatei introduceri a unui provizor pentru contribuțiunea după pământuri în Transilvania*, în „Foaia legilor provinciale și a Guvernului pentru Țara de Coroană Transilvania”, dărabul IV, extrădat și trimis în 30 aprilie 1850”, pp. 37–39. Instrucțiunile, la ANSJB, fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, d. 9/1838–1863, f. 73–79.

localităților, cu ramurile de cultură, calitatea fiecărei sole de pământ, cantitatea și calitatea recoltelor obținute, modul de lucru al pământului și a plantelor cultivate¹².

De la acest nivel, s-a trecut la cel al conscrierii individuale, în care se oferă o „oglină” a proprietății imobiliare, cu descrierea denumirilor de părți de hotar, a categoriei de folosință, a suprafeței, clasa de prețuire și valoarea exprimată în bani¹³.

Tocmai de aceea, consemnările autorului la această temă sunt valoroase, pentru că ne prezintă activitatea practică, pe teren, prin implicarea directă în efectuarea și consemnarea măsurătorilor cadastrale; aflăm astfel cât a durat lucrarea în anumite localități, în funcție de mărimea lor, componența și atribuțiile comisiilor care au lucrat, cât și aspecte particulare, legate de exemplu, de faptul că un fost grănicer a participat la măsurarea cadastrală a orașului Cluj.

În paginile jurnalului, pe lângă informațiile de natură militară și economică, Toader Ionașc rezervă un spațiu generos descrierii pregătirii și desfășurării ceremoniei căsătoriei sale. În cuvinte simple și de o sinceritate debordantă, autorul ne pune la dispoziție un material etnografic deosebit de valoros care evidențiază nu doar frumusețea obiceiurilor tradiționale de nuntă, ci și etapele obligatorii statuate de autoritățile vremii pentru încheierea acestui act.

În timpul ființării Regimentului II românesc de graniță (1762-1851), legislația căsătoriei a prezentat câteva particularități față de celelalte teritorii transilvănene nemilitarizate, ilustrând cu tărie „interferența” intereselor autorităților militare cu a celor bisericești. Pentru că în secolul al XIX-lea era foarte dificil să trăiești de unul singur într-o comunitate rurală, încheierea unui mariaj s-a impus în primul rând ca o necesitate economică, mai degrabă decât una socială sau psihologică. Motivațiilor economice li se alăturau cele de ordin religios, social și demografic dar, mai ales, de ordin material. Astfel, căsătoriile par a fi „afaceri” calculate cu mult sânge rece de către familiile tinerilor, de cele mai multe ori fără a se ține cont de părerea acestora.

Pe lângă motivele invocate mai sus, în mentalul colectiv din lumea satului năsăudean, alegerea partenerului de viață era condiționată și de legi nescrise care trebuiau respectate de toți membrii comunității, bogați sau săraci, tineri sau bătrâni. Pentru că prestigiul social conta mai mult decât sentimentele,

¹² Vezi asemenea descrieri la Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind caracterizarea hotarului satelor năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Studii și cercetări etnografice”, Bistrița, XII, 2007, pp. 179-187. Descrierea hotarelor localităților, cu parcurgerea și indicarea precisă a „metelor”/hotarelor între anumite porțiuni; Idem, *Contribuții referitoare la consemnarea proprietății în „granița năsăudeană” în secolele XVIII-XIX*, în „Economia regională. Ipoteze rurale și urbane”, coordonatori, Iosif Marin Balogh, Rudolf Gräf, Ioan Lumperdean, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011, pp. 187-216. Lucrările pregătitoare și modele de formulare utilizate au fost prezentate de Dr. Alexandru Herlea, *Vechile cărți de proprietate din Transilvania*, în „Observatorul social-economic”, Brașov, anul XII (Seria II), 1-2-3, ianuarie-iunie 1945, p. 42.

¹³ Asemenea descrieri, inedite - cel puțin pentru zona fostei „granițe militare” năsăudene au fost depistate la ANSJB, fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, d. 2796/1863-1872, f. 7; d. 2.773/1862-1870, f. 47; Idem, colecția *Iulian Marțian*, d. 25, f. 303/18-303/19.

cea mai importantă cutumă „obliga” tinerii să își aleagă perechea din același palier social¹⁴.

Manuscrisul lui Toader Ionașc confirmă, cu prisosință, afirmațiile de mai sus. Situația materială precară a familiei, datorată efectelor devastatoare ale „lingoarei”¹⁵ și ale Revoluției din anii 1848–1849, îl determină pe tânărul militar să ia hotărârea de a-și întemeia o familie sau altfel spus, de a încheia o alianță matrimonială benefică neamului său. Condițiile pe care trebuia să le îndeplinească aleasa sa erau următoarele: „să fie curată și omenoasă de partea trupului, lucrătoare și să aibă toate faptele cele bune, dar nu proaste”. Pentru aceasta, analizând pragmatic cele mai bune opțiuni la momentul respectiv, eroul nostru a inițiat o serie de tratative cu preotul din Năsăud, Ioan Lazăr. Scopul său a fost acela de a obține mâna uneia dintre fiicele sale, respectiv a Măriucăi, fiica cea mare, obiectiv pe care îl atinge în urma „tratativelor” desfășurate cu cei doi părinți [...] mai multe seri, ba și ziua”.

În continuarea memoriilor sale, autorul detalează minuțios evenimentele premergătoare desfășurării nunții: petirea consfințită prin schimbul reciproc de daruri; consemnarea zestre în „Protocolul căsătoriilor”¹⁶; obținerea „slobozeniei de căsătorie” de la vicar și de la comandantul regimentului; îndeplinirea vestirilor obligatorii. Gria pentru înregistrarea micilor detalii și talentul narativ se remarcă și în partea dedicată descrierii nunții care a ținut ca în povești, trei zile și trei nopți. De aici aflăm numele invitaților, desfășurarea cronologică a evenimentelor – care au culminat cu momentul cununiei propriu-zise – dar și referiri la meniul servit cu acest prilej („Multe mâncări, 18 feluri s-au perindat și 3 ferii de vin vechi s-au petrecut”).

Toate aceste informații ne oferă importante repere privind modul de formare al familiei în ținutul năsăudean la mijlocul secolului al XIX-lea, un proces complex în care aspectele economice erau prioritare în fața sentimentelor, cu atât mai mult cu cât consecințele mișcării revoluționare din anii 1848–1849 au afectat puternic oamenii și economia zonei. În egală măsură, documentul pe care-l publicăm ilustrează cu tărie elementele care definesc mentalul specific grănicerilor năsăudeni: fala și preocuparea constantă pentru consolidarea „găzdușagului”.

Astfel, datorită talentului său înăscut, grefat pe o temeinică pregătire școlară în „triviala” nemțească, memoriile lui Ionașc ne implică și în același timp, ne fac parte activă a vieții de zi cu zi trăită de el¹⁷.

¹⁴ Claudia Septimia Sabău, *Mentalități colective în fostele comune grănicerești năsăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, manuscris, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2011, pp. 117–118.

¹⁵ Febră tifoidă; *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, ediția a II-a, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 574.

¹⁶ Pentru detalii privind consemnarea zestre în ținutul năsăudean în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, vezi Claudia Septimia Peteanu, „Protocolul căsătoriilor” din comunitatea Năsăud în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în „A.S.”, seria III, nr. IV / 2005, Năsăud, 2005, pp. 217–245; eadem, *Setting the dowry in the land of Năsăud in the second half of the 19th century*, în „Romanian Journal of Population Studies”, Cluj-Napoca, Vol. II/2008, no. 2, pp. 61–72.

¹⁷ O altă referire la Toader Ionașc o găsim în consemnarea din anul 1869 pentru recensământul populației. Coala sa îl cuprinde, ca și cap de familie – „controlor municipal”, care a „servit în

Suntem astfel părtași la căutările unui rost în viața civilă, după desființarea sistemului confinar, în care autorul ne expune în amănunt eforturile sale pentru a-și asigura traiul zilnic. În același timp, el face dovada unui spirit de observație și analiză dezvoltat, în care ne arată că nu i-au fost străine micile tertipuri pentru a obține un post mai liniștit în administrație, care l-a costat „doi copani”. Aflăm despre participarea la acțiuni culturale și piese de teatru în Cluj, despre jocul la loterie; despre vizitarea castelului contelui Bánffy, de la Bonțida. Sunt savuroase și referirile legate de abuzul de băuturi alcoolice, dar și conflictul cu superiorul său, căpitanul Filipovici (în urma căruia a petrecut o noapte în profos/arest); bucuria că, după o vizită la Cluj, soția a rămas „în stare binecuvântată” și i-a născut primul copil¹⁸.

De asemenea, relatarea până în cele mai mici detalii a desfășurării nunții ne introduce în universul misterios al cutumelor vechi populare, în care sunt surprinși pașii obligatorii pentru întemeierea unei familii în societatea rurală năsăudeană a vremii. De la discuțiile legate de cuantumul zestrei miresei și obligativitatea „împrotocolării” acesteia la comanda regimentului, și până la urmărirea întregului ritual menit a consacra schimbarea definitivă a statutului de fată cu cel de nevastă prin „îmbălțare”.

În final, pentru a sublinia încă o dată apropierea dintre cei sus puși și cei de rând, într-o consemnare tergală, autorul menționează faptul că a stat „martor” la tranzacția dintre un locuitor și căpitanul suprem al Districtului, Alexandru Bohățiel, în privința achiziționării de către cel din urmă a unei cantități de fân, care a achitat 5 florini „arvună”, iar restul de 25 urmau să fie achitați după aducerea fânului.

În paginile manuscrisului său Toader Ionașc ne transmite o imagine vie, colorată, pigmentată cu descrieri savuroase, în care face dovada certelor sale calități de fin observator al evenimentelor pe care le-a trăit. În acest mod, ni se oferă o altfel de „cronică” a vieții zilnice, un decupaj al cotidianului de la mijlocul secolului al XIX-lea. Din toate cele expuse se conturează imaginea reală a unei societăți în schimbare, care se desprinde greu de cutumele din trecut, dar care pornește în același timp, cu hotărâre, pe calea progresului și a modernizării.

În transcrierea textului am păstrat forma și stilul autorului; am intervenit prin actualizarea unor termeni mai rar utilizați sau a scrierii în limba română a numelor germanizate a unor personaje. De asemenea, unele consemnări arhaice le-am adus în forme moderne de exprimare. Denumirea localităților, acolo unde este în original în altă limbă, am tradus-o și în limba română, între paranteze drepte, în text¹⁹; tot între paranteze drepte – unde a fost cazul – am trecut

Regimentul român de graniță nr. 17 ca ofițer” – în gospodăria situată pe o stradă importantă, a lui Marian, la nr. 436. Tot aici sunt consemnați ceilalți membrii ai familiei, soția Maria și copiii Cecilia, Romul și Maria, toți știutori de carte, cu surse de subzistență, 2 vaci, 2 boi, 1 vițică și 1 porc; *apud*. Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, Viorel Rus, „Familiiile din Năsăud în anul 1869. Contribuții de demografie istorică”, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010, p. 428.

¹⁸ Aici relatarea din manuscris, sau mai probabil, din transcrierea ulterioară este inexactă. Primul copil al lui Ionașc, fata Cecilia s-a născut la data de 10 decembrie 1850; *apud*. *Ibidem*, poziția nr. 3 din coala de conscripție.

¹⁹ Am beneficiat de efortul dezinteresat al domnului Vasile Lechințan, căruia îi mulțumim pe această cale.

denumirile actuale ale localităților menționate de autor. Termenii regionali specifici i-am definit în note de subsol, acolo unde am făcut și trimiteri bibliografice pentru aprofundarea unor aspecte din conținutul textului.

*

ANEXĂ:

Toader, feciorul al 6-lea al grănicerului Pantelimon Ionașc (Florău) din satul Năsăud, născut de Maria, femeia sa legiuită (Maftei Pop din Năsăud) în anul 1822, în 22 iunie, de la Isus Hristos, stilul nou; s-a crescut de părinții aceștia trupești până într-al optălea an acasă, de aici înainte în școala sătască, sub dascălul Ion Grigoriță, puțină vreme, apoi, în școala românească trivială sub dascălul Luchi din Vărarea [Nepos].

În această școală a fost el dintâi cu învățătură și a intrat în anul 1832 în școala germană/nemțească, I-a clasă, sub dascălul Moroșan din Mocod, în a II-a, sub Wolf, în a III-a, sub Năstuța din Runc și în a IV-a clasă, sub dascălul Moise Panga de la Orlat; străjameșterul Vărărean, dascăl de matematici, sub catechetul Lupșai și vicarășul Ioan Marian ca director, ieșind în anul 1838 cu sfârșitul cursului ultim iulie, din școala Năsăudului, cea nemțească²⁰.

După aceea și-a petrecut vremea sub paza părinților până ce a căpătat arme de feldstand²¹ cu îndeletnicirea găzdușagului²², ba și încă a avut plecare spre învățarea meșteșugului de dubălărie²³ și spre acest sfârșit a fost în luna lui martie 1839 în Cluj, Gherla și Dej cu tatăl său, căutând de vor afla vre-un meșter să-i primească la învățătura aceasta, dar în zadar a fost umblarea lor, că nu i-a primit nici cum altfel de neam.

În anul 1840 cu începutul lui ianuarie am căpătat arme de feldstand și am fost stellvertreter²⁴ și tot lucrând la sporirea găzdușagului; aici e de însemnat că în iarna aceasta a luat părintele lui un învățăcel care să învețe pe fecior, dimpreună cu pe feciorul lui, Vasile Catarig, Toader; a cheltuit mai mult de 200 de zloți, toți bani de aramă, pentru unelte și simbria meșterului, dar statul cătuniei mi-a fost împiedecat acest scop bun, astfel că prin căpitanul Astfel și colonelul Luxetici n-au îngăduit slobozenie nici cum și a trebuit să rămâie la lucrul jos.

Totuși, ca să nu rămân de tot și să uit și învățătura până acum câștigată, s-a străduit mama de a mijlocit prin Rusinci de m-a luat auditorul Joseph Schöttel cu începutul lunii lui iunie 1841 la scrisoare în cancelaria sa, sau a regimentului, de judecată, mai puțin, mai mult, puține zile pentru găzdușag întrebuințat.

²⁰ Vezi pentru aceste personalități, în ordinea enumerării lor, „Personalități din granița năsăudeană. Contribuții documentare”, ediție îngrijită și adnotată de Adrian Onofreiu și Viorel Rus, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, p. 120, pentru Vasile Mureșan din Mocod; p. 119 pentru Simion Năstuța din Runcu Salvei; p. 117 pentru Moise Panga de la Orlat; p. 83 pentru Simion Vărărean din Sântioana; pp. 134-135 pentru vicarul Ioan Marian din Zagra.

²¹ În limbaj militar, în stare de mobilizare; apt pentru luptă.

²² Unelte și deprinderi în munca pământului, susținerea gospodăriei țărănești.

²³ Prelucrarea pieilor de animale; cojocar.

²⁴ Locțiitor.

Unde, cu începutul lui decembrie 1841 am început frătar²⁵ la compania a 12-a a Mocodului și cu 1 mai 1843, căprar²⁶ deplin, tot la compania aceea.

Așa s-au petrecut anii tinereții sale tot în cancelaria aceasta până în luna lui iulie 1848.

În 23 iulie 1848 acest fecior Toader Ionașc a pornit prin poruncă, duminică în 23 iulie și de colonelul Urban pregătit, cu batalionul din 1, în Țara Ungurească, la Seghedin, mergând de voie bună, ba, prin a lui silă, pentru fratele George, lăsând acasă pe părinți și ceilalți frați, Vasile, Dumitru, Ion, Lupu și George, pe sora Nazarie în viață, tocmai din lagărul Năsăudului, după o predicăție și sfințire, petrecuți fiind de banda regimentului până în Bistrița și de multe alte tisturi²⁷ și neamuri.

Comandantul de batalion a fost maiorul Pop Leon, român de națiune. Eu am fost la a 6-a companie, sub căpitănatul Reichel. Noaptea am mers în Beșineu [Vișoara]. În 24 am pornit de aici și am mers până în Beclean. În 25 am ajuns în Cuzdrioara la stație, unde în 26 a fost să ne joare²⁸ spre partea țării ungurești. De aici am avut în 27 stația în Olpret, în 29 în Jimbor [Zimbor], în 30 în Banff-Huniad [Huedin] și în 31 în Jeche-Feketito [Vânători].

În întâi august aici în granița țării am avut repaus. În 2 am mers până în Barod [Borod], într-a treia, până în Mezetelek [Tileagd], în 4 până în Almaș [Almașu Mic] și în 5 am ajuns în Gross-Waradein (Oradea Mare). De aici am avut în 6 repaus și eu m-am înșchimbă la a 3-a companie cu Năstuța. De aici a avut batalionul să întoarne înapoi știind acum apriat²⁹ că are de a merge asupra croaților grăniceri, dar n-a fost modru³⁰.

De aici până în Seghedin am mers 3 zile pe căruțe a 11 stații și am zăbovit în oraș trei zile. De aici a trecut batalionul în Banat și a mers până în Beba cu acel plan, să întoarne în Transilvania, dar au fost alte împiedicări în cale și a trebuit să mergem înapoi în Seghedin. De aici ne-a suit pe corabie (Dampshetit) și ne-a dus până în Solnoc. De aici până în Vaitău [Vács], pe carul de foc (Dampfwagen) și de aici până în Pojon (Pressburg) [Bratislava, Slovacia] în corabie pe Dunăre, de unde s-a despărțit batalionul: 2 companii la Ödemburg și 4 la Tyrnau și Leopoldstadt. Din Ödemburg iar am înturnat la începutul lui septembrie în Pojon, 2 companii care au trecut mai târziu, în luna aceasta la Ielacici, au fost rămas aici, iar celelalte 4 au mers iar la Leopoldstadt.

De aici am pornit în 16 octombrie luni la Neutra, marți la Welles, miercuri la Kalno, unde am avut o zi repaus, apoi vineri, la Iszallas, sâmbătă la Klement, duminică la Maries, iar luni, în 23 octombrie, la Vaitzen (Vatz). În Vatz am fost siliți în 24 octombrie 1848 la jurământ și, fiindcă n-a vrut batalionul (4 companii) să jure, ne-a dus generalul Hrabowsky într-astă zi pe carul de foc la Pesta, în cazarma Neugebäude, unde ne-am umplut de păduchi și am răbdat

²⁵ Fruntaș.

²⁶ Caporal.

²⁷ Ofițeri.

²⁸ Este vorba de tentativa – eșuată, de altfel – a autorităților maghiare de a lua jurământul grănicerilor pentru Ungaria și înrolarea sub steagul acesteia.

²⁹ Cert, în mod sigur.

³⁰ Posibil.

și foame. De aici ne-am dus în 1 noiembrie în cazarma Ūllő, unde ne-au luat armele cu vicleșug și putere.

Aici în toate zilele ne-au silit și prăbăluit³¹ pe jurământ, iar dacă nici cum nu ne-au putut înșela, în 15 noiembrie ne-au dezarmat și de aici înainte ne-au pus sub pază între niște grajduri secrete. Aici este de însemnat că 101 grăniceri au fost rămas la Svartz (Schwartz)³² și în spitale în Pojon, pe care i-au dezarmat acolo și apoi i-au trimis pe corabie la Pesta. Aici mulți au murit de holeră și după dezarmare, feciorii au mai fost și bațjocoriți. În 22 noiembrie câți au mai fost rămași la Pesta după dezarmare au pornit cu sublocotenentul Reiner și Lica și cu plutonierul George Vasilichi, cu gândul că vor merge acasă, pe carul de foc până la Solnoc, de unde în 23 au ajuns la Török Sz. Miklos și în 24 în Kis Uysallas, unde au zăbovit 8 zile. De aici am plecat în 2 decembrie 1848 către Korczag și prin Nadudvar, unde a trebuit să ședem 23 de zile.

Apoi am mers la Uyvaros unde am fost opriți până în 22 februarie 1849. E de însemnat că am avut tot friguri din august până la sfârșitul lui decembrie 1848. Din Uyvaros am mers cu plutonierul Vasilichi la Dobritzin pentru a căpăta bani, iar la rugarea noastră, ne-au mai pornit spre Ardeal, așa încât credeam că mergem acum către casă. Însă lucrul a fost așa că nefiind pentru noi în Uyvaros – unde sosiseră 2 brigăzi care se retrăgeau din Pesta – ne-au pornit de acolo, luându-ne însă pe ofițerii Reiner și Lica și punându-ne sub paza unui căpitan Schuster, care comanda 60 de honvezi.

Am trecut astfel, în 23 prin Szobolso, în 24 prin Kis Perei, în 25 prin Nagy Seto, în 26 prin Szekely Hid [Săcueni] și în 27 la Szentioab [Sâniob], unde sub pretextul că avem repaus, am stat în 28 februarie. De aici am mers 2 companii în satul Miska [Mișca], iar sfârșitul lui martie, după ce fugiseră mulți de aici, ne-au întors înapoi peste Margita [Marghita] și am ajuns în 21 martie la Er-Keseribe [Cheșereu]. În 18 mai am mers de aici cu sergentul Hangea la minister în Dobrițin, pentru a cere să ne sloboadă la Ardeal, dar numai făgăduieli am avut de la ministrul Meszaros și astfel, încă am întors triști în Keseribe [Cheșereu].

După mai multe zile, văzând că nu urmează nici o ispravă, am pornit în 26 mai 1849 cu caporalul Ion Lușcan din Năsăud, cu George Gotea din Budac și cu Moise Dărăban din Sângeorz către Ardeal; auzind vestea neadevărată că Clujul (sic!), Dejul și alte orașe ar fi luate de muscali, cu cei împărătești.

Mai de multe ori probasem a fugi din prinsoare, dar furăm văzuți de paznici, precum în Niska. Cu mare frică și trudă și cu primejdia vieții, am mers 14 nopți, iar ziua numai puțin. În Abraham ne-au prins și ne-am răscumpărat cu bani, 1 florin de argint, unul.

După aceea, rătăcind prin munții Orăzii Mari și iarăși având pricini cu niște slovaci și un român, ne-am smuls cu puterea; ba, în vârful Meseșului, unde am dormit o noapte, n-am avut pace, ci am umblat mai mult prin păduri, rătăcind de frica tiranilor unguri.

³¹ Încercat.

³² Cazarmă.

La Sângeorzul Românesc [Sângeorz-Băi] având iarăși ceva încâlceli, am ajuns până la Jibău [Jibou] și am mers pe la lapa [Fântânele], iar la Ruștior³³ am trecut Someșul pe la miază-noapte cu frică și mergând tot pe dealurile cele mai mari, am ajuns prin buntăniș³⁴ sâmbătă seara, în 9 iunie 1849, unde în capul satului ne-a plouat cumplit. Dar nici aici n-am fost bizuiți, pentru că secuii erau încă în raionul regimentului nostru.

Aici am plăns moartea tati, care s-a întâmplat în luna lui octombrie 1848. Apoi din Zagra am mers pe hotarul nostru, unde luni seara, în 11 iulie mi-am cercat maica și fratele Vasile și așa am petrecut pe hotar la lucru cu frică, până ce vineri în 22, prin intrarea muscalilor pe Someș, au fugit ungurii aprinzând Feldrul, Rebrîșoara și Năsăudul. La această mare pedeapsă, am ajutat și eu a deretici din case și a uda casa bisericii și a lui Toader Drăgan, la vale.

Atunci 170 de case (fumuri) s-au nenorocit, pe lângă olate³⁵ și de ce au avut, mai mulți de 5 oameni fură pușcați, alții răniți, mare nelegiuire. Sâmbătă pe la 10 ceasuri au sosit muscalii, armadie³⁶ mare, în Năsăud, iar avanposturile au mers până la Mocod. În 26 am mers după porunca căpătată la Anieș și m-am înștiințat la batalionul al doilea Carol Ferdinand, al maiorul Fakler. În 27 am fost lăgăriți³⁷ la Anieș. Din 28 iulie până în 2 august între Feldru și Ilva-Mică, neavând bătaie; de aici am mers pe Strâmba, la Borgo Rus [Rusu Bârgăului]. Aici am șezut din sus de lad [Livezile], peste apa Bistriței, până în 9 zile a lui august, de unde am mers noaptea până la Șintereag și furăm, batalionul Carol Ferdinand, o divizie de cordonști³⁸, husari și puțini dragoni.

În 10 iar am înturnat și dimineața în 11 zile am ajuns la Bistrița, unde din sus de Beșineu [Viișoara] furăm lăgăriți până în 15. În 16 am fost în bătaie la Herina, noaptea lăgăriți la Lechința. În 17 am înturnat la Bistrița și în 18 a lunii acesteia am fost comăndăluiti³⁹ la spital în Bistrița, unde am purtat sămădașurile⁴⁰ până în 20 septembrie 1849, sub comăndașii sublocotenent Schön și căpitanul Hedenwerder. Numărul cel mai mare de bolnavi de tot a fost până la 170.

De aici am mers cu auditorul Rosenbaum la Cluj, am ajuns în 20 septembrie și am fost scriitor la comisiunea de purificare. Dintr-această zi, pe lângă simbria ce o aveam ca caporal (sic!), am căpătat diurnă de 30 cruceri de argint pe zi. Din 20 octombrie până în 3 noiembrie am fost acasă în concediu, iar din 5-15 ianuarie 1850 am stat bolnav în spital la Cluj.

³³ Transcrierea greșită, datorată lui Șotropa. Nu poate fi Ruștior, localitate pe râul Șieu, ci e vorba de localitatea Rușor, în zona Lăpușului, pe unde de altfel puteau să treacă râul Someș.

³⁴ Printre răzvrătiți; aici, cu sensul din epocă de „insurgenți” desemnând pe maghiarii răzvrătiți împotriva Dinastiei de Habsburg.

³⁵ Acareturi; cele din jurul gospodăriei, unelte și cele necesare bunei funcționalități a unei gospodării.

³⁶ Armată.

³⁷ Încartiruiți.

³⁸ Cei care în timp de pace aveau ca misiune executarea serviciului de patrulare și cordon în zona graniței, pentru a preîntâmpina în principal, răspândirea epidemiilor în rândul oamenilor și animalelor.

³⁹ Repartizați.

⁴⁰ Socotelile; aici, cu sensul de am activat.

În anul 1849 pe lângă turburările ce au fost în Ardeal, ca și în alte țări, s-a lătit și holera, încât au murit mulți oameni de boala aceasta.

Pe lângă nenumăratele neajunsuri, rele și păgubiri care se întâmplau de curând prin „Războiul cetățenesc național” în Țara Ardealului – precum și într-alte țări – Ungaria, Austria, Nemțească, Țara Poleană [Polonia] și altele în anii trecuți 1848 și 1849, ce le pătimisem noi nășăudenii, ca și alte orașe și sate nenorocoase, în partea economică sau a găzdușagului, ca și despre partea persoanei în pierderea vieții, precum se întâmplă tocmai în 23 iunie 1849 cu intrarea armatei gloate împărătești muscălești în țara noastră din Moldova, peste Cucureasa în Rodna și peste Tihuța în Bârgău, prin învingerea armatei gloatei ungurești, de tocmai în clipita retragerii ei înapoi, în mai sus numita zi de seară, într-o vineri la 6 ceasuri, prin satul Năsăud din ținutul Districtului Rodnei, unde fusese în Rodna, Telciu și Năsăud. Trei batalioane din luna lui ianuarie din început și până acum astăzi, și au jefuit, omorât, aprins în aproximativ 176 de locașuri ca și 6 oameni din sat nevinovați, dinspre partea secuilor și ungurilor, rebelii lumii din acest veac, aduse. Așijderea se întâmplă și în Feldru și Rebrîșoara într-aceea zi, precum nu s-a mai auzit, ba, nici s-au mai fost întâmplat în ținutul Someșului.

Așa și după nefericita zi, cu alte necazuri grele viețuind, prin pierderea bancutelor ungurești⁴¹.

Scumpirea tuturor lucrurilor ce slujesc spre hrană și îmbrăcăminte omenescului. Răni, prin înrădăcinatele și tare de viață stingătoare, boli de moarte, precum colera⁴², lingoarea și altele, apoi ciuma de vite cu coarne și de oi, de care boli s-au stins foarte multe vite în Ardeal.

Am petrecut în Bistrița până la sfârșitul lunii lui august 1849 în betesig⁴³ regimentul lui Cavalier Ferdinand și la spital, unde am fost împărțit după venirea mea din țara ungurească, ajungând în Zagra după cale de 14 zile, într-o sâmbătă seara, în 9 iunie 1849 și meldenuindu-mă⁴⁴ la numitul regiment în 27 iunie 1849 și după aceea mai încolo, până la sfârșitul lui ianuarie 1850 în Cluj, unde am fost rânduit în cântălăria auditorului Adalbert Rosenbaum la judecătoria districtului militar⁴⁵, unde am și început cu întâia decembrie 1849 stilușul

⁴¹ Emisiune monetară fără acoperire a guvernului maghiar; cunoscute sub denumirea de „bancnote Kossuth-iene”; vezi în acest sens proclamația care ordona depunerea acestora de către populație la autoritățile imperiale din provincie, semnată de guvernatorul civil și militar Wohlgemuth la data de 11 august 1849. „Prin prezenta se face cunoscut că bancnotele maghiare așa-zise kossuthiene, de orice fel, fiind nelegale și complet lipsite de valoare, sunt scoase din circulație. Oricine posedă astfel de mijloace bănești nelegale, indiferent dacă sunt avere particulară sau în casierie publică, trebuie să le predea neîntârziat celui mai apropiat comandant militar orășenesc sau de alt fel. Acele bancnote care la 48 de ore după publicarea acestei dispoziții nu au fost predate, nu numai că vor fi confiscate la oricine, ci posesorul îi va fi aplicată încă o pedeapsă severă, după justiția marțială”; *apud*. Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, „Revoluția de la 1848–1849 în zona Regimentului Grăniceresc Năsăudean”, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2003, p. 155.

⁴² Holera.

⁴³ Boală, suferință fizică.

⁴⁴ Înștiințându-mă.

⁴⁵ În septembrie 1849 Transilvania a fost împărțită în 6 districte civile și militare; cel de la Cluj a fost condus de colonelul, ajuns general, Urban, fostul comandant al Regimentului II de graniță de la Năsăud în anii 1848–1849; vezi Ioan Băca, Adrian Onofreiu, *Evoluția teritorial-administrativă a județului Bistrița-Năsăud*, în „Revista Bistriței”, XX, 2007, p. 355.

nou⁴⁶, strajameșter deplin și de unde, după căpătarea unei cărți de acasă, am fost silit, după jalnica stare a familiei mele, de beteșugul lingoarei⁴⁷, a porni joi seara în 31 ianuarie 1850 prin un mare ger de frig și vânt de iarnă, și așa, în drumul meu spre casă, întâlnindu-mă în Reteag cu fratele Vasile, m-am pus din altă străină sanie, pe a noastră sanie. Aici m-am întâlnit după o vreme de 1 an și 6 luni cu fratele George, de la al treilea batalion, și păzindu-se drumul, am ajuns sâmbătă amiază zi, acasă.

M-am încredințat despre răul beteșug al lingoarei ce domnea casa noastră și în care au fost zăcut sluga, slujnica, cumnata Anisie și încă mai zăcea mama Marie, fratele Ion și pruncii lui Firoana, Silivan și Măriuca și de care beteșug la o săptămână fu luat și fratele Vasile, de muri în 17 februarie și în 19 februarie s-au îngropat de domnul părinte Ioan Lazăr și domnul vicarăș Macedon Pop.

Cu această tristă întâmplare, rămaseră cumnata Marie cu 4 prunci mici. La această jalnică petrecere⁴⁸ ne-am întristat și de aducerea aminte de îngroparea părintelui meu Pantilimon Ionașc, care fu în 20 sau 22 octombrie 1848, fiind eu încă în Țara Ungurească și fratele George în bătaie la Regen [Reghin], care numai cu plânsul mi-am molcomit inima cea rănită, văzând aici mormântul și crucea de piatră.

Ianuarie 1850 l-am petrecut în Cluj și la sfârșit am mers cu concediu de tot acasă, pentru că toți căsenii mei erau bolnavi de lingoare, adică mama, fratele Ion, cumnata Anișca cu trei copii, badea Iacob, și mai în urmă s-a îmbolnăvit și fratele Vasile, care venise înaintea mea până la Reteag.

După ce s-a mai însănătoșit mama și fratele Ion, am fost la peșit la popa Ioan Lazăr și după cum se vede în descrierea căsătoriei mele, m-am cununat în 4 martie 1850, într-o luni, zi foarte frumoasă de primăvară⁴⁹.

Pronia Dumnezeiască totuși mi-a pus în gândire, de apoi în iarna aceasta, în al 26-lea an al vieții (al nașterii 1822, în 22 iunie) la statul căsătoriei, precum urmează: În 2 februarie 1850 am ajuns din Cluj acasă, văzând rândul găzdușagului și familiei mele m-am socotit a păși la taina căsătoriei. Am gândit unde voi cerca mie soție bună, m-am rugat atotputernicului Dumnezeu să mă îndrepte, că cum se știe din Evanghelie, la o soție și muiere mie, cu care să pot trăi eu îndesultat, fericit, să fie curată și omenoasă de partea trupului, lucrătoare și să aibă toate faptele cele bune, dar nu proaste. Și știind eu, precum și alți săteni, cum că fetele domnului părinte Ioan Lazăr din Năsăud ar fi deplini cererea acesteia, am mers mai multe seri, ba și ziua, am grăit cu părinții fetei de Măriuca, fata cea mai mare, care a fost și la Iași, acum întra-l 16-lea an și care știe carte, citi și scrie o țară românește și nemțește. Tatăl și mama Măriucăi în felul acesta despre căsătorie, pentru purtarea mea cea morală și sârguită, mie mi-a și făgăduit fata sa, numai mi-a dat învățători despre starea statului căsătoriei.

⁴⁶ Stil nou.

⁴⁷ Febră tifoidă.

⁴⁸ În mormântare.

⁴⁹ Pasajele care urmează, referitoare la pregătirea și desfășurarea nunții, au fost publicate într-un rezumat prelucrat de Traian Pavela, *O nuntă de la Năsăud din anul 1850*, în „Răsunetul”, Bistrița, XX, nr. 4.700-4.701, sâmbătă-duminică, 19-20 ianuarie 2008, p. 4.

Fiind încredințat despre făgăduința aceasta, am mers joi seara cu fratele Ion, care atunci s-a sculat de pe beteușug și vărul Ion Ionașc, dascălul din Năsăud, a peți. La această legătură au mai fost de față părinții fetei și fata, și soacra popii, intra-căror mână au dat cu fata mâna. Eu i-am dat un taler de 2 florini și o năframă, credință și ea mie un inel de aur. După aceea s-a cinat pompos. La cină s-au mai chemat pe sora mea Nazaria, sora popii, Palagea și bărbatul ei, Petre. Băuturi încă s-au trecut multe.

Vineri, a doua zi, am fost cu socrul la oberlecman⁵⁰ Joseph Peicsich, aici s-a scris în protocol zestrea făgăduită, adică: 2 boi, o vacă, 1 mărtie⁵¹, 4 oi mari și 2 porci, și toate hainele și îmbrăcămintele miresei, apoi încă 60 florini de argint. De aici am scos carte de strigare și am dus-o la domnul vicar Macedon Pop, dar fiindcă a trebuit să merg la dom[nul] maior Fakler, la ștab în Josenii Bârgăului, după slobozenie de căsătorie, despre partea Regimentului, nu m-au strigat în duminica următoare, în 7 februarie. Beteșugul și moartea fratelui meu Vasile care s-a întâmplat în această duminică, aceasta mi-a întristat familia și m-a împiedicat din drumul meu, de n-am putut merge după slobozenie până miercuri, după îngroparea lui. Așadar miercuri am pornit cu sania socrului și caii lui, cu coceșul⁵² Lojes, feciorul lui Hofmann și am ajuns de seară în Joseni. De aici am înturnat joi cu slobozenie și am ajuns deseară acasă.

Duminică, în 24 februarie, m-au strigat din 1 și duminică în 3 martie a doua oară. Mire n-am fost prea puțină vreme. Mama dintâi spre acest lucru a arătat voire, dar de beteagă n-a putut merge la tocmeală. După aceea, dacă a murit fratele Vasile și unchiul era în stratul morții, a arătat nevoie. Fratele Ion n-ar fi voit bucuros să mă căsătoresc, ba încă pentru beteușugul ce era precum am descris mai sus, s-a socotit socrul să îndelungăm prăznuirea aceasta de căsătorie, până ce s-or mai întocmi stările acestea triste, dar pentru cheltuiala făcută tot s-a socotit să împlinim prăznuirea aceasta. La această pompoasă prăznuire au fost gătiri cu multe zile mai înainte, cu mâncări și băuturi.

Duminică, în 3 martie 1850, am fost eu cu socrul a chema pe domnii tisturi și cunoscuți dintre care au și fost de față luni la 10 ceasuri la taina căsătoriei și la pomposul prânz, luni în 4 martie tocmai la 12 ceasuri, adică Domnii căpitani Joseph Schottel, Ioan Mihăilaș cu doamna, Ioan Păsărar, Lecmanoil⁵³ Ioan Anton, cu fata, doamna Ioana Dumitru Rus, Peicsich Joseph cu surorile Tonca și Malci, lecmanul⁵⁴ Zaharia cu doamnă-sa, doctorul [...] ⁵⁵ cu doamna, domnul maior Wellikan cu doamna D. și altele. În duminica aceasta au zis ceterașii: 3, plățiți cu 127.30 girțari⁵⁶ pentru tineretul de joc, de amiază până seara hori de veselie etc. Feciori de împărat au fost Ion Vasile Catarig, Nicolae Sârbul și al lui Ilie Iacobuț. Aceștia au mers de seară cu alt tineret la joc adunat după mireasă și au petrecut la

⁵⁰ Locotenent-major.

⁵¹ Variantă de la substantivul *mărțână* = iapă bătrână; conform bulg. *marțina* = animal cadaveric; *apud. Dicționarul Academiei*, Tom. VI, 1965-1968, p. 290.

⁵² Birjar, vizitiu, conducător atelaj.

⁵³ Locotenent.

⁵⁴ Locotenent.

⁵⁵ Lipsă text.

⁵⁶ Creițari.

socru mai multe ceasuri, au adus-o la noi acasă cu veselie. Aici s-au mai libovit⁵⁷ tinerimea până la miază noapte și apoi au petrecut-o pe mireasă acasă. Druște au fost Măriuca Petri Pavel și Maria lui Dumitru Anton. Și așa cu mai multe lucruri împresurate a trecut ziua duminicii.

Luni, în 4 martie 1850, a fost ziua căsătoriei mele cu Maria, fata lui Ioan Lazăr, după cum s-a fost grăită s-au strâns feciori de împărat, chemătoarele, nănași și multă mulțime de norod din sat. A fost puțințel joc la socru în grădină și la 11 ceasuri am intrat apoi în căsătorie, în biserica cea arsă, aprinsă de unguri și s-a început taina căsătoriei. Domnul vicar Macedon Pop din Salva ne-a cununat. De față au mai fost: popa din Șintereag, din Șimicleuș [Sânmiclăuș], Pavelea din Salva și socrul meu. Aceștia toți, după vicar, toți blagosloviră cu mâinile lor. Popor tare mult adunat se uitară la împlinirea tainei.

După isprăvirea ceremoniilor am mers dimpreună cu cei chemați la nuntă la socrul meu și ne-am pus la $\frac{1}{2}$ 1 ceas la prânz. Multe mâncări, 18 feluri s-au perindat și 3 ferii⁵⁸ de vin vechi s-au petrecut. Ospățul a ținut până la [...] ⁵⁹ ceasuri. Cu jocul s-a mers în sala curții maiorului și s-au jucat mai multe jocuri, până ce iar ne-am înturnat îndărăt la socru de unde ne-am și suit pe căruțe (3 au fost) și am purces cu muzică pe uliță cu mireasa la lăcașurile mele, unde ne aștepta așijderea cu ospăț. Această veselie a ținut la noi până la trei ceasuri după miezul nopții. Foarte mulți chemați s-au adunat și s-au ospătat în pace, cu veselie îndestuliți. Mireasa s-a îmbălbăt⁶⁰ și s-a jucat pe bani, la care joc s-au căpătat [...] ⁶¹.

Mărți, a doua zi, iar a fost peste zi la noi și de seară la socru oaspeți mulți într-amândouă casele până către zi și miercuri încă au mai ospătat oameni, neamurile la socru la care pe urmă ospăț a fost și mama și apoi s-au dus neamurile pe la lăcașurile lor.

În 4 martie, ziua cununiei mele, a fost o zi foarte luminată, călduroasă și senină, nu ca celelalte înainte și înapoi de prăznuire.

Fratele Dumitru n-a fost de față fiindcă a fost la Regiment în Galiția, nici fratele George care a fost la companie în Reteag că nu l-a slobozit oberlecman Eugen Borcoșel.

La cheltuiala socrului am ajutat, eu numai cu 3 ferii vin vechi, cu 27 florini aramă, de la jidovul Kissil din Treadam [Tradam, Entradam, azi parte componentă a orașului Năsăud, n.ed.] cumpărat. Cheltuielile care le-am avut acasă eu se văd din consignația aici alăturată - 3 slozi⁶² de aramă. Așa a fost săvârșirea căsătoriei mele cu a doamnei Măriuca.

Către sfârșitul lui martie 1850 a răposat unceșul Iacob. Ce a avut a lăsat prin testament la muierea a doua Maria Pușcaș la care nu ne-am întins noi.

Alcătuită această descriere în orașul Sibiu în 30 iunie 1850.

⁵⁷ S-a distrat, a petrecut.

⁵⁸ 1 ferie = unitate de măsură, echivalentă în zonă cu 10-16 l.

⁵⁹ Lipsă text.

⁶⁰ Și-a pus vâlul de mireasă; lat. balteus = cingătoare; *Noul Dicționar al Limbii Române*, Ed. II, Editura Litera Internațional, 2007, p. 129, p. 546.

⁶¹ Lipsă text.

⁶² Zlot.

Fratele Vasile murise duminică, în 17 februarie și s-a îngropat marți, în 19. De el a rămas muierea Maria cu patru prunci, Iacob, Maței, Măriuca și încă un prunc. Pentru prohodul lui socrul n-a cerut nimic.

La căsătoria mea n-a fost fratele Dumitru, care era în Galiția și fratele George, în garnizoană la Dej. După ce m-am cununat, am șezut acasă, strajă-meșter la companie, până în 31 mai 1850, am stat acasă cu ceilalți frați laolaltă. Sergent titular am încăput în 6 noiembrie, iar veritabil, la 1 decembrie 1849 în Cluj.

În iarna aceasta am avut mare pagubă în vite, au murit tare oile de călbează⁶³. Cu începutul lunii iunie 1850 am fost comandat la conscripție și am pornit din Năsăud duminică, în 2 iunie, fiind petrecut de muiere până la Bistrița. Zăbovind aici până joi în 6, în acea zi am plecat la Sibiu, prin Teaca, Reghin, Oșorhei [Târgu Mureș], Zagor [Zagăr, MS], Pretay [Brateiu, SB], Arbegen [Agârbiciu, SB], Stoltzenburg [Slimnic, SB]. Am călătorit pe căruța împreună cu Ion Morozan, Cosma Andrei și George Feldrihan și am sosit în Sibiu sâmbătă, în 9 iunie, unde m-am înștiințat la căpitanul Peneke din regimentul Siscovich. Am fost împărțit cu căpitanul Filipovici, în Districtul Clujului, subcerul Cojocnei. În Sibiu zăbovisem până în 17 iulie, când s-au tipărit foile conscripției.

În 13 iulie am stat peste noapte la fiul bătrânului furier Drăgan, am vizitat Orlatul, fabricile de hârtie de lucrat croitorul și de tors bumbacul. Într-un restaurant am băut bere bună împreună cu elevul Teodor Morari și am vorbit cu locotenentul Bogner și cu sergentul Ulmann. În 14 am întors pe un car la Sibiu și în timpul cât am stat aici am jucat de 3 ori în loterie, dar n-am câștigat nimic.

Joi, în 13, am primit de la căpitanul Peneke din regimentul Siscovici - în calitate de conducător al conscripției - tipăriturile și am plecat cu căruța, împreună cu sublocotenentul Bogner și cu sergentul Ulmann spre Cluj. Pe drum, între Săliște și alt sat, către Belgrad [Alba-Iulia], s-a întâmplat nenorocirea că rupându-se osia carului, am căzut din car și n-a lipsit mult ca să-mi rup un picior. În aceeași zi am ajuns la Sighișoara, iar în 18 am trecut prin Alba-Iulia, unde am schimbat căruța și unde am putut vedea fortificația în mod amănunțit, apoi prin Vințul de Sus, până la Turda, unde am dormit în fabrica de bere, iar în ziua următoare am stat împreună cu sergenții Găzdac, Lușcan și căpitanul Filipovici. Plecând spre Cluj am ajuns aici în 19 iulie, unde am stat până duminică în 21, când pe două care - unul gratuit - am plecat la Cojocna, la lucrările de conscripție, care le-am început împreună cu adjunctul Coloman Ratz⁶⁴, trimis din partea politică.

În Cojocna am luat de mai multe ori băi de sare, am vizitat minele și m-am cântărit, aveam cu hainele 113 fontji⁶⁵. În 13 august am mers la Bonțida, am vizitat grădina contelui Banffy și am continuat lucrările. Joi, în 15 august, am plecat în concediu de 8 zile peste Dej la Năsăud, parte pe jos, parte, cu căruța. De la Cristur apoi, tot pe jos, iar de la Piatra, în timp de noapte, pe vreme bună și am sosit la 2 ore după miezul nopții istovit, acasă. Aici am auzit știrile despre împrejurările economice, certuri familiare etc.

⁶³ Gălbează; boală de ficat a bovinelor și ovinelor, provocată de viermele de gălbează = Fasciola hepatica; DEX, p. 413.

⁶⁴ Corect, Raț, nume de familie specific pentru Valea Ilvelor.

⁶⁵ 1 font = 0,78 kg.

Vineri, în 16, după ce am vizitat rudeniile și cunoscuții, am plecat cu iapa, primită în zestre, la iarmarocul din Bistrița, unde am stat până duminică, în 18 august. Am voit să mă prezint la raport la colonelul Szabo, spre a cere schimbarea mea de la lucrările de conscripție, însă Tomi, aghiotantul regimentului nu m-a admis la raport. Deci am privit parada ținută cu prilejul sărbătoririi zilei de naștere a împăratului Franz Josef; apoi, m-am prezentat maiorului Kaufmann în chestia rugării mele la district și apoi am întors spre casă, cu treburile mele neisprăvite și cu iapa nevândută.

Lunea am petrecut-o acasă plin de griji, iar marți în 19, la 8 ore dimineata, însoțit de soție și de frate-meu Ion, am plecat îndărăpt la Bonțida. În Gherla m-am întâlnit cu ruda mea, sublocotenentul Ioan Flore din regimentul de husari secuiești, căruia după salutări împrumutate și după ce am băut două cupe⁶⁶ de vin, i-am înmănat 1 florin m.c.⁶⁷ pentru ca să plătească porto⁶⁸ pentru documentele cerute. La 2 ore noaptea am ajuns în Bonțida, fiind vremea plăcută, iar în a doua zi soția și fratele Ion întoarseră acasă.

În 20 am mers la Cluj cu dragonul Gagea, iar în 24 la Iclod, unde până la sfârșitul lui august am făcut conscripțiile în Dindeleag [Livada, CJ] și Checiud [Aluniș, CJ], de unde am trimis raport. Apoi am continuat lucrările în satele Szukérek [Corneni, CJ], Totfalău [Vale, CJ], Keced Silvaș [Pruneni, CJ], Sarzaș Kendru [Cornești, CJ], Teocul de Sus [Tiocu de Sus] și din Jos [Tiocu de Jos], Igritie [Igriția, CJ], Tötör [Tioltiur, CJ], Bârl [Bârlea, CJ], Lujerd [Lujerdiu, CJ], Moro [Morău, CJ], Szarvaskend [Cornești, CJ], Stoiana și Înău [Fundătura, CJ].

De aici căpitanul Filipovici a plecat la Năsăud și eu la Bonțida, unde am aștepta pe căpitan. Dar am primit de la comanda districtului ordinul să mă prezint în Cluj. În 13 am și plecat, iar sosit în Cluj am fost încvartirat⁶⁹ la Vicol, în Ulița Turzii [azi str. Universității, în cazul în care este vorba de Ulița Turzii Dinăuntru, sau str. Avram Iancu, în cazul în care este vorba de Ulița Turzii Dinafară, n. ed.], unde s-au încheiat rapoartele, iar în 16 septembrie s-a început conscrierea orașului Cluj, de la casă la casă. Comisiunea consta dintr-un senator orășenesc și pretorul Bartha, apoi, din adjunctul de poliție Piffel, funcționarul Gotea și căpitanul nostru.

În 1 octombrie 1850, într-o miercuri, au venit soția și fratele meu Dumitru la mine; acesta întoarse acasă în ziua următoare, împreună cu Pepi Weiss și cu feciorul lui Tănase Chitu, iar soția a rămas la mine, cu care am stat în cvartirul lui Vicol până în 12 a lunii. De aici a, fost mutat în 13 la maestrul bugnar⁷⁰ Iosif, unde am stat mulțumit împreună cu femeia. Distracție am aflat noi la camarazii sergenți Ioan Pop din Runc, Petre Mutu din Telciu și Nechita Ignat din Salva, care stăteau în casa Kemeny din Piața Principală [azi Piața Unirii, n. ed.], apoi la protopopul Ion Fechete, în teatru și mai rar, în plimbări.

⁶⁶ 1 cupă = 1 l.

⁶⁷ Monedă convențională.

⁶⁸ La primire.

⁶⁹ Cazat.

⁷⁰ Rotar.

Sâmbătă în 2 noiembrie, în concediu de 10 zile, spre a-mi conduce la Năsăud soția care era în stare bine-cuvântată. Căraș am avut pe un sas din Târciu cu plata de 3 florini; am plecat în 2 noiembrie la 4 ore dimineața și am sosit acasă duminică în 4 noiembrie la 10 ore, în timp ploios. Aici am petrecut zilele concediului cu treburile economice. În ziua de Sâmedru⁷¹, am fost la preluarea oilor [la] Fântânele, iar în 12 septembrie am plecat cu fratele Ion și cu Veronica Hant spre Cluj. Toată ziua plouase, sufla vântul și fiind împiedecați în drum, am petrecut noaptea în cârciuma Dejului și numai miercuri în 13 la 10 ore noaptea am ajuns în Cluj, iar în ziua următoare frate-meu se întoarce acasă, după ce am cumpărat o majă⁷² de vitriol⁷³ și alte lucruri. Doi copani⁷⁴ ce-i adusesem cu mine, i-am dat domnului inspector Brâncean, ca să-mi sprijinească petiția făcută de domnul căpitan Rus ca să ajung la cadastru. Domnului Rus mai dădusem în 2 noiembrie 1 galben.

În 16 noiembrie am cumpărat mai multe lucruri de la sergentul Petre Mutu, care în 17 trebuia să plece peste Solnoc la Praga, iar în 22 noiembrie m-am mutat în casa contelui Kemeny Söncu [probabil Samu], unde am locuit împreună cu Nechita Ignat și din 5 decembrie și cu Ion Pop.

La propunerea expeditorului Ianek și cu aprobarea conducătorului oficiului districtual Bogdani și Stadler, cum și cu învoirea căpitanului Filipovici, am fost primit în cancelaria comandai districtului din 22 decembrie ca diurnist, cu o diurnă de 30 cruceri, pe lângă leafa mea și astfel am făcut servicii în două locuri. În timpul acesta m-am legat pentru o pușcă cu o țeavă să-l învăț pe Nechita Ignat cântările bisericești. În 15 decembrie cu ocazia transportării armelor mi-am câștigat două puști și două pistoale. Încă în 15 decembrie seara am băut cu camaradul Cotruș atât încât în ziua, două luni am stat bolnav în cvartir. Și aici am jucat în loterie dar în zadar. De acasă fusesem înștiințat prin sublocotenentul Rus despre vinderea iepii cu 50 florini de aramă și că ne-a pierit în luna august o vacă pe care o căpătasem zestre. Acum în decembrie ne-a pierit și vițelul.

Duminică în 18 decembrie am întrebat pe inspectorul Vrâncean care tocmai sosise din Sibiu despre rugarea mea. Acesta mă asigură de ajutorul său, mă sfătuiește însă să mai înaintez o cerere la Direcția Financiară din Sibiu. Această suplică, bine recomandată din partea domnului Bogdani, din partea Districtului Cluj, am și expediat-o în 31 decembrie la Sibiu, pe adresa domnului director Rosenfeld. Totodată Bogdani mă dimise⁷⁵ din postul de diurnist, dându-mi atestat de bună purtare. Din cancelarie au mai fost dimiși și Chitu, Ceuca și sergentul Plescho.

În 31 decembrie marți am avut neplăcere cu d-l. căpitan Filipovici și am petrecut noaptea în arestul profosului⁷⁶ până la 10 ore în ziua următoare, când

⁷¹ 26 octombrie; ziua Sfântului Dumitru.

⁷² 1 majă = 56 kg.

⁷³ Acid sulfuric.

⁷⁴ Cocoși.

⁷⁵ M-a demis; concediat.

⁷⁶ Închisorii, carceri.

am fost eliberat. În 1 ianuarie 1851 am primit pașaportul pentru a mă reîntoarce acasă la regiment, iar joi, în 2 ianuarie, împreună cu Ion Pop, năinindu-ne⁷⁷ în Gherla un căraș sas, Johrich Böhm până la Salva pentru 11 florini 5 cruceri. Sosind sâmbătă în Năsăud am aflat că soția mea Maria născuse pe fiica mea Cecilia. Duminică m-am înștiințat la d-l. căpitan Kârstici. M-am întocmit acasă unde m-au apucat sărbătorile Crăciunului⁷⁸.

Miercuri în 8 ianuarie 1851 la 5 ore seara d-l. vicar Macedon Pop ne-a botezat fiica. Nași au fost sergentul Grigore Pop cu soția și Firoana, și moașa Mischinger, iar la masă au fost prezenți afară de aceștia, mama mea Maria Pantilimon Ionașc, bunica soției mele cu fiul ei Ion Mureșan și nora ei Catinka, apoi baba Mariș, văduva unchiului Iacob Ionașc, în fine, socrul Ioan Lazăr cu preoteasa sa Maria, în casa cărora s-a celebrat botezul.

În această zi începuse și conscripția în Năsăud și dură 4 zile până sâmbătă. Duminică am fost la vânat. Sâmbătă, în 18 ianuarie iarăși la conscripție, iar duminică și luni, împiedicat prin alte afaceri. Marți s-au terminat conscripțiile în Năsăud.

Miercuri dimineața am plecat la Salva, unde lucrările au durat până joi, în 23 ianuarie la 10 ore seara. Din 24-27 am lucrat în Năsăud, iar în 28 ianuarie am primit decretul comisiunii pentru introducerea dărilor de pământ în Ardeal, semnat în 7 ianuarie 1851, prin care am fost numit adjunct de estimație pentru cercul nr. 38. Decretul semnat de Kaliani mi s-a înmănat în 22 ianuarie, iar în 27 ianuarie am vorbit în chestia aceasta cu domnul maior Clococcean, care mi-a dat instrucțiunile necesare.

În 1 februarie 1851 am plecat cu căruța fratelui Ion, în care urcase și d-l. maior și inspector Clococcean și croitorul Hoffmann și sosirăm la 9 ½ ore în Bistrița. 12 ore se îndeplinise numai luarea jurământului de la ceilalți funcționari.

În această zi am primit de la d-l. inspector Meltzer numai două instrucțiuni spre studiere, cu îndrumarea să mă prezint numai luni la 10 ore.

Frate-meu întoarce cu inspectorul Clococcean la Năsăud, iar eu îmi luai cvartir la camaradul Ioan Catarig, în casa păpușarului Friedrichilfe. Duminică în 2 februarie scrisei o epistolă lui Hiob Bota și o expediai prin Baier la Năsăud, cu rugarea să fie expediată mai departe de către domnul Purceila.

Luni în 3 februarie după masă mi s-a luat jurământul la cancelaria cercuală, în prezența inspectorului Meltzer. Mi-am scris cu mâna proprie formula jurământului, am semnat-o cu mâna mea, apoi am mers la domnul Jekely, unde găsii pe Fegywerék și după câteva momente plecarăm împreună la d-l. inspector spre a ne informa asupra călătoriei la Reghinul Săsesc.

Marți 4 februarie, primii prin vecina Floarea Maxim din Năsăud o scrisoare de la soția mea și după ce aducătoarea îmi împărtăși mai multe lucruri, făcui pentru casă unele cumpărături și apoi plecai cu Sekely.

Din cauza prezentării mele la comanda militară districtuală din Reteag, întârzasem ceva de la prezentarea la oficiul cercual din Bistrița, așa că până la

⁷⁷ Angajându-ne.

⁷⁸ Datarea este pe stil vechi.

Fegywerneck⁷⁹ și Temesvari⁸⁰ cu căruța la Reghin. După o noapte dormită în Teaca am sosit miercuri în 5 la amiază în Reghin și am descălecat la Peter Farago în cârciuma orașului, apoi m-am așezat îndată la tăbăcarul Samuel Velman Cronen. În 6–10 am lucrat și sâmbătă, în 8 am fost invitați la o masă pompoasă l inspector. Din 9–12 a stat aici și comisarul Bota, care a fost jurat joi, în 13. Sâmbătă în 15 am plecat cu consoțul meu peste Monor la Bistrița, iar duminică de aici, la Năsăud, comisarul mai departe la Ilva-Mare. În 17 februarie a fost nunta lui frate-meu George la care ne-am petrecut bine. Am rămas acasă până în 19, când ne-am vândut boii, apoi am plecat peste Ilva-Mică la Prund, unde am sosit la 6 ore seara și am dormit în școala trivială la învățătorul Domide. În ziua următoare am trecut în cvartirul medicului unde vineri sosi și comisarul cu care isprăvind lucrările în Prund, am plecat la Ilva-Mare.

În manuscris urmează încă următoarele două note⁸¹:

1. Regimentul II de graniță român s-a strămutat⁸² în linie, a luat numele de Mare Duce de Baden.

2. Vineri, în 4 august 1874 a vândut Dumitru Pop domnului căpitan suprem Bohățielu fân pentru 30 florini. A primit arvun⁸³ 5 florini, iar 25 să-i dea după aducerea fânului. Martori: subscrisul și domnul Micheș.

LE JOURNAL DE TOADER IONAȘC (1848–1851)

- Résumé -

Dans cette étude préliminaire nous avons cherché à mettre en évidence l'importance des informations militaires, économiques, ethnographiques et historiques qu'on trouve dans le journal de Toader Ionașc.

Le document, publié en totalité dans l'annexe, représente une chronique de la vie quotidienne d'un soldat de Năsăud, au milieu des XIXème siècle, dans une région pleine de passé, mais clairement orienté vers la voie du progrès, après les événements révolutionnaires de 1848–1849.

⁷⁹ Persoană neidentificată.

⁸⁰ Persoană neidentificată.

⁸¹ Intervenția celui care a transcris manuscrisul din grafia cu puternice influențe chirilice. Autorul transcrierii, după grafie, pare a fi Virgil Șotropa.

⁸² Transformat.

⁸³ Avans.

IOACHIM MUREȘANU – JURISTUL DISTRICTULUI AUTONOM AL NĂSĂUDULUI

Pompei RAUS

Ioachim Mureșanu a fost cel mai important jurist al graniței năsăudene, fiu al comunei Rebrîșoara, localitate ce a fost descrisă de prof. Emil Precup, în revista „Plaiuri năsăudene” (1944), ca fiind *„una din cele 44 comune grănicerești ce au făcut parte din Regimentul al II-lea grăniceresc – înfăunțat în anul 1763 de Împărăteasa Maria Tereza, localitate care a dat intelectuali de seamă ai Ardealului și nu numai”*.

Face parte din ilustra familie a Mureșenilor, cunoscută prin personalitățile de seamă ale țării, în frunte cu Iacob Mureșanu – un distins gazetar, dascăl, membru de onoare al Academiei Române – și Andrei Mureșanu, autorul imnului național „Deșteaptă-te române”.

Distinsul jurist Ioachim Mureșanu¹ s-a născut la 8 septembrie 1832 în localitatea Rebrîșoara, având ca părinți pe Ioan și Maria Mureșanu, agricultori, iar ca frate pe Iacob Mureșanu. Părinții au avut o situație materială destul de grea, așa cum a fost descrisă ulterior de fiul său, într-o scrisoare adresată învățătorului Vasile Nașcu: *„mîngăiați pe bietul tatăl meu, că Doamne bucuros l-aș scoate din ghearele năcazului și i-ași crea paradis ... însă astăzi mi-e cu neputință a-mi ținea subzintența însumi”*².

S-a căsătorit la 31 iulie 1865 cu Iulia Elena Mureșianu din Telciu, absolventă a Școlii de fete din Năsăud, care a decedat de tânără, recăsătorindu-se apoi la 16 octombrie 1873 cu Iosefina Luiza Kirtsch, cu care a avut trei copii³.

Ioachim Mureșanu, un tânăr cu dragoste de carte, a fost îndrumat și a urmat la Năsăud cursurile Școlii primare normale din cadrul Institutului militar de creștere, unde a fost director Moise Panga, iar catehet Macedon Pop viitorul

¹ Portrete biografice au fost publicate în următoarele lucrări: Iuliu Moisil, *Ioachim Mureșanu*, în „Arhiva Someșană” (în continuare „A.S.”), nr. 20/1936; Teodor Tanco, *Ioachim Mureșanu – jurnalistul districtului*, în „Virtus Romana Rediviva” (în continuare „V.R.R.”), Bistrița, 1937 pp. 206–208; *** „Dicționarul culturii și civilizației populare a județului Bistrița-Năsăud”, vol. I, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009, p. 246; Leon Muthi, „Iacob și Ioachim Mureșanu – patronii spirituali ai Școlii din Rebrîșoara Județul Bistrița-Năsăud”, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2012, pp. 149–171; Simion Lupșan, Adrian Onofreiu, „Districtul Năsăud – 1861–1876. Contribuții documentare”, Ed. George Coșbuc, Năsăud, 2003, pp. 631–633.

² Nestor Șimon, „Vasile Nașcu – viața și faptele lui”, Ed. Libr. M. Onișor, 1911, p. 95.

³ Leon Muthi, *op. cit.*, tabelul cuprinzând arborele genealogic al familiei Mureșenilor.

vicar și președinte al Fondurilor grănicerești, școală pe care a absolvit-o în anul 1946 (cl. a IV-a).

Datorită rezultatelor foarte bune la învățătură, a obținut, cu acceptul conducerii Regimentului nășăudean, dreptul să urmeze în perioada 1847-1850 cursurile la *Gimnaziul din Brașov*, unde era profesor unchiul său Iacob Mureșanu, la care a și găzduit pe parcursul studiilor.

A fost un elev eminent, dornic să acumuleze cât mai multe cunoștințe științifice, fapt pentru care în paralel a urmat și cursuri la *Școala tehnică din Brașov*, unde se predau elemente de geometrie, mecanică și alte discipline practice, obținând rezultate deosebite.

Clasele a VII-a și a VIII-a le-a continuat apoi la vestitul *Liceu din Blaj* (1851-1852), care era un însemnat centru spiritual și cultural al Ardealului, iar în certificatul de absolvire, numit „*testimoniu de maturitate*”, din septembrie 1852, semnat de Alexandru Sterca Suluțiu, episcopul Făgărașului, de comisarul cercual și de directorul Gavril Pop, se notează calificativul eminent, luându-și maturitatea cu „*prima cu eminentie distinsă*”. La Blaj toți profesorii săi aveau doctoratul în disciplinele pe care le predau, iar de la ei a dobândit solide cunoștințe de germană, greacă, latină, religie, română, istorie, matematică etc.

Proiectele și dorințele tânărului absolvent nu se opresc aici, acesta manifestându-și dorința de a urma cursuri universitare în străinătate, cu toate că părinții din Rebrîșoara nu puteau să-l ajute, datorită situației lor materiale.

Situația precară financiară a familiei sale îl determină să se adreseze „*Sfîntului consistoriu*” al Bisericii greco-catolice, solicitând un stipendiu „*din cele șase ale nemuritorului doctor de Ramotza, pentru juriști*” cu precizarea că va urma studii juridice și teologice, descriind în 13 puncte întreaga sa situație materială, iar la final notează: „*această suplică o am scris în disperățiune extremă, cînd după ce absolvisei gimnaziul din Blaj*”⁴.

Cu toate motivele invocate, cererea nu i-a fost aprobată, astfel că a luat legătura cu Comisia Fondurilor Grănicerești din Nășăud și în special cu inv. Vasile Nașcu, membru al comisiei, ilustru luptător pentru recuperarea averilor grănicerești, pe care îl caracterizează ca fiind „*unicul care nu s-a lepădat de mine în lumea aceasta*”⁵.

Cererile mai multor tineri absolvenți au fost prezentate spre dezbateri în adunarea comunelor grănicerești din 13 martie 1852, unde cu entuziasm și speranță pentru formarea viitorilor intelectuali necesari graniței se aprobă burse de studiu, fără a se bănuși că fiscal, care era adevăratul administrator al fondurilor grănicerești, nu va aproba plata efectivă a burselor.

Cu resurse financiare minime, decide să abandoneze proiectul teologic și să se înscrie în anul 1852 la „*Academia de drepturi*” Sibiu, pe care o absolvă în anul 1855, fiind coleg cu Ioan Florian, un alt jurist de marcă al graniței nășăudene, viitor președinte al tribunalului.

Conform certificatului eliberat la data de 28 iulie 1855, Ioachim Mureșan a absolvit cei trei ani ai facultății din Sibiu, dar gândul lui era să-și continue

⁴ Nestor Șimon, *op. cit.*, pp. 92-93.

⁵ *Ibidem*, p. 95.

studiile la Viena, însemnat centru universitar al acelor timpuri. Din nou se pune problema obținerii resurselor financiare care să susțină acest demers îndrăzneț, pentru că tânărul absolvent nu dispunea de banii necesari.

Pentru rezolvarea acestei spinoase situații se deplasează la Blaj unde bate la ușile Consistoriului greco-catolic, cerând cu insistență „*un biet stipendiu de 300 florini*”, informându-l în același timp pe Vasile Nașcu despre demersul său, printr-o sinceră scrisoare în care, deschizându-și sufletul, arată că „*nu-i mai rămîne decît să se dea popiei*”, după care adaugă „*popă însurat nu mă voi face, că cu pere de molid nu voiu ținea preoteasa, apoi pe la noi nici ghindă de ceva treabă nu-i. Noa acum ce e de făcut*”⁶.

Cu o ultimă speranță se adresează din nou Fondurilor Grănicerești Năsăudene cu rugămintea de a fi ajutat financiar, iar lui Vasile Nașcu îi cere să-i obțină un pașaport pentru Viena valabil pe trei ani, așa cum rezultă din scrisoarea datată 4 septembrie 1855. După ce descrie pașii de urmat la diferite autorități locale, îl roagă să meargă la Bistrița la „Oficiul de circumdar” pentru eliberarea pașaportului, împreună cu tatăl său despre care afirmă: „*știu că mă iubește cum îl iubesc și eu, va fi așa de bun și își va rupe vre-o zi, va prinde caii la o căruță a badii Popii sau a cuiva și va merge cu D-voastră la Bistrița*”⁷.

Răspunzând la mai multe scrisori, V. Nașcu îi trimite o emoționantă și încurajatoare epistolă la 6 august 1855, în care îi recomandă ca, în ciuda tuturor greutăților, să-și continue studiile în beneficiul urmașilor de grăniceri.

Printre altele îi scrie: „*Eu unul nimic poftesc mai mult în viață-mi și mai cu sete, ca să te văd doctor de jură – aici în Năsăud – atunci bucuros zic – bucuros vreau să mor*”⁸. La 17 septembrie 1855 Vasile Nașcu îl înștiințează pe Ioachim Mureșanu că din dobânzile la un împrumut obținut de la stat din fondul de monture „*am înduplicat pe membrii mei și pe domnul vicar (n.n. Macedon Pop) ... pentru un stipendiu de 100 de florini*”, sumă ce reprezenta banii de drum de la Blaj la Viena și care i-a fost trimisă prin poștă odată cu pașaportul⁹.

Ioachim Mureșanu și Ioan Florian au fost primii bursieri ai fondurilor grănicerești, fonduri ce au acordat de-a lungul timpului peste 3.000 de burse și stipendii la tinerii studioși din cele 44 de comune grănicerești, contribuind decisiv la formarea unor intelectuali de renume ai Ardealului.

La Viena se înscrie în anul IV la Facultatea de științe de stat – secția științe juridice, frecventând cursurile în anul 1855 și anul 1856, sem. I și II, iar în anul 1857 semestrul din iarnă, obținând certificatul de absolvire, conform „*index lectorum*”, cu rezultate foarte bune¹⁰.

Pentru desăvârșirea pregătirii juridice și pentru a putea pleda în cauzele Districtului Năsăudean, trece examenele de atestare la Budapesta, la data de 25 februarie 1861, pentru cunoașterea Legilor Ungariei, denumite „*cenșura de avocat*” și apoi „*cenșura de legile cambiale*”.

⁶ Ibidem, p. 93.

⁷ Ibidem, p. 96.

⁸ Ibidem, p. 90.

⁹ Ibidem, pp. 98-99.

¹⁰ Iuliu Moisil, op. cit., p. 444.

Este *primul avocat român din granița năsăudeană*, fapt remarcat cu bucurie de toți frunțașii grănicerilor din Năsăud, care își dădeau seama că de acum înainte au pe cine să se bazeze în lupta dură dusă cu autoritățile austro-ungare, pentru recuperarea averilor blocate de acestea.

În scrisoarea din 8 aprilie 1862 adresată lui Ioachim Mureșanu, se preciza: „cu bucurie primirăm știrea de a fi depus examenul de avocat, de care chiar astăzi au lipsă Românii, ca de pâinea caldă de toate zilele”. Ea era semnată de vicarul Grigore Moisil, Vasile Nașcu, Maximilian Lica, Florian Porcius, Ioan Marian ș.a.

Pentru pregătirea practică și pentru a dobândi experiență, dar și pentru a se susține financiar, s-a angajat încă din timpul studenției în administrație sau domenii juridice, fapt ce i-a folosit mult în activitatea practică ca avocat.

În lunile august-septembrie 1853 era *diurnist la Pretura Cisnădie*, iar în perioada 1 noiembrie 1853 – august 1855 a fost *concepist practicant* la cancelaria avocatului Ioan Poleschensky din Sibiu, așa cum rezultă din certificatul eliberat la data de 8 septembrie 1855, în care era lăudat pentru munca depusă.

După absolvirea facultății, în perioada 25 septembrie 1857 – 1 mai 1860 s-a angajat *concepist ministerial* la biroul redacției „Jurnalului de legi” ca și coreactor (al doilea redactor) pentru traduceri în limba română, cu un salariu de 800 florini și o indemnizație pentru locuință de 200 florini.

A mai fost o perioadă încadrat ca *adjunct șef direcție* la Tribunalul Comercial din Pesta (10.12.1860–1862) și apoi *redactor* la ziarul „Concordia”, unde a fost foarte apreciat, ziar a cărei colecție se găsea la Casina Română din Năsăud, unde era citită de intelectualitatea năsăudeană.

Dar cea mai prolifică parte a vieții sale a fost cea desfășurată la Năsăud, în slujba grănicerilor năsăudeni, militând pentru organizarea administrativă autonomă, pentru reorganizarea instanțelor judecătorești, pentru recuperarea averilor grănicerești și apoi pentru administrarea acestora în beneficiul școlilor și al tinerilor studioși.

Este cunoscut că la desființarea Regimentului de graniță năsăudean, în anul 1851, era o mare lipsă de juriști, fapt explicabil prin aceea că până atunci nu erau admiși avocați la instanțele militare ce au funcționat pe lângă conducerea regimentului.

În perioada 1851–1860 asistența juridică a fost acordată Comitetului de Administrare a fondurilor grănicerești de către ofițerul pensionar Ioseph Schotl – un prieten al năsăudenilor – ce avea studii juridice și a îndeplinit anterior funcția de căpitan-auditor (judecător) la Tribunalul Regimentului.

Un eveniment crucial al zonei l-a constituit înființarea în anul 1861 a *Districtului Autonom al Năsăudului* (ce a funcționat până în anul 1876), în care erau cuprinse cele 44 de comune foste grănicerești, iar printre personalitățile din prima linie ce au reușit această performanță merită a fi evidențiați Vasile Nașcu, Ioachim Mureșanu și George Pop (ofițer în armata imperială), între care s-a purtat o lungă și interesantă corespondență.

Fiind o perioadă de relaxare constituțională, s-a permis restabilirea autonomiei administrative dar și jurisdicționale prin *înființarea, pentru prima dată în istoria locală, de instanțe românești formate din judecători români, cu folosirea limbii*

române în desfășurarea proceselor precum și în administrație, fapt ce necesita formarea de specialiști, cu pregătire juridică, din rândul tinerilor români.

Se cuvine să menționăm în acest sens corespondența purtată de Vasile Nașcu și George Pop cu tânărul jurist Ioachim Mureșanu, pe care îl încurajează permanent și îi sugerează că locul lui este alături de cei care luptă pentru drepturile românilor.

O emoționantă epistolă îi trimite George Pop din Italia, în care îi scrie: „Acum e timpul unde te poți eterniza la Năsăudeni, acum ei au lipsă de tine ca de aerul de respirare, acum ar fi bine să alergi să le ajuți, să-i scoți din gura leilor, să le aperi bunurile prin legi, căci după dezlegarea nodului gordian apoi poți striga acum nu ne trebuie”¹¹.

La aceste îndemnuri Ioachim Mureșanu îi răspunde printr-un angajament total, exprimat prin câteva cuvinte mișcătoare: „eu din parte-mi, mă ofer a mișca toate pietrele, precum nu le-au putut mișca alții, spre a câștiga rezultatul ostenelelor de atâta sumă de ani. Fiind eu stătător aici la izvor, ași putea poate și cale de proces să umblu în treaba fondurilor și altor lucruri publice ale ținutului nostru”¹².

În scrisorile trimise de Vasile Nașcu, acesta i se adresează cu „măi nepoate”, „dulce nepoțele”, „stimate nepoțele”, iar Ioachim Mureșanu îi răspunde cu apelativul „unchieșule”, formule ce exprimă încrederea reciprocă pentru o colaborare îndelungată și fructuoasă.

Ioachim Mureșanu s-a întors la Năsăud în luna noiembrie 1861, la solicitarea expresă a lui Vasile Nașcu și a celorlalți năsăudeni, dar pentru scurt timp, pentru că în ianuarie 1862 se reîntoarce la Pesta, în redacția ziarului „Concordia”, cu motivarea că nu a primit un post plătit la Năsăud și au apărut probleme la ziar.

Din nou Vasile Nașcu este nevoit să îl roage să se reîntoarcă în capitala districtului, cu promisiunea că va fi numit procuror de stat și avocat al tuturor comunelor grănicerești în procesele acestora împotriva sașilor, așa cum se discutasese cu conducerea districtului.

Răspunzând acestei cereri, în a doua jumătate a anului 1862 Ioachim Mureșanu se află din nou în Năsăudul copilăriei sale, pe care l-a slujit până la sfârșitul vieții, ocupând diferite funcții în administrația civilă nou creată, dar și la nivelul instanțelor judecătorești românești, ori la fondurile grănicerești.

În mai 1862 a fost ales *notar primar*, apoi *asesor provizoriu* (judecător) la Tribunalul Năsăud – denumit *Sedria generală*, instanță nou creată în care pentru prima dată procesele se judecau în limba română, iar judecătorii și personalul auxiliar erau cu toții români.

În perioada 15 februarie 1863 – 6 iunie 1863 a fost încadrat ca „*jude singulariu*” la Judecătoria singulară din Năsăud, cu misiunea de a se deplasa în comune și a judeca procese până la o anumită valoare. În același an este înscris pe statul de plată ca *asesor* (judecător) la *Sedria generală* și în continuare până în anul 1867.

¹¹ Adrian Onofreiu, *Correspondența dintre Vasile Nașcu, Ioachim Mureșanu și George Pop*, în „A. S.”, nr. III, Cluj-Napoca, 2004, p. 453.

¹² Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 145.

Pentru competența sa profesională a fost ales *deputat* din partea Districtului năsăudean, alături de Ioan Florian, în *Dieta Transilvaniei*, în care, datorită calităților sale, a fost numit *secretarul dietei*, iar în anul următor a reprezentat districtul în *Dieta din Budapesta*.

În perioada 1861-1866 președinte al Sedriei generale a fost ofițerul pensionar Leontin Luchi, ce a îndeplinit și funcția de vicecăpitan al Districtului, cu care a colaborat pe linia reorganizării instanței și a introducerii limbii române în desfășurarea proceselor și redactarea documentelor.

După retragerea acestuia, începând din 12 august 1867, *președinte al Sedriei generale* a fost numit *Ioachim Mureșanu*, prin Decretul nr. 567/1867 al căpitanului suprem, funcție în care s-a impus prin pregătirea sa juridică, printr-o bună cunoaștere a limbilor maghiară și germană, limbi în care se publicau legile și ordonanțele.

Aparatul instanței era format din șase asesori (judecători), respectiv: Dănilă Lica, Ioan Mărginean, Maximilian Lica, George Csatt, Basiliu Buzduc și Anton Macarie, iar personalul auxiliar era compus din 20 persoane, respectiv: un vicefiscal, un vichenotar, vichenotar orfanal, protocolist, arhivar, canceliști judiciari, canceliști onorari, precum și personalul închisorii (vigilii de carceră, harduci, servitori) ce aveau salarii între 250-500 florini.

Președintele tribunalului avea o indemnizație lunară de 1.000 florini, iar asesorii între 700-800 florini, retribuții asigurate din bugetul Districtului autonom.

Tribunalul dispunea de două edificii mari cu treizeci de încăperi, din care multe spații erau afectate închisorii (denumită carceră) ce avea o capacitate de 40 arestați (aflați în curs de urmărire penală sau judecată) și 50 condamnați definitiv¹³.

În activitatea sa ca președinte de instanță, așa cum rezultă din documentele de arhivă, se constată preocuparea pentru bunul mers al tuturor sectoarelor de activitate, începând de la activitatea de judecată și până la funcționarea închisorii.

În vederea *bunei organizări a activității de judecată*, printr-un protocol din 10 august 1867, s-a dispus ca ședințele plenare de judecată să se țină miercuri de la ora 8⁰⁰, pentru cauze civile și penale, iar deliberarea și pronunțarea hotărârilor să se facă vinerea și sâmbăta, între orele 8⁰⁰ - 15⁰⁰.

Pentru *realizarea unei practici judiciare unitare* în activitatea de judecată, ca președinte de instanță a purtat corespondență cu instanțele superioare din Târgu Mureș și Sibiu, precum și cu judecătoriile cercuale din Șieu (pentru zona Monor), Rodna, Borgo-Prund și Zagra.

De asemenea, s-a preocupat pentru *obținerea fondurilor necesare bunei funcționări a instanței*, fonduri aprobate de conducerea Districtului, împărțite pe trei categorii de cheltuieli: *fondul de cancelarie*, *fondul de călătorie* și *fondul de închizițiuni* (pentru închisoare). Pe anul 1870 s-au prevăzut fonduri în sumă totală de 3.000 florini, în timp ce necesarul întocmit de președinte era de 4.500 florini.

¹³ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud (în continuare ANSJB), Fond *Ioachim Mureșanu*, pachet 190.

Pentru *fondul de închisțiuni* sumele se alocuau în buget în funcție de numărul „*făcătorilor de rele*”, adică cei aflați în cercetare penală sau în executarea de sentințe definitive. În această categorie intrau: cheltuieli de hrană, veșminte, transport, nutreț, cheltuieli de iluminat pentru carceră, cheltuieli cu cei doi medici ai închisorii, respectiv dr. Ștefan Pop și chirurgul Nicolae Tinereanu¹⁴.

Dintr-o situație statistică referitoare la anul 1869, centralizată la data de 25 ianuarie 1870, semnată de președinte Ioachim Mureșanu și fiscalprimar Ioan Florian, rezultă că erau condamnați la carceră (închisoare) un număr de 76 bărbați și 5 minori la pedepse cuprinse între 1–5 ani și un număr de 5 bărbați și 3 femei la pedepse cuprinse între 3 luni – un an¹⁵. La închisoare făcea servicii religioase un preot din Năsăud care era plătit cu 100 florini anual.

Pentru suplimentarea bugetului instanței, președintele Sedriei, printr-o circulară dată în anul 1868, a adus la cunoștință publică posibilitatea de a se solicita pentru lucrări în construcții, agricultură etc., deținuți cu pedepse de până la 5 ani urmând a fi plătiți cu 40 cr./zi (fără mâncare) și de 18 cr./zi (cu mâncare)¹⁶.

S-a stabilit că munca ce poate fi executată de deținuți pentru persoanele fizice sau „lucrări oficioase” se va desfășura după următorul program: vara între orele 6⁰⁰ – 11⁰⁰ și 13⁰⁰ – 18⁰⁰ și între orele 8⁰⁰ – 11⁰⁰ și 13⁰⁰ – 16⁰⁰ pe timpul iernii¹⁷.

La 8 iunie 1871 statul austriac a decis *reorganizarea sistemului judiciar*, astfel că, începând cu data de 1 ianuarie 1872, a încetat să funcționeze „*Sedria generală*”, care a fost transformată în „*judecătoria colegială*”, subordonată Tribunalului Bistrița, iar *Ioachim Mureșanu a demisionat din funcția de președinte*.

Acestuia i s-a oferit postul de președinte la Tribunalul Alba Iulia, dar a refuzat să părăsească Năsăudul, *trecând în avocatură* sau în funcții administrative. La conducerea noii instanțe a fost numit juristul Florian Ioan Cîmpeanu, al cărui mandat a durat până la finele anului 1875, când s-au desființat instanțele românești, revenindu-se la jurisdicția în limba maghiară¹⁸.

În ianuarie 1872, prin decretul nr. 42-28, căpitanul suprem Alexandru Bohățel l-a numit pe Ioachim Mureșanu în funcția de „*fiscal municipal*” (districtual), ceea ce echivalează cu jurisconsultul districtului. Pe lângă această funcție a fost angrenat în diferite activități la fel de importante, în care competența sa și spiritul organizatoric și-au dovedit utilitatea.

A fost cooptat în Comitetul reprezentativ al Districtului autonom, iar la 4 aprilie 1876 a fost ales membru în deputațiunea condusă de căpitanul suprem Alexandru Bohățel, care s-a deplasat la Ministerul de interne de la Pesta, unde s-a pledat pentru menținerea *Districtului năsăudean* ca entitate administrativ-teritorială. Cererea năsăudenilor nu a găsit ascultare la autoritățile maghiare, fiind convocată la data de 4 iulie 1876 *Congregațiunea districtuală*, care a decis comasarea Districtului năsăudean cu cel al Bistriței, sub denumirea „*Comitatul Bistrița-Năsăud*”.

¹⁴ *Ibidem*, dosar nr. 77/XI.

¹⁵ ANSJB, Fond *Sedria generală*, nr. 71, dosar nr. XCV/18.

¹⁶ ANSJB, Fond *Ioachim Mureșanu*, dosar XCV/1.

¹⁷ *Ibidem*, dosar nr. 46/VII, pp. 104–105.

¹⁸ Referitor la evoluția instanțelor judecătorești din ținutul năsăudean, a se vedea: Raus Pompei, „*Justiția năsăudeană – file de istorie*”, Năsăud, 7 oct. 2005.

Ioachim Mureșanu, desemnat *delegat în adunarea constituantă* a noului Comitat, a fost ales *membru în Comisia permanentă*, reprezentând interesele legitime ale locuitorilor din zona Năsăudului, iar comite suprem a fost numit Ferdinand Hofslér¹⁹.

Din partea năsăudenilor, vicariatul general al Gherlei l-a desemnat la 19 iulie 1869 ca *delegat la Congresul de la Budapesta*, în care se discuta autonomia bisericii greco-catolice.

A continuat să activeze și ca *avocat*, purtând în acest sens corespondență cu camera avocaților din Târgu Mureș, unde în perioada 1875–1898 a achitat cotizație de 6–10 florini/an²⁰.

O latură însemnată a activității sale care merită să fie scoasă în evidență a fost *acordarea asistenței juridice autorităților districtuale în lupta pentru recuperarea averilor grănicerești însușite abuziv de către statul maghiar, luptă ce a durat zeci de ani*.

În primul rând a contribuit la *redactarea protocoalelor și memoriilor* adresate Cancelariei Aulice de la Viena de către Districtul autonom, prin care s-a dovedit dreptul legitim al grănicerilor asupra pădurilor, terenurilor și fondurilor create în perioada regimentului de graniță²¹.

Exemplificăm câteva dintre *cele mai însemnate documente* care poartă și semnătura lui Ioachim Mureșanu:

– *planul în 4 puncte* redactat și prezentat la data de 10 dec. 1860 împăratului Francisc Iosif de către delegația năsăudeană condusă de Vasile Nașcu, prin care se solicită rezolvarea „cauzei de proprietate”;

Cele 4 puncte se referă la dreptul grănicerilor, în calitate de oameni liberi, la proprietățile deținute înainte de 1761; la despărțirea cauzelor de posesiune ale Regimentului al II-lea de cele ale primului regiment; cererea ca fondul de monture destinat pentru stipendii să se acorde comunelor spre liberă administrare, conform hotărârii adunării reprezentanților celor 44 de comune; edificiul Institutului de creștere militară, aflat în ruine după evenimentele din 1948–1949, să se refacă spre scopuri școlare;

– *petiția din anul 1862* – redactată pe 46 de pagini și 77 anexe referitoare la diferendul dintre comunele grănicerești (Rebrișoara, Nepos, Feldru și Ilva Mică) și comunele săsești, petiție prezentată împreună cu Vasile Nașcu când cei doi au fost primiți în audiența din 15 ianuarie 1863 de către Împăratul Francisc Iosef. Aceasta avea ca obiect recunoașterea dreptului de proprietate a comunelor, respectiv fixarea liniei de demarcație a terenurilor față de sași și alte probleme referitoare la posesia „munților revendicați”. În perioada 1854–1858 s-au purtat 48 procese, iar între 1859–1861 un număr de 30 procese, conform documentelor existente în Fondul „Ioachim Mureșanu” de la Arhivele Statului²².

Juristul Ioachim Mureșanu este unul dintre *redactorii și semnatarii primului statut al Asociației grănicerești năsăudene*, întocmit în anul 1865 și

¹⁹ ANSJB.N., Fond *Ioachim Mureșanu*, pachet 190, dosar nr. 46/VII.

²⁰ *Ibidem*, dosar nr. 69/IX.

²¹ Leon Muthi, *op. cit.*, pp. 171–193.

²² ANSJB.N., Fond *Ioachim Mureșanu*, pachet VII b (dosar nr. 48).

aprobat de Împăratul Francisc Iosef în anul 1871, document capital ce a trasat liniile directoare ale activității asociației.

Intitulat „*Instrumentu fundăționale pentru instituttele de învețimentu și educațiune dein Districtulu Naseudului în Transilvania*”, acesta cuprindea în cele șapte capitole „învoirea” celor 44 de comune referitoare la următoarele:

- fondul de provente și fondul de monture să nu se împartă, ci să constituie o proprietate indiviză;
- fondul de monture să se folosească ca fond de stipendii pentru elevi, iar cel de provente ca fond școlar;
- sursele de finanțare ale fondurilor din perioada regimentului să rămână cu aceeași destinație, respectiv veniturile obținute din exploatarea pădurilor, din dreptul de cârciumărit ș.a.;
- toate bunurile să fie administrate de un „comitet confinariu”, sub supravegherea Oficiului districtual Năsăud și al Consistoriului episcopal;
- stipendiile să se acorde numai fiilor locuitorilor proveniți din cele 44 de comune grănicerești;
- fondul școlar să susțină literatura și cultura poporului român în toate ramurile sale, respectiv construirea de școli triviale, a unei școli normale de 4 clase la Năsăud, o școală de fete și un gimnaziu național român.

Ioachim Mureșanu a participat activ la *adunările generale ale fondurilor grănicerești și din partea comunei Rebrișoara*, alături de alți delegați de aici precum: Iacob Mureșanu, George Pop, Nicolae Doce și Ioan Lușcan.

A reprezentat comuna Rebrișoara alături de Gavrilă Linu la încheierea Protocolului din 18 iunie 1872 dintre reprezentanții Guvernului Ungar și cele 44 de comune privind predarea tuturor bunurilor și drepturilor rămase în posesiunea erariului (statului), conform contractului încheiat la Buda la 12 martie 1872.

Acest protocol a fost urmat de încheierea în anii următori de protocoale prin care s-au predat bunurile proprii către comunele grănicerești, iar la Rebrișoara comisia districtului a fost prezentă la 27 iunie 1876, reprezentant al localității fiind menționat în documente Ioachim Mureșanu.

O nouă etapă a activității desfășurate de Ioachim Mureșanu poate fi considerată cea care a început în anul 1876, odată cu numirea sa ca *secretar al Fondurilor Grănicerești Năsăudene*, funcție pe care o va exercita timp de 27 de ani, până în 10 iunie 1903, la încetarea sa din viață, când i-a urmat în funcție dr. Nestor Șimon, un alt corifeu al Fondurilor Grănicerești.

Situația juridică a Fondurilor grănicerești îi era cunoscută încă din perioada studenției, când a sprijinit pe Vasile Nașcu în redactarea unor petiții adresate autorităților pentru recuperarea fondurilor grănicerești ce erau blocate de către fisc²³.

De la această dată Ioachim Mureșanu, alături de ceilalți frunțași năsăudeni, a participat la redactarea de memorii și petiții adresate Cancelariei Aulice de la Viena, prin motivări în drept deosebit de laborioase, bazate pe documente juridice și considerente istorice.

²³ Nestor Șimon, *op. cit.*, p. 87.

În această însemnată funcție, beneficiind din plin de pregătirea sa de avocat și de cunoscător al legislației maghiare, *va reprezenta fondurile în toate procesele* privind drepturile asupra bunurilor, precum și la redactarea și încheierea de noi protocoale cu reprezentanții statului.

Administrația fondurilor grănicerești a fost confruntată cu peste 40 de procese, din care familiile conților Kemeny și Klesbersberg au intentat 18 procese împotriva comunelor grănicerești de pe Valea Bîrgăului referitoare la pădurile grănicerești, așa cum rezultă din documentele „*Fondului I. Mureșanu*” de la Serviciul Județean al Arhivelor Statutului.

Unul dintre cele mai importante procese ale fondurilor a fost cel declanșat de familia contelui Kemeny, care a avut pretenții asupra așa-zisilor „munții revendicați” din zona Cîrlibaba-Coșna, proces ce a început în anul 1883 și s-a terminat în anul 1890.

Acest proces în care Ioachim Mureșanu a reprezentat comunele grănicerești s-a încheiat, după lungi tratative, cu o tranzacție judiciară, prin care Comitetul de administrare al fondurilor s-a angajat să plătească suma de 315.000 florini, iar toți munții revendicați au revenit în posesia străvechilor proprietari-grăniceri.

După câștigarea pădurilor grănicerești, Ioachim Mureșanu a inițiat *întocmirea primului amenajament silvic*, lucrare de o mare amploare și importanță, la care au participat 10 ingineri nemți și cehi sub conducerea inginerului Ilieș. Formația respectivă efectua vara măsurători în teren, iar iarna stăteau în Năsăud unde prelucrau datele obținute. Se spune că seară de seară petreceau la Hotelul Grivița, unde răsunau cântecele din anii studenției de la Viena, udate cu țuica năsăudeană, și unde purtau discuții controversate în problema națională a țărilor pe care le reprezentau. De multe ori aceste interesante dezbateri erau prezidate de însuși Ioachim Mureșanu, un bun cunoscător al problemelor naționale cu care se confrunta Imperiul Austriac²⁴.

În perioada sa de activitate ca secretar al fondurilor grănicerești, o importantă decizie la care a luat parte a fost *achiziționarea domeniului de la Ciceu-Cristur* din anul 1877, ce era compus din terenuri arabile, fânețe, pășuni și păduri în suprafață totală 778 iugăre și 104 stânjani. Comisia care a dus tratativele cu familia contelui Thorma a fost alcătuită din Ioachim Mureșanu, Toader Andon și Elia Burduhos, stabilindu-se de comun acord prețul de cumpărare în sumă de 61.060 florini.

Distinsul jurist Ioachim Mureșanu a avut și alte preocupări interesante, participând activ la viața social-culturală sau la instituții de înțajutorare materială a grănicerilor, confrunțați cu multe greutăți, pe care le cunoștea foarte bine din satul său natal și din deplasările în teritoriu, ori din dosarele judecate în perioada Sedriei generale.

Este astfel consemnată prezența sa în mai multe rânduri la reuniunea „*Societății de citire Casina-Verein*” din Năsăud de la *Casina Română* (actualul sediu al jandarmeriei), societate care avea statute proprii aprobate din anul 1857. În anul 1861 un număr de 59 de intelectuali români, printre care figurează

²⁴ Virgil Șotropa, *Pagini de amintiri*, în „A.S.”, nr. III, Cluj-Napoca, 2004, pp. 495-505.

și Ioachim Mureșanu, au semnat un protocol pentru organizarea și funcționarea casinei, plătind fiecare câte o cotizație de 1 florin pe lună.

Casina Română a devenit un tradițional loc de întâlnire al intelectualelor români de la diferite instituții și oficii publice, dar și al pensionarilor, foști ofițeri ai Regimentului de graniță, unde se făceau schimburi de idei, dezbateri politice, se citeau ziare, reviste și cărți, iar din când în când se organizau petreceri ori baluri.

În anul 1869, la propunerea președintelui casinei, Ioan Florian (judecător), s-a hotărât să se țină patru baluri la interval de două săptămâni: unul în favoarea studenților bolnavi, altul pentru ajutorarea studenților buni, iar celelalte două baluri se organizau pentru susținerea funcționării Casinei Române.

În conducerea casinei au fost aleși la un moment dat Nicolae Anton-președinte, *Ioachim Mureșanu-vicepreședinte*, consilierii Octavian Barițiu, dr. Ioan Mălai, Iacob Pop, Fl. Motoc și T. Nășcuțiu²⁵.

Pentru întrajutorarea grănicerilor, împreună cu notarul Macedon Grigoriță a înființat „*Reuniunea de credit, anticipațiuni și păstrare*”, pentru care a redactat statutul aprobat de guvern la 18 noiembrie 1872 și a îndeplinit funcția de președinte, bancă populară ce a funcționat mai mulți ani, perioadă în care s-au acordat credite cu dobândă redusă.

În anul 1873 Ioachim Mureșanu a făcut parte din *comisia organizată pentru susținerea examenului de notari comunali*, unde a redactat întrebări pertinente din domeniul dreptului și afacerilor comunale, la care trebuiau să răspundă candidații.

A fost numit de asemenea ca *președinte al Comisiei cadastrale cercuale a districtului*, formată din 11 membri, așa cum rezultă din protocolul ședinței din 3 aprilie 1876. Această comisie era îndrituită să soluționeze sesizările cetățenilor față de lucrările cadastrale efectuate în comune, înregistrându-se la un moment dat peste 2.900 dosare referitoare la măsurătorile și identificările prilejuite de introducerea cârților funciare.

Ioachim Mureșanu s-a remarcat și în calitate de colaborator la „*Gazeta Transilvaniei*” și la revista „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*”, ambele din Brașov, unde a publicat mai multe articole în susținerea cauzei și a drepturilor românilor ardeleni.

După constituirea Societății culturale „ASTRA” din 10 mai 1860 de la Sibiu, la care a contribuit și gazetarul Iacob Mureșanu, a aderat și Ioachim Mureșanu care a subscris suma de 8 florini, devenind membru pe viață și un participant activ la manifestările de promovare a culturii românești.

În îndelungata sa carieră a adunat numeroase documente, acte, cărți și manuscrise, care astăzi formează „*Fondul Ioachim Mureșanu*” de la Arhivele Statului – Filiala Bistrița, ce au fost donate Muzeului Năsăudean de către fiul său judecătorul Artenie Mureșianu²⁶. Fondul numără 2.197 dosare ce conțin

²⁵ Virgil Șotropa, *op. cit.*, p. 474.

²⁶ Dr. Artenie Mureșanu a fost unul dintre membrii fondatori ai Muzeului Grăniceresc Năsăudean, alături de Iuliu Moisil, Iulian Marțian, Virgil Șotropa, dr. Alexa David, care la

documente juridice, istorice, de teologie, sociologie, redactate în limbile maghiară, germană, latină sau română, acte de cea mai mare importanță pentru dovedirea dreptului de proprietate asupra bunurilor grănicerești.

Din colecția de documente, Virgil Șotropa a prezentat în revista „Arhiva Someșană” o interesantă și emoționantă scrisoare ce i-a fost adresată lui Ioachim Mureșanu de către Atanase Cătiul, în vârstă de 80 ani, fost subofițer în armată și apoi funcționar prin diverse cancelarii.

În scrisoarea bătrânului năsăudean, redactată în nemțește, datată 1 ianuarie 1882, i se aducea la cunoștința lui Ioachim Mureșanu un eveniment petrecut în anul 1849 la închisoarea din Cernăuți, unde era încadrat subofițer. În scrisoare se relatează că la 9 iunie 1849 a fost încarcerat Gheorghe Barițiu – renumit ziarist brașovean, pe care l-a găsit legat în fiare, iar după ce au stat de vorbă și a aflat identitatea acestuia l-a anunțat pe Alecu Hurmuzachi, un cunoscut luptător pentru drepturile românilor din Cernăuți. După un schimb de depeșe între cei doi, al căror mesager secret a fost subofițerul năsăudean, Alecu Hurmuzachi a intervenit pe lângă autoritățile militare, reușind ca Barițiu să fie eliberat²⁷.

Dacă am fi solicitați să facem o scurtă caracterizare a întregii activități a distinsului cărturar, am putea apela la cuvintele scrise de Iuliu Moisil, unul dintre fondatorii Muzeului Grăniceresc Năsăudean, unde de altfel a donat și un tablou ce-l înfățișează pe Ioachim Mureșanu.

Iată cum este caracterizat de către acest cărturar năsăudean, în revista „Arhiva Someșană”, într-un articol omagial publicat în anul 1936: „Un distins fiu al graniței năsăudene, cu o frumoasă cultură și temeinice studii juridice și primul jurisconsult al ținutului nostru, unul din marii luptători pentru drepturile grănițerilor, la recăștigarea cărora a contribuit foarte mult”²⁸.

În semn de recunoștință pentru lupta neobosită și plină de sacrificii dusă de juriștii năsăudeni în apărarea valorilor patrimoniale și morale, pentru păstrarea limbii române în justiție și administrație, în noul sediu al Judecătorei Năsăud, inaugurat la 7 octombrie 2005, s-a înființat „Muzeul justiției năsăudene”, ce ocupă la parter două săli special amenajate în acest scop. În muzeu, prin grija conducerii instanței, au fost colecționate și expuse documente, obiecte, machete, coduri vechi și legislația austro-ungară, prin care este reflectată evoluția instanțelor judecătorești din Ținutul Năsăudului, alături de activitatea magistraților Leontin Luchi, Ioachim Mureșanu, Ioan Florian Câmpianu (primii președinți), a celorlalți magistrați ce s-au pus în slujba justiției năsăudene până în zilele noastre²⁹.

2 august 1931 au hotărât să doneze colecțiile de cărți, acte, manuscrise, publicații și obiecte, cu condiția de a rămâne pe vecie în patrimoniul orașului Năsăud (Teodor Tanco, „V.R.R.”, vol. VI, 1987, pp. 306–310).

²⁷ Virgil Șotropa, *Maltratarea lui Glt. Bariț în Cernăuți în anul 1849*, în „A.S.” nr. 27/1940, pp. 181–186.

²⁸ Iuliu Moisil, *Ioachim Mureșanu 1832–1903*, în „A.S.” nr. 20/1936, p. 441.

²⁹ Pompei Raus, *op. cit.*, Năsăud, 7 octombrie 2005, p. 50.

**IOACHIM MUREȘANU -
JURIST OF THE AUTONOMOUS DISTRICT NĂSĂUD**

- Summary -

He was a distinguished jurist of the Năsăud border, who has completed his legal training at the Law Academy from Sibiu and Vienna University, being the first Romanian lawyer from the District Năsăud.

The most prolific part of his life was the one held in Năsăud, serving the guards from Năsăud, advocating for an autonomous administrative organization, for the reorganization of the courts, for recuperating the frontier wealth and later on for managing it for the benefit of schools and youth studies.

EPISTOLE – MĂRTURII DOCUMENTARE DIN PERIOADA DISTRICTULUI NĂSĂUD (1861-1876)

Adrian ONOFREIU

Zona militarizată cu reședința la Năsăud s-a bucurat – printre alte avantaje – și de instituirea, de-a lungul timpului, a cultului pentru consemnarea și păstrarea mărturiilor despre trecut. A fost favorizată această atitudine de rigoarea sistemului militar și a disciplinei autoimpuse, cât și de sistemul educațional, care a creat de-a lungul timpului o falangă de intelectuali, adevărate „dinastii” în domeniile cultivate aici: armata, biserica și administrația publică.

Dacă pentru partea oficială receptarea trecutului s-a realizat de către instituțiile publice, o importantă latură a acestui proces a fost reprezentată și de modul de comunicare dintre fruntașii de aici. În acest sens, bogata corespondență dintre aceștia, de multe ori realizată pentru a comunica și informații importante asupra mersului general al societății, a constituit sursa principală pentru valorificarea trecutului. În acest gen de mărturii regăsim preocupările celor care s-au aplecat spre studierea trecutului și asumarea acestuia, ca o valoroasă sursă de informații istorice¹.

Motivați de aceste trăsături atitudinale, continuăm publicarea corespondenței dintre unii fruntași ai fostei „granițe militare” cu reședința la Năsăud, care oferă o imagine mai aproape de adevăr a evenimentelor și faptelor la care se referă.

Primele două scrisori aparțin lui Ioan Florian și au fost adresate de la Năsăud lui Ioachim Mureșan, la Viena. Ele descriu aspecte inedite ale conflictului dintre localitățile românești Ilva-Mică, Feldru, Nepos și cele săsești

¹ Din bogata corespondență păstrată amintim valorificarea acesteia începând cu lucrarea lui Nestor Șimon, „Vasile Nașcu. Viața și faptele lui”, Năsăud, 1911, continuată de Virgil Șotropa, *Correspondența lui Nașcu cu Moisiș și Petri 1860-1864*, în „Arhiva Someșană” (în continuare „A.S.”), Năsăud, 1929, nr. 10, pp. 68-99; nr. 11, pp. 59-89; nr. 12, pp. 192-215. Mai recent, vezi și Adrian Onofreiu, *Correspondența dintre Vasile Nașcu, Ioachim Mureșan și George Pop (1861-1866)*, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, seria III, nr. III/2004, pp. 469-494; Idem, *Leontin Luchii. Mărturii inedite despre Revoluția de la 1848-1849*, în *Ibidem*, VII/2008, pp. 137-151; Idem, *Vasile Buzdug*, în „Anuarul Bărgăuan. Știință, cultură, arte, literatură”, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2011, anul 1, nr. 1, pp. 50-60. Din punct de vedere al informației științifice în domeniul științelor naturale, completată cu aspecte ale traiului cotidian, vezi și Maria Onofreiu, *Din corespondența științifică a lui Florian Porcius*, în „Cetatea Rodnei”, Rodna, anul VI, nr. 13, decembrie 2009, pp. 19-23; Idem, *Din corespondența științifică a lui Florian Porcius. Scrisori primite de la Artemiu P. Alessi*, în *Ibidem*, VIII, nr. 16, aprilie 2011, pp. 8-11; nr. 17, decembrie 2011, pp. 17-19.

Dumitra, Slătinița, Livezile, comunică informații legate de familia celui din urmă, greutățile adaptării militarilor la regimul civil și se încheie – ambele – cu rugămintea de a accepta să vină ca funcționar în Districtul Năsăud.

Următoarele, de la nr. 3 la 18, ne introduc în atmosfera de după încheierea *Außgleich*-ului din anul 1867, care a avut consecințe nefaste, atât pentru românii din Transilvania, cât și pentru cei din teritoriul fostului regiment de graniță năsăudean.

Scrisorile adresate de Ariton Mărcuș – funcționar districtual și ginere – socrului său Florian Porcius la Budapesta și apoi Năsăud, ne introduc în atmosfera de după preluarea controlului politic și administrativ al Transilvaniei de către guvernul de la Budapesta.

Ele relevă două aspecte importante ale acestei perioade. În prim-plan se situează lupta pentru drepturi naționale, ilustrată de activitatea mai tinerilor fruntași de la Năsăud, Dănilă Lica, Vasile Buzdug, Ioan Mărginean, Ariton Mărcuș, Gavril Vârtic, alături de cei proveniți din timpul sistemului confiniar, reprezentați de Macedon Pop, Grigore Moisil, Alexandru Bohățiel, Leontin Luchi, Ioachim Mureșan. Fractura inevitabilă dintre cei tineri și cei maturi se definește ca luptă pentru întâietate, ca mijloace utilizate pentru a-și atinge scopurile cât și ca rezultate în acțiunea practică, administrativă și politică a Districtului Năsăud.

Și unii și alții aveau însă ca scop ultim asigurarea dăinuirii entității administrative a Districtului, lupta pentru recâștigarea proprietăților contestate de erariu/statul dualist și unele familii nobiliare maghiare, și conservarea drepturilor câștigate în perioada liberală, definite mai ales de hotărârile Dietei de la Sibiu (1863–1864), atât de favorabile și reparatorii pentru românii transilvăneni.

Al doilea plan, cel al vieții cotidiene, ne dezvăluie aspecte din viața zilnică a oamenilor, din lupta lor pentru asigurarea necesităților de zi cu zi, în condițiile înăsprii cerințelor unui regim care avea ca deviză a funcționării sale recunoașterea unei singure națiuni politice, cea maghiară.

Aceste aspecte, care se înscriu pe linia evocării – după o expresie care a creat un curent istoriografic – structurilor cotidiene, ne oferă o importantă modalitate de analiză a vieții celor din District și din arealul general transilvănean, cu grijile și nevoile lor, cu străduința zilnică de a corespunde noilor cerințe ale dualismului, în care limba maghiară a devenit limba oficială a oricărui oficiu public și de cunoașterea căruia depindea viitorul familiilor și, în ansamblu, a comunităților naționale transilvănene.

Aspecte mai puțin cunoscute până acum ne arată că apelul la oameni sus-puși, la cei care dețineau vremelnice funcții administrative sau politice, solicitarea unor favoruri din partea acestora, ca și întregul angrenaj de „aranjamente” pentru asigurarea confortului financiar nu le erau străine nici celor care slujiseră vreme de un secol în sistemul confiniar transilvănean.

Apoi, fără a se constitui într-un scop în sine, relatările conțin informații prețioase referitoare la viața cotidiană a perioadei la care se referă, cu descrierea sistemului instituțional, a căilor de comunicații, a prețurilor pentru

diferite servicii prestate, a alimentelor și traiului zilnic, a unor așezări transilvănene, toate oferind o imagine „din oglindă”, mult mai aproape de realitatea practică și mult mai bine definită față de cea din documentele oficiale.

Valoarea lor este cu atât mai deosebită deoarece ne oferă o altă perspectivă asupra societății din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cu aplecarea spre detalii importante din interiorul entității politico-administrative a foștilor grăniceri de aici - Districtul Năsăud (1861-1876) - prin existența căreia s-a asigurat o perioadă de „renaștere” și reconsiderare a românilor transilvăneni.

Documentele au fost grupate cronologic și numerotate în continuare, începând cu nr. 1. Intervențiile noastre în note detaliază unele informații, oferă trimiteri și spre alte surse sau explică termeni și denumiri de localități. Fiecare document are la sfârșit trimiterea la sursa de proveniență, pentru a ușura accesul la conținutul acestuia.

1.

FRATE IOACHIME!

După o pauză de 6 ani, cuget că acum ar fi vremea ca să mai corespundăm laolaltă. Ce zici tu, nu cumva îți vine și ție cam așa?

Ioachime! Multe nu-ți scriu pentru că nu aș vrea ca să corespundez cu tine prin scrisori, ci gură cu gură; pentru aceea, acum numai atâta îți scriu, că de cumva tu acum în anul acesta de disponibilitate nu te pregătești de doctorat, apoi să nu mai faci alta, fără să vii acasă cât mai curând, pentru că tu nu-ți poți închipui ce e aici.

S-au sculat vecinii noștri sași din Pintic², Dumitra și Iaad³. Se armează și vor veni cu puterea să cuprindă hotarul Rebrîșoarei, Neposului, Feldrului și Ilva-Mică.

În 31 august au și făcut un atac asupra Neposului, cam în număr de 150 de persoane. Neposenii au aflat despre aceasta numai în ora din urmă, când erau sașii deasupra satului Nepos. S-au adunat și ei cam 20-30, le-au ieșit înaintea, au dat piept laolaltă și după o luptă scurtă dar înfuriată, au tuit-o sașii la fugă, rămânând un sas mort și unul viu, dar pușcat prin un picior, pe câmpul de luptă.

Magistratul Bistriței mașinează acum în tot tipul ca să ocupe hotarele comunelor noastre⁴.

² Azi Slătinița.

³ Azi Livezile.

⁴ Faptele sunt relatate în scrisoarea din 19 septembrie 1861, adresată de Vasile Nașcu din Viena lui Ioachim Mureșan. „De la Nepos primii știrea - scrie Vasile Nașcu - că, în 31 august, fiind Neposenii atacați din partea Pinticanilor pe loc de ceartă, i-au învins ceia pe eștia, 30-40 în contra la 150 bine armați, așa cât au rămas 1 sas mort, 2 vulnerați și mai toți ceilalți înfărați spre aducere aminte”; Nestor Șimon, „Vasile Nașcu. Viața și faptele lui”, Năsăud, 1911, pp. 406-407, cât și în rezumat, în scrisoarea din 6 septembrie 1861, adresată de Ioan Florian lui Vasile Nașcu, în *Ibidem*, pp. 416-417.

Atari fapte se ridică de toate părțile.

Și apoi tu cunoști inteligența noastră, îți vei închipui cum poate merge lucrul. Eu am venit la Congregația din 18 iunie și fiindcă aici nu era nimeni care să lucreze ceva, ba și care ar fi fost, îndată după Congregație s-au împrăștiat, cântându-și comoditatea lor, eu am rămas singur cu căpitanul suprem și tot singur am fost până acum.

Eu plecând către Năsăud nici nu am visat că pe tine nu te voi afla aici și apoi, până ce au venit clericul Lazăr nici nu am știut că tu unde te afli, ca să-ți scriu.

Ioachime! Alte împrejurări nu-ți mai scriu, fără tu nu mai aștepta nimic, ci vino încoace, să punem lucrul în rând și apoi ne vom căuta noi posturi, de vom mai avea lipsă. Aici, până acum toată lumea e onorată.

Dar acum, de vreo 4 zile, au sosit reflexiunile Guberniului peste protocolul Congregației, mai tot operatul s-a aplacidat și așa, încă acum scriem la toți cei aleși ca să-și ocupe posturile însă azi numai ție îți scriem, că dacă vei putea să vii până în 12 septembrie, căci în 12 septembrie avem congreagațiune nouă și așa, tu ar trebui să fii aici negreșit.

Te rog dar și te jur pe toți sfinții, scrie-mi și vino. Eu te aștept pe 11 septembrie seara.

Vinde tot ce ai și vino, că se încep catastrofele!

Servus, te sărută fratele,
Ioan Florian.

Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (în continuare, ANSJB),
colecția *Iulian Marțian*, d. 23/C/10, f. 1-2.

2.

FRATE IOACHIME!

Scrisoarea ta – fără dată – more consoeto – am primit-o de o parte, cu bucurie văzând că trăiești și nu ți-a fost lene a scrie, de alta însă, cu întristare, văzând că tu încă nu poți veni.

Pe bătrânul tău de atunci numai o dată l-am văzut prin treacăt și atunci i-am spus că să vină oare cândva la mine ca să-i spun ceva (au să văd cum poate ajuta la lipsa banilor?) însă până acum nu a venit și așa, în cauza aceasta, nu am făcut încă nimic.

Ce se atinge de ocupațiunea ta de acolo – care precis știu eu, e „Concordia” – în contra aceleia nu poate avea nimeni ceva observare și nimeni nu te poate inculpa că te ocupi cu aceea și nu vii acasă – ei zic nimeni, pentru că afară de mine și de căpitanul suprem Bohățel – nimeni nu știe starea și împrejurările noastre și a Districtului acestuia și acestea noi le acoperim și tăcem până vom putea, însă nu știu până când?

Cugetă-ți tu numai aceea, cum să poate guverna și administra un District ca acesta, numai cu amplexați din școlile Năsăudului și apoi – constituționalminte – fără Verordnungs-uri⁵, fără o sută și o mie de instrucțiuni și Vorschriften-uri⁶, precum sunt aceștia învățați.

Apoi mai încolo, cugetă și adică, că dintre aceștia, fiind acum numai o parte aplicați – casu belli – sapă din toate puterile ca cei aplicați să se dea peste cap; noi în loc de a lucra alte lucruri mai momentoase, trebuie să facem cercetări de acestea etc.

Acum ar fi de lipsă să meargă cineva în cauza Rebrășorenilor și a Vărarei, ci comisiunea care vine de la Guberniu, da cine? au ai fi tu de lipsă; mâine, poimâine, vine o altă comisie ca să se predea fondurile și regalele, acolo ne trebuie oameni apți, ca comisari și cunoscători de legi; ei, și pe cine să încredințăm astă cauză cu sute de mii și toată sudoarea noastră, Frate Ioachime!

Eu alta nu-ți mai scriu, fără tu descurcă-te pe 15 octombrie desigur și vino fără întârziere pentru că lipsa ta de aici e ridicată la cub, pe lângă cea din Pesta. Auzi! Nu mai cugeta nimic, fără vino – de cumva nu vei avea bani de drum, scrie-mi mie, că apoi noi negreșit ți-om trimite. Auzi, vino!

Aici îți trimit un articol în cauza Vărarei etc., vezi citește-l și-l corigă⁷, că eu nu l-am mai citit și apoi, pune-l, de se poate, în Concordia. Totodată, l-am trimis și la Gazetă⁸.

D-l. Căpitan Suprem încă-ți scrie ceva, care aici ți se alătură⁹.

Servus, frate; aștept răspuns și apoi te aștept pe tine, până atunci te sărută al tău frate, Ioan Florian.

Ibidem, f. 4–5.

3.

PREA STIMATE MOȘULE!

Mai înainte de toate îți mulțumesc pentru cele împărtășite și mi-a părut bine că te afli sănătos; noi cu toții suntem deplin sănătoși.

Epistola D-tale. Cu data din 12 a sosit la Năsăud în 15 noiembrie a.c. și, de cumva eram acasă, atunci îți trimiteam rescriptul din 1770, însă eu eram atunci în Rodna în cauze oficioase; reîntorcându-mă în 17 noiembrie la Năsăud, apoi am citit epistola și am dat-o spre citire vicarului, Florian Mureșan, Lica

⁵ Ordonanță, dispoziție.

⁶ Ordin, instrucțiune, regulament.

⁷ Corectează.

⁸ Articolul a apărut în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 74/1861, sub pseudonimul C.L.; *apud*. Virgil Șotropa, *Din scrisorile celor dispăruți*, în „A.S.”, Năsăud, nr. 8/1928, p. 111. Nestor Șimon în schimb, face următoarea consemnare: „Despre această luptă a scris Ioan Florian un articol în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 74 și 75 – 1861, și l-a subscris cu C.L., adică Clement Login, un fruntaș din Nepos”; tot aici amintește „despre vechea ceartă de hotar, vezi pag. 9–14”, din lucrarea dedicată lui Vasile Nașcu; Nestor Șimon, *op. cit.*, nota 1, p. 407.

⁹ Textul scrisorii în ANSJB, colecția Iulian Marțian, d. 23/C/10, f. 5–6 și publicat integral la Nestor Șimon, *op. cit.*, pp. 417–418.

etc.; cu toții ne-am mâhnit, văzând că ați umblat bațjocorit, însă ce e de făcut, numai de ar da Dumnezeu să reușiți, apoi, ori ce.

Documentul cerut se aclude sub /:/ . Pe aici a fost o inundațiune așa de mare, încât pe biata femeie au scos-o numai jandarmii de la pierire, cu pe niște copii de școală, din locuința ei.

Eu m-am mutat în quartirul meu și așa, soția e cu copiii singură, apoi, pentru că pe aici a picat omătul foarte de mult, am fost siliți a cumpăra fân de 30 florini, 4 care mari și fân foarte bun, însă neavând eu banii, i-am luat împrumut, să-i plătesc la prima decembrie a.c.; soacrei, apoi încă îi lipsesc bani, fi-i bun și-i trimite chitanța pe noiembrie, ca să scoată bani și să poată plăti de unde s-a împrumutat; și eu i-am dat până acum 10 florini, spre a acoperi cele de lipsă.

Fii bun ne scrie îndată cum te mai afli și, pe când cugeți a veni.

Încă unu ceva din nou:

Quartirul unde locuiește maiorul Pop, așa numit „Kapellmeister wohnung sammt Garten, dann der daran an stossende Adjutantum garten”¹⁰, apoi quartirul unde locuiești D-ta., așa numit „Unterartzten quartier”¹¹ se vând în 26 noiembrie a.c. în licitațiune publică și de la fonduri, numai luni, în săptămâna aceasta s-a făcut reprezentațiune la oficiolat pentru sistarea licitațiunii; firește că de la oficiolat numai doar astăzi s-a dus; de cumva puteți, faceți ca ministerul Financiar să sisteze vinderea, cu atât mai mult, pentru că de cumva se vor vinde, de bună seamă pică în mâini jidovești. Quartirul unde a locuit Groß și unde locuiește acum Popelea, încă s-a prețuit și poate se va vinde, deocamdată nu s-a scris vreo licitațiune, poate că-l vor da pe sub mână, la vreunul dintre oferenții de până acum.

Pe Ganea l-a întărit Guberniul de perceptor și pentru denumirea de arhivar, voiește Mureșan cu toate puterile ca să fie Vărzariu, va să zică, răsplata partidei lui Petri etc. Ce va face Luchi nu știu, mie îmi e tot una, ori Vărzariu, ori Pavelea.

Apoi fii bun cuscrule și nu uita de cămăși.

Spune D-lui căpitan suprem cele mai multe complimente și, și cea bună veste, că familia-i e deplin sănătoasă. Pe Vasile îl salut de multe ori și aclud sub /:/ un spaëßzettel¹² pentru el; aibă de grijă să îplinească porunca burduhosului de Sângeorzan, căci la din contră, nu va fi bine.

Vă salută toți, și sărutându-Te, și noi, familia, ne subscriem prea plecați. Mărcuș, Năsăud, în 20. 11. 1867.

Pres. În 26. 11. 10 ½ uhr und geantwortet 26. 11. 1867¹³; Porcius.

ANSJBN, colecția *Virgil Șotropa*, d. 164, f. 1-2.

¹⁰ Locuința capelanului împreună cu grădina, apoi grădina adjutantului, învecinată cu aceasta.

¹¹ Locuința sub-medicului de regiment.

¹² Listă de meniu.

¹³ Primită în 26.11.1867, ora 10 ½ și răspuns în 26.11.1867. Porcius.

4.

MULT DORITE SOCRULE!

Năsăud, 18/12. 1870

Epistola din 23/11. 1870 am primit-o cu toate și ne-am bucurat cu toții că ești deplin sănătos; noi cu toții încă suntem sănătoși și dorim ca această scrisoare să te afle și pe D-ta. la întreaga sănătate. Leafa pe decembrie am scos-o și am dat-o soacrei.

Cu toții ne-am bucurat când am citit că în Năsăud să rămână judecătorie colegială, însă cu atât ne-am întristat mai tare, că totuși în comisiunea de 25, Năsăudul ca judecătorie colegială a picat, ba, Borgo Prund nu are nici judecătorie singulară.

De cumva deciziunea comisiunii acestea va trece și prin Dietă, apoi în adevăr noi pe aici nu mai credem în nimic ce vine de la regim, ba încă, suntem și înșelați, că am ales deputați și câte de toate și apoi, să ne ia astăzi judecătoria, mâine, autonomia districtuală și așa, pe încet, toate; face-ți ce-ți putea, duceți-vă în dreapta, în stânga, cu ambii deputați pe la Deac și le spuneți cum stă lucrul.

De poți, sondează că, oare ce post a-și putea câștiga la organizare, sau că va fi în Năsăud judecătorie colegială, sau că nu, pentru că pe mine mă fură mintea să fac cenzura de avocat și apoi, să-i las în plata lui Dumnezeu, de cumva mi-ar succede depunerea examenului în limba română sau germană, apoi, mi-ar succede și depunerea examenului; cu 800 florini voi mai servi, dar cu mai puțin, nu, atunci, mai bine cum am zis, sau avocatura, sau trec la politică, ca jude procesual, sau alt post acomodat.

Cu un post de jude singular aș fi îndestulit ori și unde, se înțelege de sine, că mai bucuros în Năsăud sau Rodna.

Cum mai stați cu cauzele pentru care sunteți acolo? și târăgînarea deciziei face pe aici sânge rău, pentru că mă tem să nu ne încurce și în această cauză, ca și cu judecătoria. Stăruieți barem să se decidă publicitatea gimnaziului mai de grabă pentru că se apropie timpul și studenții sunt îngrijorați.

În privința rămănerii D-tale. acolo, apoi despre bani, de cumva mai aveți lipsă, vă adresați ambii la fonduri de-a dreptul.

Lui Chaim Schieber pentru aceea nu s-a putut vinde pădure, pentru că în comitet s-a decis atunci să i se dea rămășițele din fostele tăieturi, adică bârnele, trunchi etc., tăiați sau ruși de vânt, însă nici de cum pădurea ce a rămas netăiată; dânsul apoi a pretins și căzăciune tăieți, ce însă nu i s-a putut accepta cu un preț așa de mic, pentru că în unele tăieturi care s-au fost dat turcilor, pădurea e foarte frumoasă și mai întreagă și pentru aceea poți căpăta ori și când nu 10 florini, ci și 40 florini pe jugăr; apoi, de aceea bună, e peste 30 jugăre, alt preț, apoi, nu a îmbiat evreul, prin urmare, imputarea nașului în scrisoarea trimisă la fonduri e nedreaptă.

Deocamdată de alte legi nu am lipsă; legea municipală, de cumva se află tradusă, ori în limba germană, ori în limba română, să faci bine să-mi procurezi.

Pentru fecioru-mi nu cumpăra nici un veșmânt, pentru că îi pagubă să le tăvălească pe jos; deocamdată pentru dânsul e destul din vechituri. Tot într-una zice: „moșul s-a dus la Pesta să-mi aducă jucării”.

Soacra și Filuca au zis că deocamdată nu știu ce să le aduci, poate le-ar veni în cap mai târziu și apoi, îți scriu.

Izidor a scris de două ori de când te-ai dus, întotdeauna a trimis și bani. Șotropa nu scrie nimic, fii bun între-punete la Ministerul de Finanțe, să le transpună de acolo către noi și de se poate, chiar în Năsăud.

Ceva nou! Un Kriegs Kamarad¹⁴ de al D-tale., din Nagy Ilonda¹⁵, de la bătaia cu plăcintele și din Cluj, cu fuga cu 3 sumane, a răposat în satul Gaura, lângă Șomcuta Mare, ce crezi, cine e acela? Iacob Moisil.

Despre politica lumii nu-ți scriu, pentru că acolo îți ști mai multe.

Spune nașului că nașa și copiii sunt deplin sănătoși.

Altcum nimic, aștept însă un răspuns peste ce ți-am scris și, dorind să ne întâlnim în pace, te sărutăm dulce cu toții și-ți poftim succes la toate.

Ibidem, f. 3-5.

5.

IUBITE SOCRULE!

Năsăud, 3 ianuarie 1871

Resp. 10.01. 1871, Porcius.

Epistola penultimă cu chitanțele pe ianuarie 1871 și cu efectele de Christ Kind¹⁶ le-am primit și ne mulțumim de toate, cu atât mai tare însă ne-a părut bine că ești deplin sănătos, noi încă suntem cu toții deplin sănătoși și te sărutăm dulce.

Raportul D-tale. și al lui Florian a sosit la fonduri, s-a pertractat și nu a făcut rea impresiune; ba, că să mai stați până la definitive decide acolo, au fost toți în una părere și, cred că până acum vi s-au trimis și banii. Deie Dumnezeu numai succes bun.

În privința judecătoriei colegiale din Năsăud, ar fi bine să dați noi articole în foile de acolo, că desfacerea judecătoriei colegiale din Năsăud a făcut rea impresiune la poporul roman și, începe a avea și mai puțină încredere în regim, pentru că, deoparte, desființează judecătoria, iar de altă parte, nu mai decide nici cauza proprietăților și le amână; faceți ce-ți putea, numai să fie bine.

Comitetul fondurilor a abzis quartirele la toți cu prima aprilie 1871, spre a le putea repara și a le da profesorilor ca quartir natural, dintre care e și a D-tale, ce-ți face?, unde cugetați a vă muta, de cumva se va împărți unui profesor și acela nu a voi a vi-l ceda deocamdată?; scrieți-mi în astă cauză.

¹⁴ Camarad de arme; aici, cu sensul de participant, alături de Porcius, la evenimentele din anii 1848-1849.

¹⁵ Azi Ileanda în județul Sălaj.

¹⁶ Cadouri de sărbătorile de iarnă.

Pădure am vândut lui Schrieber 31 jug., pentru că alta ca holzschlag¹⁷ acceptabil nu a fost, prețul vinderii e 45 florini și a purtat toate spesele.

Auzind președintele Mureșan despre raportul Dumneavoastră că, cauza încă nu s-a decis, a zis că ați mers prea iute la Pesta și că Florian să fi scris lui Hosu și căpitanului suprem, ca să vă cheme acolo, pe lângă toate, că părerea lui Hosu nu ar fi fost să mergeți așa iute, la comitet însă nu a fost când s-a pertractat raportul.

S-a băgat lucrul rău acuma între dânsul și Buzdug, nu știu ce a avut într-o ședință, destul că Buzdug nu merge în cancelarie de vreo 10 zile, e insinuate morbos¹⁸ și a dat o plânsoare mare contra lui Mureșan la comitet. Pe Marian îl numește Buzdug numai „Polizeispitzel”¹⁹.

Vaida Denes a fost pe aici și a șezut la căpitan, pe aici e vorba ca după Crăciun să fie ospăț la căpitan, adică fata sa să o mărite după acesta; știu că e foarte contra și un român rău, e feciorul lui Vaida Samu din Somesfalău²⁰, de lângă Cluj, care a fost nu știu ce tist²¹ la episcopul Lemeny.

Frigul e pe aici de vreo 3–4 zile la 8–9 grade si, însă omăt e puțin, pentru că, pe lângă toate că a nins foarte mult, fiind după aceea o vreme moale, s-a topit mai tot, de cale de sanie nu e vorba.

Leafa pe ianuarie, fără ceva retragere, și-am scos-o și am dat-o soacrei. Cu învoirea dânzei am solvit chiria pentru quartir la fonduri pe septembrie, octombrie, noiembrie și decembrie 1870, cu 26 florini 66 cruceri. Când îmi vei scrie fii bun trimite-mi cu „postnachnamen”²² lanțul la orologiu, forma după cum se poartă acum, însă nu de aur, nici de argint, da nici de mătase, fără să fie, sau de oțel, sau, după cum e a D-tale., însă tot mai mult de 3–4 florini să nu coste.

Altceva nimic zic, mâine scriu lui Izidor, care încă e sănătos; post gol de preceptor prin aproape actu nu este, fie ceva din oficiu.

La nașul multe salutări și-i poți spune că nașa e deplin sănătoasă, apoi și aceea, că mai mult, eu fiscal, decât general.

Sărutându-te pe D-ta. de multe ori, cu toți suntem cei ce te doresc dulce. Mărcuș.

Ibidem, f. 7–8.

6.

IUBITE SOCRULE!

Năsăud, 17 ianuarie 1871

Epistola D-tale. cu data 10/1871 am primit-o și-ți mulțumesc deosebit pentru lanțul de orologiu, care-mi place foarte tare.

¹⁷ Tăietură.

¹⁸ Este anunțat oficial ca fiind bolnav.

¹⁹ Agent de poliție; agent secret.

²⁰ Someșeni.

²¹ Conducător; aici, cu sensul de funcționar.

²² Plata la destinație.

Noi cu toții suntem sănătoși deplin și dorim ca să te afle și pe D-ta. aceste rânduri la întreaga sănătate.

Izidor mi-a scris și e deplin sănătos, a trimis mai multe de toate, adică slănină etc., pentru copii, eu încă i-am răspuns și i-am scris, că unde ești și cum te afli.

Procesul lui avut cu căpitanul ținutului, Kohanowski, pentru școala comunală din Poiana Stampi s-a finit, a fost la cercetare un protopop din Câmpulung și s-a aflat că toată incusa a fost numai intriga de-a poștei din Poiana Stampi și de a notarului de acolo și a celui din Candreni; față cu acestea a mai ieși ceva lucru criminal, pentru că a făcut arătări false contra lui Izidor pe numele vornicilor, care nu a avut nici cea mai mica cunoștință de tot lucrul.

Izidor are capelan, căruia i-a dat spre propria administrare Poiana Stampi, iar el și-a reținut numai Candrenii și Coșna, frate-său Nicolae se căsătorește și ia de soție pe o fată din Moldova cu 1.000 jugăre zestre.

Majecowski a venit în pensiune în Telciu și mi-a spus de Șotropa, că iar voiește să se căsătorească cu o fată de vreo 19 ani a protopopului din Sân-Miclăuș, Boeriu, iar s-ar tocni.

Vai, bine ar fi de l-ai putea duce de pe acolo, eu pe aici nu știu posturi goale. Casa am asignat-o²³ iar la Nusbächer pe un an.

Despre quartir nu te îmbătrâni, că de cumva se vor da la careva dintre profesori, acela va fi Mălăiu și, apoi cu dânsul am vorbit eu, el nu voiește a locui acolo, pentru că are quartir frumos la Iuliu Cloccocean și pentru un june ca acela, foarte frumos; chiar și în comitet am adus lucrul înainte și toți mi-au zis să nu te îmbătrânești, fără fă-ți lucrurile, că nu-i pică nimănui a te scoate din casă; de alta, abdicarea pentru D-ta. e reținută până ce vei veni acasă.

Faceți numai să se decidă odată lucrurile bine, că apoi toate se vor aplană și, am și dori să vă reîntoarceți acasă cu succes bun și deplin sănătoși.

Nașului îi spune cele mai multe complimente și-i mulțumesc pentru cele împărtășite; scrisoarea lui s-a dat scopului menit.

Cauza certeii între Buzdug și Chimu²⁴ e tractarea brutală în ședința a Chimului față cu Buzdug, fără ca acesta să fi dat cât de puțin ansă²⁵, Buzdug s-a mâniat și plăcinta e la căpitan.

Altceva nimic nou.

Susana și Filuca mi-au spus că să le trimiteti ce a fi mai ieftin și mai frumos, însă nicidecum veșminte, fără scule de rând.

Poftind ca aceste rânduri să te afle la întreaga sănătate, dimpreună cu nașul, a cărui familie e deplin sănătoasă, rămânem cu toți cei ce te doresc fierbinte, Mărcuș.

Fii bun, tată, și-mi cumpără o pereche de bumbi de aur în urechi. Te sărută dulce, Susana.

Ibidem, f. 8–9.

²³ Asigurat-o.

²⁴ Porecla lui Ioachim Mureșan în cercul de apropiați.

²⁵ Pricină, motiv.

7.

MULT DORITE SOCRULE!

Năsăud, în 7 februarie 1871

Epistolele cu datul 17 și 29 ianuarie a.c. le-am primit și, mai înainte de toate ne-a părut bine că ești sănătos, noi încă suntem cu toții deplin sănătoși și dorim ca să te afle aceste rânduri în pace, dimpreună cu pe nașul.

Cauza cea principală despre care ai vorbit în epistola din 17, în cuprinsul adevărat o știe Lica, Macedon Pop, Luchi și Buzdug, apoi Beșan; celor dintâi le-am împărtășit-o eu; lui Buzdug, Lica și vicarul, lui Luchi; cu toții, afară de Buzdug, care a promis că va fi pasiv, s-au înțeles, astfel precum și-am telegrafiat; contractual despre arenze s-a prelungit și bani li s-au împrumutat 10.000 florini; astfel, după ce contractele se vor scrie și subscrie până pe mâine, după ce se va compune și subscrie obligațiunea, apoi lantul va porni cu ce trebui e la Pesta, deci deie Dumnezeu ca și acest pasiv să fie de bine; cele ce-ți avea de a face nu le amintesc, numai băgați de seamă, ca să nu rămânem pe jos și cu 1, și să fim și fără alta.

În tot decursul pertractării Lica a jucat o rolă cam mizerabilă și-ți voi împărtăși la întâlnire verbal, încât pot zice că ura și pizma predomină în el foarte tare și apoi, lăcomia de bani e și mai mare.

Îți alătur o epistolă deschisă de mine, cugetând că doar ai pornit din Pesta și să nu fie ceva grabnic, cuprinsul acestei epistole m-a frapat, și astfel nu am amintit nimic către nimeni, de va fi dreaptă acea știre, apoi cuget că vei cerca și pe respectivul Bieltz și te vei face cunoscut și în persoană.

Din leafa pro faur²⁶ am trimis la Bistrița pentru oglindă 10 florini, am solvit quartirul pro ianuarie și la Casină²⁷ 2 florini, restul l-am dat soacrei.

La nunta fetei căpitanului am fost și eu, nunta nu a fost prea mare, dar pompoasă; și Pradan s-a căsătorit, Isip a credințit cu fata lui Salvan, Arnold Schiller, cu fata Michigeroii²⁸, cea mare.

Toate cererile evreilor, 3 la număr în cauza numită, eu le-am compus și au am dispus decopierea²⁹ lor, apoi am umblat zi și noapte, când la vicar, când la căpitan, când pe la Brecher și pot zice că de nu se seremea³⁰ atâta Lica, lucrul trecea așa ușor prin ședință, încât nu poți crede și dânsul mai că sta pe aceea, ca să veniți acasă și să-i spuneți cu gura mai mult; apoi, despre aceea, ca să veniți unul acasă nu e vorba, veți rămâne acolo, dar veți veni odată cu totul, pentru că odată gădilat, doar s-a trece lucrul mai ușor.

În 10 a lunii curente avem comitet districtual; ce se va pertracta nu știu, cred că despre împărțirea judecătoriilor. Mai târziu îți voi scrie.

²⁶ Pe luna februarie.

²⁷ Casina Română, instituție de cultură a intelectualității năsăudene. Istoricul acesteia realizat de Nestor Șimon, la Adrian Onofreiu, *Nestor Șimon – manuscrise inedite*, în „A.S.”, Năsăud, seria III, nr. III/2004, pp. 470–477.

²⁸ Carolina Mischinger, moașă districtuală calificată.

²⁹ Copierea.

³⁰ Aici cu sensul de a se da în spectacol.

Altceva nimic din nou, iar până la revedere, te sărutăm cu toți dulce.
 După sosirea lui Iantl acolo, fii bun scrie-mi pe scurt cum a umblat.
 Multe complimente lui nașu. Mărcuș.
Ibidem, f. 10-11.

8. IUBITE SOCRULE!

Năsăud, 14 faur 1871

Pe când vei primi această epistolă, cred, ba sunt sigur, că Iantl va fi în Pesta, deci mai repețesc o dată, că numai să dea Dumnezeu să fie bine și să aibă succes, ca apoi reintorcându-se de acolo, să avem cu toți bucurie.

Contractul pentru prelungirea arenzii s-a expediat de la Oficiolat la ministerul de Culte cu data 6 faur 1871, nr. 370/o.d. sâmbătă, în 11 curent; vedeți dar ce va fi de făcut; vineri, în 8³¹, am avut congregațiune, lucrul principal a fost adresa la comisarul regesc, la ministerul de Justiție și la Dietă, pentru relăsarea judecătoriei colegiale la Năsăud și a celei singulare în Borgo Prund³². Lica Grosu s-a caracterizat foarte bine cu o propunere, adică conceptual de adresă pentru judecătorie a fost gătit numai la minister și la comisar, însă dânsul și unicul s-a sculat și a propus ca să se facă și la Dietă, ce s-a și primit; noi apoi, după ședință, l-am întrebat că, cum s-a putut uni propunerea lui cu idea că el se află pe teren de pasivitate și nu recunoaște Dieta, deosebi Macedon Pop așa l-a recercat, de nu l-a ținut nici mâncarea.

Apoi, când a fost despre verificarea protocolului unguresc, nu a avut nimeni vorba și așa, toate au trecut.

La fonduri am ales pe Lica să meargă la Cârlibaba, spre a încerca cumpărarea casei lui Grecu și a lui Buia, a primit alegerea, însă dacă nu i-am da diurnă 4 florini pe zi, cât are ca asesor, nu va merge și așa, noi l-am lăsat deoparte, cu opiniunea dată la protocol, că în comitet nu cunoaștem asesori, președinți etc., fără persoane egale ca și la Dietă și apoi, mai mult de 2 florini pe zi nu putem da nimănui în afacerile fondului în lăuntru Districtului, pentru că așa hotărât și cu așa plată, au mai fost și alții.

Cauza lui Salvan s-a finit, l-am depus din post pentru beție fără periclitarea dreptului de pensionare și alegerea nouă se va face în 20 martie a.c.

Mai înainte de toate noi, cu toți din familie, care ne aflăm sănătoși, îți gratulăm din profundul inimii la frumoasa decorare și, de cerul ca să o porți barem 50 de ani de acum sănătos și cu îndestulare. Diploma, statul și semnul au sosit oficial, firesc că, căpitanul le reține până ce vei veni,

³¹ Ședința Comitetului Reprezentativ a Districtului, finalizată în 10 februarie 1876; *apud*, în „Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare ...”, doc. 105, poziția nr. 15, p. 586, conform însemnărilor lui Florian Porcius.

³² Vezi textul memoriilor, date 10 februarie 1876, în „Districtul Năsăud 1861-1876...”, doc. nr. 72-73, pp. 365-376.

pentru ce se impune expres ca să te decoreze cu toată solemnitatea, mie mi le-a arătat³³.

Decorarea D-tale. aici în Năsăud, pot zice că, cu excepțiunea celor invidioși, de care avem îndestui, a făcut o impresiune bună, și deosebi, la oamenii mai de rând; căpitanul e foarte îndestulit.

Astăzi mă duc la Sângeorz pe 14 zile în procesul sentențelor cu Poienarii³⁴, spre a examina martori, spre a căror examinare s-a învoit acolo, deci, de cumva vei afla cu cale și se va schimba lucrul, au dar vei afla ceva de lipsă spre a ști în cauzele publice, adresează-mi epistola la Sângeorgiu, pentru că din cauză de lipsă, pot eu să vin acasă, pe vreo zi sau două.

Spune nașului multe complimente și că nașa cu copilașii e deplin sănătoasă.

Stați cu mâini, cu picioare, ca să nu pierdem Sedria și să devină judecătorie singular și în Borgo Prund.

Altceva nimic din nou.

Izidor nu ne-a scris nimic până acum, îl așteptăm însă să vină încoace.

Isip e mire cu fata cea mare a lui Salvan.

Schiller din Rodna s-a căsătorit cu Mischinger Neti.

Sărutându-te cu toții de multe ori, ne subscriem cei ce te iubesc din suflet, Mărcuș.

Ibidem, f. 12–13.

9.

MULT DORITE SOCRULE!

Năsăud, 1 octombrie 1871

Epistola D-tale. din 26/9 a.c. am primit-o ieri în 30 curent și ne-am bucurat că te afli sănătos, noi suntem cu toții deplin sănătoși.

Telegrama D-tale. despre denumirea nașului de președinte în Năsăud am primit-o și-ți spun că pe mine m-a bucurat, că barem regimul actual poate fără a ști, a împlinit dorința adevăratei și numeroasei inteligențe de la alegerile din 1867 din Năsăud și a delăturat șarlatanismul; ce e drept, Mureșan umblă de atunci ca un nebun și scorește câte minciuni toate, adică despre D-ta etc. apoi, ca aceea să le fie pită la toți câți au fost în contra denumirii lui, ba, până și moaca de vicar a zis că va fi revoluțiune, ce e drept, i s-a răspuns atunci vicarului, va fi revoluțiune când vor fi oameni nebuni de seama lui, însă timpul înșelăciunii poporului fără succes a trecut; ce e mai mult, Mureșan a competit³⁵ în urmă pentru postul de jude singular în Năsăud și pe postul de vice-fiscal și acuma a știut da concursul prin căpitanul suprem; la cer ambițiune adevărată.

³³ Este vorba de decorarea lui Porcius cu medalia Coroana de Fier clasa a III-a, pentru îndelungata activitate administrativă și îndeosebi, pentru implicarea în pregătirea și desfășurarea lucrărilor recensământului din 1869. Vezi detalii despre viața acestuia la Liviu Păiuș, „Florian Porcius. Viața și opera”, Ed. Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2006.

³⁴ Proces pentru delimitarea de hotar între localitățile Rodna Nouă/Șanț și Poiana.

³⁵ Candidat, concurat.

Eu am competit pentru postul de asesor în Năsăud și Bistrița, pentru postul de jude singular în Năsăud și Rodna, respectiv, Borgo; spun adevărul, că postul ce-l ocup azi, de jude singular, mi-ar place mai bine, eventual, asesor în Năsăud și nu zic ba, nici în Bistrița; vezi dar de ocupă și D-ta. un post de asesor în Năsăud și atunci pe mine mă expediază la Bistrița, pentru că însuși frunțași din Bistrița, adică avocatul Lang, Filkeni etc., s-au exprimat în Casina lor de acolo, că dacă e vorba de români să fie la judecătoria de acolo ca asesori, apoi, pe mine mă vor vedea mai cu plăcere. Stăruiești dar la Cséry și mai separat, ca în Bistrița să vină negreșit 2 asesori și un fiscal roman, cu atât mai tare, că pentru Năsăud au competit foarte mulți și toți cu forme. Lica senior, Mărginean, Buzdug au competit pentru asesori, Lica junior și Vârtic, ca și mine, Cincea și cu Manu, pentru posturi de sub-juzi și pentru vice-fiscaliatul de aici, Mikeș.

Cred, de alta, că nașul va fi întrebat în comisiune despre persoanele de aicea, atâta stă, că Mikeș, de sine stătător, nu e apt pentru postul de vice-fiscal, da nici Cincea; Lucuța sau Vârtic ar fi buni, eventual, Manu. Pe Mureșan după mine, nu l-aș face nimic, că nu merită, s-au apoi, l-aș duce de pe aicea ori și unde; noi pe aici dorim ca Lazslo și Hinstai să devină președinți; faceți ce veți putea, numai să fie bine.

În 7 octombrie mă duc la Cârlibaba, de unde nu mă întorc numai în 18/10 1871.

Soacra e la Rodna pentru culesul cucuruzului și gătirea grădinilor. Pe aici va fi foarte puțin cucuruz, pentru că l-a pârlit bruma foarte tare.

Eu am gratulat nașului prin o telegram cu D-l. căpitan supreme și alții, laolaltă; te rog spune-I din nou a mea gratulare, care o fac din suflet curat și că, nu voi fi nici de cum măhnit, pentru ex președinte trântit.

Aștept ca până în 20 octombrie sau te vei reîntoarce, sau vei primi iar o epistolă, însă până atunci te sărutăm cu toți dulce, Mărcuș.

Ibidem, f. 14-15.

10.

IUBITE SOCRULE!

Năsăud, 4/11 1871

Epistola din 26 octombrie a.c. am primit-o și ne pare bine că te afli sănătos, noi cu toții suntem sănătoși și dorim din inimă ca încă să te afli sănătos și să te reîntorci îndată acasă.

Grajdul pentru cai în Rodna e gata și cel pentru vaci se gătește acum.

În cauza Fondului Școlar Central pentru cumpărarea bunului din Iclod a mers astăzi Lica, Ușeri și Mureșan, spre a se informa că, cum e bunul, unde e, și de cumva se va putea, să se pună în co-înțelegere cu profesorul Gröisz. D-l. căpitan ne-a spus că bunul nu e comasat și se află pe teritoriul mai multor sate de prin pre-jur; astă împrejurare ne dă multă socoteală la cumpărare, despre moară ne-a spus și el că e bună.

În privința organizării justiției, atâtea minciuni se fac, de și-e greață de ele, deosebi Mureșan vorbește câte verzi, uscate și tot rău asupra căpitanului a lui Florian și în genere, peste toți aceia care au fost pentru Florian; ba, s-a declarat că și postul de vice-fiscal îl va primi, apoi, umblă de braț cu câți toți, pentru eventual alegere de vice-căpitan.

Ba, de un timp încoace, iar e amiabil cu Buzdug. Vei ști că am competat³⁶ pentru postul de asesor și în Bistrița, apoi Vârtic și Lica junior. Președintele cel nou a cerut informațiune separată de la căpitanul supreme peste noi; cum a dat-o, nu știu.

În privința organizațiunii de la politică a venit mandate de la ministru ca până în 20/12 1871 să fie gata toată organizațiunea, căci la din contră, cu prima ianuarie, va fi sistată subvențiunea.

Șotropa e denumit pentru Năsăud, nu știu însă când va veni, pentru că nu a venit nimic.

Mai scrie-mi vreo dată până ce vei veni și, oare cum va fi cu mine, fi-voi denumit, ce și unde? Zic încă o dată că nu am nimic dacă merg și la Bistrița ca asesor.

Cele mai multe complimente nașului. Nașa cu copii sunt sănătoși deplin. Filuca a abzis să-i cumperi de haine, deci în privința asta, rămâne la nimic.

În fine, să ne întâlnim sănătoși, iar până atunci te sărutăm dulce cu toți, Mărcuș.

Ibidem, f. 16–17.

11.

DORITE MOȘULE!

Năsăud, 30.11.1871

Epistola din 26 curent am primit-o, banii i-am scos și dat soacrei, însă de toate îmi pare bine că ești sănătos, noi încă suntem sănătoși și în 4 decembrie va fi și Șotropa în mijlocul nostru (s.a.).

Cauza noastră pentru proprietăți ne mânănește destul și zic, ar fi bine să se rumpă odată, sau bine, sau rău, și D-ta. să vini acasă, așisderea și Nașul, pentru că atâtea minciuni și bârfe umblu și se vorbesc, încât la un om de omenie îi este greață; mare parte la aceste bârfe e Mureșan și consoți de ai lui, tot pe titula de grănițieri și deosebi în cauza organizării politice și de justiție, că atâta se mai tem ca, nu cumva să vină străini, încât capătă și boale; Vârtic, pe lângă toate pretensiunile lui, încă e modest în purtare și nu vorbește rău, da apoi, Manu, un om de abia 26 de ani, absolvit de 2 ani, e arogant și pretensiv, încât nu are pereche și pot zice că rău s-a expectorat³⁷ chiar către Căpitanul Suprem, asupra telegramului de la Nașul, ca să competez la postul de notar; de altă parte, apoi e Echim model de purtare bună și modest, în tot atât de priceput.

³⁶ Am candidat.

³⁷ Aici, cu sensul că s-a adresat într-un mod nepolitic.

Mureșan, Manu și alții au fost răspândit o faimă că D-ta., Lica. Mărginean, Csatt și Mureșan ați fi denumiți pentru posturi de asesori și juzi singulari pentru Năsăud, ba chiar din Sângeorz mi-a scris Haliță că lui i-a spus Tanco popa că am picat și mi-a dat sfatul să competez pentru postul de jude procesual în St-Georgiu, ba mă tot întreabă cu toții despre acele faime și deosebit, Manu, până ce i-am spus că ar fi bine să se ducă în șezătoare la fete dacă îi place a auzi și spune minciuni. După a lor vorbe, apoi eu eram pentru Bistrița denumit.

Oare face-se-va organizarea politică în decembrie a.c.; de cumva se va face, vezi să fii acasă pe atunci.

Oare organizarea justiției face-se, ca în decembrie? eu, din parte-mi, de cumva voi fi denumit de jude singular pentru Năsăud, sunt prea mulțumit și asta mi-a fost dorința, deci, de poți influența, stai ca să capăt acest post; mai încolo, faceți ce-ți putea ca să vină judecătorie singulară a Rodnei în Borgo, că de nu, e rău pentru toți, ca nu cumva, astăzi, mâine, să se dea ansă³⁸ la desființarea judecătoriei de aici; atâta îți pot scrie, cu rodnenii cu satele de prin-prejur, or trimite, sau au trimis la minister o cerere, să se lase judecătoria acolo în Rodna și factorii sunt Mialovic, Domide, Căpitanul etc., au voit a aduce lucrul și în congregațiunea trecută, însă Căpitanul le-a spus că nu se poate în modul în care au voit, pentru că, chiar Congregațiunea a hotărât odată ca judecătoria să fie în Borgo Prund. De-ți putea scoate aceasta la cale, apoi lăsați și Someșul cum a fost, ca nu să devină maltratați locuitorii de pe apa Ilvei pe la Borgo.

De cumva vei fi pe acolo când vor fi sancționate denumirile, telegrafiază-mi.

Mi-au scris din Vatz ofițerul cel de la vânători Feldzman și mi-a zis că s-a îndesulit cu D-ta.

Spune Nașului cele mai multe complimente și că familia îi este întreagă, sănătoasă ca aluna.

Vedeți ca în Bistrița să vină cineva ca asesor și sub jude dintre Români, iar până atunci și până ne vom întâlni sănătoși, te sărutăm cu toții dulce.

Mărcuș.

Ibidem, f. 18-19.

12.

MULT DORITE MĂRCUȘ!

Pesta, 6/12 ,871

Ieri s-a statorit finalmente lista despre juzii denumînzi în Ardeal, la ministerul de Justiție, unde a fost br. Apor și Gröisz și cu Hoszu. Pentru Năsăud e foarte mare disputa. Cei doi și tari numiți vor a se compune mestecate, din români și sași. Însă la urmă, după ce alaltăieri a fost și Florian la Apor și i-a spus mai multe, s-a învoit cu toții, ca să rămâie din cei propuși de președinte. Despre tine a rămas așa după cum ți-am fost scris. Mâine sau poimâine se va și

³⁸ Motiv.

așterne propunerea la Maiestate. Întrepunerii lui Hoszu este de a se mulțumi, că și prin comitate și prin scaunele săsești au intrat români. Cu toate acestea, mulți au și rămas afară, parte, pentru că nu au avut calificațiunea recerută și și parte, pentru conduita politică. Voi pe acolo nu puteți avea idei despre luptele avute aici, pentru ca să se denumească și români, care contrarii noștri voiau cu toată puțința a-i eschide³⁹ și dacă nu de tot, cel puțin de la posturile de juzi.

Statutul despre organizarea Districtului Năsăud s-a rezolvat și cred că va ajunge în puține zile acolo.

Schimbări s-au făcut – încât am putut afla – într-acolo, că s-au lăsat numai 4 posturi de juzi procesuali, la Monor, Borgo și 2, pe Valea Someșului. Apoi s-a solvit salariul pentru fiscalul sub-cesdent, că cu adevărat poate purta și procese, respectiv nu este avizat a trăi numai din salariu.

La lista juzilor nu s-a făcut nici o schimbare.

Fii bun, scrie-mi mai pe larg despre cuprinsul operatului organizării cenzurat, ca să mă pot orienta și eu, ce fel de salarii și, unde s-au statorit locurile pentru cei 2 juzi procesuali în Valea Rodnei. Cum stăm cu viriliștii⁴⁰, când se va ține Congregațiunea, cam cine s-au ales în jumătatea a doua a comitetului, ce prospecte sunt?

Până când vor să rămânem aici, nu știm; fii bun, nu arăta nimănui această epistolă și nici nu spune nimănui cuprinsul, afară numai Căpitanului Suprem (Nb. Nemeș încă se află propus de jude singular).

Sunt sănătos, vă sărut pe toți, dulce.

Porcius. Aștept răspuns, și deosebit aștept și banii de la fonduri, că sunt golit de tot⁴¹.

Ibidem, f. 20.

13.

MULT IUBITE MOȘULE!

Năsăud, 14/12 ,871

Epistola ta cu datul 6 decembrie a.c. am primit-o și mai înainte de toate îmi pare bine că ești sănătos, noi încă suntem cu toții sănătoși și am dori să te reîntorci acasă cât mai în grabă.

Operatul pentru organizarea municipiului⁴² a sosit numai aseară și astăzi dimineață a fost la d-l. Căpitan și mi-a spus că în schimbări esențiale nu s-au

³⁹ Exclude.

⁴⁰ Membrii de drept.

⁴¹ Vezi și raportul lui Florian Porcius, datat Buda, 19 iulie 1871, adresat Comitetului Reprezentativ al Districtului Năsăud, în care expune eforturile și bătălia pentru influență pe lângă potențaii vremii, îndeosebi cei din justiție, pentru a menține cel puțin Sedria/ Tribunalul districtual la Năsăud și o Judecătorie Colegială, în „Districtul Năsăud 1861–1876. Contribuții documentare...”, doc. 75, pp. 377–382.

⁴² Cu sensul de entitate administrativă; este vorba de reorganizarea Districtului Năsăud ca „municipiu” în sensul prevederilor legii XLII/1870. Vezi statutul de organizare în „Districtul

făcut, tot ce este că ne dă sfat să punem numai 4 juzi de cerc și fiscalului să-i dăm leafă puțină, deci pe baza acestui statut, Căpitanul a convocat Comitetul pe 28 decembrie a.c., care va decide peste schimbările sfătuite de minister, s-a alege o comisiune verificatoare și cea revizionară, dintre membrii Comitetului nou și apoi, numai după sosirea din nou a statutului modificat sau întărit de minister, Comisiunea aleasă în sunetul § 92 din legea municipală va defige⁴³ termenele pentru restaurarea oficialităților și, înțelegându-mă cu Căpitanul, alegerea va putea să urmeze numai cam la finea lui ianuarie 1872; cuget dar ca până atunci veți veni acasă sau ne vom mai înțelege prin scrisori, și la timpul său apoi, îți voi poate împărtăși cine sunt aleși în Comitet și viriliști. Ce se atinge despre D-ta., câți au fost până acum în Comitet și vor deveni iar și în cel nou, apoi, cu care am vorbit, au fost îngrijorați ca, nu cumva să treci la justiție, că apoi, cine va fi vice-căpitan. Eu cuget așa dar că numai de vei voi, vei fi ales de vice-căpitan negreșit, pentru că și cine altul, apoi în Comitetul nou, nu vor mai fi instrumente de a lui Mureșan, dacă dânsul va sta pe așa, ca să vină candidat.

Despre cele împărtășite despre soarta mea m-am bucurat și, chiar în ziua în care am căpătat epistola de la D-ta., m-a chemat Căpitanul în sus și mi-a împărtășit și cuprinsul epistolei căpătată de la Florian. Fii bun dar și după sosirea sancționării a denumirilor, mă încunoștințează întâia dată prin telegramă. Șotropa e sănătos și să vezi ce fecior frumos are, însă nu vorbește românește nici o batea⁴⁴, fără joacă și cântă ca și tatăl său.

Te rog spune Nașului cele mai profunde complimente și deosebita mea mulțumită; familia-i deplin sănătoasă. Apropo, la viriliști, dintre străini avem până acum numai pe Vocalek, Haltrich, Bertl și Goldschmidt, apoi Mialovic și 2 armeni, alții, nu. Ceilalți sunt preoți, căpitanul Domide, vreo 2 profesori etc., Căpitanul Suprem, Beșan, Nicolae Rusu judele, căpitanul Lica, Haliță, Moldovan, adjunctul, ambii Mihăilaș din Năsăud, Marian.

Deci așteptând să ne vedem cât mai în grabă, doresc ca să fii sănătos și sărutându-te dulce, mă subscriu, Mărcuș⁴⁵.

Ibidem, f. 21-22.

14.

MULT DORITE MOȘULE!

Năsăud 12/1 ,872

Pachetul cu darurile de Crăciun le-am primit și suntem cu toții mulțumitori, ți-am telegrafiat din Beclean, cred că l-ai primit. Clain a primit telegrama și casa e asigurată.

Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare...", pp. 453-501.

⁴³ Stabili, fixa.

⁴⁴ Nici o vorbă; aici, în sensul că nu vorbește deloc limba română.

⁴⁵ Publicată fragmentar în „Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare...", pp. 382-383.

Alegerile se întâmplă în 22 a lunii curente și capeți și invitațiune. Am vorbit cu d-l. Căpitan ca să se reîntoarcă pe atunci acasă și dânsul e de părere că, dacă lucrurile nu sunt finite pentru care ești trimis, să nu te reîntorci, fără să te adresezi la d-l. Căpitan prin o epistolă în care să spui piedicile pentru care nu te poți reîntoarce acasă și în care să-ți exprimi dorința că, de cumva Comitetul te va onora, și mai încolo cu încredere, vei primi alegerea la postul de vice-căpitan și, aceea mi-a spus dânsul, că nu poate crede c-o să se întâmple altcumva, fără trebuie să fii ales, pentru că candidații (sic!) sunt până acum numai Fetti, pentru care e puțină speranță, sau chiar nimic.

Despre Mureșan, fostul președinte, încă nu se știe, până acum nu s-a dus, dânsul însă zice că va merge, numai nu e gata cu transpunerea, pe lângă toate ca toate, bucuros le transpune Lica, ca substitutul lui, ba însă, precum cugeți, și din lista celor îndreptățiți în comitetul alegător, cuget că vei putea conchide, că încât poți conta pe persoane.

Cum că inteligența adevărată și, și ceilalți de pe sate, de cumva nu vor umbla corupți, vor fi pe lângă D-ta., nu e îndoială; de alta, și de pe la noi ne vom întocmi treburile după cum va fi mai bine; și Căpitanul mi-a spus că dânsul va conduce treburile de va fi de lipsă⁴⁶, acolo ca să fie bine. Până atunci îmi scrie și de va fi de lipsă, eu încă am să-ți scriu și, în cazul de lipsă, îți voi telegrafia.

Suntem cu toții sănătoși și până la revedere, te sărutăm dulce.

Mărcuș, jude reg. cerc.

N.B. Mureșan a spus că ar fi fost fericit cu postul de vice-fiscal din Năsăud.

Ibidem, f. 23-24.

15.

MULT DORITE MOȘULE!

Năsăud, 30.01.'872

Epistola din 18/1 ,872 am primit-o încă în ante de alegere, sau mai bine zis, în pre seara alegerilor și despre rezultat ți-am telegrafiat.

Destul că Mureșan cu căpitanul Mihăilaș, adică cu jandarmul⁴⁷, apoi chiar și cu Mihăilaș, cu judele opidan⁴⁸, în parte cu poșta Mihăilaș⁴⁹, cu notarul Grigorița, cu Ușeriu, Purceillea, popa Tancul⁵⁰ din Monor, precum și sfârloaga de Moțoc, au vrut cu tot prețul ca Mureșan să devină vice-căpitan; se înțelege că au rămas cu totul izolați și rușinați, pentru că comisiunea candidatoare, stătătoare din cei aleși de Comitet, cu numele, vicarul, căpitanul Domide și

⁴⁶ Necesar.

⁴⁷ Căpitan de jandarmi în Năsăud.

⁴⁸ Primar al Năsăudului între 1863-1882. Vezi reglementările și dispozițiile oficiale, adevărate norme de conduită pentru locutori în „Poruncile Primăriei Năsăud 1863-1876”, ediția a II-a revăzută și adăugită, notă asupra ediției, studiu introductiv și transcrierea textului Poruncilor, Simion Lupșan și Adrian Onofreiu, Ed. Fundației „George Coșbuc” Năsăud, 2006.

⁴⁹ Funcționar la oficiul poștal din Năsăud.

⁵⁰ Corect, Tanco.

Iacob Pop, fostul prefect din 1848, apoi, cei aleși de Căpitan în persoana lui Maxim Lica, Ioan Goldschmidt și Luchi, nu a aflat demn pe Mureșan să-l pună în candidațiune de vice-căpitan; și ce cugeți, că s-a sculat cineva ca să întrebe pentru ce nu l-au pus în candidațiune, ferește doamne; ba, ce e mai mult, candidații acestei clice au fost nebănuți de d-l. Căpitan, Mihăilaș politicianul, Purceillea și nebunul de popa Tanco din Monor și acești candidați au fost sprijiniți încă și de Dumbravă, prin sculare.

Legătura lor a fost ca apoi, reieșind Mureșan și prinzând și pe Lucuța, acesta să fie proto-notar și la fonduri să se denumească de profesori definitivi toate tândalele⁵¹ și toți cei demoralizați și să le dea fondurile pe mână, apoi mutul morii de Ușeri, de jude procesual în Borgo, destul că nu a reieșit și a umblat atât Ușieri, apoi și Budurlean trântiți și după aceea au plâns ca curvele (sic!); ce e drept, pe Rusu l-am scos față cu Ușeri, numai cu un vot, pe lângă toate că Ușeri nu a avut din Borgo, fără votul popii din Tiha și Suseni, însă au fost pe lângă dânsul toți notarii și juzii comunali, care au vrut a scăpa de sub slugile lui.

Față cu D-ta. s-a purtat frumos Florian; din Comitet, Goldschmidt și deosebit, Mihăilaș. Până și Hontilă a fost de partea lui Mureșan, acum să-ți cunoști oamenii și-i vei trata după purtare, deosebit pe bețivanul de Hontilă; despre Ușeri, mai multe la întâlnire.

Mureșan a depus jurământul de fiscal și așa, se vede că va rămâne aici; Pradan a picat de tot, asemenea, Pavelea; destul de acestea.

Isidor a fost aici și e sănătos, noi încă suntem cu toții sănătoși.

În privința misiunii în care te afli, Florian ți-a scris, însă se vede că epistola nefrancată s-a pitulat, ce e modern aici la Năsăud și așa, ieri, după primirea telegramei D-tale., ți-a scris și telegrafiat din nou cu recipisă și cred că, citind această epistolă, vei fi primit-o a lui; de cumva regimul actual cugetă a amâna cauza aceasta până după alegeri, Lica e de părere să te reîntorci numai din punct de vedere a enormelor speze.

Vezi dacă ți-a scris Florian și apoi te îndreaptă după epistola lui, apoi încă a-și fi de acea părere ca, de cumva nu se va fini cauza pe acolo până ce se va fini cauza cu Dieta, respectiv se vor îndeplini alegerile, și numai din punct de vedere a cheltuielilor, cel mult să aștepti până ce pactul se va primi și în Consiliul Ministerial; Florian mi-a zis că și el va veni după ce stilizarea va fi gata.

Încă una rugare, trimite-mi colecțiunea tuturor legilor dietale, începând cu încheierea Dualismului, până la finea anului 1871, se înțelege că în limba germană, apoi, gramatica maghiară a lui Weg, după Ollendorf, dimpreună cu scara sau temele germane traduse în limba maghiară, ținătoare de acea gramatică, apoi, colecțiunea tuturor ordinațiunilor ministeriale, iar în limba germană, se înțelege, cu poșta Nach nams⁵².

Așteptând răspuns, te sărutăm cu dor, Mărcuș⁵³.

Ibidem, f. 25-28.

⁵¹ Leneși, docili; aici, cu sensul de inactivi, care nu se opun în nici un fel.

⁵² La destinație; cu plata la sosire.

⁵³ Acțiunea de „reorganizare” din punct de vedere administrativ, la Adrian Onofreiu, „Districtul Năsăud (1861-1876)”, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010, pp. 129-133; din punct de vedere juridic, în *Ibidem*, pp. 167-178.

16.

IUBITE MOȘULE PORCIUS!

Aiud, 30/1 ,876
resp. În 6/2 ,876

În Aiud am ajuns în pace, și pot spune că schimbarea aerului mi-a făcut bine, pentru că apetitul în câțva s-a întors, ceva friguri însă tot am.

Aici am ajuns numai joi, în 27 dimineața, la 3 ore și în acea zi am voit a mă prezenta președintelui, însă dânsul a fost morbos și așa, atunci joi am vorbit numai cu juzii Laszlo și Moldovan.

Puteam sosi miercuri dimineața, însă Iovu s-a îmbolnăvit în Cluj, astfel încât am fost și eu necesitat a rămâne cu dânsul. Ambii juzi mai sus numiți sunt oameni foarte afabili.

M-am întâlnit și cu pensionatul jude Pop.

Vineri pe aceea, la 11 ½ ore a.m., după ce președintele a venit în cancelarie, m-am prezentat lui în limba maghiară, cum am știut, apoi după aceea am parlat⁵⁴ în limba germană, i-am spus că eu acte voi putea lucra numai în românește sau nemțește, îmi voi da silința ca, baremi în 6 luni să pot lucra și în limba statului, la care dânsul mi-a răspuns că nu concede ca să lucru și să referez în altă limbă, decât în cea maghiară.

Mi-a spus că el are cunoștință despre mine, că sunt om cu cunoștințe și sunt o putere lucrativă, însă aici m-a întrebat că ce voi face, și i-am dat răspunsul că, ce oi putea lucra, voi lucra, spre a învăța limba îmi voi da toată silința, însă amintindu-mi de pensionare, i-am răspuns că eu nu oi cere; cei care m-au pus în Aiud au știut că nu știu limba, și au știut ce scop au cu mine.

Mi-a spus apoi franc că dânsul va face raport la minister, sau să mă transpună de aicea, sau să mă pensioneze cu 750 florini; mi-a promis a-mi arăta raportul și apoi, mai încolo, să mă îngrijesc și eu. Președintele, după cum am esperat, este ungur mare, dar om de omenie și așa mi l-au descris cu toții, cu câți am vorbit.

Așa dar, cred că pe aicea nu o să fac mulți purici. Despre cuprinsul raportului ți-oi scrie mai târziu și ne-om înțelege despre pașii ce o să-i facem.

Pe lângă toate acestea, mi-a dat referada, adică toate ereditățile peste 600 restante, cartea funduară, iar cam la 1.000, însă ce-i mai mult, nu concede ca să refereze conducătorul sau adjunctul, fără numai eu; ne-am uitat printre acte, și toate sunt ungurește, mi-a împărțit cauzele concursuale și cele mercantile, apoi și 15 cercetări penale, toate acte vechi.

Am văzut și la ceilalți juzi lucrurile, dar, doamne. În restanță sunt cu toții și m-am convins că ordine nu există deloc.

Oficialii de concept vin la 9 în cancelarie și se duc alții la 1 oră, alții, la 2, dar după amiază nu află pe nimeni în cancelarie.

Localitățile în care este înlocuit tribunalul sunt de minune frumoase și pompoase.

⁵⁴ Conversat.

Neputând căpăta odaie privată, am fost silit a pacta cu birtaşul şi așa, am închiriat de la el o odaie cu 12 florini pe lună, mobilată şi serviciu; mâncarea o am tot de acolo, bună şi nu scumpă.

O supă, 8 cruceri, ori ce fel de friptură, până la 35 cruceri. Litra de vin vechi de minune bun, cu 32 cruceri. Chita cu veşmintele ca „fract” nici acum nu o am, şi așa astăzi, duminică, nu am avut nici cămașă curată şi pentru aceea, nu am putut face la nimeni vizită.

Viața peste tot aicea nu ar fi rea, ungunii inteligenți sunt oameni afabili şi peste tot, am observat că, cam toți trăiesc în familie. Aiudul e în loc frumos şi în sine luat, eu zic că îi mai plăcut decât Dej, numai quartirele pentru căsătoriți sunt scumpe, nici unul dintre juzi nu plătește mai puțin pe an pentru quartir cu 3 odăi, culină⁵⁵, 220-250 florini.

Lemnele nu sunt așa scumpe, orgia curată, 8 florini, drept că stejar. Cu ambii ginerii ne-am întâlnit, ba la medic am fost şi acasă, oameni tare de omenie.

Am făcut cunoștință cu notarul public, român din Cluj şi ginerele lui Alexandru Lazăr, un om tânăr, însă tare de omenie şi plăcut.

La Gaitan nu am fost, dar îl laudă şi ungunii, spun că şi trăsnet are mai multă minte ca toți alți avocații, de care sunt 15.

Avocația ei merge bine. Din Cluj am trimis Susanei 6 scurteici de noapte şi Blăncuței, papuci şi mărgel pe poștă, oare primitu-le-a?

Ce face Susana şi scumpa tatii, Blanca? așa mi-i dor de dânsa, mai cu seamă seara, când sunt singur şi nu am nici ce citi. Ce faceți cu toții, sunteți sănătoși? Venit-au Isidor la Năsăud? Fii bun socrule şi aveți grijă ca să nu lipsească ceva Susanei, apoi, dânsa să fie bună şi să grijească pe Blăncuța, ca să nu umble pe lângă foc cu apă fierbinte, sau să pice de pe masă sau de pe scaune.

Te rog socrule, după ce-mi vei scoate leafa, trimite-mi pe poștă „Zahlungsbogen⁵⁶” şi 2 decrete sau 3 ungurești, cea rămas acasă între hârtiile ce le-am dat Susanei, adică între papir alb, pentru epistole sau pe vre-un casten⁵⁷, şi apoi îmi scrie cum vă aflați.

Te mai rog citește această epistolă Susanei, pe care o sărut şi cu pe Blăncuța, iar sărutându-vă pe toți ceilalți, rămân al D-voastră, Mărcuş.

Ibidem, f. 29-34.

17.

IUBITE SOCRULE!

Aiud, 10/2 ,876

Astăzi mi-a împărtășit președintele că sub nr. 84/pres. a făcut raport la minister pentru pensionarea mea ex oficiu, cu 750 florini, din cauză că deși aş fim apt a lucra, însă totuși nu pot din cauza limbii. Raportul s-a expediat în 8/2 ,876. Ce este de făcut, decât să faci bine să scrii lui Cséry şi lui Tanarki, ca să vadă de

⁵⁵ Bucătărie.

⁵⁶ Statul de plată.

⁵⁷ Dulap, raft.

se va putea să mă transpună la Bistrița, Leschirch⁵⁸, Reußmarkt⁵⁹, Muhlbach⁶⁰, Großschenk⁶¹, Bolkato⁶², Mediasch, atunci sunt gata ori și unde a merge.

Dacă nu, să fiu pensionat cu 750 florini, însă să amintești în epistolă că bine să aibă de grijă ca nu cumva să mă pensioneze după anii de serviciu, căci atunci nu capăt numai 500 florini.

Președintele mi-a recomandat să scriu ca să scrie cineva și lui Hoszu, că este om cu influență, la Hoszu mă voi adresa eu, și la Laday.

Vorbește cu Căpitanul Suprem, să vezi ce zice.

După ce vei scrie, fii bun și-mi răspunde, iar până atunci, vă sărut pe toți.

Al vostru, Mărcuș.

Ibidem, f. 42–43.

18.

IUBITE SOCRULE!

Alba-Iulia, 24/9 ,876

Înainte de toate, îți facem cunoscut că am sosit în pace aicea miercuri după pornirea de la Năsăud. Blăncuța pe tot drumul s-a purtat de minune bine și a tot cântat. În Cluj am șezut marți toată ziua, am luat un fiacher⁶³ și am umblat toți 3 pe promenadă și în toate ulițele Clujului. Miercuri dimineața am luat un fiacher acoperit foarte comod și pe arcuri și am pornit la 5 ore dimineața și, peste Turda, Aiud, (aici am mâncat de amiază) am sosit seara la 6 ½ ore în Alba-Iulia.

Cu fiacherul am venit comod și i-am solvit⁶⁴ 25 florini. Așadar, pe calea ferată nu am venit, pentru că mergi toată noaptea și apoi, așteptatul în Teiuș 5 ore, pe bănci de lemn și neconfortabile. Spesele sunt tot atâtea, dacă am luat contul că trebuia să dormim în Aiud și de acolo cu fiacherul, mai departe.

După ce am locuit 8 zile în hotel, ne-am căpătat quartir în cetate, am 3 odăi în tractul prim, dintre care una-i către drum spre amiază; am căpătat tot de la stăpânul casei o garnitură de mobile elegante, 2 șifoniere, un casten de tras, unul de pus cărțile, închis cu glajă⁶⁵, apoi am culina bună, pivniță, cămară pentru lemne, și solvesc 15 florini pe lună. Traiul aicea nu-i scump, apoi, să vezi struguri, piersici, pere, de minune bune și lesne⁶⁶, trăiește Blăncuța ca din poveste. Sunt tare aproape de promenada cetății și de cancelarie. Amiazul îl duc acasă, plătesc 18 florini pe lună, am în toată ziua 4 plată mâncări bune și joia și duminica, 5, și atâta mâncare, încât rămâne și pe seară friptura. Am pâine foarte bună cu 25 cruceri îmi ajunge trei zile. Dejunul îi acasă, cu un cuvânt, îi de trăit.

⁵⁸ Nocrich.

⁵⁹ Miercurea Sibiului.

⁶⁰ Sebeș.

⁶¹ Cincu.

⁶² Bălcaciu, lângă Târnăveni.

⁶³ Trăsură, caleașcă.

⁶⁴ Plătit; aici, a achita costul călătoriei.

⁶⁵ Sticlă.

⁶⁶ Ieftine.

Când am sosit aicea, președintele nu era acasă, așa, m-am prezentat la primul asesor, Laszló, cu care am servit în Aiud, care mi-a împărțit cerceșurile criminale spre a fi judele investigator a tribunalului și mi-a dat de ajutor pe Pop Janos, fratele translatorului, un om de omenie și cunoscător de toate trei limbile. O ducem amândoi ca puiul în budenă⁶⁷. Lucru cu români, românește, cu ungurii, în limba lor și așa merge, pentru că procurorul de stat nu are contra. La 8 zile după ce am fost intrat în oficiu a sosit președintele acasă; m-am prezentat lui, și așa, după ce m-a primit – da afabil – despre târzia mea venire nici nu a amintit, fără, venind în vorbă că la tribunalul acesta nu-i iertat⁶⁸ să se lucre, numai ungurește, pentru că tribunalul așa a conclud⁶⁹, eu i-am zis că acel conclud nu mă deobligă, pentru că, când (sic!) tribunalul a ajuns a hotărî astfel, a făcut politică, căci, cum să se lucre, și în care limbă, hotărăște legea și i-am zis, mă voi ține de lege.

Atunci președintelui i s-au aprins paiele sub cur (s.n.) și mi-a zis că astfel de imputări nu suferă, căci nu el face politică, ci noi, care nu voim a învăța limba domnească, și apoi, pentru că el îi credincios statului și voiește a-i susține vaza; el să audă încă astfel de lucruri!

Ba, mi-a zis că noi, românii, sub absolutism am știut a asculta și a scrie limba germană, dar acum nu voim. I-am răspuns că îmi pare rău, că se esofează⁷⁰ fără cauză, dar eu pe român îl voi examina românește, și de cumva cugetă că îi contra legii, facă întrebare la minister, la care mi-a zis, că nu a face-o.

La enunțul „ca și credincios statului” i-am răspuns că toți ungurii acum trebuie să meargă la Năsăud, ca să învețe că, ce este credința către tron, patrie și lege (s.n.), apoi, la afirmarea cu limba nemțească de sub Bach i-am zis „unde a ajuns absolutismul cred că nu voiesc ungurii să o ajungă, însă pe astă cărare, tare ușor”.

Destul că după o ceartă de o oră bună, ne-am mulțumit ambii și așa, ne-am asemănat⁷¹ că eu rămân referada căpătată, cu Pop Janos și, numai pe acei români să-i examinez românește, care vor pretinde.

Acum știu eu că vor pretinde și s-a și întâmplat. M-a vizitat în cancelarie de două ori, când examinam partide și s-a declarat îndestulit cu tractarea și modul pertractării. M-a rugat să învăț ungurește, că-mi va da mână de ajutor, căci îi sunt recomandat de la locurile competente de o putere foarte lucrativă și cunoscător de oficiu. Am asistat la 9 pertractări finale și, și sub conducerea lui, unde au fost lucruri și delicate, de exemplu, ucidere, cum și fiind eu primul votant, întru toate, președintele mi-a primit votul meu, ba și în decursul pertractării am examinat partide și cu succes bun, căci dâșii nu au venit pe de acele idei.

Cu colegii și ceilalți oficianți o duc bine, da deosebi cu un sas, Müller, cu Făgărășan, cu Ningeo și Laszló. Cu ofițerii deosebit trăiesc bine și sunt membru Casinei lor. Că scriem românește cu părțile, nu s-a întâmplat de când

⁶⁷ Expresie: „ca puiul în budă”, care definește traiul fără griji, fără restricții materiale.

⁶⁸ Nu este permis; aici, cu sensul că este obligatoriu a se lucra doar în limba oficială a statului, limba maghiară.

⁶⁹ Decis, hotărât.

⁷⁰ Supără.

⁷¹ Înțeles, căzut de acord.

există acest tribunal, a făcut o impresie foarte bună la toți românii din oraș și la avocații de români, ba, a zis un preot când l-am ascultat românește, după ce s-a dus din cetate în oraș în un loc curat românesc „la toate tribunalele câte un Mărcuși, și ne vor aduce aminte că suntem români”.

Așadar, românește am început, nu știu însă cum o să finesc, Dumnezeu însă îi deasupra și doar și-a întoarce fața și către noi, ce folos, căci toată vina o poartă avocații, care acum ar putea face mult și ar putea învăța oamenii.

Destul de aceasta. Spune lui Clain să meargă la Brecher Hirsch și să-i spună că Tanco Ioan nu are să-i plătească nimic, pentru că mi-a solvit cei 12 florini 50 cruceri duminică seara, când i-am primit la 10 ore. Lui Brecher îi trimit eu de aicea sigur. Pachetul mi-a sosit bine și am solvit pentru aproape 600 kg., numai 4 florini 68 cruceri. Cele 8 zile în birt am spesat mult, nu ieșeam cu 3 florini pe zi. Însă totuși mai am parale.

Plătitu-a Clain la jidovul la „Consum”? Blăncuța vă pomenește pe toți, însă nu plânge, cum a plâns când erau duse Claudia și Blanca la Isidor, căci aicea are foarte multă distracție, și servitoare bună. La iarnă ne va fi mai greu.

Nici Susanei nu i urât, căci și dânsa vede tot lucruri noi. Astăzi mergem la gară, că îi timpul foarte frumos. Vreo 8 zile a fost foarte frig și omăt mare.

Te rog moșule, cele împărtășite despre președintele, nu le împărtăși altora străini, căci acolo o să ajungă în urechile lui Szöcs, și acela îi neam aproape cu coada asta de aici.

Mai încolo te rog a-mi scrie că, ce faceți, cum vă aflați cu toții, apoi rezultatul Congregațiunii din 25/9, încât atinge personal, aș voi a-l ști, fii bun și mi-l împărtășește.

Ofițerii care au luat parte la manevre în Sibiu, spun că împăratul a fost deosebi îndestulit cu regimintele românești. Sărmanii români, primesc numai lauda și altceva, nimic.

Salutare la toți cunoscuții și amicii și apoi, sărutându-te pe D-ta., noi toți trei, pe Filuca, pe Clain, Claudia și pe Blanca, ne subscriem cu toată reverința fiecare, care vă doresc și iubesc din inimă.

Mărcuș.

Ibidem, f. 47–50.

LETTRES - TÉMOIGNAGES DOCUMENTAIRES DE LA PÉRIODE DU DISTRICT DE NĂSĂUD

- Résumé -

Le matériel publié met en valeur la riche correspondance entre les intellectuels de l'ancienne frontière militaire de Năsăud, pendant la période du District de Năsăud (1861-1876).

Le plus souvent, ces lettres donnent d'importantes informations sur le cours général de la société: elles décrivent la vie quotidienne de la période mentionnée (le système institutionnel, les voies de communication, les prix des divers services rendus et de la nourriture) et présentent certaines colonies de Transylvanie.

Ce genre de témoignage constitue une source importante d'exploiter le passé, car tous ceux préoccupés à étudier et consigner le passé y ont retrouvé une source précieuse d'informations historiques.

Plus encore, ces sources documentaires présentent non seulement des aspects de la vie quotidienne, mais aussi des aspects du mouvement national de la région. Elles se sont constituées comme des véritables consignes sur papier, utilisées un siècle plus tôt avant que l'histoire orale, cette forme de la reconstruction du passé, être formalisée.

ÎNSEMNAȚII ȘI IMPRESII ALE SCRITORULUI ENGLEZ CHARLES BONER, CĂLĂTOR PRIN DISTRICTUL GRĂNICERESC NĂSĂUDEAN

Mihai GEORGIȚĂ

În studiul de față prezentăm și analizăm datele istorice furnizate de un călător străin în Districtul grăniceresc năsăudean și percepția pe care acesta și-a făcut-o despre această zonă din Transilvania și locuitorii ei. Este vorba despre scriitorul și omul de cultură englez Charles Boner, care a redactat o lucrare despre Transilvania, apărută în 1865 la Londra, rezultată în urma călătoriilor făcute în acest principat¹. Nu este prima oară când se fac referiri la însemnările acestui călător. Lucrarea sa a mai fost examinată de-a lungul timpului. Însă, cu toate acestea, nu a fost apreciată și valorificată așa cum se cuvenea; desigur, în principal, pentru că făcea parte din literatura jurnalelor de călătorie, un gen literar de frontieră², privit în trecut cu reticență atât de către științele literaturii cât și de către cele ale istoriei. Ultimele o considerau o sursă prea subiectivă încât să constituie material documentar de înaltă veridicitate, iar primele o socoteau, în general, lipsită de valențe estetice încât să o aprecieze ca pe o operă autentică de artă.

La puțin timp după apariția lucrării, Bogdan Petriceicu Hașdeu critică prejudecățile lui Charles Boner cu privire la românii din Transilvania³. Așadar, caracterizată că o lucrare ce conținea multe clișee și prejudecăți, a rămas încă multă vreme nevalorificată. Cărturarii din perioada interbelică, în contextul politic internațional creat atunci, au dat o mai mare atenție imaginii pe care celelalte state europene și-au format-o despre românii integrați în frontierele unui nou stat. Marea Britanie juca un rol hotărâtor în politica europeană, iar opiniile englezilor despre România și români erau urmărite cu interes. Aceasta a fost o cale prin care intelectualii români au început aprofundarea restituirii imaginilor din trecut, formate în spațiul anglo-saxon cu privire la români⁴.

Chiar dacă nu sunt valorizate de științele literaturii, descrierile de călătorie sunt privite cu mai mare curiozitate de către istorici în perioada

¹ Charles Boner, „Transylvania, its Products & its People. With Maps & Numerous Illustrations after Photographies”, London, 1865.

² Silviu Iosifescu, „Literatura de frontieră”, București, 1971.

³ Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Anglia în Ardeal*, în „Federațiunea”, I, 1868.

⁴ I. C. Băcilă, *Imagini românești într-un album englezesc din veacul trecut*, în „Universul literar”, XLXX, 1926, nr. 22; Marcu Beza, *English Travellers in Rumania*, în „Papers in the Rumanian People & Literature”, London, 1920; Idem, „Vechi legături cu Anglia”, București, 1938; George Moroianu, „Legăturile noastre cu Anglia”, Cluj, 1923.

interbelică. Așa se face că Vasile Bichigean găsește de cuviință să publice, în primul număr din Arhiva Someșană, „în rezumat, atari descrieri de călătorii”, „... urmând obiceiul practicat și în alte reviste”. Aprecierea descrierilor de călătorie în viziunea acestui cărturar năsăudean se justifica prin faptul că, pe de o parte, erau „un izvor informativ, necesar celui ce vrea să cunoască și să scrie istoria unei țări sau unui ținut”, iar, pe de altă parte, pentru că acest călător-reporter, intrând în contact direct cu indivizi din toate clasele sociale, face observații „juste, impresii obiective, în care se oglindește adevărata stare a ținutului cercetat”. În plus, dacă acești călători erau străini, „sunt mai în măsură să remarce și să judece nepărtinitor moravurile și obiceiurile popoarelor studiate, să vadă ce are particular fiecare și să cunoască părțile bune și rele”⁵. Cu alte cuvinte, creditează cu multă obiectivitate relatările de călătorie, mai ales dacă sunt făcute de străini, pe care nu-i suspectează de prejudecăți. Între cei trei călători străini care relatează despre „Valea Someșului”, alături de francezul De Gerando și germanul Begner, Vasile Bichigean îl prezintă și pe englezul Boner. Totuși, recunoaște, că acești călători prin Transilvania și-au notat impresiile „prin prisma intereselor națiunii sale”, iar chestiunea naționalităților din principat o tratează „conform vederilor diplomatice ale țării sale”⁶. Deși le prețuiește ca pe un izvor istoric, nu acordă mai mult de două pagini „rezumatului” fiecăreia dintre descrierile acestor călători prin ținutul someșan. Într-adevăr, nu era în intenția autorului să dezvolte cercetarea acestor descrieri și, poate, pentru acel moment la care se aflau exigențele istoriografiei românești nici nu merita. Tocmai de aceea, socotim, din perspectiva actuală a istoriografiei, că trebuie reluate aceste prezentări și analize, mai ales că cele 30 de pagini despre Districtul năsăudean scrise de Charles Boner, de care ne ocupăm în studiul de față, în ciuda digresiunilor, uneori largi, nu pot fi analizate în doar două pagini, ci merită o abordare mai aprofundată, atât factologică cât și imagologică. O astfel de abordare este necesară și prin cerințele noilor paradigme metodologice.

În timpul din urmă, mai precis de când s-au impus în lumea științifică literatura comparată și generală⁷, care au inclus în câmpul lor de cercetare și literatura așa-zisă de frontieră și de masă, iar istoriografia prin apariția domeniilor privind istoria mentalităților și sensibilităților⁸, depășind verificarea comparatistă cu alte surse documentare validate, sau - în lipsa altor izvoare - simpla trimitere la realitatea istorică descrisă, reportajele de călătorie au intrat în prim-planul cercetării, urmărindu-se nu atât valoarea documentară cât formarea, agregarea și dinamica unor stereotipuri ale reprezentărilor despre celălalt, ale clișeele mentale despre alteritate, perpetuate în timp și spațiu⁹.

⁵ Vasile Bichigean, *Trei călători străini despre Valea Rodnei*, în „Arhiva Someșană”, nr. 1, 1924, p. 41.

⁶ *Ibidem*, p. 41-42.

⁷ Daniel-Henri Pageux, „Literatura generală și comparată”, Iași, 2000; vezi în special subcapitolul de *imagologie*.

⁸ Alexandru Dușu, „Literatura comparată și istoria mentalităților”, București, 1982.

⁹ Sorin Mitu, *Imagini europene și mentalități românești în Transilvania*, Cluj-Napoca, 2000; în special capitolul *Aspecte metodologice ale cercetărilor de imagologie comparată*.

Cât privește cercetarea imagologică a spațiului românesc din perspectiva literaturii de călătorie britanică, cea mai completă lucrare și cea mai recentă o oferă Carmen Andraș¹⁰. Desigur, din multitudinea de texte analizate, autoarea pune în relief, grupate tematic, doar imaginile clișeu și concepțiile pe care călătorii englezii și le formaseră despre românii din Evul Mediu până în modernitate, astfel încât amănunțele și nuanțele sunt omise programatic și oricum nu făceau obiectul unei asemenea cercetări, care nu urmărește să particularizeze imaginile despre anumite zone locuite de români. În această selecție drastică a multitudinii textelor, de pildă, Charles Boner nu este citat decât o dată¹¹. Așadar, cu atât mai mult este de datoria noastră să reluăm analiza descrierii făcute de Charles Boner pentru Districtul năsăudean, având, în plus, la dispoziție noi monografii istorice, realizate pe documente de arhivă¹², care pot, pe de o parte, susține analiza pentru a așeza discursul în contextul istoric dat, urmărind cu mai multă atenție proporția stereotipurilor din această descriere de călătorie și, pe de altă parte, ne pot ajuta să comparăm datele istorice, ori să descoperim și să relevăm alte date și aspecte istorice inedite.

Primele reprezentări ale românilor din perspectiva spațiului britanic sunt atestate în secolele XVI-XVII, ele se cristalizează în secolul al XVIII-lea, pentru ca în următorul să ia calea stereotipurilor, culminând la cumpăna secolelor XIX-XX cu reprezentări mitico-demonice. Mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea crește vertiginos discrepanța între ceea ce se petrecea în mod real în spațiul românesc și imaginile împietrite ale stereotipurilor anterioare, unilaterale mereu și preponderent folclorizante. Cu excepția puținilor britanici avizați, românii nu erau priviți ca agenți ai istoriei, ci doar având un statut marginal, simpli pionieri în jocul de interese al marilor puteri. Spațiul românesc foarte rar este disociat de cadrul sud-est european și de Balcani, de altminteri din aceeași perspectivă este reflectat în reprezentările franceze sau germane¹³. Aflată la limita dintre Orient și Occident, această zonă este prezentată nu în specificul ei, ci într-un stil dihotomic și maniheist. Altfel spus, ceea ce înclina spre Apus era descris ca bine, frumos, civilizat, iar ce înclina spre Răsărit ca rău, urât, necivilizat.

Imaginile clișeu privitoare la români în literatura britanică de călătorie se datorează în bună măsură mediilor aristocratice din Transilvania (germane și maghiare), care le stabileau itinerariul și agenda oaspeților englezi. Voit sau întâmplător ei vor înregistra cu proeminență elemente ale culturii populare, publice, rareori ajungând la cercurile elitare românești. Simpatiile și interesele de natură politică și religioasă se îndreptau în special către aristocrația de confesiune protestantă din Transilvania. De la cazuri particulare, călătorii britanici își generalizează impresiile și convingerile pentru întreaga lume românească, care vor fi reluate sub formă de stereotipuri și reiterate de alți călători englezi, indiferent de modificarea contextelor cultural-istorice¹⁴.

¹⁰ Carmen Andraș, „România și imaginile ei în literatura de călătorie britanică”, Cluj-Napoca, 2003.

¹¹ *Eadem*, p. 302.

¹² Adrian Onofreiu, „Districtul Năsăud (1861-1876)”, Cluj-Napoca, 2010.

¹³ Carmen Andraș, *op. cit.*, p. 55.

¹⁴ *Eadem*, p. 56-58.

Evoluția reprezentărilor britanice despre români-așa cum am spus – va cunoaște o turnură îngrijorătoare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când imperialismul victorian se va confrunta cu propria sa față întunecată. Imaginea Răsăritului, stigmatizat și culpabilizat, va lua proporții demonice în imaginarul anglo-saxon, hrănind la maximum literatura gotică a timpului. În Sud-Estul Europei, Anglia nu avea decât interese diplomatice și comerciale. Geografia culturală a alterității balcanice și românești era în mare măsură adaptată cartografiei intereselor politico-diplomatice. Proclamarea civilizării acestei zone „semibarbare”, care putea să devină un potențial pericol pentru valorile întregii civilizații dacă își urma cursul, se estompează când alte interese strict pragmatice o cer. Bunăoară, eliberarea de sub stăpânirea otomană, acuzată de despotism în alte împrejurări, nu este propusă niciodată ca soluție de călători străini. Ei cereau reforme din interior și păstrarea vechilor structuri, atâta timp cât imperiul otoman era aliatul convenabil, simbolul longevității imperiale și opozantul Rusiei țariste¹⁵.

Toate aceste caracteristici generale ale reprezentării imaginii românului în literatura de călătorie britanică nu se potrivesc decât parțial însemnărilor făcute de Charles Boner cu privire la românii din Transilvania și din districtul năsăudean. De fapt, el nu se înscrie în galeria călătorului britanic clasic, deoarece paradigma cultural-ideologică pe care își construiește acest autor discursul și imaginile vine mai mult din mediul germanofon și germanofil – mai exact austriac – decât anglofon și anglofil. De aceea, este important de știut că lucrarea acestuia apare după trei ani în ediție germană¹⁶ și nu este lipsit de importanță să subliniem că, tocmai de aceea, ea este mai mult citată într-o lucrare dedicată reprezentării românilor în spațiul germanic¹⁷. Câteva date despre parcursul intelectual și cultural al autorului ne ajută să înțelegem mai bine perspectiva din care privește spațiul românesc și pe români, în particular pe locuitorii Districtului năsăudean.

S-a născut la Bath în 1815 în Marea Britanie și a murit în Germania la München la 1870. A muncit o vreme ca educator al familiei princiare din Regensburg, apoi ca scriitor în München și Viena¹⁸. Poet și scriitor englez, s-a afirmat cu precădere în descrierile de călătorie. Prestigiul literar l-a obținut mai întâi cu o carte despre vânatoarea de capre negre din Munții Bavariei și în Tirol („Chamois hunting in the mountains of Bavaria and in the Tyrol”), apărută în 1853, apoi cu o culegere de versuri (1858), pentru ca în 1861 să-i apară lucrarea ce-l va consacra – despre viețuitoarele care pot fi vâdate în pădurile Germaniei („Forest creatures”). Între anii 1863–1865 a călătorit prin Transilvania, iar spre finalul vieții editează și un ghid de călătorii prin munți¹⁹. Probabil fiind un pasionat de munte și vânatoare era și un bun peisagist. Oricum, se vede că era un fin cunoscător al naturii și culturii germane, în mijlocul cărora a văzut pentru ultima dată lumina zilei.

¹⁵ *Eadem*, p. 59–60.

¹⁶ Vezi ediția germană: Charles Boner, „Sibenbürgen, Land und Leute”, Leipzig, 1868.

¹⁷ Klaus Heitmann, „Imaginea românilor în spațiul lingvistic german”, București, 1995, p. 144, 193, 198, 303.

¹⁸ Vasile Bichigean, *op. cit.*, p. 44.

¹⁹ www.oxforddnb.com/index/10.

Călătoria prin Transilvania și impresiile notate cu acest prilej au făcut obiectul unei cărți apărute în 1865 la Londra, apoi în traducere germană în 1868 la Leipzig. A încercat în paginile cărții să dezvăluie cât mai exact realitățile sociale, economice, politice și culturale din această provincie și să evidențieze specificul fiecărei națiuni conlocuitoare. Desigur, multe aspecte i-au scăpat, unele nu le-a înțeles suficient, altele nu le-a surprins în adevărata lor dimensiune, pentru a descrie întreaga complexitate a provinciei și a moravurilor locuitorilor ei. Ideile preconcepute nu le-a putut înlătura în tot locul și nici subiectivitatea nu l-a lăsat să fie just cu românii neîndreptățiți de istorie, care acum se exprimau hotărât pentru drepturile lor și căutau să se afirme ca o națiune politică cu drepturi depline. Acțiunile politice și juridice ale românilor i se păreau excese, iar excesele acestora le condamna cu multă asprime. Poate de aceea, când descrie Districtul năsăudean consideră necesar să-și intituleze unul din subcapitole „Lege și fărădelege” (Law and lawlessness).

Călătoria la Năsăud și-o începe din orașul Bistrița, însă modul în care se referă la traseul parcurs cu trăsura ne-ar face să credem că a mai fost în aceste locuri și în urmă cu 20 de ani: „în urmă cu 20 de ani îți lua o zi întreagă să ajungi acolo, acum se ajunge în 2 ore”²⁰. Dar, pentru că e singurul loc unde face trimiterea la un fapt petrecut în trecut, ca și când ar fi propria lui experiență, ne îndreptățește să afirmăm că acest lucru l-a aflat de la însoțitorii săi, oameni din părțile locului. Era iarnă, drumul acoperit cu zăpadă l-a parcurs repede cu o sanie trasă de patru cai. Drumul și întreaga priveliște l-au încântat pe un peisagist ca Boner. Ajuns la Năsăud, o localitate românească, l-au surprins de la început casele mari, mai bine construite și frumoase, iar unele la fel de mari și frumoase ca a oricărui nobil. O explicație plauzibilă caută în faptul că acolo a fost odinioară sediul central al celui de-al doilea regiment de graniță și totodată reședința ofițerilor. Năsăudul l-a impresionat în mod deosebit mai mult ca oricare altă localitate românească pe care a văzut-o²¹. Totul aici era impregnat de o disciplină militară. Locuitorii se aflau pe o treaptă culturală mai înaltă, deoarece cei mai mulți dintre ei vorbeau bine limba germană. Întreaga ținută vestimentară și comportamentul lor îi dovedea încă o dată în plus lui Boner cât de mult poate face educația pentru om. Locuitorii se îmbrăcau civilizat, purtând în picioare cizme de piele în loc de opinci; cu mulți dintre ei a putut purta o conversație civilizată ca și cu oricare sas sau secu. Așadar, îi considera din acest punct de vedere cu nimic mai prejos decât vecini lor, sașii. Guvernul pe timpul regimentului a construit școli bune, pe care copii erau obligați să le frecventeze. Sediul școlii normale a ars în timpul evenimentelor de la 1848, dar după desființarea regimentului, pe banii fondului grăniceresc s-a ridicat gimnaziul. Este lesne de observat că în cele prezentate autorul face elogiul rolului civilizator pe care l-a avut monarhia habsburgică prin crearea regimentului de graniță în aceste locuri. O clasă gimnazială tocmai se deschisese când Charles Boner a vizitat localitatea, iar alta urma să se deschidă. El subliniază

²⁰ Charles Boner, *op. cit.*, p. 391.

²¹ Aceeași impresie o are și francezul De Gerando sau germanul Bergner. Vasile Bichigean, *op. cit.*, p. 43, 47.

un fapt mai puțin consemnat de alte izvoare și anume că un număr de români au studiat la Viena pe cheltuiala guvernului, pentru a se califica ca profesori²².

Un alt plan, pe lângă cel educațional, era pentru nășăudeni să edifice o biserică mare și să obțină numirea unui episcop aici, pentru ca astfel Nășăudul să devină un centru al națiunii române din Transilvania, așa cum era Sibiul pentru sași și Clujul pentru unguri²³. Deși nu o spune Boner, într-adevăr Nășăudul la acea dată era una dintre puținele localități importante ale Transilvaniei în care populația era în proporție covârșitoare românească, și probabil de aceea o găsește atât de semnificativă. Conversația avută cu diferite persoane importante din Nășăud, dar în special cu vicarul greco-catolic, pe care îl socotește, probabil din neștiință, grec, adică ortodox, l-a interesat în mod deosebit, deoarece a aflat ce proiecte și planuri își făurise și încerca să atingă elita românească. În principal, a observat cât de intensă era dorința românilor să dobândească putere și poziție, să aibă aceleași drepturi cu celelalte națiuni din Transilvania. A sesizat că românilor li s-a dezvoltat dorința de a poseda, că au la un nivel ridicat acel „amor habendi”. Guvernul, în schimb, pentru a-l satisface, dar mai ales pentru a căuta o cale de compromis, a dat curs tuturor revendicărilor reprezentanților națiunii române, chiar și împăratul fiind solicitat în acest sens. Însă cu cât li se dădea mai mult, cu atât dorința de a primi creștea mereu. În cazul românilor nășăudeni, la început li s-a cedat casele ofițerilor, mai apoi mari suprafețe de păduri și sume considerabile de bani. La tot ceea ce revendicau, aduceau dovezi incontestabile ale drepturilor lor. Unul din cele mai puternice argumente era acela că ei au fost originari posesori ai ținutului, cu aceleași drepturi ca și sașii²⁴. Au început să pretindă o parte din câștigul rezultat din industrie timp de 600 de ani. Românul de aici îl invidiază pe sas pentru avere, deși sașii sunt o etnie care a muncit și a obținut averea treptat prin muncă și perseverență. Ceea ce nu se putea spune despre românii din Transilvania, care doreau să restabilească o stare de fapt din urmă cu 600 de ani doar prin revendicări de bunuri, pretinzând, spre exemplu, mari suprafețe de pădure deținute atunci de strămoșii lor. Așadar, Boner nu vrea să recunoască drepturile istorice ale românilor la proprietate, ci numai rezultatul muncii lor. Din acest unghi, pretențiile românilor i se par excesive. Pentru a-și argumenta afirmațiile, exprimate la modul general, exemplele alese nu sunt din ținutul Nășăudului, unde foști grăniceri români au tratat aceste aspect cu guvernul, ci din alte zone de pe așa-numitul *fundus regius*. De pildă, arată că la Stejăreni în scaunul Sighișoarei, preotul ortodox revendica în acel moment pădurea care aparținea în exclusivitate sașilor din timpuri imemorabile. La fel în Laslea în 1862 preotul ortodox a cerut comunității sășești să-i dea ceva pământ, cu toate că nu aparținuse bisericii. Sașii au acceptat să le dea terenurile, însă au fost refuzați, deoarece comunitatea trebuia mai întâi să le facă arabile și apoi să le dea²⁵. Prin astfel de exemple Charles Boner vrea să ilustreze exagerările românilor.

²² Charles Boner, *op. cit.*, pp. 391–392.

²³ *Ibidem*, p. 392; Vasile Bichigean, *op. cit.*, p. 44.

²⁴ Vezi toate demersurile grănicerilor români, după desființarea regimentului, privind revendicările drepturilor și posesiunilor. Adrian Onofreiu, *op. cit.*, pp. 95–108.

²⁵ Charles Boner, *op. cit.*, pp. 392–393.

Acest autor crede că dorința de posesie s-a inflammat în timpul revoluției de la 1848, când s-a vehiculat că iobăgia va lua sfârșit și vor intra în stăpânirea pământurilor și castelelor. A fost un motiv important pentru a începe persecuția nobililor. Reiese clar din aceste aserțiuni că Boner se situează de partea aristocrației conservatoare și nu agreează ideea de revoluție și schimbare. În viziunea scriitorului englez, conferirea libertăților este foarte periculoasă dacă nu este conjugată cu sensuri morale, care ar împiedica pe beneficiari să abuzeze de ele²⁶.

Aplicarea greșită a drepturilor și libertăților iese la lumină limpede în domeniul juridic, unde s-ar face de regulă dovada justei înțelegeri a acestora. Lipsa educației apare astfel ca principala carență. Într-o notă de subsol prezintă numărul extrem de scăzut al oamenilor cu carte. El apreciază, potrivit informațiilor sale, că la aproximativ un milion de români din Transilvania, cei educați pot fi numărați pe degete, adică aproximativ 120. În mod paradoxal el contrazice ceea ce afirmase anterior numai despre românii din Năsăud, unde a întâlnit mulți cu educație. Firește, datele istorice îl infirmă²⁷, iar pe de altă parte se vede că, asemenea altor călători britanici, nu prea a intrat în contact cu elita românească.

Președintele curții de justiție (a Sedriei Generale n.n.) din Năsăud nu a studiat niciodată jurisprudența. El a fost cândva profesor în sat, apoi ofițer, și a fost ales de locuitorii districtului în această funcție importantă. Și nu era singurul în situație, deoarece nici un român nu se credea inapt pentru un asemenea post. Mulții dintre ei erau autorități locale, dar era fatală nepăsarea lor față de actul de justiție, care inducea oamenilor lipsa de respect pentru lege; aceasta nu se aplica nicăieri cu autoritate și lumea profita. Într-adevăr este vorba de sistemul juridic neoabsolutist, extrem de sinuos și greoi, când administrația și justiția erau unificate, mai ales privind prerogativele de primă instanță. Acest sistem a fost abolit însă prin legile de funcționare și organizare a justiției din 1869 și 1871. În ceea ce privește Districtul de la Năsăud, înființat în 1860, aici au funcționat preturi judecătorești sau judecătorii cercuale, în care, e drept, exercitarea prerogativelor judecătorești erau acum în seama foștilor funcționari cezaro-crăiești din timpul regimentului, proveniți dintre ofițeri ori alți funcționari români, dintre care mulți nu aveau studii juridice, dar erau nevoiți să se autoperfecționeze. Președinți ai Sedriei au fost Alexandru Bohățiel, Leontin Luchi și Ioachim Mureșan, foști ofițeri și funcționari. Numirea funcționarilor români la instanțele de judecată a dus la conștientizarea importanței accederii la astfel de funcții a reprezentanților națiunii române, însă avea și menirea să atragă simpatia și susținerea populației românești, care la rândul-i își va întări conștiința națională²⁸. Scriitorul britanic vizitează Districtul chiar în această perioadă de funcționare a sistemului neoabsolutist, când justiția și administrația erau unificate și de aceea i se pare că actul de justiție era ineficient, făcând din această chestiune o temă predilectă de analiză, cu multe digresiuni, în scrierea sa, sugerându-i și titlul unui subcapitol.

²⁶ *Ibidem*, p. 393.

²⁷ Cornel Sigmirean, „Formarea intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă”, Cluj-Napoca, 2000, *passim*.

²⁸ Toate amănuntele privind organizarea și funcționarea justiției în District la Adrian Onofreiu, *op. cit.*, pp. 155–212.

Charles Boner era indignat mai cu seamă de faptul că români au ajuns să conducă și să administreze justiția, loc din care își puteau favoriza conaționali. Prin urmare, el crede că a fost o greșală când s-a cedat de către guvern din autoritate românilor, deșteptându-se în ei un sentiment de prea mare prețuire a valorii proprii și crezând că sunt „oamenii aleși”. Liderul lor era inteligent, dar și viclean, ceea ce îi va determina să nu se lase până nu vor obține avere și putere.

Boner era convins că Austria greșește când se bizuia pe fidelitatea românilor, deoarece nu exista nimic care să-i lege de acest stat. Deși se află sub conducerea acestuia, românii privesc înspre Rusia, al cărei suveran este în egală măsură considerat și conducătorul bisericii. Faptul este remarcat și de către De Gerando²⁹. Nimic nu-i atrage înspre Apus, speranțele lor sunt îndreptate toate către Răsărit. Toți românii nutresc în taină nădejdea că într-o zi prin unire se va forma o națiune românească puternică³⁰. Așadar, Boner, care nu are compasiune pentru condiția românilor ardeleni, totuși le pricepe aspirațiile și năzuințele. Înțelege că nu există nici o motivație care să-i facă fideli imperiului, iar prin confesiune erau atașați de țarul Rusiei, după cum limba și celelalte obiceiuri îi țineau legați de românii din celelalte principate.

Românii vor fi cei desemnați pentru tribunal și alte funcții guvernamentale pentru că nici un ungur nu accepta, iar sașii erau puțini. Despre insuficienta cunoaștere a procedurilor legale, despre parțialitatea românilor, care sufocă sistemul judiciar și aduce pagube materiale și morale oamenilor, descurajând orice act de justiție, Boner susține că dispune de multe mărturii cu privire la abuzurile magistraților români, cu care ar umple o carte. Alege totuși câteva cazuri ilustrative. Bunăoară, un român care a furat fân dintr-un hambar și a dat pe urmă foc, după ce a fost prins și deferit tribunalului a fost achitat de judecătorul care făcea parte din aceeași etnie. Pădurea unui nobil ungur a fost devastată de români, a făcut plângere prin avocatul său și a cerut ordin de restricție, dar a venit prea târziu când nu mai erau copaci de tăiat în pădure. Au fost 60 de cazuri de plângere împotriva infracțiunilor silvice, dar nu a avut loc nici o condamnare. Dacă plângerea era formulată împotriva nobilului, verdictul se știa dinainte și se dădea imediat. Din cele expuse de scriitorul englez reiese că românii aveau acum puterea să-i persecute pe nobili după bunul lor plac, că puteau face orice fel de nelegiuiri fără să primească vreo sancțiune. Firește, autorul, un familiar al curților aristocratice, care nu vede cu ochi buni emanciparea românilor, exagerează, punând pe seama românilor aproape toate nedreptățile. Toate abuzurile și infracțiunile erau posibile din cauza acelor ofițeri care au ajuns pe scaunele de judecători. Din partea lor exista o șicanare continuă. Dimpotrivă, s-ar fi așteptat ca odată ce aceștia ocupaseră funcții guvernamentale să fie mai multă siguranță și mai puțină violență³¹.

Pentru a ilustra fărădelegile comise de români, Charles Boner face o scurtă relatare despre un personaj ajuns faimos în districtele săsești. Povestea lui George Maftעי a aflat-o de la un pastor sas. Deoarece se bucura de atâta notorietate

²⁹ Vasile Bichigean, *op. cit.*, p. 42.

³⁰ Charles Boner, *op. cit.*, pp. 393–394.

³¹ *Ibidem*, pp. 395–396.

și respect, scriitorul britanic se întreabă retoric și cu un iz de sarcasm cine era acest individ: un filozof, un inventator, un artist sau un erou. El nu poseda nici una din aceste calități și virtuți, dar totuși le întrunea pe toate și în mod special poseda arta furtului de cai, foarte răspândită în Transilvania. Se spunea că de mic savura povești și balade cu hoți vestiți și arta lor, trezindu-se în el dorința aprinsă de a reuși în această artă și a se împlini. Era de origine din Paloș, dar și-a petrecut tinerețea în Buia, și fiindcă aici nu exista școală a fost educat de prieteni și rude cum să facă să ajungă caii altora în proprietatea lui. Prin aceasta Boner dorea să sublinieze că românii nu furau din necesitate, ci aveau în sânge hoția, fiind instruiți din pruncie pentru furt. S-a estimat că în posesia lui au intrat astfel cel puțin 100 de cai. Dar cazul lui George Maftai nu se putea generaliza, el se distingea dintre ceilalți, fiind căpetenia hoților din districtul Sighișoarei, care, ocazional, împins de necesitate, încălca și teritoriile altor hoți.

Dacă ar fi fost prins, scăpa cu ușurință, devenind teroare pentru mulți. Deși toți doreau să-l vadă spânzurat, când îl întâlneau, pentru că era temut, îi ofereau orice serviciu posibil; nimeni nu-l putea refuza. Bunăoară, după ce a scăpat de la Școala de Corecție din Sighișoara, a trăit 2 ani într-un sat din regiune, unde potera regulat îl căuta săptămânal, dar era adăpostit și hrănit de săteni, în colibele cărora își ascundea și caii. Vara trăia foarte bine pe la stâni. Câteodată dispărea o săptămână, timp în care își exersa „măiestria”. Cutreiera ulițele satelor în sus și în jos, îi saluta respectuos pe jandarmi, care nu-l puteau recunoaște. Când jandarmi îi întrebau pe săteni dacă l-au văzut pe Maftai toți răspundeau negativ. Într-o iarnă, după ce furase 5 cai, a trecut prin Radeln și s-a oprit în fața ferestrei casei unui sas (verișorul pastorului sas, care-i relatează lui Charles Boner despre George Maftai), strigând să-i aducă o țigară. Foarte amabil, acesta i-a adus numaidecât, invitându-l în casă să se odihnească, dar de această dată Maftai l-a refuzat pe motiv că se grăbește să ajungă până în zori la Esik și nu e timp de pierdut. Iată cum impunea uneori respect cu duritate și dădea dovadă de pragmatism și determinare în acțiunile sale. Desigur, el se comporta diferit în funcție de situație, având o perspicacitate înnăscută.

Soția sa îl iubea și firește îl proteja. Dacă sătenii îi dădeau hrană rece, în schimb ea întotdeauna îi pregătea mâncare caldă. De aceea, Maftai nu se ocupa doar cu furtul cailor, ci se îngrijea și de gospodăria soției. Când aceasta nu avea lemne, fiindcă la Buia nu prea existau, Maftai mergea într-un sat al sașilor și cerea respectuos de la localnici să-l împrumute cu cai și căruță pentru a aduce lemne soției. Iar după ce îi erau oferite cu multă generozitate de sași, intra în pădurile acestora, pentru care plăteau multe taxe, și își umplea căruța. Dar Maftai pare un escroc care nu depășea limitele, căci, cu toate că le-a furat lemne, a înapoiat caii și căruța, mulțumind respectuos. Cei care l-au împrumutat declarau deschis că au făcut gestul din tot sufletul, dar de fapt doreau să-l vadă spânzurat. În realitate, nimeni nu avea curajul să-l dea prins, fiindcă nimănui nu-i plăcea să fie primul ori să riște, în caz de nereușită, și să rămână apoi fără cai. Nimeni nu încerca să-l trădeze jandarmilor, deoarece nu se putea păstra nici un secret, iar Maftai și banda lui dacă aflau sigur îl făceau să sufere. Nici măcar preotul sau judele sătesc nu putea face asta, căci enoriașii ori sătenii i-ar

fi acuzat că vor să le creeze probleme. Singura soluție era să fie prins de întreg satul și predat autorităților, întrucât nu mai putea fura toți caii sau incendia tot satul. Dacă autoritățile dintre Sighișoara și Gherla, teritoriu unde acesta opera, nu l-au putut prinde, cu atât mai greu îi era unei comunități parohiale. În sfârșit a fost prins de doi jandarmi la puțin timp după ce a furat 6 cai de la un om din Kaisd și a fost predat la închisoare³².

Deși scriitorul englez prin relatarea poveștii lui George Maftei a încercat să dea o tușă groasă tabloului infrațional din Transilvania, în care românii erau puși în prim-plan, în final a creionat portretul unui personaj pitoresc, un personaj temut, dar care fascina totodată prin felul lui de a fi și prin „meseria” adusă la rang de artă; astfel ni se înfățișează tipul escrocului cumsecade, versatil, căruia cu greu i se făcea față. Petele de lumină din portretul lui Maftei sunt cu atât mai vizibile pentru că nu a fost comparat cu un criminal, întrucât, în general, după datele lui Charles Boner, cele mai multe crime în Transilvania erau asociate cu hoția. De pildă, numai într-un an, omorurile comise în urma hoției erau de 55%. Crime rezultate în timpul furturilor au fost de 491 la o populație de 2.074.202 ca aceea din Transilvania, în raport cu doar 253 atribuite conflictelor interpersonale, răzbunării și comelor alcoolice. Privind aceste cifre și procente, totuși lui Boner i se pare că siguranța publică în principat era destul de mare, iar călătorul și locuitorul nu are nicăieri teamă de violență. Însă fărădelegea pe care pune accent scriitorul englez și pentru care a dedicat subcapitolul se referă în special la încălcarea proprietății funciare și a unei justiții ineficiente în această privință. De aceea, regretă sistemul judiciar introdus de Bach (ministru), blamat atât de mult, dar care spera Charles Boner, ca foarte mulți alții, că va fi reintrodus, atunci legea urmând să se aplice cu promptitudine. Dacă lordul Wilde definea legea ca „dreptatea administrată cu metodă”, Charles Boner nu găsește la acel moment în Transilvania nici o metodă sau normă care să urmeze legii. Această situație se explica totuși, în opinia sa, prin faptul că statul austriac se afla într-o perioadă de tranziție³³, care corespundea în fapt din punct de vedere istorico-politic cu perioada epocii liberaliste, când națiunea română a câștigat o serie de drepturi fundamentale (naționale, lingvistice, confesionale)³⁴. Adept al centralismului și absolutismului, scriitorul englez firește credea în sfârșitul perioadei liberalismului, perceput ca un fenomen conjunctural și vremelnic. De aceea, demersurile naționalităților din imperiu nu le putea înțelege și le considera o anarhie „care domnea cu privire la dreptate, lege și justiție”. Dar viziunea lui nu era a doar a unui intelectual britanic care apăra valorile vechii aristocrații, ci era și perspectiva influențelor primite în mediul nobiliar maghiar, ceea ce se confirmă și prin faptul că pentru a-și întări afirmațiile de acest gen recurge la considerațiile unuia dintre cei mai distinși nobili maghiari, pe care și le însușește. Potrivit aceluia „Nimic nu este de făcut aici (Transilvania n.n.) dacă nu vom avea un guvern *absolut* pentru

³² *Ibidem*, pp. 396–399.

³³ *Ibidem*, pp. 399–400.

³⁴ Nicolae Bocșan, „Ideea de națiune la românii din Transilvania și Banat. Secolul al XIX-lea”, Cluj-Napoca, 1997, pp. 121–155.

toți: pentru toate clasele, pentru toate națiunile". Revendicările naționalităților din imperiu, solicitările pentru modernizarea instituțiilor și a justiției, apăreau în ochii aristocrației și a lui Boner ca o dezordine ireversibilă. De aceea, în ce-i privește pe români, care au început să fie extrem de vocali, erau nevoie de reguli stricte și ferme³⁵. Românul trebuia forțat să respecte legea, să învețe că legea este stăpâna lui, altminteri „se dedă la excese și anarhie”³⁶.

Cu toate acestea, scriitorul englez nu poate să nu remarce bravura românilor grăniceri, dovedită pe atâtea teatre de luptă, așa cum îi confirmase și ofițerii acestora. Charles Boner este printre puținii britanici care reliefează vitejia românilor, aspect trecut cu vederea de mulți sau prea puțin cunoscut în spațiul englez³⁷. În schimb, această virtute este foarte evidențiată în spațiul germanic³⁸, de unde cu certitudine s-a inspirat scriitorul britanic. În mod deosebit, de o mare prețuire în imperiul habsburgic s-au bucurat regimentele românești de graniță, care și-au dovedit cu prisosință devotamentul și curajul în luptele purtate pentru Casa de Habsburg³⁹.

Ceea ce-i mai găsește Boner de reproșat românului este un soi de inapetență pentru economie, el fiind imprudent și prea indolent, gată să cheltuiască fără discernământ. De aceea, nici nu are proiecte particulare de viitor, atitudine explicabilă printr-un exces de fatalism ce-l caracterizează pe român, de regulă neîncrezător în reușitele voinței sale. Aceste defecte nu erau totuși organice, ele putând fi corijate pentru că aveau cauze extrinseci și conjuncturale. De pildă, odată cu introducerea caselor de economii și a băncilor în sate ar prinde gustul unei vieți mai bune și mai active, deoarece este o națiune ambițioasă, iar membrii ei nu erau refractari la schimbare. Singurul impediment în modificarea mentalităților acestora era văzută ca fiind opoziția bisericii, o instituție foarte influentă. În plus, observă scriitorul britanic, românii au o sensibilitate pentru valoare și prețuiesc educația, așa cum dovedește dorința și efortul lor de a-și trimite copiii la școli, chiar și la cele costisitoare ale sașilor.

Tot de pe o poziție partizană aristocrației maghiare prezintă și eliberarea românilor din iobăgie. În primul rând i se pare că, deși au obținut-o, nu știu ce să facă cu libertatea, iar în consecință nu ar prea merita-o. Eliberarea a fost prematură, iar englezii care condamnă, în general, iobăgia au idei preconcepute și nu înțeleg situația din Ungaria. Servitutea iobagului, în opinia lui Boner, nu reprezenta o depreciere a condiției umane, ci un serviciu adus pentru anumite beneficii; altfel spus o privește în termeni contractualiști, în care fiecare din părți are ceva de câștigat, indiferent de procente și de modul în care le obține⁴⁰.

³⁵ Charles Boner, *op. cit.*, pp. 400–402.

³⁶ Vasile Bichigean, *op. cit.*, p. 45.

³⁷ Carmen Andraș, *op. cit.*, pp. 133–134.

³⁸ Klaus Heitmann, *op. cit.*, pp. 298–299: „în spațiul lingvistic german, românii erau, de altfel de multă vreme prețuiți ca războinici viteji. În calitatea lor de apărători ai creștinătății împotriva turcilor, faptele lor de arme le aduseseră încă din prima jumătate a secolului al XVI-lea o bine meritată apreciere”.

³⁹ *Ibidem*, p. 299.

⁴⁰ Charles Boner, *op. cit.*, pp. 403–404.

Chiar dacă a trecut ceva vreme de la revoluția din 1848, toți locuitorii Transilvaniei încă mai vorbeau apreciativ la adresa generalului Bem și a armatei țariste. Pentru cea din urmă, sașii aveau multe să-i datoreze privitor la ordinea și disciplina pe care au introdus-o în Sibiu. Un corp de armată a intrat în Transilvania prin pasul Rodnei și s-a oprit la Năsăud, dar tabăra și-a stabilit-o în afara localității și nici un soldat nu avea voie să intre aici fără aprobare. Locuitorii încă mai vorbeau despre disciplina care domnea în tabără. Și ungurii vorbeau elogios despre soldații ruși, despre maniera civilizată în care își executau ordinele, chiar dacă au intrat în Transilvania pentru a-i supune.

Charles Boner a criticat inapetența pentru economie, probabil una organizată, căci nu observă și nu evidențiază apetența pentru câștig financiar a românului, cu toate că înșiră câteva exemple. Prețul lemnului din zona de graniță i se pare mult prea mare. O persoană pe care o cunoștea a cumpărat la Năsăud 2 pini, 30-40 de stânjeni mărime, cu 80 de crăițari, în timp ce la Dej doi pini, fiecare de 36 de stânjeni, aduși de la Rodna în două zile, erau deja la vânzare cu 2 florini. Un stângen de pădure costa 28 de crăițari; aduși până la Dej suma se tripla. Cu toate acestea, nu constată o prezență monetară deosebită în district din cauza unui sistem comercial de tip troc (schimb de bunuri), care se practica încă pe scară largă⁴¹. În privința cultivării pământului, observă că deși românii din district nu foloseau înainte îngrășământ, au început de o vreme să-l folosească pentru a spori recolta⁴².

În schimb, remarcă cu încântare veselia și voia bună care domnea peste românii năsăudeni, mai ales când se aflau în preajma sărbătorilor calendaristice bisericești. Atunci toți feciorii și fetele erau îmbrăcați în straie de sărbătoare. Feciorii mergeau după fete acasă și le invitau la horă, iar cei care le invitau trebuiau să poarte în mână o baghetă albă, probabil un obiect cu vechi funcții magice⁴³. Dansul și hora aveau loc pe stradă, în aer liber. Ceea ce l-a impresionat pe Charles Boner era faptul că deși era iarnă și frigul era foarte mare, ei continuau hora prin zăpadă, până la lumina lunii. Când începea dansul, fetele își lăsau jacheta de piele de oaie (cojocelul), la fel și feciorii dansau doar în cămăși. Fetele purtau în păr flori. Totuși, dansul nu era așa de animat încât să-i încălzească, iar Boner nu putea să înțeleagă cum îndură frigul. Dansul era în doi timpi; primul mai lent, un pas în față altul în spate, apoi dansul devenea mai energic, când feciorii învârteau fetele ca la Csardas. Petrecerea și dansul ținea așa până la 5 dimineața⁴⁴.

În dimineața următoare ei dansau în fața locuințelor oficialilor, având în mijloc un brad în miniatură cu crengile decorate⁴⁵ și cu o prăjitură mare în mijloc, pe care o ridicau din când în când.

⁴¹ *Ibidem*, pp. 405-406.

⁴² *Ibidem*, p. 412.

⁴³ O posibil similitudine cu bățul călușarului: Vezi: Ovidiu Bârlea, „Eseu despre dansul popular românesc”, București, 1982, p. 41-62; Ion Ghinoiu, „Sărbători și obiceiuri românești”, București, 2004, pp. 338-346.

⁴⁴ Considerații generale despre dansul popular românesc vezi la: Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, pp. 10-23.

⁴⁵ Bradul era folosit în multe ceremonii și ritualuri proprii vieții săteanului român. Romulus Vulcănescu, „Mitologie română”, București, 1987, pp. 486-487.

Mai târziu ei se adunau la diferite locuințe, unde fetele serveau ceai ori cafea și stăteau cu feciorii la masă. Fiecare aducea câte ceva, pâine, prăjituri etc. Fetele care erau de-a locului veneau cu câte un dar din partea casei, iar după ce se împărțeau cadourile, unul dintre tineri striga numele celor darnici.

Atmosfera acestor petreceri i se părea încântătoare scriitorului britanic, mai ales că se desfășura într-un cadru frumos. Îi reține atenția decorul din casă și vestimentația fetelor. Pereții pictați, de care atârnavă prosoape albe și ștergare mici brodate într-un roșu strălucitor, la fel pe paturi erau o mulțime de perne albe și așternuturi țesute în roșu aprins sau albastru specific arăbesc. Deosebit de frumos colorate și cu măiestrie țesute erau covoarele de lână. Într-o casă a întâlnit și o formație de țigani lăutari care stăteau la masă. Unele fete aveau în păr fie o fundă strălucitoare, fie flori, altele purtau pe cap un batic mov, galben sau maro, iar talia era strânsă cu un brâu roșu și cămășile aveau mâneci largi, brodate frumos, strânse la cot cu o fundă neagră⁴⁶. Feciorii turnau băutură în pahare și le prezentau fetelor, iar acestea primeau câte un trandafir cu care dansau în jurul paharului, apoi începeau să cânte. Multe știau să cânte dar altele improvizau. Printre fete era una specială, un fel de geniu, care nu era așa de drăguță, dar care avea ochii strălucitori, gura senzuală și o expresie inteligentă. Acest rapsod popular improviza foarte bine versuri, în care făcea frecvent aluzie la o persoană prezentă. Versurile aveau rimă și se începea mereu cu cuvintele „Frunză verde” după care urma povestea. În nota de subsol Boner face comparație cu rima și cântul german din regiunea bavareză, prezentate în lucrarea sa „Capra neagră din munții Bavariei...”⁴⁷.

În continuare, scriitorul britanic înregistrează câteva cântece, doinite sau cântate de această fată - rapsod popular - pe care o compară cu antica Safo. Ceea ce trebuie remarcat este faptul că Charles Boner este unul dintre primii britanici care intră în contact direct cu folclorul românesc și găsește de cuviință să transcrie pe două pagini în lucrarea sa câteva cântece din repertoriul popular⁴⁸.

După versul introductiv „Frunză verde” urmau strofele care înfățișau o poveste, de regulă amoroasă, o temă recurentă în folclor. Este vorba despre doine și cântece de dragoste, specii centrale în lirica folclorică, diferite mai mult prin structura melodică, decât tematică⁴⁹. O doină prezintă drama ce se consumă prin dragostea fierbinte pe care o are fata pentru feciorul mult iubit și imposibilitatea de a-și împlini dragostea, deoarece mama acestuia nu o

⁴⁶ Eleganța vestimentației este remarcată și de către De Gerando; Vasile Bichigean, *op. cit.*, p. 43.

⁴⁷ Charles Boner, *op. cit.*, pp. 407-409.

⁴⁸ În 1854 este editată prima antologie de cântece populare românești la Londra și tradusă în română de E. C. G. Murray, urmată în 1856 de antologia editată la Hertford și tradusă de Henry Stanley. Prima cuprinde doine și legende românești culese prin intermediul lui Dimitrie Bolintineanu și Ioan Ghica. A doua se inspiră din culegerea de balade a lui Vasile Alecsandri și din poezia românească cultă. Carmen, Andraș, *op. cit.*, pp. 142-144. Cu mai bine de două decenii înainte, în spațiul lingvistic german se făcuse deja cunoscut cântecul popular românesc. Klaus Heitman, *op. cit.*, pp. 293-295.

⁴⁹ Constantin Eretescu, „Folclorul literar al românilor. O privire contemporană”, București, 2004, pp. 198-207.

dorește și nu ar putea trăi ca noră într-o astfel de casă. În alt cântec, dragostea neîmplinită este din cauza mamei fetei, care se opune iubirii dintre cei doi. Astfel, iubirea fierbinte se putea împlini în vis sau în chip tainic, iar cei care trădează această taină sunt foarte greu blestemați. Pe de altă parte, este cântată o dragoste atât de înflăcărată, încât toate opreliștile mamei nu o puteau stinge, în cele din urmă fiind nevoită să recunoască și să accepte relația dintre cei doi îndrăgostiți. Un alt cântec de dragoste este transpus într-o notă umoristică, când feciorul era funcționar la tribunal, iar gândul la iubita lui nu-l lăsa să-și facă bine treaba⁵⁰. E posibil ca aceste doine și cântece să fi avut o răspândire mai largă ca tematică, însă erau adaptate și improvizate la situațiile concrete cunoscute de cei prezenți ori cu care auditoriul se confrunta direct. Așa s-ar putea explica referirile la iubitul funcționar la tribunal, într-un moment în care în Districtul de la Năsăud această problemă era administrată de români.

Fetele stăteau în jurul mesei, fiecare la locul ei, în funcție de poziția socială. În colț stăteau fiicele gazdei, lângă ele pe partea cealaltă cele frunțase. Mai târziu tinerii plecau și lăsau locul celor mai în vârstă, părinților lor, care continuau petrecerea, aducând fiecare contribuția sa la cină.

Charles Boner a petrecut și sărbătorile de iarnă la Năsăud, unde avea să cunoască din obiceiurile de Crăciun. Observă că se cântau colinzi pe la ferestre⁵¹, iar că în ajunul Nașterii Domnului se interpreta o mini piesă teatrală cu tematică religios-miraculoasă, pe care o compară cu acele extraordinare reprezentări scripturistice jucate o dată la 10 ani la Ober Ammergau în Bavaria și în care întregul dialog era în versuri. Este vorba de o variantă a irozilor, după cum se știe o specie de teatru popular cu caracter religios, având origine cultă. Din ceea ce a observat Boner și a descris pe scurt, în reprezentare apărea un băiat păstor, care stătea întins pe pământ și dormea, când un înger vine, îl trezește și îl întreabă dacă știe cine s-a născut. Apoi în scenă intră regele Irod, înveșmântat cu o manta roșie, trimite după Noul-Născut, dar mesagerul nu merge, chiar dacă este amenințat cu moartea. Mai târziu, sosesc cei trei magi cu daruri pentru copilul Isus⁵².

***

Boner nu a vizitat doar Năsăudul, periplul lui a continuat spre Rodna și pe Valea Bărgăului. Nu departe de Năsăud a aflat un sat unde toți locuitorii erau „înnobilati” („ennoble”), deoarece în urmă cu 200 de ani, când au reînceput invaziile tătare⁵³, au dat de știre acest lucru și s-au pregătit să-i întâmpine. Astfel, se spunea că i-au așteptat pe o vale pe unde urmau să treacă și acolo au aruncat asupra lor pietre și lemne, nimicindu-i pe aceștia. Din această cauză, locuitorilor acestui sat li s-au oferit drepturi și privilegii de care nu dispuneau înainte⁵⁴. Prin urmare, nu este vorba de înnobilarea sătenilor în sensul clasic,

⁵⁰ Charles Boner, *op. cit.*, pp. 409–411.

⁵¹ Octavian Buhociu, „Folclorul de iarnă, ziorile și poezia păstorească”, București, 1979, p. 36–60; Constantin Eretescu, *op. cit.*, p. 32.

⁵² Charles Boner, *op. cit.*, pp. 411–412.

⁵³ Virgil Șotropa, *Tătarii în Valea Rodnei*, în „Arhiva Someșană”, nr. 28, 1940, pp. 26–46.

⁵⁴ Charles Boner, *op. cit.*, p. 412.

ci de conferirea unor privilegii. Asta a înțeles și Boner, atunci când a pus în ghilimele înnobilarea. De altfel, Ioan Cavaler de Pușcariu nu a depistat un astfel de document în cercetările sale⁵⁵.

La Rodna nu a găsit atâtea lucruri interesante de notat, în afară de câteva date istorice și descrierea succintă a mineritului, însă a fost un bun prilej să facă obișnuitele digresiuni pe marginea unei probleme întâlnite în teren la care cugeta și în care se reflecta o situație generală din Monarhie. Boner simte nevoie să reia într-o formă aproape stereotipică alegația istorică privind originea Rodnei ca oraș german, care a fost distrus de tătar-mongoli, conform cronicii lui Rogerius, lucru întâlnit și la ceilalți doi călători prin Valea Rodnei, de Gerando și Bergner⁵⁶.

În teren, scriitorul britanic observă însă vestigiile vechilor mine romane de argint și plumb, multe dintre aceste mine fiind încă în funcțiune. Din tradiția locului a aflat că acolo erau atunci 300 de mine în plină activitate. Vechea populație germană a fost distrusă de frecvențele invazii tătare, iar cea care a mai supraviețuit s-a retras spre Bistrița. În schimb, o populație din nord și din est de dincolo de Carpați – susține călătorul englez – a trecut munții și s-a așezat în aceste locuri și pe văile din Transilvania, unde se aflau în mai mare siguranță, fiind alungați de incursiunile barbare. Această teorie imigraționistă a luat-o desigur dintr-o sursă săsească, adăugând în acest sens că locurile unde s-au așezat au fost ale germanilor și din vechime există nemulțumiri și certuri între posesorii originali și „nou veniți” (new-comers), dar în cele din urmă au fost cedate acestora din urmă. Cu toate că asemenea conflicte au avut loc cu secole în urmă, vechea dușmănie continua încă și se făceau aceleași încercări pentru încălcarea drepturilor sașilor – subliniază Boner, fără a căuta dovezile. Aceste interese conflictuale le-a întâlnit pretutindeni în Transilvania. De pildă, observă că aici un sat putea să-și anuleze serviciul feudal, adică să iasă din iobăgie, iar altul să rămână în vechiul raport de servitute⁵⁷. Ceea ce l-a frapat pe Boner era un fapt firesc în acea perioadă în Transilvania, unde se derula încă un proces de desființare a iobăgiei și de împrăștiere a satelor⁵⁸. În unele locuri dijmele au fost abolite, clerul a fost despăgubit în natură, dar multe cazuri nu erau rezolvate și se cereau încă despăgubiri.

Preotul luteran a părăsit localitatea pustiită, iar în biserica luterană din Rodna se ținea acum ritual greco-catolic. În minele din Rodna se producea anual până la 1.600 de măsuri de plumb pur. La un preț de 10 florini pe măsură, venitul era de 16.000 de florini, la 12 florini venitul se ridica la 19.200 florini, dar dacă cheltuielile de producție urcau la 20.000 florini, exploatarea minieră era în deficit și devenea nerentabilă. În general, ține să sublinieze scriitorul englez, în

⁵⁵ Ioan Cavaler de Pușcariu, „Date istorice privitoare la familiile nobile române, Ediția a II-a, Cluj-Napoca, 2003, pp. 99-100.

⁵⁶ Vasile Bichigeanu, *op. cit.*, pp. 42-43, 47.

⁵⁷ Charles Boner, *op. cit.*, pp. 413-414.

⁵⁸ Simion Retegan, *Mutații economice în satul românesc din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea (1848-1867)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca”, XI, 1978, pp. 198-208; Idem, *Aspecte ale stratificării sociale în satul românesc din Transilvania la mijlocul secolului XIX*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca”, XI, pp. 305-333.

Austria costurile de producție în mine și păduri erau așa de mari încât profiturile erau întotdeauna sub așteptări. În 1821, mina de cupru din Szent Domokos a fost vândută aproape pe nimic, deoarece câștigul nu acoperea costul. La fel se întâmpla cu pădurile. Nu departe de Abrud erau pădurile magnifice care aparțin Coroanei. În fiecare an calculele bugetare au arătat un deficit. Totul a trebuit să fie vândut în final, căci aducea numai pierderi. O mină de aur a fost vândută pentru numai 300 de ducăți, cu toate imobilele care aparțineau.

Este cât se poate de evident că Charles Boner critică aici lipsa de strategie economică a Vienei, generată și de un management defectuos. Erau trimiși să lucreze în mine ingineri civili, care nu cunoșteau meserie, învățând de la mineri cu experiență⁵⁹. Ani de zile, Austria a refuzat să aducă un motor cu aburi într-una dintre cele mai importante mine din provincie, cu toate că în Anglia era folosit de mult⁶⁰. La numai doi ani după ce au adus mașina, aceasta și-a amortizat prețul de cumpărare și a început să între în profit. Înainte toate afacerile minelor erau în competența unui singur departament, cu o administrație pur tehnică. Apoi s-a trecut la o administrație cu mai multe subdiviziuni, care nu se mai consultau și nu-și mai coordonau activitatea, ceea ce a condus la multe erori. Toate minele din Transilvania erau în administrarea secțiunii a V-a a Ministerului de Finanțe, unde se decideau nu numai probleme strict financiare, ci și probleme tehnice discutate de oameni care nu știau prea multe despre o mină.

Casa unui ofițer de la mină de acolo (Rodna) trebuia reparată cu 100 de florini, fiind evaluată și de un arhitect, dar nu s-a făcut nimic. Când s-a intervenit mai târziu, casa era foarte rău degradată, iar costurile de reparație erau mult mai mari. Ofițerii de mină subordonați Guvernului erau slab plătiți, de aceea erau constrânși să fure și să fie corupți pentru a putea trăi. Spre exemplu, un supraveghetor de mină primea doar 6 florini pe lună, motiv pentru care recurgeau la jaf. Benzi organizate de câte 50 sau 60 de oameni furau sare regulat din minele de sare părăsite. Charles Boner, făcând aceste precizări, simte nevoie să atragă atenția decidenților din Viena că Austria în acest fel guvernată va ajunge în ruină⁶¹.

Mănat de curiozitatea să vadă meșteșugul popular al femeilor din Valea Bârgăului, a făcut o călătorie și acolo. A fost foarte plăcut impresionat de la început de frumusețea locului. Peisajul îi amintea de valea Inn-ului din Austria. S-a oprit în Prundu-Bârgăului, unde se afla centrul („Mittel Land”) zonei. Aici dealurile se ridica de-a lungul Văii între munții înalți. Povârnișurile și formele de relief erau foarte încântătoare, cu toate că era iarnă. Boner își imaginează cât de minunat trebuie să fi fost peisajul vara, când pădurile erau acoperite de verdeață. A poposit în casa protopopului, probabil Teodor Buzdug⁶², a cărui soție i-a prezentat toate țesăturile făcute manual în casă: covoare, carpete, cingătoare, brăie.

⁵⁹ Charles Boner, *op. cit.*, pp. 415–416.

⁶⁰ Fernad Braudel, „Gramatica civilizațiilor”, vol. II, București, 1994, pp. 76–78.

⁶¹ Charles Boner, *op. cit.*, pp. 416–417.

⁶² Dana Văran, *Familia protopopilor din Rusu Bârgăului*, în „Anuarul Bârgăuan”, an I, nr. 1, 2011, pp. 36–39.

Într-un alt sat de pe valea Bârgăului, un tânăr învățător român l-a dus la casa lui părintească. Aici a fost fermecat de frumusețea unei fete tinere de 17 ani, care a intrat în casă. Nu credea să fi văzut o fată așa de frumoasă, cu ochi albaștri foarte expresivi, având un chip cu trăsături fin conturate, învăluită într-un aer senin, o apariție rară în lumea țărănească. După ea a intrat altă fată să-și ia cuverturile, alte ȧesături și broderii: era brunetă, deși frumoasă, nu avea strălucirea surorii ei mai tinere. I-a dat o carpetă și apoi s-a dus să vadă războiul de ȧesut (teara), o invenție ancestrală, pe care scriitorul o compară cu rudimentarele războaie de ȧesut folosite în Africa. Acesta îi amintea de cele văzute pe monumentele din Egiptul Antic. În Prundu Bârgăului a întâlnit și un german care iubea muncile agricole și vorbea cu entuziasm despre ele. Remarcă, totodată, hărnicia, spiritul gospodăresc și dragostea de ordine sau frumos la ȧăranii români din Prund, calități și virtuți datorate, în opinia sa, influenței militare. În locuințele acestora, unde a intrat, a constatat că erau îngrijite și ordonate. Casele nu erau acoperite cu paie, ci cu țiglă, iar gardurile din fața casei erau pictate și întregul loc arăta curat și ordonat. Totul se datora influenței militare și faptului că acolo au existat școli bune. Existau regrete că acum nu mai trăiau în sistemul militarizat. Într-adevăr observă că situația s-a mai înrăutățit, dar nu era așa de rău cum se spunea, căci locuitorii și-au însușit unele calități din timpul regimentului: munceau bine, erau harnici și la locul lor. Spre pasul cu Moldova peisajul i se părea tot mai pitoresc, iar drumul era destul de bun.

Deși a vorbit la superlativ despre Prund și bârgăuani, nu-i scapă din vedere motivul seminței de scandal dintre bârgăuani și sași. În vecinătatea Prundului, a aflat că era un teritoriu pe care dorința de a-l poseda a dus la multe scandaluri și neînțelegeri. Comisie după comisie a venit să stabilească hotarul și să decidă linia de demarcație. Cu toate că existau documente care să confirme și să dovedească limpede unde era hotarul, românii bârgăuani nu renunțau, intrau pe pământul vecin să-l are ori să distrugă recoltele pe care sașii le cultivau. Oricât s-au opus sașii, românii au distrus tot și au ucis pe cine încerca să le reziste. Această stare conflictuală a durat ani de zile și chiar dacă autoritatea imperială s-a pronunțat și cele mai înalte curți de justiție au decis, totul a fost fără rost. După cum a mai afirmat, scriitorul britanic consideră că era inutil să se vorbească despre lege unor oameni dintr-un stat semibarbar, care nu înțelegeau justiția și drepturile reciproce și pe care doar forța îi făcea să cedeze. Nu era o scuză pentru Guvern să procedeze cu atâta toleranță și să cedeze în fața câtorva sate de români și să accepte nepăsător justiția imperfectă făcută de foștii lor ofițeri superiori. De aceea, locuitorii din Ilva Mică, Feldru, Nepos și Rebrisoara nu mai dădeau atenție hotărârilor autorităților în chestiuni privind proprietatea. Pentru a-și întări afirmația, Charles Boner dă un alt exemplu în notă de subsol, cu acea pădure ce aparținea de Sibiu, dar pe care cu ani în urmă românii au tăiat-o și devastat-o, iar măsurile luate de guvern au fost insignifiante⁶³.

Nu știm cât de mult a contat pentru Charles Boner faptul că a vizitat zona Districtului grăniceresc, evocând în lucrarea sa frumusețea locurilor, relevând

⁶³ Charles Boner, *op. cit.*, pp. 417-420.

aspecte din viața, aspirațiile și idealurile locuitorilor de acolo, aspecte care să-i încânte spiritul ori să-i stârnească câteodată curiozitatea, alteori repulsia, sau a fost în fond doar un pretext pentru a reflecta la starea în care se afla Monarhia și statul austriac la acea vreme, oglindită în unele zone și locuri guvernate de ele. Înclinăm să credem că nu a fost la început nimic programat, dar structurarea ulterioară a lucrării accentuează în concluzii reflecția pragmatică în locul evocării sentimentale și a impresiilor fruste. Astfel, notele de călătorie au ajuns în final mai mult să educe, să demonstreze, decât să releve ori să prezinte. Așa se explică de ce în descrierea Districtului, autorul a insistat mult pe subcapitolul privind „legea și fărădelegea”, adică pe situația sistemului juridico-administrativ și de drept, ori pe starea economică, care sufereau multe carențe și trebuiau aduse în atenția publică. În consecință, concluziile la acest capitol le-a formulat în același spirit pragmatic, atrăgând atenția guvernului asupra pericolelor care-l pândesc⁶⁴, dacă nu reușește să se facă respectat ori să ducă o politică coerentă. Cedarea din puterea și autoritatea guvernamentală către provincii și districte ar fi benefică numai dacă este exercitată corect și fără cusur, altminteri se va instala anarhia și în consecință va slăbi poziția guvernului.

NOTES AND IMPRESSIONS OF THE ENGLISH WRITER CHARLES BONER, TRAVELER THROUGH THE BORDER DISTRICT OF NĂSĂUD

- Summary -

In this study we present and analyze again the description made by the English writer Charles Boner to the border district of Năsăud, as well as his perception about this area of Transylvania and the Romanian people from Saxon districts. He tried to depict as exactly as possible the social, economical and cultural realities, but there are some aspects that he didn't understand, therefore, he appreciated them wrongly, in the same way he couldn't detach himself of any preconceived ideas regarding the Romanians from Transylvania.

The writer has considered that almost everything that seemed to be peculiar and worthily to emphasize had been the cause of the military and civil regime of the Austrians, implemented in the former border regiment from Năsăud. Instead, he disapproved the Romanians attempts of political and social emancipation that he considered to be excessive and meaningless.

He notices the enriching desire of the Romanians from Năsăud, appreciates their courage in the wars, the spiritual laughter and the joy of living, but he sets off and disapproves the inclination to boast, the superficiality, the waste and a certain lack of organization.

Notes and impressions of the English writer Charles Boner, traveler through the border District of Năsăud.

⁶⁴ *Ibidem*, pp. 420-421.

DIN ISTORICUL ACTIVITĂȚILOR FINANCIARE ALE BĂNCII „MERCUR” DIN NĂSĂUD ÎNTRE ANII 1899-1925

*Vasile DOBRESCU
Adrian ONOFREIU*

Înființarea băncii „Mercur” din Năsăud la sfârșitul secolului XIX (1899) s-a realizat în contextul emulației elitelor românești transilvănene, antrenate și stimulate de condițiile financiare, relativ propice, într-o adevărată mișcare economică ce viza sectorul de creditare. Acest fenomen a fost constatat și adeseori comentat în epocă, îndeosebi în paginile periodicului „Revista economică” sau de către economiști precum Eugen Brote, Vasile Osvadă, Corneliu Diaconovici, Constantin I. Popp, Ion Lapedatu etc.¹.

Sporirea numărului instituțiilor financiare românești, bănci și reuniuni, cooperative de credit, apreciate pe ansamblu ca o performanță economică, ridică însă și o serie de semnale de îngrijorare în condițiile în care în unele localități mici se înființaseră, din diverse motive, cele mai multe – nu de natură economică – câte două-trei unități de creditare, fapt ce a stârnit îngrijorarea specialiștilor și a uniunii bancare „Solidaritatea” ce socoteau această situație nefirească, dacă nu chiar riscantă pe fondul creșterii concurenței dintre instituțiile bancare naționale și cele maghiare și săsești².

În zona Someșului Superior acțiunile întreprinse de fruntașii românilor spre înființarea unor instituții de credit au fost destul de timpurii față de alte părți ale Transilvaniei. Menționăm primele inițiative, în acest sens, ale avocatului Ioachim Mureșan din 1868, care a înființat o „Reuniune de credit, anticipațiune și păstrare” în Năsăud, însă cu o existență efemeră, deoarece în 1870 profesorii Gimnaziului din localitate au organizat o societate de ajutor reciproc. Apoi, în urma unor dezbateri „lămuritoare” și cu implicarea căpitanului suprem districtual, Alexandru Bohățel, s-a înființat, în decembrie 1873, «Societatea de împrumut și păstrare „Aurora”» ca reuniune de credit³. În scurt timp, exemplul năsăudenilor a fost preluat de către elitele din localitățile

¹ Vasile Dobrescu, „Sistemul de credit românesc din Transilvania. 1872-1918”, Editura Universității „Petru Maior”, Târgu-Mureș, 1999, p. 29.

² Lucian Dronca, „Băncile românești din Transilvania în perioada dualismului austro-ungar (1867-1918)”, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 435.

³ Nicolae Drăganu, „Monografia societății de împrumut și păstrare „Aurora” din Năsăud (1873-1923)”, Cluj, 1924, p. 7; Adrian Onofreiu, „Istoricul cooperației de credit din județul Bistrița-Năsăud”, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2004, p. 43.

limitrofe, care au înființat succesiv, reuniuni (cooperative de credit) în Feldru (1878), Ilva Mare (1883), Prundu Bârgăului (1884) etc. Prima bancă pe acțiuni din comitatul Bistrița-Năsăud a fost întemeiată însă în 1884 în Rodna („Fortuna”), urmată apoi de „Bistrițeană” (Bistrița, în 1888).

«Societatea acționară de împrumut și păstrare „Mercur”» din Năsăud, întemeiată către sfârșitul anului (octombrie) 1899, era astfel cea de-a treia bancă comercială din zonă după încheierea cu succes a subscrierilor celor 500 de acțiuni (200 coroane/acțiunea). Subscrierea acțiunilor care „a fost foarte vie, mai vârtos din partea economilor plugari” a permis încă în 25 iunie 1899 convocarea Adunării generale de constituire, ce a înaintat actele necesare Tribunalului din Bistrița spre înmatricularea băncii în vederea activării sale legale⁴. Cu un capital social de 100.000 coroane, plătit integral până la sfârșitul anului 1900, banca „Mercur” s-a constituit în urma inițiativelor unor grupuri elitare de acționari majoritari români și minoritari sași din Năsăud și împrejurimi, fapt reflectat și în componența organismelor de conducere ale acesteia. Astfel, Iosif Ulrich, inginer silvic, era ales președinte al Comitetului de Direcțiune (Consiliul de Administrație) și director executiv al băncii; Friedrich Müller, farmacist, membru al Direcțiunii; Adolf Regius, președintele Comitetului de Supraveghere (Comisia de cenzori). Din partea grupului de acționari români, în Direcțiunea băncii figurau Simeon Pop, inginer silvic, Gavril Scridon⁵, Constantin Moisil⁶ și Alexandru Haliță⁷, profesori la Gimnaziul din Năsăud, Ignat Seni⁸

⁴ Adrian Onofreiu, *op. cit.*, p. 48.

⁵ Gavril Scridon (1851, Feldru – 1917, Năsăud) profesor. Studii universitare la Cluj, Facultatea de Litere și Filozofie între anii 1872–1877. Profesor de limba română și filozofie la Gimnaziul din Năsăud între anii 1880–1912. Membru al Despărțământului „Astra” – Năsăud, cu preocupări în domeniile folclorului local și creației populare. Membru al Direcțiunii băncii „Aurora” între anii 1879–1917 și al Direcțiunii băncii „Mercur” între anii 1900–1917 („Raportul al LIV-lea despre gimnaziul superior fundațional din Naszód-Năsăud pentru anul școlar 1916–1917”, Besztercze, 1917, pp. 6–11). Sursa principală, cu actualizarea informațiilor la nivelul anului 2010, pentru repere biografice: *** „Dicționarul culturii și civilizației populare al județului Bistrița-Năsăud. Vol. I. Țara Năsăudului” (coordonator Ioan Seni), ed. a II-a revăzută și adăugită, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2010.

⁶ Constantin Moisil (1842, Tiha Bârgăului – 1921, Năsăud), profesor. Studii universitare la Viena, Facultatea de Filozofie. Între 1870–1912 a fost profesor la Gimnaziul din Năsăud. Membru și apoi președintele Despărțământului „Astra” – Năsăud între anii 1881–1892. Bogată activitate publicistică, cu tematică privind istoria școlilor năsăudene și a unor personalități marcante din zonă. Membru al Direcțiunii băncii „Aurora” din 1876–1921 („Anuarul liceului românesc grăniceresc din Năsăud – anul școlar 1920–21”, Bistrița, 1921, 8–11).

⁷ Alexandru Haliță (1862, Sângeorz Băi – 1933, Năsăud) profesor, vicar. Studii teologice la Gherla (1884–1888). Facultatea de Litere și filozofie la Cluj 1890–1894. Profesor suplinitor din 1891 și profesor titular la Gimnaziul din Năsăud până în 1905. Între 1905–1920 vicar foraneu al Rodnei, iar între 1920–1928 din nou profesor. Membru și vicepreședinte al Direcțiunii băncii „Mercur” între anii 1905–1926, membru al conducerii „Reuniunii de păstrare și împrumut „Lzvorul” din Sângeorz-Băi (1904–1931), (*** „Dicționarul culturii și civilizației populare...”, pp. 171–172).

⁸ Ignat Seni (1847, Rebrîșoara – 1923 Năsăud), învățător. Studiile la Gimnaziul și Preparandia din Năsăud. Învățător în localitățile Leșu, Rodna și Năsăud între anii 1868–1910. Secretar al Fondurilor școlare grănicerești, vicepreședinte și președinte al Reuniunii „Mariana” a învățătorilor (*** „Dicționarul culturii și civilizației populare...”, p. 351).

și Iacob Pop⁹, învățători în Năsăud; Ioan Pop¹⁰ vicar foraneu al Rodnei, Dumitru Tomuța¹¹ și George Cattul (Chitul) proprietari. În Comitetul de Supraveghere, în afară de președintele Adolf Regius, domiciliat în Cluj, au fost aleși profesorii Emil Domide și Teodor Simon din Năsăud. Funcționari ai băncii au fost George Micula, contabil șef, Ioan Mărginean, contabil și Ioan Tomuța, casier¹².

Apariția băncii „Mercur” ca a doua instituție financiară în Năsăud – în condițiile existenței încă din 1873 a Societății de împrumut și păstrare „Aurora”, cu statut de cooperativă de credit (pe care specialiștii o socoteau pentru capacitatea sa economică că activează ca o adevărată societate bancară pe acțiuni) – nu a fost o încercare de concurență, ca în majoritatea cazurilor din Transilvania, datorită existenței unor fricțiuni la nivelul acționariatului „Aurorei” sau a orgoliului unor elite locale nemulțumite de a nu fi reprezentate în conducerea acesteia, ci a fost realizată din motive precumpănitor economice.

Astfel, constatăm prezența printre fondatorii și membrii conducerii băncii „Mercur” a unor membri din Direcțiunea „Aurorei” de până în 1899, precum Gavril Scridon, Constantin Moisil, Ignat Seni, George Cattul și Iacob Pop, remarcând că acesta din urmă figurează concomitent ca membru al conducerii „Aurorei”, ocupând postul de vicepreședinte în Comitetul de Direcțiune, până la decesul său din februarie 1904. De asemenea, Gavril Scridon și Constantin Moisil își mențin funcțiile în conducerea „Aurorei” ca membri ai Direcțiunii, primul până în 1912, iar Constantin Moisil ajunge chiar directorul (1911–1920) și președintele Consiliului de Administrație al acesteia (1920–1921)¹³. Întrucât din fondurile arhivistice extrem de bogate ale băncii „Aurora” nu apar informații asupra unor eventuale dispute dintre acționarii sau conducătorii săi în preajma evenimentelor care au contribuit la înființarea băncii „Mercur” la sfârșitul anului 1899, ne permitem să enunțăm ideea că întemeierea acesteia s-a făcut cu bună știință și cu participarea efectivă a unei părți din acționariatul și conducerea societății de credit „Aurora”.

⁹ Iacob Pop (1841, Feldru – 1904, Năsăud), învățător. Studiile la Preparandia din Năsăud, absolvite în 1856. Învățător în Lăpuș, Feldru, Năsăud. A ajuns directorul Preparandiei din Năsăud și apoi al Școlii de fete, între 1883–1897. Vicepreședinte și președinte al Reuniunii învățătorilor „Mariana”. A fost membru al Direcțiunii băncii „Aurora”, chiar vicepreședinte între anii 1900–1904 și concomitent, membru al Direcțiunii băncii „Mercur” (***, „Dicționarul culturii și civilizației populare...”, pp. 293–294).

¹⁰ Ioan Pop (1859, Poiana Ilvei – 1901, Năsăud), preot. Studii universitare la Viena, Facultatea de Teologie și la Institutul „Sfânta Barbara” (1878–1884). Doctor în teologie în 1884. Profesor la seminarul teologic Gherla, preot la Năsăud din 1891 și vicar foraneu al Rodnei între 1891–1901. Inspector al școlilor confesionale din comunele foste grănicerești. Președinte al Despărțământului „Astra” – Năsăud (1892–1901) și al Fondului Scolastic și de Stipendii (Mirela Andei, „La granița imperiului. Vicariatul Rodnei”, Ed. Argonaut, 2006, p. 45).

¹¹ Dumitru Tomuța (? Năsăud – 1920, Năsăud), primar al Năsăudului (1906–1909), membru al Direcțiunii băncii „Mercur” (1900–1920).

¹² Ioan Tomuța, funcționar, casier al băncii „Mercur” de la înființarea sa în 1900 până în 1926 și apoi, casier la banca „Aurora”.

¹³ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 76.

Iar realizarea practică a vizat amplificarea și mai ales diversificarea operațiunilor de creditare solicitate de debitori sau de o clientelă care avea nevoie de credite mult mai mobile decât cele cuprinse în statutele „Aurorii”¹⁴.

Până la transformarea societății cooperative „Aurora” în societate bancară pe acțiuni, în anul 1920, aceasta s-a limitat să acorde doar credite personale pe obligațiuni, credite ipotecare și, într-o măsură redusă ca valoare, până în 1914, credite pe efecte publice sau pe acțiuni. De abia din 1920 „Aurora” a activat în plus creditele de scont (cambi), în cont-curent, iar din 1923 credite cambiale cu acoperire ipotecară¹⁵, și a intrat treptat în concurență cu banca „Mercur”. Situația a fost resimțită în atitudinile și acțiunile pe care le-au inițiat și derulat membrii conducerilor celor două bănci în primii ani postbelici.

La începutul anului 1905 s-a înregistrat o schimbare substanțială la nivelul grupului majoritar de acționari al băncii „Mercur”, cu urmări în organismele de conducere ale acestora. Astfel acționarii sași, care și-au vândut acțiunile, au dispărut din conducerea băncii „Mercur”, iar președinte al Direcțiunii și director executiv a devenit, prin cumpărarea unui pachet destul de mare de acțiuni, Iulian Marțian¹⁶, maior pensionar și proprietar al Fabricii de spirt și bere din Năsăud.

Alexandru Haliță a fost ales vicepreședinte, ocupând această funcție, ca și Iulian Marțian, până la lichidarea băncii și fuzionarea sa cu „Aurora”, la începutul anului 1927. Au fost cooptați (prin alegere) ca membri ai Direcțiunii, Ciril Deac¹⁷, vicar foraneu, profesorul Ioan Gheție, directorul Gimnaziului din Năsăud, Alexandru Pălăgeșu¹⁸, notar comunal în Năsăud și au rămas în funcție Dumitru Tomuța, George Cattul, Simion Pop și Iacob Pop, dintre membrii fondatori. În

¹⁴ S-a avansat și opinia că înființarea băncii „Mercur” s-a realizat pentru a contracara întemeierea unei bănci cu capital maghiar în Năsăud. Aceasta a și fost înființată ulterior și în 1920 a fost preluată de către „Mercur” prin fuziune (vezi Virgil Șotropa, Alexandru Ciplea, „Năsăudul”, Cultura Națională, București, 1924, pp. 46–47).

¹⁵ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 64–65.

¹⁶ Iulian Marțian (1867, Mintiu – 1937, Năsăud) ofițer, proprietar de fabrică, colecționar, istoric, membru de onoare al Academiei Române. Studii militare la Școala de ofițeri Sibiu. Ofițer până în 1904, când a părăsit armata cu gradul de maior. Prin căsătorie a devenit proprietarul fabricii de bere și spirt din Năsăud. Președinte și director al băncii „Mercur” între anii 1905–1919, iar între anii 1919–1926, numai președinte al Consiliului de Administrație. Membru pe viață al „Astrei” și al „Casinei Române” din Năsăud, a desfășurat în paralel cu activitățile economice o susținută activitate științifică și culturală, a contribuit la înființarea Muzeului Grăniceresc din Năsăud în 1931 (Direcția Generală a Arhivelor Statului, „Îndrumător în Arhivele Statului. Județul Bistrița-Năsăud. Îndrumătoare arhivistice. 21”, București, 1988, pp. 388–396).

¹⁷ Ciril Deac (1848, Rușii Munți – 1909, Năsăud) preot, vicar. Studii teologice la Gherla, profesor la Năsăud, preot la Sיעוț și Năsăud. Din 1902–1909 vicar foraneu al Rodnei. Președinte al Despărțământului „Astra” – Năsăud între anii 1905–1909. Membru fondator și în Direcțiunea băncii „Bistrițeană” (înființată în 1888); din 1905 membru al Direcțiunii băncii „Mercur”. A făcut donații generoase bisericilor din Rușii Munți și Năsăud, a întemeiat fundația „Ciril și Rafila Deac” (57.000 coroane) cu destinația ajutorării copiilor orfani și săraci ai preoților din vicariatul Rodnei (***, „Dicționarul culturii și civilizației populare...”, pp. 133–134).

¹⁸ Alexandru Pălăgeșu, notar. Studii superioare juridice la Facultatea de drept din Cluj. Notarul comunei Năsăud între anii 1902–1919. Membru în conducerea societății de exploatare a lemnului „Regna”.

comitetul de Supraveghere au fost aleși profesorul Teodor Șimon, ca președinte (acesta a devenit din 1920 membru în Direcțiune) iar ca membri, profesorii Ioan Pecurariu¹⁹ și Emil Ștefănuțiu, învățătorii Anton Hangea și Macedon Linu (acesta din urmă a figurat ca membru al acestui organism până la lichidarea băncii). Au mai fost cooptați în Direcțiune, pe parcursul anilor, Emil Domide, profesor, Octavian Domide²⁰, canonic de Gherla, Iosif Mihăilaș, mare proprietar, profesorul Solomon Haliță²¹ (din anul 1912, deși era plecat în România, dar figura cu domiciliul în Năsăud), învățătorul Teodor Zegrean²² și Ioan Rus etc.

Funcționarii băncii în 1905, în afara directorului executiv Iulian Marțian, au fost Emil Tișca²³ contabil șef și apoi secretar al băncii, Ioan Mărginean contabil, Ioan Tomuța casier (a rămas până la lichidarea băncii) și pentru scurt timp, Clement Istrate ca oficial²⁴.

Consemnăm, apoi, prezența semnificativă a medicului cercual Teofil Tanco, ca președinte al Comitetului de supraveghere. Este adevărat, această funcție a deținut-o pentru o scurtă perioadă (1911–1915), deoarece se număra

¹⁹ Ioan Pecurariu (1909, Ragla – 1930, Năsăud), profesor, senator. Studii universitare la Facultatea de Litere și Filozofie din Cluj (1889–1893). Profesor la Gimnaziul din Năsăud între 1894–1919. Membru și președinte al Despărțământului „Astra” – Năsăud (1910–1930), implicat în susținerea activităților culturale din zona Someșului Superior. Membru al Parlamentului României între anii 1919–1926, a susținut proiectele de modernizare a Năsăudului și a obținut sprijin financiar guvernamental („Anuarul liceului grăniceresc „Gh. Coșbuc” din Năsăud – anul școlar 1929–1930”, Bistrița, 1930, pp. 3–8).

²⁰ Octavian Domide (1869, Șanț – 1940, Cluj), preot, profesor. Studii teologice la Roma, profesor la Seminarul Teologic din Gherla, canonic al episcopiei din Gherla din 1902. Prelat papal onorific din 1923. A scris o serie de lucrări valoroase cu tematică religioasă (***, „Dicționarul culturii și civilizației populare...”, pp. 139–140).

²¹ Solomon Haliță (1859, Sângeorz Băi – 1926, Năsăud), profesor. Studii universitare la Facultatea de Litere și Filozofie din Viena (1879–1883) unde și-a susținut și doctoratul. A plecat în România ca profesor la liceele din Dorohoi, Galați și Bârlad. Din 1896 până în 1919, cu intermitențe, a fost director general în Ministerul Instrucțiunii Publice. Rol important în evenimentele din 1918 din Transilvania. În 1921, prefect al județului Iași, iar între 1922–1924 prefect al județului Năsăud, a contribuit la înființarea unor licee și școli de meserii în județul Bistrița-Năsăud. Membru al Direcțiunii băncii „Mercur” (1912–1925), a sprijinit înființarea societății „Regna” (***, „Dicționarul culturii și civilizației populare...”, pp. 172–173).

²² Teodor Zegrean (1881, Năsăud – 1968, Brașov), învățător. Studii la Gimnaziul din Năsăud și la Preparandia din Deva. Învățător în localitățile Prislop, Monor, Salva și Năsăud. Între 1930–1931 a fost ales primar în Năsăud. A înființat o tipografie și o librărie la Năsăud unde s-au tipărit o serie de lucrări ale profesorilor din localitate, precum și revista „Vatra” (Năsăudeană) între anii 1935–1937. La Salva a înființat o cooperativă de consum (1908) și a fost între 1919 până în 1926 membru în conducerea băncii „Mercur”, iar în anii următori și în conducerea băncii „Aurora” (***, „Dicționarul culturii și civilizației populare...”, p. 414).

²³ Emil Tișca (1881, Șimon – Bran – 1965, Satu Mare). Studii universitare la Academia Comercială Orientală din Budapesta, funcționar de banca la „Albina” și „Grănicerul” între 1901–1903. Contabil șef și secretar al băncii „Mercur” între 1905–1919, director al acesteia între 1919–1924. Funcționar la sucursala Băncii Românești din Brașov (iunie–decembrie 1924), director adjunct și director al sucursalei acesteia din Satu Mare între anii 1925–1940. A donat averea sa imobiliară de la Brașov Despărțământului „Astra” Brașov. Despre bogata sa activitate culturală și publică a se vedea: Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, *Redescoperirea unui năsăudean – Emil Tișca (1881–1965)*, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, seria III, nr. XI, 2011, pp. 69–88.

²⁴ „Anuarul băncilor române”, VIII, Sibiu, 1906.

printre reprezentanții elitelor agreate de banca „Aurora”, unde era și acționar. Ulterior, după 1921, a ajuns președintele Consiliului de Administrație al „Aurorei” până în anii '30 și a avut un rol însemnat în purtarea tratativilor cu reprezentanții băncii „Mercur” privind intențiile acesteia de fuzionare din anii 1925–1927 și perfectarea acestei acțiuni, prin lichidarea juridică a băncii „Mercur”, asistată de banca „Aurora”.

Constatăm că în conducerea băncii „Mercur” erau prezenți, în mai mare măsură decât la alte instituții de credit național, uneori chiar majoritar, un număr de profesori și învățători de la școlile din Năsăud, deși bună parte dintre ei nu aveau situații materiale deosebite.

De asemenea, figurează succesiv toți vicarii Rodnei de după 1900 până la lichidarea băncii, acționariatul acesteia preferând să aleagă personalități reprezentative și cu influențe în rândul elitelor locale, dar și asupra populației de pe Valea Someșului, în ideea sporirii încrederii pentru acțiunile derulate de către „Mercur”, cât și pentru atragerea clientele debitoare și a deponenților.

Este demn de reținut faptul că o bună parte din membrii conducerii băncii „Mercur” și-au menținut funcțiile perioade îndelungate de timp, unii dintre ei până în momentul decesului lor, precum Dumitru Tomuță (până în 1920), George Cattul (până în 1919) și Ignat Seni (până în 1923). Toți trei fuseseră și membri fondatori, fapt ce arăta încrederea acționariatului în capacitatea și mai ales onestitatea lor, fapt pentru care în mod repetat le reînnoia mandatele.

Pe de altă parte, constatăm atmosfera de bună conlucrare și înțelegere existentă în activitățile desfășurate în Consiliul de Administrație. Apoi a existat o stabilitate a funcționarilor băncii: casierul Ioan Tomuță și-a menținut funcția, de la înființarea băncii până în 1926, ulterior după lichidarea sa fiind funcționar la banca „Aurora”; Emil Tișca, contabil, secretar, din 1905 până în 1919, și director până în 1924; Ioan Mărginean, contabil din 1905 până în 1919, când a ieșit la pensie. Aceste situații au fost foarte propice pentru activitățile economico-financiare ale băncii „Mercur” pe parcursul celor 26 de ani de existență.

Conform statutelor sale, banca „Mercur” a reușit să activeze încă din primul an de activitate (1900) credite cât mai mobile, cu precădere credite cambiale (217.400,50 coroane); apoi credite cambiale cu acoperire ipotecară și credite personale, acestea la valori însă extrem de reduse, respectiv de: 11.135,50 coroane și 4.640,50 coroane²⁵.

Creditele ipotecare pe termene medii sau lungi, de la 1–5 ani și chiar peste, se ridicau în anul 1900 la modesta sumă de 9.726 coroane, menținându-se și în continuare, până în 1909, la volume valorice anuale foarte mici în raport cu celelalte forme de creditare. În schimb amintim că pentru anul 1900 banca „Aurora” acorda peste 983.000 de coroane creditelor ipotecare.

Sursele financiare pentru susținerea creditelor plasate de către banca „Mercur”, în afara celor proprii, din capitalul societar și ale fondurilor de rezervă

²⁵ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (în continuare, ANSJB), fond Banca „Mercur” Năsăud, d. 14; Darea de seamă a Consiliului de Administrație și Raportul Censorilor către Adunarea Generală ordinară din 10 aprilie 1923 și încheierea conturilor pe al XXIII-lea an de afaceri. Exercițiul 1922, Bistrița 1923, p. 23.

- la care se adăugau depozitele depunerilor la termen - proveneau din creditele de reescont și cele în cont curent, procurate de la băncile românești mai mari.

Chiar din primul an de activitate banca a angajat, pe lângă depozitele depunerilor, de 121.967 coroane, reesconturi de 35.677 coroane și împrumuturi în cont-curent de 20.000 coroane și a încheiat anul cu un profit net de 12.858,57 coroane²⁶.

Acționarii au primit dividende de 6%/acțiune. Împrumuturile de reescont pe propriile efecte (de regulă cele cambiale) și în cont-curent efectuate în limite rezonabile pentru susținerea activităților de creditare constituiau o practică curentă în sistemul financiar-bancar din epocă, desigur presupunând anumite riscuri în situații de criză financiară.

Faptul că majoritatea clientelei depunătorilor provenită din mediile rurale și-a economisit surplusurile în depozite pe termen mediu sau lung a creat pentru băncile românești condiții de stabilitate și posibilități de creditare cu riscuri minore de a periclita - cel puțin până la primul război mondial - capacitatea economică a instituțiilor de credit naționale.

Puține instituții de credit din epocă și-au susținut activitatea bancară numai din surse de creditare interne (capitalul social, fonduri de rezervă plus depunerile). „Aurora” a fost una dintre aceste excepții, în sensul că și-a efectuat afacerile până în 1923 numai pe sursele proprii, în condițiile unei abundențe a depunerilor private, dar și a unui însemnat volum rezultat din administrarea fondurilor grănicerești, inclusiv a veniturilor comunelor foste grănicerești²⁷.

Însă „Aurora” și-a limitat creditările - în mare majoritate ipotecare - ca volum valoric (care imobilizau pe perioade mai îndelungate capitalurile, dar aduceau în schimb venituri sigure din dobânzile percepute) până la nivelul volumului depunerilor, arareori depășindu-le, pentru perioade scurte de timp (1-2 ani consecutiv). Această politică financiară a contribuit la o dezvoltare mai lentă, fără riscuri, cu profituri bune pentru acționari, reducând însă posibilitățile de creditare a unor posibili debitori până în 1920²⁸.

Evoluția operațiunilor financiare ale băncii „Mercur” de la înființare până în anul 1925 a fost determinată de politicile economice promovate de către Consiliul de Administrație, de situația economico-financiară din cadrul Monarhiei austro-ungare și apoi a României întregite și de evenimentele politico-militare din timpul primului război mondial.

În consecință, rezultă că în scurta istorie a băncii „Mercur” s-au înregistrat, succesiv: mai întâi, o etapă de consolidare și dezvoltare, cuprinsă între anii 1900-1914, cu o sincopă - marcată de criza financiară de la sfârșitul anului 1911 până în 1913 - când afacerile bancare au stagnat sau unele dintre ele, îndeosebi cele cambiale, au suferit un ușor recul.

²⁶ *Ibidem*, p. 13.

²⁷ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, pp. 66-67.

²⁸ Ulterior „Aurora” deși și-a menținut opțiunile de a nu recurge la împrumuturile externe profitând și de abundența de lichidități oferite de inflația accelerată de pe piața financiară concretizată și în creșterea exponențială a volumului depunerilor în mai mare măsură decât la banca „Mercur”, pentru a-și diversifica și susține fără riscuri suplimentare afacerile bancare.

Redresarea financiară din anul 1914 a fost însă afectată de consecințele primului război mondial și s-a resimțit în scăderea tuturor portofoliilor de creditare în anii 1915–1916. Din 1917 activele au depășit ca volum valoric nominal totalul activelor din anul 1914 și au urmat trendul ascendent și în anul 1918. În bună parte, volumul ridicat al activelor din acești ani s-a datorat abundenței lichidităților de pe piața financiară, plasate prin emisiunile monetare consecutive ale Băncii Austro-Ungariei și a deprecierei monedei imperiale.

Perioada anilor 1919–1922 a fost marcată de schimbarea statutelor băncii. Noile statute cuprindeau, printre altele, multiplicarea operațiunilor de creditare, cu posibilități de implicare directă în afaceri comerciale (mijlocirea comerțului cu produse agricole, forestiere, de mașini agricole etc.)²⁹. Aceste operațiuni au fost favorizate și de avântul afacerilor bancare, care au atins apogeul lor la sfârșitul anului 1922.

Ultimii ani (1923–1925) din activitatea băncii „Mercur” au fost marcați – mai întâi – de o ușoară scădere a activelor, apoi, din a doua jumătate a anului 1924, pe fondul unei microcrize la nivelul conducerii (demiterea directorului Emil Tișca din funcție) și a intențiilor precipitate ale acesteia de a fuziona cu banca „Aurora”, de scăderea accelerată a tuturor operațiunilor financiare, înregistrate în bilanțurile anilor 1924 și 1925.

Ilustrarea acestor trasee evolutive, respectiv descendente, este oglindită sintetic în volumul activelor băncii, care practic se dublează la intervalul de 5 ani, până în 1909, de la 292.700,89 coroane, în 1900, la 595.472,58 coroane, în 1904 și apoi la 1.041.655,05 coroane, în 1909³⁰.

În anul 1914 totalul activelor se ridică la 1.532.662,01 coroane, dar a scăzut în anul următor la 1.278.947,55 coroane; a revenit și a sporit în anul 1917, la peste 1,7 milioane coroane, apoi a crescut exponențial, în anul 1919, la peste 4 milioane coroane.

Deși unificarea monetară din iunie 1920 a afectat bilanțurile majorității băncilor transilvănene – întrucât leul a fost echivalat la valoarea a două coroane – banca „Mercur” a înregistrat, la active, o creștere spectaculoasă, de peste 6,1 milioane lei („Aurora” a înregistrat pentru același an o reducere a totalului activelor cu circa 40%, față de anul 1919).

Și în următorii doi ani trendul activelor a fost ascendent și a totalizat 12.277.574,45 lei³¹, în anul 1922. În anul 1923 suma activelor s-a redus ușor, la 11.714.037,09 lei³², ca urmare a scăderii creditelor în cont-curent și a celor cambiale cu acoperire ipotecară, apoi s-a redus brusc în anii următori, 1924 și 1925, la circa 8,6 milioane de lei³³, respectiv la peste 7,4 milioane lei³⁴.

²⁹ ANSJB, fond Banca „Mercur” Năsăud, d. 7; *Proces verbal al adunării generale a societății ... „Mercur” din 30 martie 1919*, f. 36.

³⁰ *Ibidem*, d. 14, *Darea de seamă... către adunarea generală ordinară din 10 aprilie 1923*, Bistrița, 1923, p. 12.

³¹ *Ibidem*, p. 12.

³² *Ibidem*, *Darea de seamă ... către adunarea generală ordinară din 4 mai 1924*, Bistrița, 1924, p. 8.

³³ *Ibidem*, d. 7, *Convocare pentru a XXV-a adunare generală ordinară din 15 martie 1925*, f. 7.

³⁴ „Gazeta Bistriței,” Bistrița, anul VI, nr. 6, 15 martie 1926, p. 2.

Deschiderea și susținerea creditelor s-a fundamentat în practica curentă a Direcțiunii (Consiliului de Administrație) băncii „Mercur”, prin luarea în considerare a surselor financiare proprii (capitalul social și fondurile de rezervă), la care se adăugau volumul anual al depunerilor, plus împrumuturile de reescont și/sau în cont-curent, de la alte instituții financiare.

Capitalul social și fondurile de rezervă n-au acoperit niciodată mai mult de 20% din totalul creditărilor anuale (situație obișnuită la aproape toate băncile comerciale din epocă). Astfel, pentru acoperirea plasamentelor efectuate s-a recurs la volumul depunerilor pe termen care, împreună cu sursele proprii acopereau, în perioadele economice bune, între 80–85% din totalul creditelor anuale; restul de lichidități era procurat prin împrumuturi de la alte instituții bancare.

Însă supralicitarea împrumuturilor deschise de bancă la alte instituții financiare între anii 1919–1922, când banca „Mercur” s-a implicat în afaceri comerciale pe cont propriu, dar mai ales în plasamente extrem de mobile (de cont-curent) deschise privaților, unor cooperative de consum sau de credit și comunelor de pe Valea Someșului superior – operațiuni prin care a obținut inițial frumoase beneficii – s-a dovedit deosebit de riscantă, întrucât o parte dintre debitori, pe fondul instabilității generale financiare, nu au mai reușit să-și achite la timp împrumuturile.

Capitalul social inițial al băncii, de 100.000 coroane, a fost dublat (la 200.000 coroane) printr-o nouă emisiune în anul 1910 și a rămas neschimbat până la începutul anului 1920, când a fost serios augmentat, la 1 milion de lei³⁵ („Aurora” și-a sporit capitalul social la 500.000 lei în anul 1921), prin subscrierea a 2.000 de acțiuni, în valoare de 500 lei fiecare.

În paralel, din 1900, prin distribuirea anuală a unor sume consistente din venitul net, s-a constituit un fond general de rezervă, iar din 1904, în subsidiar, un fond special de rezervă pentru eventuale pierderi. Primul a atins un volum valoric de circa 70–80% față de valoarea capitalului social, iar împreună, după 1917, chiar au depășit valoarea capitalului social. În anul 1920 conducerea băncii și Adunarea generală au hotărât ca volumul valoric al fondului general de rezervă să egaleze capitalul social, adică 1 milion de lei, acțiune care a fost pe deplin finalizată în anul 1921³⁶.

Volumul depunerilor a asigurat majoritatea creditelor oferite de către bancă, până în anul 1914, în proporție de 70–80% din totalul valoric al acestora, întrucât sumele depuse anual au crescut simțitor, chiar și în anii de criză financiară, cu excepția anului 1911. Astfel, dacă în 1900 depunerile se ridicau la 121.967 coroane, până în anul 1909 au crescut de peste 5 ori (619.794,60 k), iar în anul 1914 au sporit la 837.786,94 coroane³⁷.

³⁵ *Ibidem*, d. 1, *Darea de seamă ... către adunarea generală ordinară din 20 iunie 1921*, Bistrița, 1921, p. 5. Inițial, la începutul anului 1920 s-a proiectat creșterea capitalului social la suma de 250.000 lei, însă „în urma interesului de tot mare față de acest solid institut” a fost mărit la 1 milion de lei.

³⁶ *Ibidem*, d. 14, *Darea de seamă ... către adunarea generală ordinară din 10 aprilie 1923*, Bistrița, 1923, p. 12.

³⁷ *Ibidem*, p. 13.

Plasarea veniturilor și economiilor privaților era atractivă, datorită dobânzilor anuale de 5-6%, în comparație cu dividendele acționarilor, care de regulă n-au depășit 8%, iar în primii ani au avut valoarea de 6%. În anii primului război mondial volumul depunerilor a crescut, datorită sporirii lichidităților și a ajuns în anul 1918 la peste 1,3 milioane coroane³⁸. Acest fapt a obligat conducerea băncii – pe fondul scăderii creditărilor în anii 1915-1916 – să plaseze o parte din numerar la alte bănci sau să cumpere efecte, majoritatea bonuri de tezaur ale statului, în contul așa-numitului împrumut de război. Această situație a determinat scăderea etalonului dobânzilor de la 5% la 4% și chiar la 3,5%.

Trendul ascendent al depunerilor a continuat în anii postbelici; creșterile au fost cu circa 50% anual, între anii 1920-1922, adică de la peste 2,6 milioane lei în 1920 la circa 4,1 milioane în 1921 și au atins maximul volumului, de 6.799.181,58 lei în 1922³⁹. Însă volumul valoric al depunerilor din acești ani a acoperit doar 50-53% din volumul creditelor oferite de către bancă. În anii 1923-1925, când afacerile băncii s-au redus și conducerea proiecta fuziunea, volumul depunerilor a scăzut, mai întâi ușor, în anul 1923, la circa 5,5 milioane de lei⁴⁰, iar în anul 1925 a înregistrat numai 3.502.496,64 lei⁴¹.

Completarea fondurilor financiare pentru susținerea creditelor s-a realizat prin deschiderea unor împrumuturi de reescont – care se efectuau prin gajarea unei părți din portofoliul de cambii – la alte bănci, precum „Aurora”, „Albina” sau „Bistrițeană”, până în anul 1914. Volumul reesconturilor angajate de către banca „Mercur” în intervalul anilor 1902-1914 a oscilat în jurul unui procent de 20% din totalul creditelor anuale oferite către bancă. Pe lângă creditele de reescont banca a luat împrumuturi în cont-curent, dar în volum valoric mult mai redus, până în anul 1914.

Creșterea volumului depunerilor în anii 1914-1918 – când volumul creditelor s-a redus sau nu s-a ridicat la un nivel ce necesita împrumuturi suplimentare – a determinat faptul că banca „Mercur” nu a mai angajat credite de reescont sau în cont-curent. Reluarea și extinderea afacerilor băncii după 1919 a determinat conducerea acesteia să angajeze din nou creditele externe de reescont și de cont-curent.

Banca s-a orientat cu precădere spre creditele de cont-curent, al căror volum valoric a crescut vertiginos, de la 531.046,33 coroane în 1919, la peste 1,2 milioane lei în 1920, iar în 1922 a atins valoarea de 2.822.290,63 lei⁴². Împrumuturile băncii în cont-curent s-au deschis după 1919, de regulă, la marile bănci din România și erau angajate pe termen scurt, de 3-6 luni. Spre exemplu, numai în anul 1920 banca „Mercur” a solicitat și primit credit de cont-curent de la banca „Victoria”, în martie, în valoare de 500.000 coroane – cu 7% dobândă, plus comision⁴³ – în luna mai de la banca „Marmorosch Blank”, un

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, d. 14, *Darea de seamă ... către adunarea generală ordinară din 4 mai 1924*, Bistrița, 1924, p. 9. „Gazeta Bistriței”, VI, nr. 6, 15 martie 1926, p. 2.

⁴² ANSJB, fond Banca „Mercur” Năsăud, d. 14, *Darea de seamă ... către adunarea generală ordinară din 10 aprilie 1923*, Bistrița, 1923, p. 13.

⁴³ *Ibidem*, Adresa băncii „Victoria” Arad, din 27 martie 1920.

credit de 200.000 coroane – cu 7% dobândă, plus comision 0,25%⁴⁴ – și în luna iulie de la Banca Agrară din Cluj, de 1 milion de coroane – cu 8% dobândă⁴⁵. De asemenea, avea la banca „Albina” din Sibiu, în iunie 1920, un sold în cont-curent de 1.466.445 lei⁴⁶.

În anii următori împrumuturile în cont-curent s-au redus, pe fondul proiectării fuziunii cu „Aurora”, și au ajuns în anul 1925 la numai 837.282,06 lei⁴⁷. Creditele de reescont pe efecte cambiale au fost reactivate începând cu anul 1923 și s-au făcut în valori mai reduse decât cele în cont-curent (1.100.000 lei în 1923 și doar 568.000 lei în 1925)⁴⁸, suplinind însă fondurile financiare ale băncii, confruntată cu reducerea tuturor operațiunilor bancare.

Creditele cambiale oferite de către banca „Mercur” au deținut, de departe, întâietatea față de celelalte operațiuni financiare ale activelor sale. În primii cinci ani de activitate ele reprezentau 75–80% din totalul volumului valoric al împrumuturilor plasate de către bancă. Chiar dacă pe parcurs a crescut volumul celorlalte operațiuni financiare, până în anul 1918 scontul de cambii este dominant.

Astfel, dacă în anul 1900 se acordau credite cambiale în valoare de 217.400,54 coroane, în anul 1914 se înregistra un volum de 583.347 coroane, iar în 1918, 623.760,50 coroane⁴⁹.

Creditele cambiale cu acoperire ipotecară s-au menținut pe locul al doilea ca volum valoric puțin timp, până în 1903; a fost depășit din 1904 de creditele ipotecare. Totuși evoluția împrumuturilor cambiale cu acoperire ipotecară a fost ascendentă până în anul 1914, când a atins nivelul de 238.696 coroane, apoi volumul lor a scăzut substanțial, până în anul 1919 inclusiv, și a sporit doar cifric, dar nu valoric real, la 491.703,02 lei⁵⁰, în anul 1922. Ulterior constatăm o diminuare foarte nesemnificativă a acestora, până în 1925⁵¹.

Creditele ipotecare activate de către banca „Mercur” au deținut, ca volum valoric, după anul 1904, locul al doilea. Până în 1914 s-au ridicat de la 70.401,50 coroane la 331.333 coroane și au cedat – în anii războiului mondial – locul creditelor cambiale cu acoperire ipotecară⁵². Apoi, volumul valoric al acestora a fost total nesemnificativ în anii postbelici, de 70.801,03 lei în 1922 sau 56.949,03 lei în anul 1925⁵³.

Creditele personale sau pe obligațiuni, acordate pe termene scurte, de 3–6 luni și în valori foarte reduse, de 100–300 coroane, erau acordate cu precădere pentru necesitățile curente ale țărânimii. Volumul total anual al

⁴⁴ *Ibidem*, *Obligația de credit cambial* din 21 mai 1920.

⁴⁵ *Ibidem*, *Adresa Băncii Agrare* din 2 iulie 1920.

⁴⁶ *Ibidem*, *Adresa „Albinei”* din 14 septembrie 1920.

⁴⁷ „Gazeta Bistriței”, VI, nr. 6, 15 martie 1926, p. 2.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 2.

⁴⁹ ANSJB, fond Banca „Mercur” Năsăud, d. 14, *Darea de seamă... către adunarea generală ordinară* din 10 aprilie 1923, Bistrița, 1923, p. 12.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 12.

⁵¹ „Gazeta Bistriței”, VI, nr. 6, 15 martie 1926, p. 2.

⁵² ANSJB, fond Banca „Mercur” Năsăud, d. 14, *Darea de seamă... către adunarea generală ordinară* din 10 aprilie 1923, Bistrița, 1923, p. 12.

⁵³ „Gazeta Bistriței”, VI, nr. 6, martie 1926, p. 2.

acestora a fost relativ redus și deosebit de fluctuant. Dacă în 1911 se ridica la 37.303 coroane⁵⁴, în anii următori de abia au ajuns la circa 3 mii de coroane și nu s-au mai practicat între anii 1914-1916⁵⁵.

Creditul personal a fost reactivat pentru scurt timp în anii 1917-1918 și a dispărut ulterior din bilanțurile băncii, ca dovadă a reorientării politicilor sale financiare⁵⁶.

Creditele pe efecte sau lombardul au fost activate de la începutul existenței băncii, dar la sume infime. Bunăoară, în 1904, la valoarea de 3.720 coroane⁵⁷. Ulterior, după 1910 creditele pe efecte – sau amanet, cum apar în bilanțurile băncii – au depășit cu puțin valoarea creditelor personale. Astfel, în anul 1910 aceste credite se ridicau la 41.004 coroane⁵⁸, în 1913 la 107.956 coroane⁵⁹ și au crescut, pe fondul circulației masive de efecte pe piața financiară, la 205.143 coroane în 1917⁶⁰. Astfel, au depășit valoarea creditelor ipotecare sau volumul creditelor cambiale cu acoperire ipotecară.

Din 1919 conducerea băncii s-a orientat spre creditele în cont-curent, care au devenit dominante. În anul 1919 figurau la acest portofoliu deja 1.645.600 coroane, iar în anul următor volumul lor totaliza 3.311.213,60 lei. În anul 1923 au atins valoarea de 8.721.081,70 lei⁶¹. Din 1923 creditele în cont-curent s-au redus nesemnificativ, dar au scăzut simțitor în anii următori și au ajuns în 1925 la doar 3.831.846,80 lei⁶².

Pe locul al doilea, la mare distanță valorică, s-au situat creditele de scont sau cambiale care în anul 1920 totalizau 1.074.340,81 lei, iar în anul 1922 depășeau cu puțin 1,4 milioane lei. Au scăzut în anul 1923 dramatic, la numai 563.162,70 lei⁶³, apoi au revenit în 1925 la peste 1,3 milioane de lei⁶⁴. Valoarea anuală a creditelor cambiale cu acoperire ipotecară amintite mai sus a plasat această operațiune pe locul al treilea în portofoliile activelor băncii, întrucât aceasta se orientase precumpănitor spre creditele foarte mobile.

Banca „Mercur” a oferit în anii 1920 și 1921 credite pe mărfuri, având în vedere implicațiile sale în afaceri comerciale, dar și ale unor cooperative de consum în achiziționarea și vânzarea de cereale. Volumul acestora s-a ridicat până aproape la 550.000 lei în anul 1921⁶⁵, dar ulterior plasamentele sale s-au

⁵⁴ „Anuarul băncilor române”, XIV, Sibiu, 1912, p. 89.

⁵⁵ ANSJB, fond Banca „Mercur” Năsăud, d. 14, Darea de seamă... către adunarea generală ordinară din 10 aprilie 1923, Bistrița, 1923, p. 12.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 12.

⁵⁷ „Anuarul băncilor române”, VII, Sibiu, 1905, p. 91.

⁵⁸ *Ibidem*, XIII, Sibiu, 1911, p. 87.

⁵⁹ *Ibidem*, XVI, Sibiu, 1914, p. 103.

⁶⁰ *Ibidem*, XX, Sibiu, 1918, p. 49.

⁶¹ ANSJB, fond Banca „Mercur” Năsăud, d. 14, Darea de seamă... către adunarea generală ordinară din 4 mai 1924, Bistrița 1924, p. 8.

⁶² „Gazeta Bistriței”, VI, nr. 6, 15 martie 1926, p. 2.

⁶³ ANSJB, fond Banca „Mercur” Năsăud, d. 14, Darea de seamă... către adunarea generală ordinară din 4 mai 1924, Bistrița, 1924, p. 8.

⁶⁴ „Gazeta Bistriței”, VI, nr. 6, 15 martie 1926, p. 2.

⁶⁵ ANSJB, fond Banca „Mercur” Năsăud, d. 14, Darea de seamă... către adunarea generală ordinară din 6 mai 1922, Bistrița, 1922, p. 10.

redus drastic la câteva zeci de mii de lei, figurând, spre exemplu, în 1925, cu doar 21.932,25 de lei⁶⁶.

Banca a achiziționat din anul 1904, de pe piața financiară, efecte publice, mai întâi în valori modeste – în 1904, de 1.430 k⁶⁷ – apoi din ce în ce mai mari, în ideea obținerii unor beneficii dar și ca mijloc foarte mobil pentru acoperirea unor pierderi prin eventuala lor lombardare.

În paralel a cumpărat acțiuni emise de către băncile nou înființate și a format împreună un portofoliu de garanție suplimentară în activele băncii. De altfel, banca „Mercur” se conforma unei hotărâri a „Solidarității” – Uniunea băncilor românești din Imperiul austro-ungar – care invita băncile naționale să-și consolideze fondurile financiare proprii prin achiziționarea unui volum cât mai substanțial de efecte publice.

Astfel, în anul 1910 banca avea efecte publice în valoare de 58.550 coroane și acțiuni în valoare de 6.513 coroane⁶⁸, iar în anul 1913 numai valoarea efectelor publice s-a ridicat la 78.456 coroane⁶⁹.

În anii războiului, pe măsură ce statul a plasat bonuri de tezaur pentru susținerea cheltuielilor militare, banca „Mercur” – ca de altfel și alte bănci, în parte fiind obligată, dar și atrasă de eventualele noi beneficii – a cumpărat asemenea efecte, încât volumul lor valoric a crescut aproape exponențial și a ajuns în anul 1918, împreună cu valoarea acțiunilor, la totalul de 279.904 coroane⁷⁰. Valoarea acțiunilor era însă de circa 12.000 k.

Destrămarea statului austro-ungar a avut ca și consecință practică anularea valorii efectelor publice emise până în anul 1918. Cu toate acestea banca a reluat politica de achiziție a efectelor publice emise de statul român în mod ponderat și s-a orientat cu precădere spre subscrierea de acțiuni emise îndeosebi de către marile bănci, ca Banca Românească, Banca Marmorosch Blank, Banca Generală Română, Banca Agrară etc., sau de către întreprinderi și societăți comerciale și chiar unități cooperatiste din zonă.

În anul 1921 valoarea nominală a tuturor acțiunilor s-a ridicat la 606.780 lei (reală, numai la 418.027 lei. Numai Banca Românească și Marmorosch Blank înregistrau plusuri la valoarea reală a acțiunilor.), pe când valoarea efectelor publice de stat s-a ridicat la modesta sumă de 61.250 lei⁷¹. În anii următori volumul valoric al acțiunilor și efectelor s-a redus, ca urmare a cotațiilor negative de la bursă, dar și ca urmare a vânzării unei părți din acest portofoliu, deoarece în anul 1925 mai figura doar un total de 392.966,20 lei⁷².

Conducerea băncii „Mercur” – anticipând schimbarea statutelor, fapt ce prevedeau implicarea sa în activitățile comerciale – a hotărât participarea sa la constituirea consorțiului comercial „Negoțul”, ce trebuia sa-și desfășoare

⁶⁶ „Gazeta Bistriței”, VI, nr. 6, 15 martie 1926, p. 2.

⁶⁷ „Anuarul băncilor române”, VII, Sibiu, 1905, p.:91.

⁶⁸ *Ibidem*, XIII, Sibiu, 1911, p. 87.

⁶⁹ *Ibidem*, XVI, Sibiu, 1914, p. 103.

⁷⁰ ANSJB, fond Banca „Mercur” Năsăud, d. 14, Darea de seamă... către adunarea generală ordinară din 6 mai 1922, Bistrița, 1922, p. 10.

⁷¹ *Ibidem*, p. 20.

⁷² „Gazeta Bistriței”, VI, nr. 6, 15 martie 1926, p. 2.

activitatea sub firma băncii. Scopul noii instituții era „de a promova interesele comerciale, economice și industriale de pe Valea Someșului”⁷³. Aceasta s-a înființat cu un capital de 100.000 coroane – prin subscrierea a 50 de acțiuni, a 2.000 coroane acțiunea – de către 13 membri: băncile „Aurora” și „Mercur”, Însușirea de consum Năsăud, plus 10 persoane private; printre ele, Iulian Marțian și Emil Tișca.

Consortiul avea conducere și gestiune proprii; președintele a fost prim-pretorul Năsăudului, Ioan Șerban, directorul Emil Tișca de la banca „Mercur”, iar secretarul Emil Mărcușiu, reprezentantul băncii „Aurora”. Consortiul și-a început activitatea imediat după înființare, mijlocind cumpărarea-vânzarea de produse cerealiere, cu deosebire porumb, care lipseau în zonă, produse spirtoase, petrol lampant, piei de animale etc.⁷⁴. A avut o acțiune economică benefică prin înlăturarea sau limitarea acțiunilor speculațiilor angrosiste și obținerea de frumoase venituri, parte din ele distribuite, ulterior, ca binefaceri instituțiilor școlare, culturale sau chiar instituțiilor publice. Activitatea consortiului nu a fost însă de durată; se pare că și-a încheiat acțiunile în anul 1921.

Derularea și clasificarea operațiunilor de creditare ale băncii „Mercur” în perioada 1900–1914 s-a efectuat în mod asemănător cu politicile de finanțare ale celorlalte bănci românești transilvănene, la care împrumuturile cambiale dețineau întâietatea, urmate în mod aleatoriu de creditele ipotecare sau cele cambiale cu acoperire ipotecară, în subsidiar de creditele personale.

Doar lombardul cu efecte, deși realizat la volume valorice relative reduse, reprezenta un caz mai aparte, deoarece a fost foarte rar practicat de către băncile naționale de talie mijlocie, așa cum era banca „Mercur”. De asemenea, între anii 1914–1918 afacerile băncii „Mercur” nu au ieșit din practicile obișnuite ale celorlalte instituții. Banca a efectuat cu precădere creditele cambiale pe fondul reducerii celorlalte operațiuni financiare, cu excepția lombardului, al cărui volum cifric, dar nu valoric real, a înregistrat sporuri însemnate.

Reorientarea politicilor de creditare după război spre creditele foarte mobile, în cont-curent, s-a realizat – în ciuda instabilității monetare – în condițiile în care banca s-a implicat în activități comerciale și a creșterii lichidităților deținute de către populație și societățile comerciale, cu toate că acest gen de creditare, plasat în mediul rural, nu era cel mai adecvat.

E drept că marea majoritate a debitorilor țărani, pe lângă exploatarea terenurilor agricole, se ocupau intens cu creșterea animalelor, angajate în mod obișnuit ca și garanții pentru creditele avansate. Comerțul cu animale putea susține într-o oarecare măsură practicarea creditelor mobile în condiții relativ normale. Sub impactul inflației, a unor calamități naturale, dar mai ales a scăderii prețurilor la produsele agricole, s-au redus treptat, în anii postbelici, capacitățile economice și de rambursare ritmică a creditelor avansate pe perioade scurte de timp. De aici și dificultățile băncii „Mercur” de a-și rambursa, la rândul său, creditele în cont-curent deschise la celelalte instituții financiare, cu urmări directe în reducerea afacerilor sale începând cu anul 1923.

⁷³ ANSJB, fond Banca „Mercur” Năsăud, d. 2, f. 16; vezi și Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, *op. cit.*, p. 73.

⁷⁴ ANSJB, fond Banca „Mercur” Năsăud, d. 2, f. 3, p. 17.

Dobânzile de credit activate și practicate de către banca „Mercur” s-au înscris în limitele practicate de către băncile mijlocii românești în perioada anilor 1900–1918. În primii ani a stabilit o dobândă de 7,75–8% pentru creditele cambiale și de 8% pentru celelalte credite. Ulterior, după 1905 de 7% cu excepția anilor 1912–1913. După 1918, pe fondul procesului inflaționist și al deprecierei monedei, dobânzile au sporit aproape anual. Încă în 1919 s-a practicat o dobândă de 10%, care a ajuns treptat, până în anul 1925, la 15%, în condițiile în care creditările nou angajate s-au redus foarte mult.

Politica de creditare a băncii „Mercur” a fost tutelată de principiul general – de altfel enunțat în statutele sale – de a veni în sprijinul debitorilor, marea lor majoritate țărani, de a-și consolida și spori capacitățile economice. A căutat să înlesnească achizițiile de proprietăți funciare sau de animale, să contribuie la modernizarea lucrărilor agricole, susținerea exploatațiilor forestiere, precum și a activităților comerciale și meșteșugărești din Năsăud și din comunele someșene sau de pe Valea Bârgăului.

Din această perspectivă, o dată cu asigurarea bonității debitorilor, a urmărit și a îndrumat plasarea creditelor oferite spre activități economice cât mai productive. Conducerea băncii a fost reticentă și reținută în a plasa credite pentru acoperirea unor acțiuni de consum: nunți, botezuri, înmormântări etc. De asemenea, conducerea băncii a dovedit înțelegere pentru unii debitori în situații economice nepropice: calamități naturale, incendii, în sensul că le-a acordat, nu rareori, prelungiri de plata ratelor peste limita de timp stipulată în documentele de contract ale creditelor.

Astfel, în timpul crizei financiare din anii 1911–1913, deși banca a fost constrânsă de lipsa lichidităților de pe piața bancară, și-a menajat clientela proprie, îndeosebi micii producători loviți în anul 1912 și de „un șir de catastrofe naturale care le-a cauzat pierderi de recolte și pagube țăranilor”⁷⁵. În această situație, în raportul bilanțier al Consiliului de Administrație pe anul 1912 se menționa expres că s-a „acordat clientelei noastre îngăduința cea mai mare posibilă”⁷⁶.

Și în anii postbelici conducerea băncii a sesizat corect dificultățile economico-financiare. Bunăoară, în Darea de seamă a Consiliului de Administrație din anul 1920 se sublinia că, din cauza instabilității economice manifestată pe parcursul său, îl „poate numi pe drept cuvânt anul nesiguranței început cu o inflație monetară nemaipomenită”⁷⁷.

În anul următor constatările sunt aproape similare. După un început dătător de speranță, deoarece deprecierea monetară continuă, „scăderea bruscă a prețurilor la mărfuri, cereale și vite”, creșterea numărului și cuantumului impozitelor, la care s-au adăugat efectele secetei prelungite, au redus resursele economice ale populației rurale⁷⁸. Sporirea masivă a volumului depunerilor era

⁷⁵ *Ibidem*, d. 1, *Raportul și încheierea conturilor pe al XIII-lea an de gestiune, 1912, Bistrița, 1913*, p. 156.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*, d. 14, *Darea de seamă ... către adunarea generală ordinară din 21 iunie 1921, Bistrița, 1921*, p. 5.

⁷⁸ *Ibidem*.

privită cu optimism, ca dovadă a încrederii clientelei sale în politica băncii. Optimismul s-a dovedit prematur în această privință, deoarece sporul depunerilor se datora în principal inflației și creșterii volumului circulației monetare și, nu în aceeași proporție, unei dezvoltări economice durabile și reale.

Avântul afacerilor băncii în primii ani postbelici i-a permis băncii „Mercur” să preia activele „Băncii de împrumut și păstrare Năsăud”, cu capital maghiar. Faptul s-a întâmplat în anul 1920, odată cu achiziționarea sediului și mobilierului acesteia, apreciat la valoarea totală de 350.000 lei⁷⁹. De asemenea, conducerea băncii a inițiat preluarea prin fuziune a unei alte bănci ungurești din Rodna, aflată în dificultăți financiare, acțiune care însă nu s-a finalizat.

Activitatea financiar-bancară derulată de către conducerea băncii „Mercur” a asigurat obținerea anuală a unor profituri nete rezonabile, care au recompensat acționarii cu dividende de 8% pe acțiune, în majoritatea anilor de până la 1914.

Între anii 1914–1918, odată cu reducerea afacerilor, dividendele au fost de 6%, iar în anul 1918 doar de 5%. Ulterior, dividendele au crescut anual cu 2–3% și au ajuns în anul 1922 la 15%⁸⁰. Din anul 1923 valoarea dividendelor a scăzut și a ajuns la un procent de 10% în anii 1924–1925⁸¹. De asemenea, din beneficiul net s-au asigurat anual sursele financiare pentru întregirea fondurilor de rezervă și a celui special, a fondului de pensionare al funcționarilor, pentru fondurile culturale și de binefacere, s-au amortizat cheltuielile pentru clădirile băncii.

În concordanță cu politicile băncilor naționale de a sprijini activitățile societăților culturale, ale școlilor și băncilor și de a acorda ajutoare locuitorilor loviți de calamitățile naturale, precum și sprijin bănesc elevilor și studenților – de regulă, din zona limitrofă – banca „Mercur” a dat din beneficiul său anual sume bănești ce reprezentau circa 2–3% din profiturile sale.

În lipsa unei documentații exhaustive, în baza datelor ce le avem în prezent, reiese că până la primul război mondial banca a oferit, prin fondul cultural și de binefacere, circa 10.000 coroane/10.000 lei aur⁸². Chiar și în anii conflagrației militare conducerea băncii a mai dat acestor fonduri peste 3.000 coroane și a păstrat la pasive o rezervă de 2.350 coroane pentru aceleași scopuri⁸³.

Între 1920 și 1923 banca a contribuit suplimentar cu încă 39.033 lei și și-a sporit fondul cultural și de binefacere la 50.000 lei⁸⁴. Destinatarii au fost în principal: Gimnaziul superior din Năsăud, pentru plata mesei elevilor; masa studenților din Cluj; Despărțământul Năsăud al Astrei; Casina

⁷⁹ *Ibidem*, p. 7.

⁸⁰ *Ibidem*, Darea de seamă... către adunarea generală ordinară din 10 aprilie 1923, Bistrița, 1923, p. 13.

⁸¹ „Gazeta Bistriței”, VI, nr. 6, 15 martie 1926, p. 2.

⁸² Vezi „Anuarul băncilor române”, III–XVII, Sibiu, 1901–1915 – situațiile bilanțiere ale băncii „Mercur”.

⁸³ „Anuarul băncilor române”, XVIII–XXI, Sibiu, 1916–1918.

⁸⁴ ANSJB, fond Banca „Mercur Năsăud”, d. 14. Darea de seamă a Consiliului de Administrație ... din anii 1920–1923. Capitolele privind distribuirea profitului net și conturile bilanțiere anuale la pasive.

Română; școlarii săraci din școlile elementare din Năsăud sau din comunele someșene cărora le achiziționa cărți sau le oferea premii; bisericile din zona Someșului Superior etc.

În mod excepțional banca acorda ajutoare substanțiale sinistraților năsăudeni loviți de marea inundație din iunie 1922, în valoare de 10.000 lei⁸⁵. Implicarea băncii în acest caz a fost exemplară, dacă enumerăm numai donațiile oferite de către membrii Direcțiunii, dintre care s-au distins Iulian Marțian și Emil Tișca.

Mai mult, directorul băncii Emil Tișca, ca membru și casier al unui comitet ad-hoc de ajutoare – care avea ca președinte pe prefectul Solomon Haliță, membru în direcțiunea băncii „Mercur” – a contribuit la strângerea unor însemnate sume bănești oferite de instituții publice și comerciale, parohii și privați din toată țara și chiar din S.U.A., care au fost virate, în octombrie 1922, administrației comunale⁸⁶.

La începutul anului 1921 banca a donat, în afara fondurilor culturale cuprinse în cifrele bilanțiere, o sumă imensă, pe care nu și-a permis-o nici o bancă românească din epocă. Suma în valoare de 516.000 lei – echivalentă cu prețul unei case confortabile – a fost donată tot pentru scopuri filantropice și culturale. Ea a rezultat din afacerile cu cereale, probabil realizată prin consorțiul „Negotul” și a fost distribuită: pentru construirea unei Case Naționale, în care să funcționeze toate sediile societăților de cultură năsăudene – 200.000 lei; trotuarelor – 100.000 lei; căminului de elevi al Gimnaziului din Năsăud – 40.000 lei etc.⁸⁷.

Participarea unor membri ai Direcțiunii în viața publică, cu funcții și atribuții esențiale pentru dezvoltarea Năsăudului și a zonei Someșului Superior – precum Dumitru Tomuța, în calitate de primar și viceprimar, Alexandru Pălăgeșiu, ca notar al Năsăudului, Emil Tișca, ca membru al Reprezentanței permanente comunale, sau a lui Solomon Haliță, în calitate de prefect al județului Năsăud între anii 1922–1924 etc., prin inițiativele și proiectele susținute și realizate – a adus un prestigiu băncii „Mercur”.

Amintim printre altele proiectele de modernizare a Năsăudului, susținute de Emil Tișca, care au vizat sistematizarea și salubritatea localității⁸⁸. O parte dintre inițiativele sale – construirea trotuarelor și regularizarea pâraielor, ce amenințau, anual, cu inundarea locuințelor localității Năsăud – sprijinite de banca „Mercur”, au început să fie puse în practică încă din anul 1922. Banca s-a oferit să susțină cheltuielile construcției trotuarelor până la 1/3 din valoarea lor⁸⁹. La rândul său, Solomon Haliță a contribuit la înființarea Școlii Normale de băieți, a Școlii Secundare de fete, a Școlii de meserii și de ucenici.

⁸⁵ *Ibidem*, Darea de seamă ... către adunarea generală ordinară din 4 mai 1924, Bistrița, 1924, p. 5.

⁸⁶ *Idem*, fond *Primăria orașului Năsăud – editare*, d. 33/1922–1924, f. 20, 31–35; 38–39; Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, *op. cit.*, p. 82.

⁸⁷ *Ibidem*, d. 14, Darea de seamă ... către adunarea generală ordinară din 20 iunie 1921, Bistrița, 1921, p. 6.

⁸⁸ Emil Tișca, „Năsăudul de azi și ce ar trebui să se facă pentru înaintarea lui”, Bistrița, 1921, pp. 8–11.

⁸⁹ ANSJB, fond *Primăria orașului Năsăud – editare*, d. 28/1922–1924, f. 12; Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, *op. cit.*, pp. 80–84.

De asemenea, este remarcabilă implicarea membrilor conducerii băncii sau a altor acționari în susținerea unor activități cultural-naționale de anvergură, prin Despărțământul Năsăud al „Astrei” sau Casina Română. Unii dintre ei au condus efectiv aceste instituții. Astfel Ciril Deac, între anii 1905–1909 și Ioan Pecurariu, între 1910–1930, au coordonat, în calitate de președinți, Despărțământul Năsăud al „Astrei”. Emil Tișca, directorul băncii, a fost multă vreme secretar al Despărțământului Năsăud al „Astrei” și președinte, între anii 1920–1924, al Casinei Române. Lui i s-a datorat și inițiativa de achitare anuală de către banca „Mercur” a abonamentelor publicațiilor „Astrei”, prin „Biblioteca Poporală” pentru 50 de țărani, începând cu anul 1911⁹⁰.

Apoi, Ioan Pecurariu și Emil Tișca au fost inițiatorii turnării în bronz a bustului poetului George Coșbuc în aprilie 1914. L-au angajat pentru executarea lucrării pe sculptorul Cornel Medrea. Deși lucrarea a fost definitivată în iulie 1914⁹¹, amplasarea bustului a fost amânată din cauza izbucnirii războiului ulterior, nepermis de mult, până în anul 1926.

Începutul declinului afacerilor băncii „Mercur”, din anul 1923, datorită concurenței băncii „Aurora” pentru atragerea clientele prin oferte cât mai avantajoase, cât și a unor zvonuri pornite din cercurile conducătoare ale acesteia privind presupuse dificultăți financiare a directorului băncii „Mercur”, au determinat inevitabile tensiuni ce au alertat membrii Consiliului de Administrație. Aceștia l-au demis, fără motive justificate, pe Emil Tișca din funcția de director, în iunie 1924. Măsura se pare că întrunea și opțiunile unei părți a acționariatului băncii „Mercur”, nemulțumită de procente dividendelor acordate, deoarece banca „Aurora” oferea dividende mai mari, care au ajuns în anul 1924 la 20%, iar în anul 1925 chiar la 25%⁹².

În acest context s-a conturat ideea fuzionării băncii „Mercur” cu banca „Aurora”. Pentru realizare, s-a pregătit încă din 10 octombrie 1924 un proiect de convenție. Proiectul prevedea fuziunea după principiul „de la egal la egal”, cu perspectiva de a se împlini pe parcursul anului 1925. Rămânea să se discute raportul echivalării valorii acțiunilor de la banca „Mercur” și să se accepte cooptarea în corpore a membrilor conducerii băncii „Mercur” și a funcționarilor săi în organisme similare ale băncii „Aurora”, cu excepția președintelui Iulian Marțian⁹³. Tratatul s-a prelungit însă mult mai mult, încât de abia la începutul anului 1926 în Adunările generale ale celor două bănci s-a avansat și aprobat de principiu actul fuzionării, iar discuțiile au continuat până spre sfârșitul anului. În 11 octombrie 1926 Consiliul de Administrație al băncii „Aurora” a conturat un proiect de convenție – definitivat ulterior în ședințele sale din luna decembrie – prin care se propunea conducerii băncii „Mercur” să hotărască în Adunarea generală a acționarilor săi lichidarea benevolă, asistată de către banca „Aurora”⁹⁴.

⁹⁰ „Anuarul băncilor române”, XIV, Sibiu, 1912, p. 7, 89.

⁹¹ ANSJB, fond „Astra” – Despărțământul Năsăud, d. 135, 136, *passim*.

⁹² „Gazeta Bistriței”, VI, nr. 7, 1 aprilie 1926, p. 4.

⁹³ ANSJB, fond Banca „Mercur” Năsăud, d. 10, Proiect pentru o convenție de fuziune între S.A. Aurora și Mercur din Năsăud – 10 XII 1924, f. 5–6.

⁹⁴ Idem, fond Banca „Aurora” Năsăud, d. 14, Registrul de procese ale Consiliului de administrație, 1924–1931, f. 160.

Conducerea băncii „Aurora” se angaja să cumpere clădirile băncii „Mercur” la un preț de 3 milioane de lei, plătibile în trei rate, precum și efectele publice ale acesteia, la prețul real al cotațiilor de bursă. În privința plasamentelor băncii „Mercur”, „Aurora” prelua, prin cesiune specială confirmată și de către debitori, împrumuturile cambiale cu acoperire ipotecară și pe cele ipotecare pe deplin acoperite, cât și o parte a creditelor cambiale consolidate. Valoarea lor urma să fie achitată în cont-curent băncii „Mercur”. Creditele în cont-curent erau preluate numai în cazul debitorilor solvabili ce acceptau ca acestea să fie transformate în credite cambiale. În sfârșit, depunerile se acceptau cu acordul deponenților⁹⁵.

Creditele băncii „Mercur”, împrimesuate sau nepreluate de banca „Aurora”, trebuiau să fie urmărite de către conducerea băncii „Mercur” până la lichidarea acestora. Pentru a se urmări acest proces se deschidea un birou al conducerii băncii „Mercur” în sediul băncii „Aurora”⁹⁶. Acțiunile băncii „Mercur” erau echivalate la valoarea lor nominală inițială – 500 de lei acțiunea – iar acționarii acesteia aveau posibilitatea să opteze să devină sau nu acționari ai băncii „Aurora”.

Cooptarea membrilor conducerii băncii „Mercur” în conducerea băncii „Aurora” se plasa hotărârii viitoarei Adunări generale a acționariatului comun⁹⁷, cu mențiunea că era agreat în rândul funcționarilor doar casierul Ioan Tomuța. După lichidarea judiciară, o parte dintre foștii membri ai băncii „Mercur”, în frunte cu Alexandru Haliță, urmau să activeze în biroul special din sediul băncii „Aurora”, pentru a urmări distinct recuperarea creditelor rămase și întocmind anual bilanțurile financiare ce trebuiau trimise obligatoriu Tribunalului județean spre verificare⁹⁸.

Operațiunea de contopire a băncii „Mercur” cu banca „Aurora” s-a definitivat pe parcursul anului 1927, odată cu încheierea procesului de echivalare, respectiv de subscriere a noilor acțiuni emise de către banca „Aurora”. Aceasta din urmă și-a mărit capitalul social în 1927 la 5 milioane de lei. Noile acțiuni au fost subscrise de către marea majoritate a foștilor acționari ai băncii „Mercur”⁹⁹.

Unirea celor două instituții bancare, pe fondul unei instabilități financiare și a unei concurențe tot mai mari între instituțiile de credit, a fost apreciată, chiar de către cei în cauză, ca o afacere economică reușită, chiar dacă aceasta s-a realizat în detrimentul unuia dintre parteneri.

Însă în cei 26 de ani de existență banca „Mercur” a influențat pozitiv viața social-economică a Năsăudului și zonei limitrofe. A satisfăcut nevoile de creditare a populației de pe Valea Someșului Superior, prin stimularea activităților economice, a susținut activ apariția și dezvoltarea unităților cooperatiste de credit sau de consum.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 161.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 162.

⁹⁸ Conținutul pe larg, în anexă.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 222.

De asemenea, membrii conducerii cât și o parte din acționariat s-au remarcat în planul activităților publice și cultural-naționale, bună parte dintre ele sprijinite generos cu însemnate fonduri bănești din veniturile realizate de către bancă, în afara sumelor distribuite anual prin fondul cultural și de binefacere.

ANEXA

Proces-verbal

de data 11 octombrie 1926

dresat în ședința Consiliului de Administrație al băncii „Aurora” din Năsăud, fiind prezenți: Dr. Tanco, L. Bancu, L. Mureșan, G. Cătiul, Șt. Scridon, Ioan Șerban și E. Mărcușiu.

Ședința I.

1. Nr. 47. Directorul executiv prezintă proiectul de Convenție cu Banca Mercur, precum urmează:

Proiect de convenție

Între societățile acționare „Aurora” și „Mercur” din Năsăud.

În scopul consolidării situației financiare și a raporturilor sociale, credem că în orașul nostru nu este nevoie de 2 institute de bani românești, în consecință, societatea „Mercur” este aplicată să fie desființată, respectiv contopită cu banca „Aurora”.

Pentru efectuarea proiectatei contopiri, se va hotărî în adunarea generală lichidarea benevolă a societății „Mercur” cu concursul societății acționare „Aurora”.

Banca „Aurora” își va da concursul la lichidarea benevolă precum urmează:

1. „Aurora” cumpără cele trei case cu lei 3.000.000, cu contract. Contractul este obligatoriu pentru banca „Mercur” numai după aprobarea lui de adunarea generală, iar pentru banca „Aurora” din momentul semnării.

Achitarea prețului: 1.000.000 lei în termen de cel mult 2 luni; 400.000 lei în cursul a 4 luni de la închiderea definitivă a contractului de cumpărare; restul de 1.600.000 lei, cu 8 zile înainte de înaintarea raportului de lichidare la tribunal, din partea lichidatorilor.

2. „Aurora” cumpără efectele publice și diverse acțiuni cu prețul de curs, respectiv conform bonității constatate de comun acord (efectele străine ungare se vor valoriza în timpul lichidării de către banca „Mercur”).

3. „Aurora” va cumpăra și mobilierul de care are nevoie, cu prețul aprobat de comun acord (restul se va valoriza de banca „Mercur”).

4. „Aurora” va ajuta la lichidarea plasamentelor în împrumuturi, precum urmează:

a) va prelua prin cesiune specială, din caz în caz, pe lângă avizul și confirmarea debitorilor, împrumuturile cambiale cu acoperire ipotecară și ipotecare, cu obligațiuni rămase neachitate după provocările trimise și anunțurile făcute în ziare, și constatate în comun acord, de bune și deplin acoperite;

b) va prelua împrumuturi cambiale constatate în comun acord de bune, respectiv consolidate, pe lângă avizarea și aprobarea prealabilă a debitorilor, respectiv le va da împrumuturi noi debitorilor, achitând pe banca „Mercur” prin cont curent;

c) „Aurora” nu va prelua împrumuturile în cont curent *ca atare*, ci numai ca împrumuturi cambiale consolidate, oferind „Aurora” împrumuturi clienților buni și achitând pe banca „Mercur”, prin cont curent;

d) toate împrumuturile împricesuate – încât nu se poate ajunge din partea băncii „Mercur” de acord cu debitorii, respectiv nu le poate consolida – rămân să fie lichidate de banca „Mercur”, asemenea, și acele împrumuturi care, deși nu sunt împricesuate, sunt de mult scadente și asemenea, nu pot fi consolidate.

5. „Aurora” va prelua depunerile spre fructificare prin acord special, din caz în caz, cu creditorii debitând banca „Mercur” în cont curent.

6. „Aurora” preia pe funcționarul Ioan Tomuța, fără drept de penziune, cu leafa *nu mai mică* ca cea actuală la „Mercur”, bucurându-se în viitor de sporurile funcționarilor neîncadrați.

7. Toate operațiunile de bani vor trece prin cont curent, deschis reciproc, după care, de comun acord, nu se vor socoti dobânzi tot timpul prevăzut de lege ca termen pentru lichidare.

8. „Aurora” își dă concursul ca lichidarea să fie efectuată după posibilitate, în termenul minimal prevăzut de lege ca termen pentru lichidare.

9. Considerăm a fi în interesul bine priceput al cauzei, ca banca „Mercur”, după perfectarea înțelegerii cu „Aurora” și după hotărârea dizolvării de către adunarea generală, să-și transpună biroul în localul băncii „Aurora”, pe lângă administrare separată, ca astfel, „Aurora”, să-și poată da mai ușor concursul la lichidarea, respectiv preluarea creanțelor și depunerilor de sub pct. 4 și 5.

10. „Aurora” va oferi posibilitatea acționarilor de naționalitate români ai societății „Mercur” ca, îndată după terminarea lichidării, se devină acționari ai ei, cu atâtea acțiuni, câte au posedat la „Mercur” în momentul semnării acestei convenții și cu prețul favorabil de lei 500 – pentru acțiunea de nominal de lei 500 – din emisiunea aprobată până la 5.000.000 lei.

11. De încheiere ne exprimăm convingerea, că acesta act important, de contopire a celor 2 bănci surori, are să fie salutată cu bucurie de toți oamenii de bine din Năsăud și județul nostru, totodată, va fi apreciat în modul cel mai favorabil, de cercurile financiare românești, în frunte cu Banca Națională Cluj, al cărui director a propus și dorit această contopire, iar urmașilor noștri, le vom putea lăsa ca moștenire o fortăreață financiar-economică, solidă și puternică românească, spre binele și propășirea ținutului nostru, și care pentru totdeauna să facă cinste întemeietorilor ei. Totodată ne exprimăm dorința și intențiunea fermă, ca imobilele să fie păstrate ca avere românească.

Ad. Se primește.

2. Nr. 75. Directorul executiv prezintă proiectul pentru angajamentele ce ia Consiliul de Administrație „Aurora” față de Consiliul de Administrație și Cenzorii „Mercur” și jurist-consultul lor, precum urmează:

1. Consiliul de Administrație al băncii „Aurora”, îndată după finalizarea lichidării, va lansa o nouă emisiune de acțiuni, oferind acționarilor români de la „Mercur” atâtea acțiuni, câte au posedat acolo, cu prețul de lei 500 – pentru acțiunea de nominal de lei 500.

2. Consiliul de Administrație „Aurora” asigură pe cei 5 membri actuali ai Consiliului de Administrație „Mercur” ca reprezentanți ai acționarilor trecuți la „Aurora” că-i va propune și susține pentru alegere în Consiliul de Administrație al „Aurora” la adunarea generală în care va raporta rezultatul noii emisiuni și în care, va cere modificarea conformă a statutelor. Tot asemenea, îi va propune și susține și pe cei 4 cenzori pentru alegere în Comitetul de Cenzori.

3. Ce privește jurist-consultul actual al băncii „Mercur”, considerând că „Aurora” centrala nu are și nu a avut jurist-consult și că dorește ca procesele să fie conduse, pe cât posibil, din birou, în consecință „Aurora” se obligă ca în cauze procesuale ale centralei aparținătoare de Judecătoria de Ocol Năsăud, în care va avea nevoie de reprezentant avocat, nu va angaja pe altcineva, decât pe d-l. Dr. Dumitru Hodor, căruia îi va cere, în caz de lipsă, consultațiunile juridice.

În caz de apel la tribunal, substituirea se va face prin d-l. avocat Dr. Leon Scridon. Asupra acestui conclud, Consiliul de Administrație decide din 5 în 5 ani.

Nemaifiind alte obiecte, ședința se încheie, iar acest proces-verbal se verifică și subscie.

Președinte, Dr. T. Tanco; Verificatori, Șt. Scridon; Secretar, Emil Mărcușiu.

Proces-verbal

de data 11 octombrie 1926

dresat în ședința Consiliului de Administrație al băncii „Aurora” și Consiliul de Administrație al băncii „Mercur” din Năsăud, fiind prezenți: Dr. T. Tanco, L. Bancu, Al. Haliță, Dr. D. Hodor, I. Rus, G. Cătiul, O. Mărcușiu, Șt. Scridon, L. Mureșan, T. Zăgrean, T. Șimon, E. Mărcușiu și I. Șerban.

Ședința II.

1. Președintele Consiliului de Administrație al băncii „Aurora”, Dr. T. Tanco, invită pe d-l. dir. Ex. Leon Bancu ca să dea citire proiectului de convenție între societatea acționară „Aurora” și „Mercur” din Năsăud, în vederea contopirii acelor două bănci.

După citire și discuțiunea în parte a fiecărui punct din convenție se aduce cu unanimitate următorul conclud:

Ad. 1. Consiliul de Administrație a ambelor bănci „Aurora” și „Mercur” stabilesc ca definitiv proiectul de Convenție prezentat de către Consiliul de Administrație al băncii „Aurora” sub pct. 1, Nr. 74 al procesului-verbal de data 11 X. a.c., urmând ca acest proiect să fie prezentat adunării generale extraordinare a băncii „Aurora”. Spre aprobare.

2. Subscrierea proiectului de convenție:

A d. 2. Se subscrie precum urmează:

Năsăud, la 11 octombrie 1926, la 6 h 30' seara.

Din partea băncii „Aurora”: Dr. T. Tanco, președintele băncii „Aurora”; Ștefan Scridon, vice-președinte; Ioan Șerban, membru în Consiliul de Administrație; Emil Mărcușiu, membru în Consiliul de Administrație, secretarul ședințelor Consiliului de Administrație; Liviu Mureșan, membru în consiliul de Administrație; George Chitul, membru în Consiliul de Administrație; Leon Bancu directorul executiv al băncii „Aurora”.

Din partea băncii „Mercur”: Alexandru Haliță, vice-președinte „Mercur”; Teodor Șimon, membru în Consiliul de Administrație; Teodor Zăgrean, membru în Consiliul de Administrație; Ioan Rus, membru în Consiliul de Administrație; Octavian Mărcușiu, președintele Consiliului de Cenzori; Solomon Haliță, membru în Consiliul de Administrație.

Nemaifiind alte obiecte de pertractat, ședința se încheie, iar acest proces-verbal se verifică și subscrive.

După ședință, președintele și directorul executiv al băncii „Aurora” au invitat pe d-nii. Membrii care au participat la ședință la o cină comună în localul Berăriei.

Președinte, Dr. T. Tanco; Verificator, Șt. Scridon; Secretar, Emil Mărcușiu.

ANSJBN, fond Banca „Aurora” Năsăud, registru procese-verbale ale Consiliului de Administrație 1925–1930, reg. inv. nr. 100, f. 161–163.

HISTORY OF FINANCIAL ACTIVITIES OF THE “MERCUR” BANK FROM NĂSĂUD BETWEEN THE YEARS 1899–1925

- Summary -

The authors present the role and location of the bank “Mercur”, from Năsăud, at the turn of the nineteenth and twentieth centuries.

The financial institution emerged and developed through the credit needs of the population from the area of Năsăud. It worked alongside the other bank in the city, “Aurora”, between 1889–1927. Between officials, as well as between shareholders, were found a number of intellectuals of the area: professors, teachers, clergymen and individuals with specialized training in banking.

The key aspects of the functioning mechanism of the credit institution are presented and analysed, together with the analysis of each of the following: amplification and diversification of operations, deposits, rediscounted bills, current account loans, appropriation bills, cambial loans with mortgage and personal credit coverage, mortgage loans, supply of grain and other basic necessities for the population.

An important role was to support involvement in cultural activities, scholarships for students and social activities important for the town of Năsăud.

In the annex is a reproduction of the Convention from 1926, which led to the liquidation of the institution by the other bank from Năsăud, “Aurora”.

EMIL TIȘCA - CORESPONDENȚĂ ILUSTRATĂ DE PE FRONT (II)

Dan Lucian VAIDA

În numărul pe 2011 al anuarului Arhiva Someșană, erau făcute publice un număr de 36 ilustrate poștale, expediate de pe front de Emil Tișca, către soția sa Iuliana, aflată la Năsăud¹. După ce respectiva corespondență a văzut lumina tiparului, întâmplarea a făcut să identificăm în arhiva Muzeului Grăniceresc Năsăudean alte 35 asemenea exemplare, aparținând aceluiași lot.

Dacă majoritatea celor publicate anterior redau, pe lângă textul scris, imagini fotografice surprinse chiar de către Emil Tișca sau unii dintre camarazii săi și doar un număr redus este reprezentat de cărți poștale multiplicare prin mijloace tipografice, procurate din comerț, acum se poate constata o situație total diferită, favorabilă ultimei categorii².

Și în cazul de față, cărțile poștale au fost trimise de pe frontul balcanic, în timpul Primului Război Mondial, cosemnându-se ca puncte de expediere localități situate pe teritoriul Serbiei, al Provinciei Kosovo și, îndeosebi, al Albaniei. Corespondența a fost datată majoritar în cursul anului 1916, doar două dintre ilustrate fiind înregistrate pentru finele lui 1915 și una pentru toamna anului 1917. Numerotarea s-a făcut și de această dată începând cu cifra I, dar prin raportare la exemplarele publicate în volumul precedent, adresate în principal pe parcursul anului 1915, cele găsite recent se încadrează cronologic între pozițiile XXV-XXXV. Într-un fel sau altul, acestea vin să completeze informațiile, de altfel nu foarte numeroase, privind participarea lui Emil Tișca la marea conflagrație.

Este posibil să se păstreze, și în acest sens deținem unele indicii, încă o parte din corespondența de pe front a lui Emil Tișca, dar într-un loc diferit de colecțiile sau arhiva muzeului năsăudean. Dacă acest fapt se va confirma, este de datoria colectivului redacțional al revistei „Arhiva Someșană” de a depune toate eforturile pentru recuperarea și valorificarea pe cale tipografică a respectivelor documente.

¹ Dan Lucian Vaida, *Emil Tișca - corespondență ilustrată de pe front (1915-1918)*, în „Arhiva Someșană”, nr. X, 2011, Năsăud, pp. 89-124.

² Din categoria ilustratelor lucrate de către Emil Tișca, în acest caz, fac parte exemplarele cu nr. V-VIII.

I.

„Feldpost 188

Anucută scumpă!

Azi am primit spre bucuria mea corespondența ta din 28, din care am aflat că ai primit scrisoarea mea din Pesta și astfel ai trimes deja hainele cerute de iarnă. Te sărută mult al tău Emil”³.

³ Cartea poștală nu este datată de către expeditor, purtând în schimb data poștei, și anume 4.X.1915.

II.

nu se descurtă

„609

Etappenpost 258

Raška⁴ am 21/XII '915

Anucută scumpă!

Mi'am uitat să'ți scriu, că în urma multelor telegrame trimese de mine, mi-a succes a căpăta pe seama batalionului nostru un număr de poștă; care este: Etappenpost 258, deci pe viitor, adresa mea este aceasta. Poșta noastră cea veche s'a desființat de mult, și de acolo se esplică că noi nu mai primim nici o poștă. Mi-ar părea nespus de greu dacă s'ar fi pierdut scrisorile tale, pe care nu le-ași da pentru o avere întreagă. Te sărută mult și cu mult dor al tău Emil".

⁴ Raška – oraș situat în partea central-sudică a Serbiei.

III.

„585
Belgrad 14/II '916

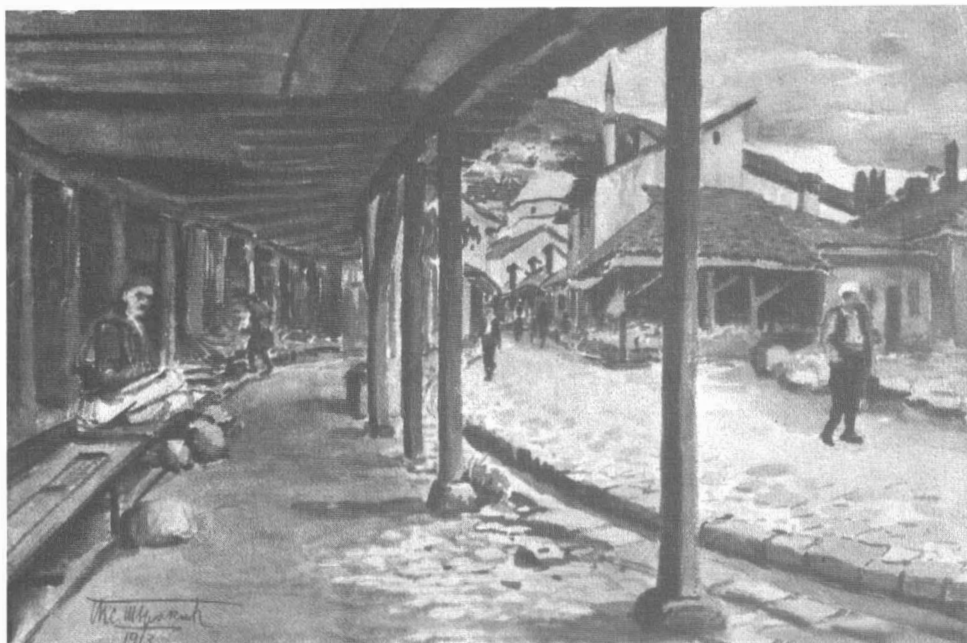
Anucă scumpă!

Mai rămânându-mi încă puțin timp îți mai scriu câteva șire ca să'mi treacă din vreme. Din Pesta mi-am târguit toate câte mi-au trebuit, și de câte am avut trebuință, așa că am dat mai mult de 50 coroane pe nimicuri și mărunțișuri. Mi-am luat toc la peria de dinți, apoi buchilar⁵ cu 10 cr., săpunuri, [...], kielhauser⁶, etc. Te pup Emil”.

⁵ Probabil, se face referire la un instrument de scris (în lb. germană buch = carte, registru).

⁶ Este vorba, se pare, tot de un produs pentru întreținere, numele provenind de la cel al lui Heinrich Kilhauser, proprietarul unei renumite fabrici de articole de parfumerie și toaletă („H. Kilhauser”), fondată în 1863 la Graz (Austria).

IV.

„Prizren la 2/III '916

Anucută scumpă!

După multă pribegie și după un drum de mai bine de 200 km., am ajuns în fine și aici, dar și aici ni se deschid perspective slabe de stat, căci aici este plin de miliție și de-a noastră și bulgărească așa încât noi numai cu mare greu am putut căpăta un cvartir provizor câte 6-8 inși laolaltă. De altcum sunt bine și Te sărută mult Emil”.

V.

„680
Prizren 5/IV '916

Etappenpost 273

Îngerașule scump!

Tot aștept în fiecare zi, doar doar se va îndura bunul Dzeu, ca să'mi trimită de la tine și o știre mai liniștitoare, mai voioasă, mai deschisă, din care să o recunosc pe Anucuța mea cea veche voioasă, veselă și scumpă. Sper, că nu peste mult, va veni și vremea aceea. Te sărut mult și cu mult dor al tău Emil”.

VI.

„S. 706

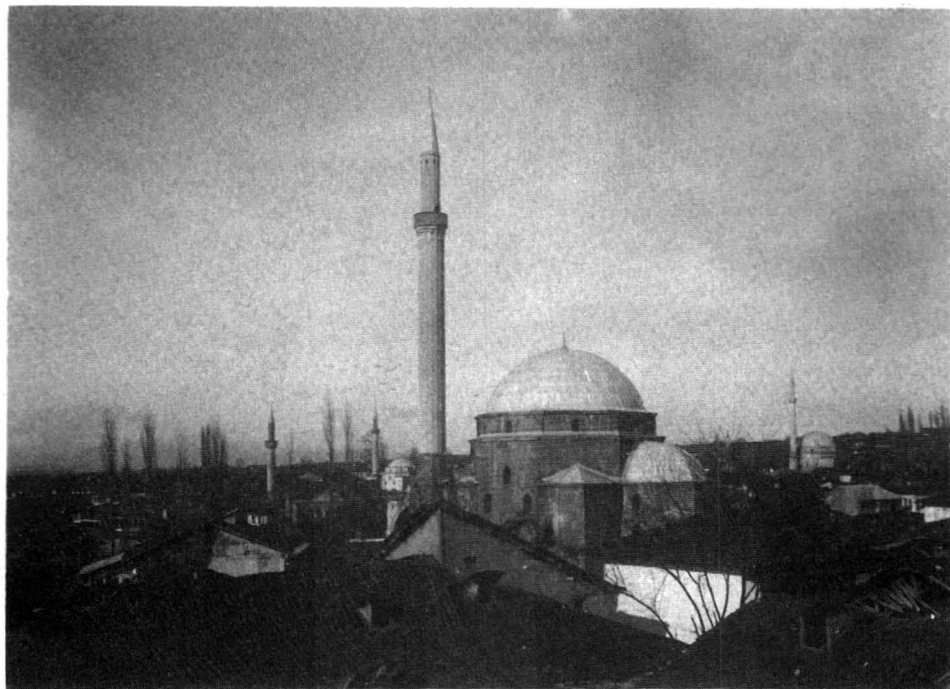
Mitrovița la 17/IV '916

Etappenpost 273

Îngerașule scump!

Ți-am gratulat azi și în scrisoarea trimisă prin Prislopanul Pop, pe care o vei primi pe Vineri sau cel mai târziu pe Sâmbătă dar se poate chiar și Joi, – o vei primi. Doresc însă și pe această cale ca sărbătorile să le petreci în deplină sănătate și voie bună. Te sărută Emil”.

VII.

Massa cea m. mare din Pizzen

Pizzen la 30 martie 1916

„S. 707

Mitrovicza la 18/IV '916

Etappenpost 273

Îngerașule scump!

De când am venit aici nu mai primesc de la Anucuța mea scumpă nici o știre și nici nu voiu primi, căci toate scrisorile ce vin la poșta no 273, le opresc acuma în Belgrad. Eu sunt bine și Te sărut cu mult dor Emil”.

VIII.

Reșterea la 4/IV '96

„S. 717

Mitrovicza la 22/IV '916

Îngerașule scump!

S-au schimbat puțin împrejurările și necăpătând încă vagoane destule nu putem pleca încă vre-o 2 zile, așa încât sperăm că Paștile, - barem ziua întâiu să le serbăm aicea și nu pe drum. Azi ți-am mai scris puiuțule și o scrisoare. Te sărută mult și cu dor Emil”.

IX.

„Scriș. 751

Etappenpost 273

Belgrad 5/IV '916⁷

Îngerașule scump!

Am sosit până aicea în pace, peste o oară vom pleca mai departe. Aici ne-am întâlnit cu căpitanul și cu cei ce s'au întors de la concediu. Arată cu toții foarte bine. Te sărută îngerașule scump cu mult dor și drag Emil”.

⁷ Pentru exemplarele cu nr. IX-XI, atât numărul de ordine original cât și data poștei și informațiile desprinse din text ne conduc la concluzia că au fost datate în mod greșit de către Emil Tișca, înscriindu-se luna IV în loc de V (mai).

X.

„Sc. 753
Stara Pazua⁸ la 6/IV '916

Feldpost 211

Îngerașule scump!

Până aicea am ajuns în pace. Aici am sosit deja de aseară la 11 oare, dar nu vom pleca mai departe până azi seară la 11 noaptea, deci aici am stat 24 de oare întregi. Te sărută cu mult dor Emil”.

⁸ Stara Pazova (în lb. germană Pazua), oraș în Districtul Srem din Provincia Voivodina (Serbia); până a doua jumătate a sec. XX cel mai important grup etnic din localitate era format din slovaci.

XI.

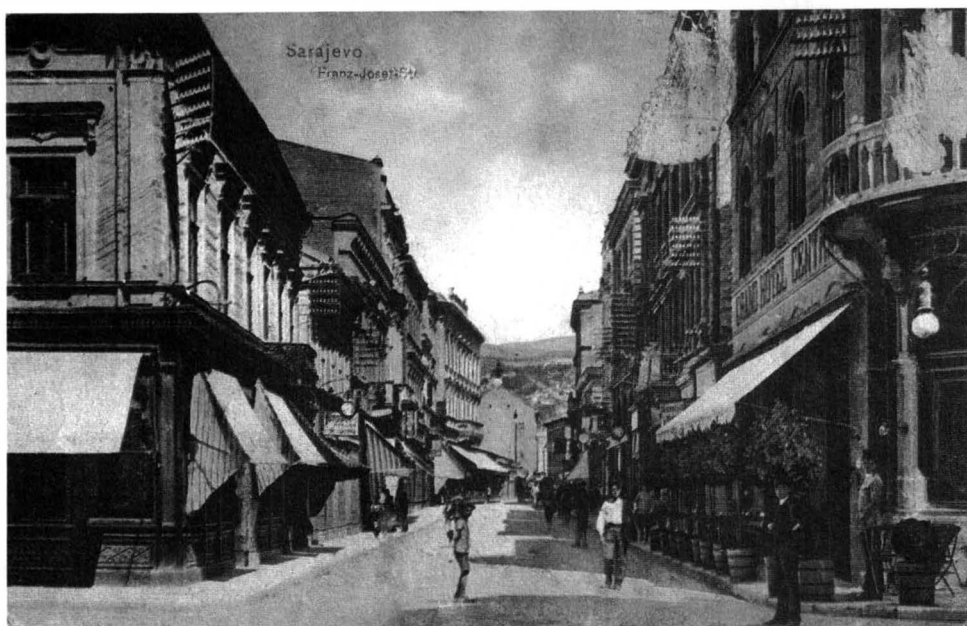
„755
Stara Pazua la 6/IV '916

Feldpost 211

Îngerașule scump!

Înainte de plecare mai am puțină vreme și mă grăbesc ca să'ți mai scriu câteva șire. Este o vreme minunată, soldații noștri după scaldă au căpătat poftă de joc și acum unul cântă din clarinet și ceilalți joacă. Te sărută cu mult dor și drag Emil”.

XII.

„Sc 774
Sarajevo 1916, maiu 14

Îngerașule scump!

Azi sunt mai vesel, poți prinde șoareci cu mine căci mă simțesc mai bine și nu mai am fierbințeli așa de mari. Azi e duminică și aud atât de jalnic clopotele de la biserică. Afară e atât de frumos și eu trebui să'mi petrec această cea mai frumoasă vreme a lunii Maiu închis în cușcă. Te sărută și îmbrățișează cu nespus dor Emil”.

XIII.

Kujtim nga Shkodra

Keshitieli Rozafat

„Scriș. 925

Taboriposta⁹

Skutari (Shkodra) la 17/VII '916

Îngerașule scump!

Având de așteptat aici după căruțe pentru marfa cumpărată de [...] ⁹trebuie să stăm azi toată ziua aicea. Mă costă la zi întreținerea de la 12-16 coroane, așa încât am avut noroc cu [...] căci altcum nu aveam cum ajunge până la Batalion. Te sărută mult Emil”.

⁹ Nume de persoană, pe care nu am reușit să-l descifrăm.

XIV.

„Scriș 926
Shkodar (Skutari) la 17/VII '916

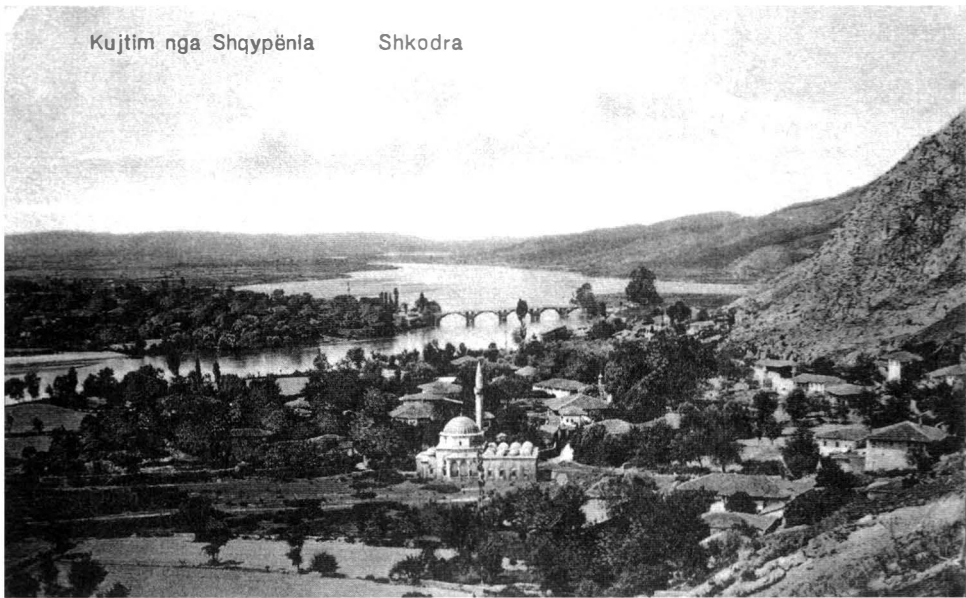
Îngerașule scump!

Îți trimet și de aicea câteva corespondențe, ca să vezi și ținuturile de aici, acum am intrat în Albania adevărată. Acesta e singurul oraș de ceva dăi doamne al arnăuților. Te sărută și îmbrățișează cu dor Emil”.

XV.

Kujtim nga Shqypënia

Shkodra

„Sc. 927

Shkadar la 17/VII '916

Anucuță scumpă!

Până aici am ajuns bine, mulțumită bunului D-zeu. Sper ca și de aici încolo vom merge tot așa de bine. Numai pe mâne la amiazi putem pleca mai departe și pe poimâne vom fi în loc. Te sărută cu drag Emil”.

XVI.

Kujtim nga Shqipëria

Ura e buuns

Shkodra

„Sc. 928

Skutari la 17/VII '916

Anucuță scumpă!

Toate ar fi cum ar fi și cu toate m'ași împăca numai cu căldura nu. Acuma cătră amiaz avem 60 grade celsius în umbră, fapt pe care nimeni nu'l poate crede. Din cauza aceasta toată ziua sunt căușit de cap. Te sărută și îmbrățișează cu mult dor Emil”.

XVII.

„Scriș 930

Taboriposta 9

Skutari la 18/VII '916

Anucuță scumpă!

Azi am telegrafiat după căruțe și după 2 cai de călărit, și așa sperăm că încă astăzi pe seară să ajungem deja în locul batalionului. De altcum, abstrăgând de oboseală și de căldură, sunt bine și nu'mi lipsește nimic. Te sărută cu mult dor și drag Emil”.

XVIII.

„Scr. 936

Taboriposta 9

1916 iulie 21

Anucută scumpă!

Azi toată ziua am scris în cancelarie așa încât mă încârlig acuma de spinare. Este foarte greu și obositor lucrul până ce'mi va veni scriitorul și până ce voi veni și eu puțin cu svung¹⁰. Sunt foarte bine altcum, de mine nu avea grije. Te sărută Emil”.

¹⁰ Din ger. Schwung (elan, avânt, energie, impuls, viteză).

XIX.

Kujtim nga Shqypënia.
Durrës (Durazzo).

„Scriș 945

Taboriposta 9

26/VII '916

Anucuța mea scumpă!

Am trecut norocoși și peste visita marei bidigăanii de azi; bineînțeles între mari iritări etc. etc. Cât ce mi-a rămas câteva momente libere le-am folosit ca să stau puțin de vorbă cu puiuțul meu scump. Cât de mult îmi lipsești acum între împrejurările acestea grele, și cât ași da pentru numai o singură vorbă de mângâiere și încurajare de la tine. Te sărută mult Emil”.

XX.

Kujtim nga Shqypënia.
Kalorja Shqypëtare.
Cavalerie Albanaise.

„Scriș. 947

Taboriposta 9

Îngerașule scump!

Îți scriu numai corespondențe, deoarece nu am timp să'ți scriu o scrisoare mai lungă. Curg șiroaie de sudori de pe obraz de lucrul cel mult cel am și de căldură, dar n'am încătrări, trebuie să lucru. Te sărută mult și cu mult dor Emil".

XXI.

„Scriș. 950¹¹

Taboriposta 9

Anucuță scumpă!

Îți mai scriu și cor. asta pe furiș și pe apucate. Chiar în minutul acesta pleacă poșta. Azi am primit de la tine 2 cor. din 20, din cari iarăși cetesc că Anucuța mea scumpă nu e bine. Îți poți face idee situația mea aici. Te sărută mult Emil”.

¹¹ Ilustrată nedată de către expeditor; data poștei: 29 iulie 1916.

XXII.

„Sc. 951¹²

Taboriposta 9

Anucută scumpă!

Sunt acum încârligat de spate de lucrul cel mult și mai cu seamă de scrisul cel mult la mașină; în lipsa și celui din urmă scriitor ce mi s'a bolnăvit cu malarie. Te sărută cu dor Emil”.

¹² Ilustrată nedată de către expeditor; data poștei: 2 august 1916.

XXIII.

„Sc. 953¹³”

Taboriposta 9

Îngerașule scump!

Îți scriu pe fugă deoarece nu am nici un pic de vreme. Azi m’am sculat de la 5 dim. și atâta am avut de lucru, că înainte de amiaz mi-am uitat să beau și cafeaua. Acum cătră sară stau să m’ămbăt de cap de căușit ce sunt. Te sărută și îmbrățișează Emil”.

¹³ Ilustrată nedată de către expeditor; data poștei: 31 iulie 1916.

XXIV.

Kujtim nga Shqypënia

Drini i pamun prej Vaut-Dêis

„Scriș. 954¹⁴

Taboriposta 9

Anucută scumpă!

Azi nu am primit de la tine nimic. Nu cred să te fi supărat pe mine pentru că nu primești scrisori, deoarece pot presupune, că, eu până mai e o țară de suflare în mine nu te las să te chinuiești cu așteptarea scrisorilor, deoarece eu mai bine știu ce’nsemnează a aștepta scrisori. Te sărută mult Emil”.

¹⁴ Ilustrată nedată de către expeditor; data poștei: 31 iulie 1916.

XXV.

„Scriș. 956

Taboriposta 9

31/VII '916

Îngerașule scump!

Iarăși îți scriu pe fugă, deoarece nu știu unde'mi stă capul de lucru. Acum, când am mai mult de lucru mi s'a îmbolnăvit și cel din urmă scriitor de malarie, și acum am rămas singur ca cucu. Eu ca profilactic contra malariei iau în toată ziua [...] chimic. Te sărută mult și cu dor Emil".

XXVI.

„Scr. 957

Taboriposta 9

Îngerașule scump!

Nici azi nu am primit nimic de la puișul meu scump, deci să vede că acum se întoarce moara la mine. De sigur că acum Anucuța mea scumpă va căpăta de la mine regulat. Te sărută mult Emil”.

XXVII.

Kujtim
nga
Shqypënia

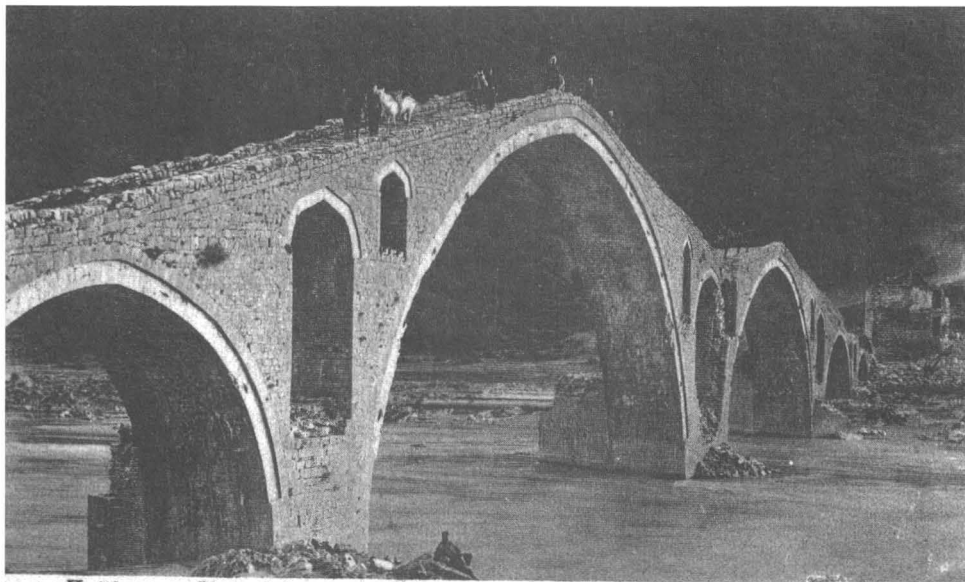
„Scriș. 961

Taboriposta 9

Îngerașule scump!

Cu mare greu am căpătat o corespondență rătăcită, din care spre bucuria mea am înțeles că în fine s’au pornit și scrisorile mele. De sigur că acum tu vei primi mai regulat ca mine. Te sărută mult Emil”.

XXVIII.

Kujtim nga Shqypënia

Urre Vesirë n' udhë t' Pezëndit

„Scr. 962
3/VIII '916

Taboriposta 9

Îngerașule scump!

Nici azi nu am avut vreme nici de răsuflat. Scriitor nu am și așa toate lucrurile trebuie să le fac eu singur. De altcum acum am mai intrat în lucru. Te sărută mult și cu dor Emil”.

XXIX.

Kujtim nga Shqypënia

Tailleurs indigènes

„Scriș. 964
5/VIII '916

Taboriposta 9

Anucuță scumpă!

Nu am nici azi vreme să-ți scriu mai multe. Fii liniștită îngerașule că dorința ta se va împlini așa după cum o vrei. Îmi cade nespuse de greu chiar acum neîncrederea aceasta, și nu mă pot îndestula lămuri cu întreagă schimbarea ta față de mine. Nu mă mai cunoști. Scrisoarea ta m'a rănit mult. Sper să pot veni cu mult mai curând acasă să-ți îndeplinesc dorința și să-ți alung gândurile, căci văd că te bolnăvești de-a binelea. Te sărută Emil”.

XXX.

„Scriș. 967

Taboriposta sz 9

Anucuță scumpă!

Azi iarăși s'a mai răcorit vremea puțin. Azi noapte a fost o vreme grozavă. Marea foarte înfuriată până cătră noi se arunca. O furtună din cele mai grozave din câte se pot vedea. Și căpitanul și toți oficerii sunt acuma afară în munți. Te sărută mult Emil".

XXXI.

„Scriș 969

Taboriposta 9

7/VIII '916

Îngerașule scump!

Scrisorile primite de la tine mi-au adus din nou putere și mi-au împrăștiat și gândurile, cari mă chinuiau. Căpitanul cu întreg batalionul nu vine din expediția plănuită în care au plecat decât numai prin 10, sau și mai încolo. Cam prin 15 așteptat răspunsul la cererile noastre. Te sărută Emil”.

XXXII.

„Scriș 1035

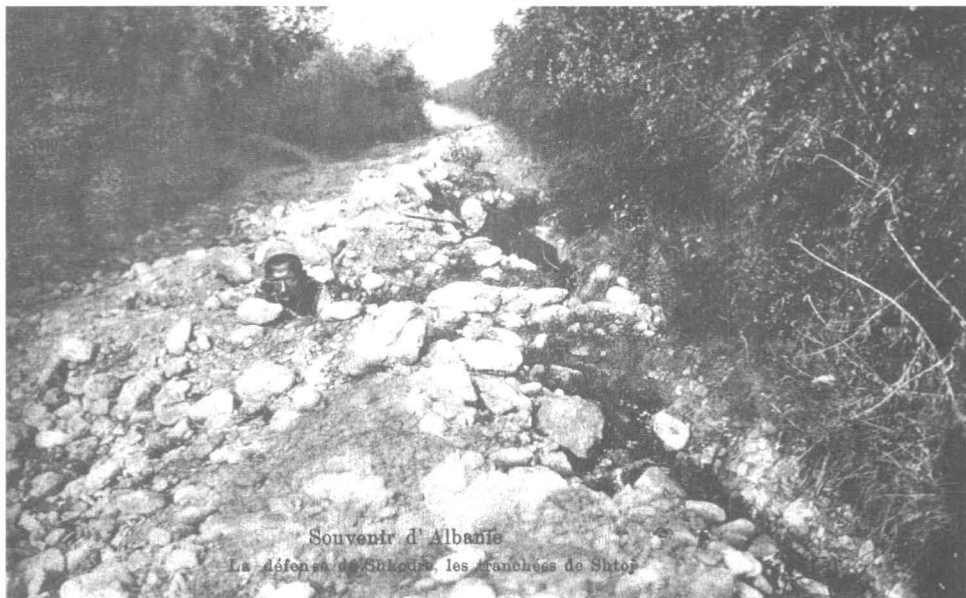
Taboriposta 9

9/IX '916

Anucuță scumpă!

Și acum îți tot scriu, deși cine știe pe unde vei fi, și când va ajunge corespondența aceasta la Anucuța mea scumpă. Cu toate acestea, chiar acum e mai mare trebuință ca să știm unul de existența celuilalt și tocmai pentru aceea e de mai mare lipsă, ca mereu să ne scriem. Din multele scrisori baremi una va ajunge la destinație. Te sărută cu dor Emil”.

XXXIII.

Souvenir d' Albanie
La défense de Shkoder, les tranchées de Shitor

„Scr. 1042

Taboriposta 9

12/IX '916

Îngerașule scump!

Azi nu am primit iarăși nimic de la Anucuța mea scumpă, dar în împrejurările de acum sunt mulțumit deplin dacă pot să capăt baremi și numai la 3-4 zile o dată câte o știre. Sunt bine și mie nu'mi purta grija, așa cred că tot aici vom rămâne. Artene și soții [...] ¹⁵ duși pe alt front. Te sărută Emil”.

¹⁵ Nume indescifrabil.

XXXIV.

„10/X '916

Anucuță scumpă!

În minutul acesta plec la Szalonta. De'mi va succede voiui căuta să străbat încă acuma până acasă, la Anucuța mea scumpă, de nu atunci îmi voiui cere concediu și așa voiui merge acasă sau în Beclean unde ne vom putea întâlni. Te sărută cu mult dor Emil”.

XXXV.

„Taboriposta 429

8/VIII '917

Anucuță scumpă!

Azi iar am fost dus cu majorul călări la compania lui Gödry. Tot drumul a fost grozav de secant. Cugetă că'i lipsește o doagă, ori poate și mai multe. Sper însă că nu va face mulți purici pe aicea, căci e prea mare Don Jon și pe aicea nu'i de el. Eu sunt bine puiuțule scump și te sărută mult și cu dor Emil".

**EMIL TIȘCA – ILLUSTRATED CORRESPONDENCE
FROM THE FRONTLINE (II)**

– Summary –

In the number X/2011 of the annual publication “Arhiva Someșană”, several illustrated postcards, preserved in the archive of the Border Museum Năsăud, were published. The postcards were sent during the First World War by Emil Tișca, an officer of the Austrian-Hungarian army, from the Balkan front to his wife Iuliana in Năsăud. From the same batch of postcards another 35 samples, identified at a later time, are published in the pages before you.

„ASTRA” ȘI PREOȚII NĂSĂUDENI DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX ȘI PÂNĂ LA MAREA UNIRE

Iuliu-Marius MORARIU

Încă de la începuturile ei, „Astra” a beneficiat de ajutorul celor două mari Biserici istorice ale Ardealului care, prin intermediul unor „preoți cu crucea în frunte”, după sintagma lui Victor Macaveiu¹, au contribuit la iluminarea credincioșilor lor și la înfăptuirea unirii. Evidențind legăturile strânse între cele trei mari instituții, istoricul Valer Moga spunea: „Până în 1918, rolul clerului în cadrul „Asociațiunii” a fost covârșitor, în condițiile în care Biserica Ortodoxă și cea Greco-Catolică erau singurele instituții românești cu structuri stabile pe întreg teritoriul provinciei. Componentele lor ierarhizate, parohii, protopopiate, episcopii și mitropolii, constituiau punctele de sprijin capitale pentru agenturile comunale, despărțămintele și chiar pentru comitetul central al „Astrei”².

Meritorietatea preoților aștriști trebuie, apodictic, evidențiată, motiv pentru care m-am decis ca în acest studiu să analizez contribuția unei părți importante a lor, a celor din zona Năsăudului, la reușita acțiunilor aștriste.

„Asociațiunea” va încheia secolul XIX în forță, convocându-și membrii la Adunarea Generală de la Băile Herculane³, unde se vor prezenta, între altele, realizările ei de până atunci și se vor face noi planuri de bătaie⁴ pentru secolul următor. În mod sigur aici au participat, între delegații despărțământului năsăudean, și preoți.

În anul următor, în cadrul raportului Despărțământului năsăudean pe anul precedent, este menționată adunarea cercuală care a avut loc în 22 iulie în comuna Mititei. Tot aici, este precizat numărul de membri ai despărțământului și se vorbește despre înființarea celor două biblioteci populare, cea dintâi la Rebrișoara, iar cea de-a doua la Salva⁵, unde, în acel moment, președinte al

¹ Dr. Victor Macaveiu, *La congresul Astrei*, în rev. „Cultura creștină”, anul IX, nr. 7, iulie-septembrie, Tipografia Seminarului teologic gr. cat., Blaj, 1920, p. 180.

² Valer Moga, *Astra și societatea 1918–1930*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, p. 71.

³ ***, *Convocare*, în rev. „Transilvania”, anul XXXI, nr. VIII, August, Sibiu, 1900, p. 81.

⁴ Între altele, distribuindu-se 200 de coroane către despărțămintele aflate în nevoie. Vor concura pentru acești bani 23 despărțăminte (Cf. ***, *Proces verbal din 9 ianuarie 1902. Ședința ordinară a comitetului central al Asociațiunii*, în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. I, ianuarie-februarie, Sibiu, 1902, p. 2).

⁵ ***, *Din sinul Asociațiunii – din despărțeminte*, în rev. „Transilvania”, anul XXXII, nr. IV, Maiu, Sibiu, 1901, pp. 47–48.

cercului era unul dintre preoții localității, Basiliu Dumbravă, în timp ce Ion Catone, cel de-al doilea (membru din 1883, primul membru nominal după Nechita Ignat), era și el membru⁶.

În același an, între membrii ordinari ai asociațiunii regăsim 4 preoți: Gherasim Domide (Rodna Veche), Mihail Făgărășan (protopop Tăure), Grigore Pletosu (protoiereu, profesor Năsăud) și Ieronim Slăvoacă (Ilva Mare)⁷.

În anul următor, îl vom regăsi pe protoiereul Pletosu în calitate de vicepresident al despărțământului⁸. Tot atunci, între membrii ordinari publicați în lista anelor vom regăsi și numele următorilor clerici: Ciril Deac (vicar Năsăud), mai-sus pomenitul protopop Făgărășan, protoiereul Pletosu, preotul Pop Constantin din Feldru⁹. Avem așadar tot patru clerici, lipsind din lista față de anul precedent preotul Domide și preotul Slăvoacă, din motive necunoscute nouă. Membrii Despărțământului vor hotări ca adunarea cercuală să se țină în acel an în data de 26 iulie, la Năsăud¹⁰.

În 1904, „Asociațiunea” va avea și din partea Năsăudului primul membru pe viață, după mulțimea membrilor ordinari, în prezența lui Virgil Șotropa¹¹. Ulterior, între membrii pe viață vor figura și preoți ai locului¹². Tot în acest an, preoții năsăudeni Ilie Dobrota (Poiana Ilvei) și protoiereul Pletosu vor fi evidențiați pentru participarea ca și contribuabili la fondul muzeului istoric și etnografic, cel dintâi cu 2 coroane, iar cel de-al doilea cu 3 coroane¹³. Donațiilor lor se vor adăuga apoi și alte donații ale unor oameni și instituții din

⁶ Prof. Ana Tohati Filip, *Salva și Astra*, în vol. „Salva, repere monografice”, coord. prof. Ana Filip și prof. Ioan Morariu, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2005, p. 325.

⁷ ***, *Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român, starea de la 1 august 1901”*, în rev. „Transilvania”, anul XXXII, nr. V, Iunie, Sibiu, 1901, p. 86. Credem că folosirea diferențiată a termenilor „protoiereu” și „protopop”, altminteri sinonimi, are ca scop diferențierea lor confesională (n.n.).

⁸ ***, *Proces verbal din 6 martie 1902. Ședința ordinară a comitetului central al Asociațiunii*, în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. II, martie-aprilie, Sibiu, 1902, p. 19.

⁹ ***, *Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*. Starea de la 1 iulie 1903, în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. IV, iulie, Sibiu, 1903, p. 77.

¹⁰ ***, *Proces verbal din 21 iulie 1903. Ședința extraordinară a comitetului central al „Asociațiunii”* (procesul verbal nr. 532/1903, chestiunea nr. 136), în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. IV Iulie, Sibiu, 1903, p. 148.

¹¹ ***, *Proces verbal din 28 ianuarie 1904. Ședința I-a a Comitetului central al Asociațiunii* (procesul verbal nr. 124/1904), în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. I, ianuarie-februarie, Sibiu, 1904, p. 7 (Virgil Șotropa apare la punctul 21).

¹² Spre exemplu, în anul 1919, preotul Iuliu Morariu din Salva, pe care îl regăsim la poziția 94. A se vedea în acest sens: ***, *Raportul general al comitetului central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” despre lucrările îndeplinite și despre situația asociațiunii în anul 1918 și o privire asupra lucrărilor comitetului în anii 1913-1917*, în rev. „Transilvania”, anul L, 1 Decembrie, nr. 1-12, Sibiu, 1919, p. 30.

¹³ ***, *Consemnarea contribuțiilor la fondul Muzeului istoric și etnografic ca rescumperare a felicitărilor de Anul Nou 1904* (procesul verbal nr. 124/1904), în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. I, ianuarie-februarie, Sibiu, 1904, pp. 14-15.

zonă, cea mai consistentă fiind cea a institutului de credit „Aurora”, în valoare de 100 de coroane¹⁴.

Activul protoiereu Pletosu va fi pomenit apoi și în cadrul Adunării Generale a „Asociațiunii” de la Timișoara, din 22 septembrie același an, când se va citi mesajul de felicitare trimis de el din partea Despărțământului Năsăudean (precum și cel al dr. Tanco) și se va bucura de aplauzele mulțimii¹⁵.

În 1905, protopopul din Tăure, Mihail Făgărășan, se va evidenția din nou în cadrul activităților astriste, contribuind cu 10 coroane la muzeul „Asociațiunii”¹⁶ și fiind singurul din despărțământ care s-a remarcat în cadrul acestei activități. Tot atunci, Asociațiunea va deplânge pierderea unor membri marcanți ai ei, „plecați la Domnul”, între care, în lista membrilor ordinari se va regăsi și preotul Lazăr Avram din Maieru¹⁷, și va evidenția prezența în cadrul ei a preoților Ciril Deac (vicar, Năsăud), a mai-sus pomenitului protopop de Tăure, a protoiereului năsăudean Grigore Pletosu și a preotului Ieronim Slăvoacă din Ilva Mare¹⁸. Avem astfel din nou patru preoți fruntași ai zonei, care se remarcă în cadrul activităților astriste ale despărțământului, clasat altminteri între secțiunile fruntașe, cu 11 membri fondatori, 23 membri pe viață, și 19 ordinari, în total 53 de membri¹⁹.

Despărțământul va avea din nou contact cu sediul central în anul 1906, când la Maieru reuniunea de lectură existentă aici, la apariția și dezvoltarea căreia își va fi adus în mod cert aportul preotul Avram și urmașul său în pastorație, cere Sibiului cărți din publicațiile „Asociațiunii”²⁰. În acest an, pe protoiereul Pletosu îl regăsim între membrii ordinari ai „secțiunilor științifico-literare”, prezidând secțiunea școlară²¹. De asemenea, între membrii ordinari

¹⁴ ***, *Proces verbal din 2 iunie 1904. Ședința VII a Comitetului central al Asociațiunii (procesul verbal nr. 568/1904)*, în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. III, mai-iunie, Sibiu, 1904, p. 48 (punctul 105). Ulterior în veniturile acesteia vor intra 2000 de coroane, ca donație din partea măiereanului Gregoriu Hangea, venit ce va forma capitalul fundației cu același nume, din care, după moartea văduvei sale, se vor acorda stipendii. A se vedea în acest sens: ***, *Ibidem*, pp. 49-50 (punctul 111).

¹⁵ Dr. Vasile Bologa, *Proces verbal din ședința a doua a adunării generale ordinare a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, ținută la Timișoara la 22 septembrie 1904 (nr. 1025/1904)*, în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. V, septembrie-octombrie, Sibiu, 1904, p. 248 (punctul 7).

¹⁶ ***, *Contribuiri pentru muzcul istoric și etnografic*, în rev. „Transilvania”, anul XXXVI, nr. II, martie-aprilie, Sibiu, 1905, p. 120 (poziția 29).

¹⁷ ***, *Consemnarea membrilor decedați ai „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” în anul de gestiune 1904-1905*, în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. IV, iulie-august, Sibiu, 1905, p. 101.

¹⁸ ***, *Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”. Starea de la 1 august 1905*, în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. IV, iulie-august, Sibiu, 1905, p. 113.

¹⁹ ***, *Conspectul sumelor membrilor „Asociațiunii” în 1 august 1905*, „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. IV, iulie-august, Sibiu, 1905, p. 123.

²⁰ ***, *Proces verbal din 30 aprilie 1906. Ședința comitetului central al Asociațiunii (procesul verbal nr. 497/1906)*, în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. II, martie-aprilie, Sibiu, 1906, p. 51 (punctul 101).

²¹ ***, *Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”. Starea de la 1 august 1906*, în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. IV, iulie-august, Sibiu, 1906, p. 89.

ai despărțământului îi regăsim și pe preoții: Ciril Deac, Mihail Făgărășan și Ieronim Slăvoacă²², obișnuți deja ai peisajului local astrist.

În anul următor, 1907, „Asociațiunea” convoacă o mare adunare la Bistrița²³, unde vor participa și reprezentanți ai despărțământului învecinat²⁴, între care în mod sigur și preoți precum protoiereul Pletosu. În cadrul revistei care anunță adunarea vor fi prezentați și membrii despărțământelor între care, la noi, îl vom regăsi din nou în aceeași funcție pe protoiereul năsăudean²⁵, iar între membrii ordinari îi regăsim pe Ciril Deac și pe Mihail Făgărășan²⁶.

Spre sfârșitul anului, în cadrul adunării se vor înscrie noi membri, între care și preoții: Valeriu Vârtic din Mocod, Ioan Lunga din Caila, Ioan Născuțiu din Năsăud, Iulian Ciorba din Maieru, Ieronim Slăvoacă din Ilva Mare²⁷, ca membri ordinari²⁸. Tot acum vor deveni membri pe viață vicarul Ciril Deac și preotul Nicolae Tincu (nu se specifică localitatea)²⁹.

Despărțământul va face în anul următor apel la preoții zonei, care vor fi rugați să înființeze „*agenturi comunale*” și să țină prelegeri³⁰, în vederea emancipării românilor, lucru care se datorează probabil clasificării acestuia în cadrul celor cu activitate slabă³¹.

Cu toată slaba activitate însă, protoiereul Pletosu își va păstra funcția de președinte al secțiunii școlare³², iar vicarul Ciril Deac, ridicat în anul anterior la rangul de membru pe viață, va deveni directorul despărțământului³³. De asemenea, din cadrul tagmei preoțești se vor regăsi între membrii ordinari: Iulian Ciorba, Mihail Făgărășan, Dănilă Mălaiu (paroh în Rodna-Veche) și Ieronim Slăvoacă³⁴. Se observă așadar bogata implicare a Bisericii și recunoaș-

²² *Ibidem*, pp. 101-102.

²³ ****, Convocare*, în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura romana și cultura poporului român”, nr. III, iulie-septembrie, Sibiu, 1907, p. 61.

²⁴ Cf. ****, Proces verbal din ședința primă a adunării generale ordinare a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, ținută la Bistrița în 21 septembrie 1907*, în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura romana și cultura poporului român”, nr. IV, octombrie-decembrie, Sibiu, 1907, p. 207.

²⁵ ****, Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”. Starea de la 31 August 1907*, în „Analele Asociațiunii pentru literatura romana și cultura poporului român”, nr. III, iulie-septembrie, Sibiu, 1907, p. 80.

²⁶ *Ibidem*, p. 93.

²⁷ În mod cert, el apare aici dintr-o greșeală, figurând, după cum am arătat anterior, între membrii ordinari de mai multă vreme (n.n.).

²⁸ *Ibidem*, p. 210.

²⁹ *Ibidem*, p. 218.

³⁰ ****, Proces verbal din 30 ianuarie 1908. Ședința I a comitetului central al „Asociațiunii” (proces verbal nr. 164/1908)*, în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura romana și cultura poporului român”, nr. I, ianuarie-martie, Sibiu, 1908, p. 4 (punctul 14).

³¹ ****, Raportul general al comitetului „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, către adunarea generală convocată în Șimleu la 7 și 8 August 1908*, în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura romana și cultura poporului român”, nr. II, aprilie-iulie, Sibiu, 1908, p. 23.

³² ****, Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”. Starea de la 31 Decembrie 1907*, în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura romana și cultura poporului român”, nr. II, aprilie-iulie, Sibiu, 1908, p. 34.

³³ *Ibidem*, p. 46.

³⁴ *Ibidem*, p. 46 sq.

terea ei, prin alegerea vicarului năsăudean drept președinte. În urma eforturilor susținute ale parohului din Tăure, menționat anterior, tot în acest an se va înființa aici o Bibliotecă populară a „Asociațiunii”³⁵.

Apelul făcut preoțimii năsăudene va avea, se pare, efectul scontat, căci în acel an se vor ține 14 prelegeri populare, se vor înființa alte 3 biblioteci (Rebra-Mare, Nepos și Feldru), și 6 agenturi noi (Rebra-Mare, Rebrîșoara, Parva, Feldru Nepos și Ilva-Mare), fapt care va îmbucura conducerea centrală a „Astrei”³⁶. Ulterior, în data de 13 iulie se va adăuga încă o bibliotecă celor deja existente, la Maieru, și se vor înscrie noi membri³⁷, lucru care arată priceperea vicarului președinte. Tot acum vicarul va ține și o „prelegere populară”³⁸.

În data de 7 august activul prelat va fi prezent și la adunarea generală de la Șimleu, după cum rezultă din procesul verbal al primei ședințe a acesteia³⁹. Adunarea va fi salutată și de protoiereul Grigore Pletosu care, neputând fi prezent, va trimite o telegramă, ce va fi citită în cadrul celei de-a doua ședințe⁴⁰. El se va remarca de asemenea și prin cuvântarea ținută la Feldru despre „Asociațiune”⁴¹.

La sfârșitul anului, asociațiunea, de această dată însă prin însăși comitetul central de la Sibiu, face din nou un apel la preoții năsăudeni, rugându-i să facă un recensământ al cârciumilor din parohiile lor⁴², nu atât în scopuri morale cât administrative, după cum se va vedea în anul următor, când tot ei sunt rugați să contribuie în fiecare sat la crearea de „însoțiri de consum”⁴³.

În anul 1909 Despărțământul se va îmbogăți cu un nou cleric, devenit membru pe viață, și anume preotul rebrîșorean Anton Precup⁴⁴. De asemenea, acum, spre deosebire de anul anterior, Năsăudul va fi evidențiat ca având o

³⁵ *** ,Raportul sesiunii economice a „Asociațiunii” despre activitatea se în anul de gestiune 1907/1908 (proces verbal nr. 670/1908), în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. II, aprilie-iulie, Sibiu, 1908, p. 151.

³⁶ Ibidem, p. 160.

³⁷ Ibidem, p. 163.

³⁸ *** ,Prelegerile populare ținute în cursul anului 1908, în rev. „Transilvania”, anul XL, nr. IV, octombrie-decembrie, Sibiu, 1909, p. 275 (poziția 228).

³⁹ *** ,Proces verbal din ședința primă, a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” ținută în Șimleu la 7 August 1908, (proces verbal nr. 787/1908), în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. III, august-septembrie, Sibiu, 1908, p. 177.

⁴⁰ *** ,Proces verbal din ședința a doua a adunării generale ordinare a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” ținută în Șimleu la 8 August 1908 (procesul verbal nr. 787/1908), în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. III, august-septembrie, Sibiu, 1908, p. 180.

⁴¹ *** ,Prelegerile populare ținute în cursul anului 1908, în rev. „Transilvania”, anul XL, nr. IV, octombrie-decembrie, Sibiu, 1909, p. 274 (poziția 226).

⁴² *** ,Proces verbal din 30 Decembrie 1908. Ședința XIII a comitetului central al „Asociațiunii” (proces verbal nr. 19/1909), în rev. „Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, nr. IV, octombrie-decembrie, Sibiu, 1908, p. 210.

⁴³ *** ,Ședința a II-a a comitetului central al „Asociațiunii” ținută la 25 februarie 1909, în rev. „Transilvania”, anul XL, nr. II, aprilie-iunie, Sibiu, 1909, p. 120.

⁴⁴ Oct. C. Tăslăuanu, Ședința a VII-a a comitetului central al „Asociațiunii” ținută la 10 iunie 1909, în rev. „Transilvania”, anul XL, nr. III, iulie-septembrie, Sibiu, 1909, p. 204.

activitate mulțumitoare⁴⁵. Tot acum este menționat din nou protoiereul Pletosu ca ocupând aceeași funcție⁴⁶, vicarul președinte Deac între membrii pe viață⁴⁷, iar între membrii ordinari sunt enumerați următorii preoți: Zaharie Bulbuc, paroh în Măgura, Iulian Ciorba, paroh în Maieru, Mihail Făgărășan și Ieronim Slăvoacă din Ilva Mare.⁴⁸ De asemenea, vicarul Ciril Deac este evidențiat pentru prelegerea populară despre „Scopul și însemnătatea Asociațiunii”, ținută la Ilva Mare⁴⁹.

Preoți nășăudeni regăsim, nu se știe din ce motive, și în cadrul despărțământului bistrițean. Este vorba de Mihail Făgărășan, protopopul din Tăure (care figurează de asemenea și la despărțământul nășăudean, după cum am arătat, fiind vorba probabil de o greșală de tipar), de preotul greco-catolic Ioan Nășcuțiu și iereul de aceeași confesiune Valeriu Vârtic, paroh în Mocod⁵⁰.

Spre sfârșitul anului, în octombrie, o delegație din care probabil vor face parte și clerici va participa la adunarea generală de la Sibiu⁵¹. Aici, în cadrul ședinței a XII-a se vor exprima condoleanțe pentru pierderea vicarului Ciril, decedat între timp⁵².

În anul următor se remarcă, în cadrul activității de înzestrare a muzeului, Letiția Slevoacă de la Ilva mare, fiica preotului, care donează acestuia 24 de obiecte, dintre care două foarte rare, fiind evidențiată pentru gestul ei⁵³. Și acum, ca și în anul anterior, despărțământul se remarcă printr-o activitate clasificată de comitetul central drept „mulțumitoare”⁵⁴. Și în acest

⁴⁵ ***, Raportul general al comitetului „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” către adunarea generală convocată la Sibiu la 12 și 13 octombrie 1909, în rev. „Transilvania”, anul XL, nr. IV, octombrie-decembrie, Sibiu, 1909, p. 210 sq. De asemenea, Despărțământul Nășăud este al șaselea în ierarhia numărului agenturilor, lucru care este din nou apreciat. A se vedea în acest sens: *Ibidem*, pp. 213–214.

⁴⁶ ***, Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”. Starea de la 1 August 1909, în rev. „Transilvania”, anul XL, nr. IV, octombrie-decembrie, Sibiu, 1909, p. 224.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 239.

⁴⁸ *Ibidem*, pp. 239–240.

⁴⁹ ***, Prelegerile populare ținute în cursul anului 1909, în rev. „Transilvania”, anul XLI, nr. 4, iulie-august, Sibiu, 1910, p. 243 (poziția 287).

⁵⁰ ***, Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”. Starea de la 1 August 1909, art. cit., p. 227.

⁵¹ ***, Proces verbal luat în ședința primă a adunării generale a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, ținută la Sibiu la 12 Octombrie 1909, în rev. „Transilvania”, anul XL, nr. V, octombrie-decembrie, Sibiu, 1909, p. 432.

⁵² ***, Ședința a XII-a a comitetului central al „Asociațiunii” ținută la 9 Octombrie 1909, în rev. „Transilvania”, nr. V, octombrie-decembrie, Sibiu, 1909, p. 443.

⁵³ ***, „Muzeul Asociației”, în rev. „Transilvania”, anul XLI, nr. 1–2, ianuarie-aprilie, Sibiu, 1910, p. 39. El va figura între membrii decedați și în raportul următor, care vizează anii 1909/1910. A se vedea în acest sens: ***, Consemnarea membrilor decedați ai „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” în anul de gestiune 1909/1910, în rev. „Transilvania”, anul XLI, nr. 4, iulie-august, Sibiu, 1910, p. 207. Tot atunci va fi consemnată și trecerea la Domnul a protopopului greco-catolic pe care l-am regăsit anterior în Rodna Veche, iar acum figurează la Bistrița, Gherasim Domide; *Ibidem*, p. 207.

⁵⁴ ***, Raportul general al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” către adunarea convocată în Dej la 18 și 19 Septembrie 1910, în rev. „Transilvania”, anul XLI, nr. 4, iulie-august, Sibiu, 1910, p. 196.

an, protoiereul Pletosu se găsește la conducerea secțiunii școlare⁵⁵, iar preoții Zaharie Bulbuc, Iulian Ciorba, Mihail Făgărășan și Anton Precup figurează la secțiunea membrilor ordinari⁵⁶. Tot acum vor intra în rândurile asociațiunii preotul Ioan Bal din Romuli⁵⁷ și preotul Leon Coșbuc din Leșu⁵⁸.

Din nou, preotul Valeriu Vărtic din Mocod figurează ca membru ordinar al despărțământului Bistrița⁵⁹, deși comuna pe care el o păstorește figurează ca membru pe viață al Despărțământului năsăudean⁶⁰.

În anul 1911 preoții năsăudeni, deopotrivă cu membrii laici, vor deplânge moartea conducătorului Bisericii unite din Ardeal și a marelui bărbat astrist Iosif Sterca-Șuluțu, trimițând în acest sens o telegramă cuprinzând condoleanțele lor la Sibiu⁶¹.

În ceea ce privește membrii asociațiunii, și în acest an îl regăsim pe protoiereul Grigore Pletosu la cârma secțiunii școlare⁶², an în care însă se va retrage și va fi înlocuit cu profesorul blăjean Gavril Precup⁶³. Tot acum, din cei 82 de preoți aștrști care se vor îndeletnici cu susținerea a 140 de prelegeri populare⁶⁴, zece vor fi năsăudeni. Este vorba despre următorii parohi: Bal Ioan din Romuli, Bulbuc Ioan, protopop din Mintiul Român, Buzilă Ștefan, din Poiana Ilvei, Ciorba Iulian din Maieru, Ciorceriu Iuliu din Ilva Mare, Coșbuc Leon din Leșu, Mălaiu Dănilă din Rodna-Veche, Precup Anton din Rebrîșoara,

⁵⁵ *** , *Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*. Starea de la 10 August 1910, în rev. „Transilvania”, anul XLI, nr. 4, iulie-august, Sibiu, 1910, p. 208.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 224.

⁵⁷ *** , *Ședința a VIII-a a comitetului central, ținută la 17 august 1910*, în rev. „Transilvania”, anul XLI, nr. 4, iulie-august, Sibiu, 1910, p. 306.

⁵⁸ *** , *Ședința a XI-a a comitetului central ținută în 2 septembrie 1910*, în rev. „Transilvania”, anul XLI, nr. V, septembrie-octombrie, Sibiu, 1910, p. 388.

⁵⁹ *** , *Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*. Starea de la 10 August 1910, art. cit. , p. 212.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 224.

⁶¹ *** , *Moartea prezidentului Iosif Sterca-Șuluțu*, în rev. „Transilvania”, anul XLII, nr. II, martie-aprilie, Sibiu, 1911, p. 182.

⁶² *** , *Mijloacele de propagandă literară și culturală ale „Asociațiunii” și dezvoltarea lor*, în rev. „Transilvania”, anul XLII, nr. IV Jubiliar, iulie-august, Sibiu, 1911, p. 357. În mod ciudat, pe lista de membri, figurează ca aparținând despărțământului Bistrița, deși acolo unde este pomenit ca președinte al secțiunii, apare mențiunea „Năsăud”. Pentru comparație, a se vedea și: *** , *Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*. Starea de la 1 August 1911, în rev. „Transilvania”, anul XLII, nr. IV Jubiliar, iulie-august, Sibiu, 1911, p. 505. Având în vedere faptul că în anul următor îl vom regăsi tot la Bistrița (Cf *** , *Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*. Starea de la 1 August 1912, în rev. „Transilvania”, anul XLIII, nr. V, septembrie-octombrie, Sibiu, 1912, p. 321), credem că este vorba de un posibil transfer al acestuia, în acest caz, afirmația fiind justificată și faptul că el apare și la Năsăud se datorează probabil unei erori (n.n.).

⁶³ *** , *Raportul general al comitetului central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” către adunarea generală, convocată în Blaj, la 28 și 29 August 1911*, în rev. „Transilvania”, anul XLII, nr. IV Jubiliar, iulie-august, Sibiu, 1911, p. 495. La rândul lui, acesta era și el legat sufletește de Năsăud, fiind absolvent al gimnaziului de aici. A se vedea: Silvia Pop, *Dicționarul culturii și civilizației populare*, Editura Astra, Blaj, 2011, p. 223.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 489.

Slăvoacă Ieronim din Ilva-Mare și Zimveliu Ioan din Zagra⁶⁵. Tot acum se vor remarca și protopopul Emil Precup (nemenționat în listă, nu știm din ce motiv), preotul Damian Pop (lipsește și el din listă), și protoiereul Anton Precup care vor ține conferințe în Bichigiu, Romuli, Năsăud, Rebrîșoara și Nepos, unde vor avea parte de un auditoriu cuprins între 300 și 400 de persoane⁶⁶. Observăm în acest an o adevărată explozie de preoți năsăudeni care întregesc tabloul despărțământului, alături de figurile deja consacrate și care se dovedesc a fi deosebit de activi în cadrul activităților astriste.

Și de această dată, din motive necunoscute nouă, preotul mocodean va figura între membrii ordinari ai despărțământului bistrițean⁶⁷, în timp ce comuna sa se va găsi între membrii pe viață ai despărțământului năsăudean⁶⁸.

În anul următor, probabil dintr-o greșală, preotul rodnean Dănilă Mălaiu este pomenit între nou-înscriși membri ordinari, alături de adevărații novici, între care și colegul său de comună, preotul Ieronim Groze⁶⁹. Tot acum, între membrii ordinari îi vom regăsi și pe: protopopul Ioan Bulbuc din Mintiu, preotul Iulian Ciorba din Maieru și colegul său de parohie proaspăt devenit membru Ieronim Groze, precum și pe preotul Dănilă din Rodna-Veche, preotul Valer Murășan din Telciu, mai-sus pomenitul Anton Precup, deja arhicunoscutul preot Slăvoacă și preotul Zimveliu⁷⁰. Se observă în acest an două nume noi: acela al preotului din Maieru și cel al parohului din Telciu. De asemenea, despărțământul este remarcat și felicitat în acest an pentru activitatea extraordinară desfășurată⁷¹. Și în acest an se vor remarca preoții conferențieri: Damian Pop (trei conferințe la Bichigiu), Ioan Zimveliu (două conferințe, una la Bichigiu și una la Zagra), Ioan și Octavian Bulbuc (primul o conferință la Mintiu, al doilea cinci, tot aici), Anton Precup (patru conferințe la Rebrîșoara), Gheorghe Manciu (o conferință la Tăure), protopopul Pamfiliu Grapini (șase conferințe la Rodna-Nouă), preotul Ștefan Buzilă (o conferință la Poiana Ilvei), preotul Zaharie Bulbuc⁷² (două conferințe la Măgura), Gheorghe Moldovan (două conferințe la Nepos), Ioan Bal (o conferință la Nepos), Onisim Rotariu (o conferință la Rebra-Mare), și preotul

⁶⁵ ****, Consenmarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*. Starea de la 1 August 1911, art. cit., p. 520.

⁶⁶ ****, Prelegerile Poporale ținute în cursul anului 1911*, în rev. „Transilvania”, anul XLIII, nr. V, septembrie-octombrie, Sibiu, 1912, p. 360.

⁶⁷ ****, Consenmarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*. Starea de la 1 August 1911, art. cit., p. 505.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 520.

⁶⁹ ****, Ședința a V-a a comitetului central ținută la 11 Maiu 1912*, în rev. „Transilvania”, anul XLIII, nr. III-IV, mai-iunie-august, Sibiu, 1912, p. 288.

⁷⁰ ****, Consenmarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*. Starea de la 1 August 1912, art. cit., pp. 338-339.

⁷¹ ****, Ședința a XIII-a a comitetului central, ținută la 2 Noiembrie 1912*, în rev. „Transilvania”, anul XLIII, nr. VI, noiembrie-decembrie, Sibiu, 1912, p. 565.

⁷² În document lipsește prenumele întreg, fiind postat Z. L-am regăsit ulterior însă între membrii pe viață, în: ****, Consenmarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*. Starea de la 1 August 1914, în rev. „Transilvania”, anul XLV, nr. VII-IX, 1 Septembrie, Sibiu, 1914, p. 365, motiv pentru care i-am postat aici numele întreg (n.n.).

Iuliu Morariu (o conferință la Salva)⁷³. De asemenea, în cadrul prelegerilor populare se va remarca și tânărul teolog Emil Dumitru, care va vorbi la Runc despre alcool⁷⁴. Activitatea preoților membri a fost în acest an cu adevărat rodnică deoarece, din cele 118 „conferințe populare” ținute în despărțământ, 32 aparțineau preoților și una unui teolog, ceea ce reprezintă mai mult de un sfert din numărul total, lucru care se observă și la numărul conferențiarilor⁷⁵.

În 1913, între membrii corespondenți ai secțiunii școlare îl regăsim pe preotul năsăudean Augustin Bena⁷⁶, alături de alți cinci oameni ai zonei, cu toții laici⁷⁷. Tot acum, între membrii ordinari se regăsesc: protopopul Ioan Bulbuc din Mintiu, preotul Zaharie Bulbuc din Măgura, preoții Iuliu Ciorceriu și Ieronim Slăvoacă din Ilva-Mare, preotul Ieronim Groze din Maieru, preotul Dănilă Mălaiu din Rodna-Veche, preotul Valer Murășan din Telciu, preotul Anton Precup din Rebrîșoara, preotul Valer Vârtic din Năsăud (anterior preot în Mocod) și preotul Ioan Zimveliu din Zagra⁷⁸.

Anul 1914 găsește Năsăudul pregătind o adunare generală⁷⁹, care însă, din cauza începutului primei conflagrații mondiale, nu se va mai ține⁸⁰. Și în acest an, între membrii corespondenți ai secțiunii școlare îl regăsim pe părintele Augustin Bena⁸¹. Între membrii ordinari ai despărțământului îi regăsim, de asemenea, pe mai-vechii: Ioan și Zaharie Bulbuc, Ieronim Groze, Dănilă Mălaiu, Anton Precup, Valer Vârtic și Ioan Zimveliu⁸². Dintre ei, doi preoți neevidențiați nominal se vor remarca drept susținători financiari ai asociațiunii⁸³.

⁷³ ***, *Prelegerile populare ținute în cursul anului 1912*, în rev. „Transilvania”, anul XLIV, nr. IV-V, iulie-octombrie, Sibiu, 1913, pp. 261-264.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 262.

⁷⁵ A se vedea în acest sens: ***, *Tabloul prelegerilor populare ținuta în cursul anului 1912, după materii și după profesiunea conferențiarilor*, în rev. „Transilvania”, anul XLIV, nr. IV-V, iulie-octombrie, Sibiu, 1913, p. 274. De aici aflăm că la Năsăud au fost 48 de conferențieri, dintre care 12 preoți (de fapt 13, conform prezentării noastre).

⁷⁶ ***, *Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*. Starea de la 1 August 1913, în rev. „Transilvania”, anul XLIV, nr. IV-V, iulie-octombrie, Sibiu, 1913, p. 212.

⁷⁷ *Ibidem*, pp. 213-214.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 234.

⁷⁹ ***, *Procesul verbal luat în ședința a doua a adunării generale a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, ținută la Orăștie la 15 Septembrie 1913*, în rev. „Transilvania”, anul XLIV, nr. VI, Noiembrie-Decembrie, Sibiu, 1913, p. 427 și: ***, *Ședința a XVI-a comitetului central, ținută la 6 Decembrie 1913*, în rev. „Transilvania”, anul XLIV, nr. VI, noiembrie-decembrie, Sibiu, 1913, p. 435.

⁸⁰ După cum anunță președintele „Asociațiunii”, Andrei Bârseanu: „În urma evenimentelor rășboinice ce au început a se desfășura, adunarea generală, proiectată a se ține la Năsăud în 15/28 l.c., s-a amânat pe timp nehotărât; Andrei Bârseanu, Cătră membrii „Asociațiunii”, în rev. „Transilvania”, anul XLV, nr. VII-IX, 1 Septembrie, Sibiu, 1914, p. 241.

⁸¹ ***, *Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*. Starea de la 1 August 1914, în rev. „Transilvania”, anul XLV, nr. VII-IX, 1 Septembrie, Sibiu, 1914, p. 341.

⁸² *Ibidem*, pp. 365-366.

⁸³ ***, *Membrii ajutători ai „Asociațiunii” pe anul 1914 după profesii*, în rev. „Transilvania”, anul XLVI, nr. VII-XII, 1 Decembrie, Sibiu, 1915, p. 151.

În anul următor îl vom regăsi din nou pe părintele Bena la secțiunea școlară⁸⁴, iar ca membri ordinari îi vom regăsi tot pe cei de mai sus, între ei apărând însă de această dată și protopopul Pamfilu Grapini din Rodna-Veche și George Moldovan, preot în Vărarea (Nepos)⁸⁵. Despărțământul va câștiga astfel doi noi clerici ca membri. Aceleași persoane se vor regăsi și în anul următor⁸⁶, precum și în 1917⁸⁷ între membrii despărțământului, neapărând din acest punct de vedere nici o modificare.

Observăm așadar profunda implicare a preoților în acțiunile astrictive în perioada de la începutul secolului XX și până la evenimentul crucial al Marii Uniri. Observăm și fluctuația numărului lor și bogata creștere începând cu anul 1911. Privită sistematic, situația preoților membri ai despărțământului arată astfel: în 1901, 1902, 1903 – 4 preoți, în 1904, 1905, 1906 – 5 preoți, în 1907, 1908 – 7 preoți, în 1909 – 6 preoți, în 1910 – 7 preoți, în 1911 – 11 preoți, în 1912 – 9 preoți, în 1913 – 11 preoți, în 1914 – 8 preoți, în 1915, 1916, 1917 – 10 preoți. Între ei se remarcă oameni precum protoiereul Grigore Pletosu⁸⁸, care a condus multă vreme secțiunea școlară a asociațiunii, protopopul Ciril Deac⁸⁹, care a fost președintele Despărțământului câțiva ani și a reușit să realizeze o serie de activități utile, preotul Bena sau protoiereul Gherasim Domide⁹⁰.

Având în vedere puternica legătură dintre „Astra” și Biserică, putem spune că cea din urmă a contribuit la buna funcționare a celei dintâi. Așa se explică faptul că în anul unirii: „... din cei 87 directori de despărțăminte, 40% erau clerici, în cifre absolute 35. Ortodocși erau 18, iar dintre aceștia, 16 protopopi și 2 preoți. Dintre cei 17 uniți, 10 erau protopopi, 5 preoți și 2 canonici”⁹¹.

Raportând acest procent la Despărțământul năsăudean, observăm că aici preoții se găsesc și ei într-un număr destul de mare, chiar dacă nu atâția câți sunt la nivel național, și că ei au reușit să fie întotdeauna la înălțimea vremurilor, luminând comunitățile păstorite și pregătind unirea.

⁸⁴ ***, *Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*. Starea de la 1 Noiembrie 1915, în rev. „Transilvania”, anul XLVI, nr. VII-XII, 1 Decembrie, Sibiu, 1915, p. 178.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 198.

⁸⁶ ***, *Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*. Starea de la 1 Noiembrie 1916, în rev. „Transilvania”, anul XLVII, nr. VII-XII, 1 Decembrie, Sibiu, 1916, pp. 151-152.

⁸⁷ ***, *Consemnarea membrilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*. Membrii din despărțăminte, în rev. „Transilvania”, anul XLVIII, nr. VII-XII, 1 Decembrie, Sibiu, 1917, p. 156.

⁸⁸ Pentru prezentarea întregii sale activități, a se vedea: Ioan Seni, coord., *Dicționarul culturii și civilizației populare al județului Bistrița-Năsăud*, vol. 1 – Țara Năsăudului, Ediția a II-a, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2010, pp. 289-290.

⁸⁹ Pentru mai multe referințe bibliografice, a se vedea: Ioan Seni, coord., *op. cit.*, p. 133.

⁹⁰ Pentru mai multe informații biografice, a se vedea: *Ibidem*, pp. 136-138.

⁹¹ Valer Moga, *op. cit.*, p. 82.

“ASTRA” AND THE PRIESTS FROM NĂSĂUD FROM THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY UNTIL THE GREAT UNIFICATION

- Summary -

Keywords: “Astra”, priests, church, culture, Chiril Deac, Grigore Pletosu, Augustin Bena.

The article presents the way in which the priesthood from Nasaud has interacted with “Astra” from the beginning of the XXth century until the year of the Great Union. Hereby, we present the names and personalities of worthy priests, members of the Nasaud partition, as well as Grigore Pletosu, Chiril Deac, Augustin Bena or Iuliu Morariu (the father of the academician Tiberiu Morariu), by showing the rich activity they had equally on the realm of faith, culture and their nation. Also, the article shows the way in which, under the guidance of the protopope Chiril, the cultural activity of the partition will be enhanced, leading him to a more prestigious position, as his leaders from Sibiu will notice.

DOCUMENTE PRIVIND ALEGERILE DIN NOIEMBRIE 1946

Iosif UILĂCAN

În săptămânile premergătoare Revoluției din decembrie 1989, pentru a contracara propagandistic informațiile tot mai numeroase despre sfârșitul apropiat al sistemului comunist din Europa, „Scânteia” – organ de presă al PCR – a publicat un articol în care se afirma că legitimitatea regimului comunist provenea din câștigarea alegerilor parlamentare din noiembrie 1946. După mai bine de patru decenii, comuniștii români, în pragul colapsului, se reîntorceau la fraudă inițială care i-ar fi „îndreptățit” să dețină puterea în România, în calitate de „forță politică conducătoare”.

În textul de față ne propunem să facem cunoscute câteva documente referitoare la alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946. Din numeroasele documente care fac referire la alegeri, am selectat doar câteva, pe care le considerăm reprezentative. Implicarea forțelor de represiune de partea Blocului Partidelor Democratice este evidentă, unele documente neavând nevoie de precizări suplimentare.

Primul document provine de la șeful Poliției Bistrița, dintr-un raport scris trimis Inspectoratului Regional de Poliție Cluj, în care se descria adunarea național-țărănistă de la Năsăud, din 28 aprilie 1946, la care au participat personalități importante din Partidul Național Țărănesc, în frunte cu Ilie Lazăr. Șeful Poliției de reședință Bistrița, Capătă Ștefan, îi succeda la conducerea instituției lui Butnărescu Gheorghe, destituit la 1 aprilie 1946, deși fusese „corespunzător” din punct de vedere politic. Comportamentul anarhic al acestuia a fost recunoscut până și de comuniști, care îl apreciau ca: *tovărăș hotărât, face greșeli, sărind peste cal (provocator)*¹. Despre activitatea de pomină a lui Butnărescu, probabil altă dată. Cercetat în opt dosare de către inspectorul regional de poliție Patriciu Mihai, a sfârșit prin a fi destituit. Nici Capătă Ștefan nu a făcut carieră în fruntea instituției. Raportul franc referitor la adunarea național-țărănistă de la Năsăud îl va face indezirabil. La cererea Consiliului politic județean, Capătă a fost înlocuit cu Iorga Gheorghe. Rapoartele acestuia din urmă se vor încadra în linia politică a vremii. Mai menționăm că la data raportului nu se constituise încă Blocul Partidelor Democratice, forțele politice care susțineau guvernul Groza fiind grupate în Frontul Național Democrat.

¹ Arhivelor Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud (în continuare ANSJB), fond *Comitetul județean Năsăud al PCR*, d. 4, f. 2.

Al treilea document este un raport al responsabilului secției transporturi, din Comitetul electoral județean al Blocului Partidelor Democratice, Nicolae Novac – membru al PNT, Anton Alexandrescu. În ziua de 14 septembrie 1946, cele mai importante personalități din BPD au fost trimise în misiune de propagandă electorală în tot județul, iar lui Nicolae Novac îi revenise localitatea Maieru. Raportul său este o recunoaștere a lipsei de popularitate a blocului „democratic” în mediul rural.

Documentul nr. 6 provine de la procurorul șef al Parchetului județean, Mistic Tudor Andrei, în care acesta descrie întâmplările din Salva, din ziua alegerilor, 19 noiembrie 1946. Să notăm doar că Mistic, propulsat pentru obediență șef al procurorilor din județ, participase la ultima ședință convocată de secretarul politic județean PCR, Teodoru Victor, dedicată alegerilor, la sediul partidului. Mistic a fost unul dintre cei patru responsabili cu „instruirea grefierilor și președinților secțiilor de votare”, convocați la sediul PCR, duminică, 17 noiembrie, la ora 18². Rămâne de neînțeles faptul că din raportul procurorului lipsește un episod: atacul cu grenade împotriva mașinii cu care veniseră la Salva candidatul Blocului Partidelor Democratice, Gheorghe Nichiti, și liderul comunist Hodor Flaviu. Este posibil ca episodul cu gonirea liderilor BPD să fi fost considerat de către Mistic prea compromițător pentru cariera de procuror și de aceea l-a trecut sub tăcere. Nu am intervenit în document în niciun fel, păstrând până și greșelile evidente, gramaticale; pe unele le-am semnalat. Mistic, cu toate că era nou venit pe aceste locuri, trebuia să știe că era șeful Parchetului de pe lângă Tribunalul Județean Năsăud, chiar dacă reședința județului și a parchetului era la Bistrița. Rezultatele oficiale ale alegerilor din noiembrie 1946, din secția de votare Salva, au fost următoarele: PNT Maniu – 2634 voturi, PNL Dinu Brătianu – 747, Lupu – 25, Blocul Partidelor Democratice (PCR, PSD, Frontul Plugarilor, Partidul Național Popular, PNL Gheorghe Tătărăscu, PNT, Anton Alexandrescu) – 48 voturi³. Cu toate că reprezentanții BPD aveau 12 reprezentanți în secția de votare, președinte fiind învățătorul Casian Ioan, membru PCR, intenția de falsificare a alegerilor a primit o ripostă dură din partea populației.

La alegerile parlamentare din noiembrie 1946, numeroși intelectuali au fost „convinși” să fie de partea „democrației”. Un manifest electoral, pe care nu-l dăm publicității, numea 16 personalități, profesori și funcționari, care se găseau: *Sub semnul păcii și al fericirii poporului nostru, adică sub semnul „soarelui”*.

Un om politic capabil și hotărât, din BPD, a fost inginerul Cornel Năstăsescu, lider al Partidului Național Popular, participant la congresul de constituire a acestui partid în București, transferat la CFR Bistrița. În BPD din județ era șeful secției propagandă. Instrucțiunile pentru propagandiștii blocului sunt dovada unui profesionalism în politică. Serviciile făcute „democrației” de tip nou au fost importante, însă recunoștința nu era cuprinsă în dicționarul comunist, în anul 1948 Cornel Năstăsescu a fost arestat, „descoperit” ca fiind un „reacționar”.

² ANSJB, fond Comitetul electoral județean Năsăud al Blocului Partidelor Democratice, d. 1, f. 96.

³ *Ibidem*, f. 121.

Document nr. 1.

Raportul șefului Poliției Bistrița cu privire la adunarea național-tărănistă de la Năsăud din 28 aprilie 1946⁴

„Poliția de Reședință Bistrița
nr. 7 Cabinet
30 aprilie 1946

Către
Inspectoratul Regional de Poliție Cluj

Urmare rapoartelor noastre telefonice nr. 427 din 28 aprilie a.c. și nr. 429 S din 29 aprilie a.c. în legătură cu manifestația național-tărănistă de la Năsăud, ce a avut loc în ziua de 28 aprilie a.c., raportăm în continuare următoarele:

Am raportat cele întâmplate așa cum am raportat, pentru motivul că această Poliție nu posedă un cifru, iar telefonic rapoartele noastre pot fi foarte ușor divulgate de către personalul Poștei sau SART-ului.

La manifestația național-tărănistă de la Năsăud au vorbit următorii conducători național-tărăniști: studentul Romulus Dale, profesorul Lucian Valea, avocat Dr. Leonida Pop din București, Nicolae Moldovan secretarul general al organizației județene, Dr. Dănilă Pop avocat, Dr. Cornel Pop avocat din Bistrița, țaranul Filip Vasile din comuna Salva, Directoarea Școlii Normale de fete din Năsăud, Ion Lupu secretarul general al organizațiilor muncitorești din țară și Dr. Ilie Lazăr președintele organizațiilor muncitorești național-tărăniste din țară și secretarul organizațiilor național-tărăniste din Ardeal.

Oratorii în unanimitate au criticat guvernul Dr. Petru Groza și mai ales faptul că nu respectă acordul de la Moscova. Au arătat că cei mai mulți dintre actualii miniștri sunt incapabili și necalificați pentru locurile pe care le ocupă.

S-a arătat că PNȚ dorește să împrăștiarească și clasa muncitoare cu acțiuni de la fabricile la care lucrează, lucru pe care actualul guvern nu vrea să-l facă.

Au combătut comunismul ca doctrină politică și au arătat că actuala mizerie din țară se datorește faptului că actualul guvern nu este agreat de către Anglia și America; datorită cărui fapt nu primim nici un fel de ajutoare și nu avem schimburi comerciale cu marile democrații americane.

Avocatul Dr. Ilie Lazăr a arătat printre altele că a străbătut multe județe și pretutindeni a constatat că actualul guvern nu se bucură nici cel puțin de 2% din voturile cetățenilor.

Toți vorbitorii au cerut asistenților să sprijine Partidul Național Tărănesc și să voteze cu el în alegeri.

Trebuie să precizăm că în tot cursul adunării, conducătorii național-tărăniști au dat dovadă de foarte multă diplomație, în sensul ca să nu se

⁴ ANSJB, fond *Poliția de reședință Bistrița*, d. 2, ff. 31-33.

lase impresia că ar fi provocat cu ceva autoritățile sau organizațiile politice din FND.

Dr. Ilie Lazăr a arătat în discursul său felul cum conducătorii FND-ului și în special ai Partidului Comunist Român au căutat să împiedice pe țărani de a participa la manifestație. Astfel a arătat că în comuna Dumitra, prin care trece șoseaua principală de la Bistrița la Năsăud, conducătorii Partidului Comunist și ai Frontului Plugarilor au barat drumul cu niște lemne lungi, așezate peste un pod și cu ajutorul unui grup de coloniști și a primarului din comună, care erau înarmați cu ciomege și revolvere, au oprit 160 căruțe și 3 camioane cu manifestanți.

Țăranilor ce voiau să participe la adunarea de la Năsăud și care trebuiau să treacă prin comuna Dumitra li se cereau afară de actele de identitate și biletul de deparazitare, pe care natural că nu-l avea nimeni asupra lui.

La Bistrița în preziua adunării s-a cerut din partea Serviciului Sanitar al orașului, ca nimeni să nu poată intra sau ieși din oraș, fără biletul de deparazitare. Poliția a executat această dispozițiune însă Serviciul Sanitar a refuzat să execute ordinul și să dea concursul leal poliției, pentru a camufla adevăratul scop.

Totodată ținem să arătăm că Dl prefect, Dl subprefect și domnul primar al orașului Bistrița au părăsit localitatea înainte cu două zile de adunarea de la Năsăud.

Din orașul nostru au plecat la adunare numai unii intelectuali, marcanți membri ai PNT, iar țărani din oraș și din comunele apropiate de Bistrița nu au luat parte la adunare.

În cursul adunării Dl Dr. Ilie Lazăr a arătat adunării că Dl ministru Emil Hațieganu a fost împiedicat de a participa la adunarea de la Năsăud, întrucât în momentul când trebuia să treacă cu mașina peste podul plutitor de la Dej, niște membri ai Partidului Comunist din Dej au defectat podul plutitor, fiind astfel nevoit a se reîntoarce la Cluj.

A arătat că președintele organizației județene a PNT, Dl profesor Leonida Pop din Năsăud, a fost chemat de trei ori la Comisariatul de Poliție Năsăud, de către șeful acelui comisariat, comisarul ajutor Tone Flore, care i-a pus în vedere să nu vorbească în contra guvernului și ca oratorii să nu critice actele guvernului, fapt ce a produs vii proteste din partea adunării.

A arătat că conducătorii Partidului Comunist au cutreierat satele, terorizând țăranii ca să nu participe la manifestație.

Înainte de începerea adunării și-a făcut apariția un camion cu soldați sovietici de la Ilva Mică care a cutreierat continuu străzile orașului. Faptul a fost interpretat ca o măsură de intimidare, deși ofițerii și soldații sovietici n-au intervenit direct în mersul lucrărilor adunării.

În același timp un camion cu muncitori de la Rodna străbătea continuu, în viteză, străzile orașului Năsăud, strigând lozinci în favoarea guvernului Dr. Petru Groza. Datorită atitudinii acestor muncitori au fost huiduiți de țărani și în momentul când au intrat cu camionul într-o coloană de țărani ce venea în ordine dinspre comuna Rebrîșoara, camionul a fost urmărit de țărani până

în piața orașului, ajungându-l lângă sediul Partidului Comunist, unde au aruncat cu pietre în camion iar ocupanții camionului au fugit cu toții în localul Partidului Comunist.

În acest timp a sosit o mașină americană cu delegații Comisiei Aliate de Control de la București, cărora li s-au făcut mari manifestații de simpatie, și după acestea lucrurile s-au mai calmat.

La orele 10,45 a început adunarea, care a decurs în ordine. Aproximativ după ½ oră și-au făcut apariția la adunare delegații americani care au fost primiți cu urale. La început n-au voit să se apropie de tribună, însă față de insistențele participanților au venit și s-au așezat la umbra unui măr, la o distanță de aproximativ 8 m de tribună.

Preotul Aurel Reu le-a ținut o cuvântare în limba engleză. Delegații americani n-au răspuns la cuvântarea ținută.

Ținem să precizăm că delegații americani, în tot timpul adunării, n-au luat parte activă la mersul lucrărilor în nici un fel.

În timpul adunării au fost recunoscuți agenții Poliției Bistrița și ai Comisariatului Năsăud de către conducătorii național-țărăniști, și avocatul Dl Ilie Lazăr a protestat contra prezenței poliției în rândurile participanților la adunare.

În timp ce vorbea ultimul orator, Dr. Ilie Lazăr, camionul cu muncitori a trecut pe strada din spatele tribunei, a aclamat pe Dr-ul Petru Groza, iar un ocupant al camionului a tras un foc de revolver în aer, fapt care a făcut să fie huiduiți de întreaga asistență și să fie înregistrat de către delegații americani.

Concluziuni

Din modul cum au decurs lucrurile cu ocazia adunării național-țărăniște de la Năsăud se constată o totală greșeală de tactică din partea conducătorilor partidelor din FND

Pentru toți participanții a reieșit foarte clar că singurele provocări au fost din partea partidelor din FND și că acestea au fost făcute fără nici un pic de diplomatie, reieșind clar intențiunea conducătorilor acestor partide.

Nu s-a ținut cont cel puțin de împrejurarea că o întrunire politică de proporțiile celei de la Năsăud nu poate fi spartă cu un camion încărcat cu aproximativ 20-25 partizani și procedând în felul în care s-a procedat, totul se transformă în ridicol, iar populația în loc să o atragi în FND o îndepărtezi și mai mult.

Am făcut constatările de mai sus în scopul de a servi un îndreptar pentru viitor, de dragul adevărului și mai ales pentru a informa precis forurile noastre superioare asupra stării de fapt, întrucât prin calitatea pe care o avem, suntem singurii care vedem lucrurile obiectiv și astfel putem fi arbitrii unei situații.

Șeful Poliției
Ștefan Capătă"

Document nr. 2

Raportul șefului Poliției Bistrița la ordinul circular secret nr. 23000 din 29 august 1946 al Direcției Generale a Poliției, Direcția Poliției de Siguranță⁵.

„Poliția de Reședință Bistrița
Nr. 31 cab. din 17 septembrie 1946

Domnule Inspector,

La ordinul nr. 23000 din 29 august 1946 al Direcțiunii Generale a Poliției, Direcției Poliției de Siguranță.

Avem onoare a raporta că am luat măsuri de verificare pe cale informativă și discretă a tuturor faptelor semnalate la Cap. I /verificarea informațiilor/ urmând ca aceste indicii și stări de fapt pe măsură ce vor fi verificate să fie de îndată exploatare în semnul celor stabilite în același ordin la Cap. II/ măsuri preventive/

.....
Totodată raportăm că în raza Comisariatului Năsăud care prezintă un climat politic special, determinat de numărul de elemente reacționare din acea localitate în speță de cele două partide Național Țărănesc Maniu și Național Liberal Brătienist, față cu această situație și în vederea alegerilor Comisariatul de Poliție Năsăud cu efectivul său minim de doi ofițeri de poliție, un agent, un șef de secție și șase gardieni publici, nu va putea face față eventualelor frământări și incidente deschise de campania electorală și de problemele de ordine și siguranță care se pun în vederea alegerilor.

Pentru remedierea acestor stări de fapt și întrucât bănuim că majorarea personalului de la acel comisariat solicitat prin rapoartele noastre anterioare nu se va putea realiza în timpul scurt ce mai avem până în ziua alegerilor, cerem cu toată insistența reclamată de situație întărirea Comisariatului de Poliție Năsăud cu cel puțin un pluton de jandarmi bine verificați și bine înarmați, aceasta pentru menținerea ordinii și siguranței în vederea alegerilor și pentru alegeri.

Șeful Comisariatului Năsăud prin raportul nr. 23 cabinet/1946 ne informează că pentru luarea de măsuri și menținerea ordinii în vederea alegerilor nu poate lua contact decât numai cu pretorul Plasei Năsăud Victor Porcius și organizațiile din BPD, cu mențiunea de a interveni locului în drept pentru a se dispune trimiterea unui magistrat din alt oraș pentru alegere.

Din informațiuni verificate și de organele noastre polițienești se impune schimbarea mai ales a judecătorului șef Chitul Traian de la Judecătoria Rurală Năsăud și a sub. locot. de jandarmi Gaburici Gheorghe care în prezent deține calitatea de comandant al Sectorului de Jandarmi Năsăud, cunoscut fiind primul ca membru în Partidul Național Țărănesc Maniu, iar secundul ca element lipsit de atașament față de democrație.

⁵ *Ibidem*, dosar 4, ff. 34-35.

Din informațiunile pe care le deținem până în prezent rezultă că partidele istorice sunt hotărâte să treacă la acțiune prin provocări și manifestațiuni de stradă în cazul când ei vor constata că masele vor fi împiedicate de a-și exprima liber votul lor.

Afirmațiuni au făcut în acest sens secretarul general al organizației județene PNȚ învățătorul Moldovan Nicolae și fratele său Moldovan Alexandru picher la Serviciul drumurilor din Bistrița.

Din informațiuni posibile nu este exclus ca arme în număr mare să fie deținute în mod clandestin în raza acestui județ de localnicii din comunele Leșu, Parva, Ilva-Mare și Cușma, locuitorii acestor comune fiind în majoritate membri ai PNȚ Maniu.

Proveniența acestor arme se trage de la trupele germano-maghiare care în retragerea lor precipitată cu ocazia războiului au lăsat aceste arme în mâna țăranilor din acele comune.

Pentru verificarea acestor informațiuni se impun cercetări și investigațiuni.

Cazul fiind semnalat de noi și Comandantului Legiunii de Jandarmi Năsăud.

Verificarea informațiunilor semnalate prin ordinul nr. 23000 S. din 29 august 1946 rămâne în continuare, iar constatările pozitive vor fi raportate Dvs. la timp.

Șeful Poliției
Dr. Iorga Gheorghe"

Document nr. 3

Raportul lui Nicolae Novac, responsabil al secției transporturi din BPD, cu privire la situația din Maieru⁶.

„Onor
Comitetului Electoral al Județului Năsăud
Bistrița

În ziua de 14 septembrie anul curent m-am deplasat în Comuna Maieru, Plasa Rodna, în propagandă electorală conform planului stabilit.

Sosind în comună m-am dus la Casa alegătorului care a luat ființă în localul primăriei unde am găsit pe responsabilul Casei alegătorului și 2 reprezentanți ai partidului F.P. cu care am stat de vorbă și mi-au dat următoarele informații: în comună există ca formație politică din partea Blocului numai Frontul Plugarilor cu 50-60 de membri, dar nici pe aceștia toți nu se poate conta.

Partidul Comunist Român are un singur membru, pe prietenul Bocșa care este și responsabilul Casei alegătorului.

⁶ ANSJB, fond *Comitetul electoral al județului Năsăud*, dosar 233, f. 125.

Lista de nedemni este întocmită.

Situația partidelor istorice N[ățional] Ț[ărănesc] Maniu și Liberal Brătianu este superioară față de noi.

Informații de la populație și intelectuali

Am luat contact cu preotul, învățătorul, notarul și notarul pensionat Ilieș precum și cu 40–50 locuitori ai acestei comune și m-am convins de următoarele:

Nimeni dintre intelectuali ce fac parte din Bloc nu a luat contact cu ei, nu i-a vizitat, n-a stat de vorbă cu dâșii și se consideră ignorați și vor sta în pasivitate.

S-a trimis în propagandă oameni pe care nu-i cunosc și nu au încredere în ei.

Sunt nemulțumiți că reprezentantul Casei alegătorului este prietenul Bocșa care a fost condamnat pentru spionaj la 5 ani temniță grea de către Curtea Marțială din Iași în anul 1945.

Primarul comunei este abuziv și nu ar corespunde funcțiunii ce o îndeplinește iar populația este nemulțumită de dânsul.

În comitetul comunal sunt oameni care nu corespund și cu un trecut mult sau mai puțin pătat.

Sunt foarte nemulțumiți și agitați din cauză că medicul din circumscripție din Rodna dr. Veinbergher, alias Vianu, în toate ocaziile îi amenință cu denunțuri, arestări, internare etc.

Nimeni nu s-a ocupat și nu se ocupă cu nevoile populației din comună, și în special cu a celor lipsiți și că sunt 35–40 familii care n-au nici un sprijin de nicăieri și sunt muritori de foame și că membri acestor familii trăiesc din mila celor mai înstăriți, iar capii de familie a acestora sunt și astăzi prin lagărele din Germania și familiile lor mor de foame.

În comuna Maieru aceasta este realitatea fidelă a lucrurilor. După cele mai sus expuse rog a se lua măsuri cât mai urgent posibil pentru remedierea lor, în sensul celor ce veți crede de cuviință.

N. Novac

N.B. Am luat contact cu șeful pocăiților din comună care este Olariu Dionisie fostul meu șef de post și m-am reușit să-l conving pentru ca în alegeri să meargă și voteze cu Blocul atât dânsul cât și membri din această sectă, și s-a dat cuvânt de ordine în acest sens, deci pe aceștia se poate conta la alegeri că vor vota cu noi.

Membrii acestei secte în comuna Maieru se ridică la 140 inși.

Novac”

Document nr. 4

Instrucțiuni pentru propagandiștii BPD din județul Năsăud⁷

„BLOCUL PARTIDELOR DEMOCRATE
COMITETUL ELECTORAL AL JUD. NĂSĂUD
SECRETARIATUL

INSTRUCȚIUNI PENTRU PROPAGANDIȘTI

Generalități

- a) Propagandistul Comitetului Electoral va lucra exclusiv pentru propaganda BPD nu e permis deservirea unui singur partid sau propagandă contra unui partid BPD sub nici o formă.
- b) Propagandistul va locui în comuna în care duce munca sa. De preferință la casa alegătorului, unde primăria îi va amenaja locuința.
- c) Nu va merge în cârciumă niciodată. Chiar dacă îl vor atrage acolo partizani ai BPD-ului. Activitatea lui va fi la casa alegătorului, în fața bisericii sărbătoarea, la primărie și în case particulare.
- d) Se va prezenta demn, plin de respect față de țărănime, mândru față de dușmanii BPD-ului. Prieten și tovarăș față de țărănime, superior față de adversarii politici.
- e) Este interzis categoric să se piardă în discuții politice, zadarnice cu adversarii. Va discuta numai probleme pe care le cunoaște bine, în care superioritatea politicii și acțiunilor democratice poate fi susținută de el fără posibilitatea de a fi învins de adversar. Va evita politicos teme pe care nu le poate discuta, dacă nu are pregătirea perfectă.
- f) Va fi corect îmbrăcat, corect în toate acțiunile lui, așa că în orice împrejurare să fie un exemplu plăcut. Are mare importanță pentru țărănime felul în care se prezintă un propagandist. El trebuie admirat și căutat, bine judecat ca om, fiindcă țărănimea va vedea în el înfățișarea exterioară a democrației.
- g) Activitatea lui are scopul să răscolească masele populare, să creeze curiozitatea pentru ideile democratice și plăcerea de a se încadra alături de această ideologie.
1. Se vor populariza realizările guvernului democratic. Se vor demasca presupușii democrați care fac abuzuri în numele democrației. Se va stăruie să se înțeleagă că democrația înseamnă ordine, seriozitate, cinste și libertate în cadrul legilor, care se aplică în mod egal pentru toți oamenii. Dacă nu s-a izbutit să se stabilească aceste caractere ale democrației este din două motive:

⁷ *Ibidem*, f. 63-65.

- Starea democratică în țară la noi înseamnă o trecere de la o epocă la alta. Această prefacere socială nu se poate face dintr-o dată. Trebuie multă înțelegere și bunăvoință din partea tuturor.
- Oamenii care servesc în treburile publice și acei care sunt chemați să servească treburile publice, mulți sunt în mare parte formați în regimurile dictatoriale din trecut, cu toate păcatele la care i-au învățat acele regimuri.

Nu se poate schimba lumea dintr-o dată.

Se va arăta că toată lumea se frământă astăzi pentru ideile democratice, fiindcă ele înseamnă mai multă omenie, mai multă dreptate și mai multă libertate.

Se vor arăta piedicile pe care le pun reacționarii și interesele lor de a apăra bunurile și pozițiile sociale acaparate de reacționarii de azi în timpul vechilor regimuri. De asemenea urmările războiului și seceta nemaipomenită din acest an.

Se va arăta că guvernul și toate formațiile democratice din lume urmăresc pacea, pe când rămășițele moșierești, dictatoriale și fasciste, doresc războiul din care ei întotdeauna au câștigat, cu prețul vieții a milioane de (oameni) țărani folosiți drept carne de tun pentru realizarea scopurilor lor.

Se va stăruia asupra prieteniei noastre cu popoarele democratice iubitoare de pace.

Partidele BPD au înscris în programul lor susținerea bisericii, a familiei, a proprietății și a monarhiei.

Biserica însă își va avea rolul ei spiritual, iar preoții își vor părăsi ocupațiile lor străine de viața sufletească a poporului.

Proprietatea țărănească va fi ajutată să ajungă la maximum de producție, prin punerea la dispoziție a uneltelor și a creditului cu dobândă mică.

Va dezvolta cooperarea care va fi alături de toate activitățile țărănești.

Partidele democratice iubesc pe Regele Mihai care s-a dovedit un rege cu adevărat democratic.

Propagandistul nu trebuie să abuzeze de misiunea de a furniza informații asupra oamenilor din comună. Să nu terorizeze pe nimeni prin acest drept al său, ci să procedeze cu toată discreția, ca, dacă se poate, să nu se știe ce informații aduce la centru.

Cele mai obișnuite critici ale țăranilor sunt:

a) Colhozul. În închipuirea lor, sau tendențios informați de dușmanii democrației, înseamnă lipsirea lor de proprietăți în favoarea statului, care urmărește să le administreze ca în URSS

Trebuie explicat că situația în URSS nu se potrivește cu totul cu cea din țara noastră. Acolo țăranii erau robi pe moșiile marilor proprietari. Prin desființarea marilor proprietăți acestea ar fi intrat pe mâna unor oameni nevolnici uniți cu proprietatea, fără mijloace de a lucra pământul și fără pregătirea pe care o are un proprietar.

Ar fi însemnat deci ca statul nou sovietic să nu poată asigura producția agricolă și câmpurile să se părăginească. A trebuit ca să ia asupra sa organizarea agriculturii și s-o aducă până la înflorirea de azi.

La noi, situația e cu totul contrară, toți țărani noștri sunt proprietari, deci fiecare iubește pământul pe care îl are și știe să scoată din el recolta cea mai frumoasă.

Cum ar putea un guvern democratic, care are în programul său îmbunătățirea stării țăranelor și muncitorului să ia o măsură care să-i înrăutățească traiul? Dimpotrivă, guvernul democratic român, a căutat să ajute pe agricultori cu multe, cu cooperative bine organizate și cinstit conduse, unde să-și găsească mijloacele de a-și ușura munca și a-și îmbunătăți câștigul.

b) Guvernul ar urmări să aducă pe țaran la fel cu țaranul sovietic.

Se poate folosi platforma program care e un angajament al guvernului pentru apărarea populației, familiei, bisericii, școlii și în general pentru îmbunătățirea stării materiale a țăranelor. Se pot folosi exemple de acțiuni de până acum, când deși vremurile și condițiile cauzate de război și de secetă au fost foarte grele, guvernul a realizat împroprietărirea, ajutorarea cu porumb, bumbac, mașini etc., apoi se va arăta că țaranul din URSS nu duce o viață rea, ci dimpotrivă mult superioară vieții pe care o ducea ca sclav. Chiar situația de colhoznic este superioară celei de sclav pe moșia boierilor din vechiul regim rusesc. Astăzi calea spre cultură este deschisă tuturor în mod egal. Chiar statul caută pe copiii și oamenii cu talente sau cu însușiri superioare și-i cultivă cu grijă, indiferent din ce pătură socială s-au tras.

Se va stărui asupra diferenței dintre clasele superioare ale regimului trecut, cu dreptul lor exclusiv la cultură și civilizație și starea de inferioritate și neștiință, cu lipsa de medici, de învățători, de îndrumători de tot felul a păturilor țărănești.

c) Chestiunea impozitelor.

Într-o țară organizată democratic nu înseamnă că organele de impunere vor trebui desființate. Dar impozitele se caută să fie cât mai drepte. Se va da de exemplu circulările de impozite din prezent și tendința guvernului de a pune dreptate în acest domeniu.

d) Purtarea rea a unora dintre oamenii regimului.

Nu trebuie contrazis, fiindcă este adevărat că unii oameni mai cu seamă din primele cadre ale regimului au fost, și poate mai sunt încă, necorespunzători. Unguri care în vechiul regim au dat dovadă de un șovinism dezgustător au îmbrăcat haina unui partid democratic și au continuat opera lor de subminare. Prieteni activi ai vechiului regim au procedat la fel ca să-și continue purtarea lor dictatorială și nedreaptă.

Mulți dintre aceștia au fost descoperiți și înlăturați, iar celor care au mai rămas le vine pe rând vremea. N-avem destulă forță să curățim dintr-o dată și nici destui oameni cu care să înlocuim peste tot. Dar regimul democratic încontinuu duce o luptă cu aceste elemente și pregătește cadre pentru primenirea vieții publice.

Să nu se creadă că în viitor va rămâne undeva un singur om, care să aibă un post de conducere fără să fi trecut prin această școală de disciplină, de cinste și dreptate pe care partidele democratice o organizează.

e) Problema ungurească.

Pe pământul acesta unde ungurii și românii au trăit de veacuri împreună, au dreptul de a trăi și astăzi tot împreună. Acest drept a fost conștințit de către Conferința de pace de la Paris. Deosebirea față de trecut este că în statul democratic românesc n-are nici unul dintre ei dreptul să se considere stăpân peste celălalt.

Dorința de supremație este caracterul regimului dictatorial trecut. Caracterul regimului de azi este frăția între popoarele conlocuitoare, așa cum se cade între vecini buni. Numai așa se va pierde încetul cu încetul dușmănia și ura. Dar regimul de azi luptă din răputeri împotriva șovinismului, deci a oricărui român sau ungur care va căuta să îngenunche pe vecinul lui numai pentru faptul că este de altă naționalitate.

3. Partidele din BPD s-au unit în alegeri. Unirea lor nu înseamnă că ele sunt unul și același partid. Dimpotrivă, fiecare din partidele Blocului înțelege să se organizeze în felul lor și să ducă lupta de partid, fiecare cu armele sale.

Astăzi însă mai presus de diferențele între partide, ele toate au de apărut democrația românească, împotriva partidelor istorice, care, dacă altădată se dușmăneau și se săpau între ele, astăzi văzând în ce pericol sunt marile capitaluri, marile industrii, marile moșii și toate marile afaceri, și-au unit forțele și armele încât lupta împotriva lor a fost nevoie să fie și organizată.

Partidele democratice apără interesele a 90% din populația țării, interesele maselor populare, a păturilor de jos, care au fost uitate și oropsite de partidele istorice, pe când acestea apără interesele clii burgheze și capitaliste, care reprezintă 10% din populația țării.

Propagandistul va dezvolta cât de larg următoarele subiecte, asupra cărora va căuta să se documenteze.

2. Ardealul de Nord este recăpătat numai datorită faptului că la cârma țării se află guvernul democratic Dr. Petru Groza, care pentru toate marile națiuni este o garanție de pace între popoarele conlocuitoare. La Conferința de Pace s-au pus totuși piedici, dar nu din partea unor străini ci din partea oamenilor lui Maniu ca Tilea, Gafencu și alții care au fost gata să sacrifice Ardealul de Nord dacă cu acest preț ar fi căpătat puterea.
3. Odată cu noua lege electorală se asigură femeilor dreptul de vot egal cu al bărbaților. Propagandistul va accentua acest drept pe care e bine ca femeile să-l prețuiască și să-l folosească pe deplin. Nici un alt guvern la noi în țară în afară de cel democratic nu a înțeles să ridice pe femeie la o treaptă egală cu bărbatul. Acestea fiind ideile generale care trebuie să-l preocupe pe orice propagandist. Arătăm mai jos sarcinile pe care le are.

A. INFORMAȚIE

1. Statistica. Câte fumuri are comuna, câți bărbați, câte femei, câți copii. Câți alegători sunt.
2. Verificarea atitudinii organelor oficiale din comună: primar, notar, preot, învățător, perceptor, poștaş, jandarm, sanitar, agent agricol. Numele lor, ce politică fac.
3. Să ia legătură strânsă cu autoritățile.
4. Inventarierea forțelor politice. Câți BPD-iști, câți reacționari, câți indiferenți. Care sunt căpeteniile reacționare? Cum se manifestă?
5. Care sunt nemulțumirile generale ale locuitorilor? Ce dorințe colective sunt?
6. Care sunt condițiile în care oamenii nehotărâți s-ar înscrie în BPD?
7. Orientare asupra curentului general politic.

B. CONTROL

1. Cum își îndeplinesc misiunile politice și serviciul lor organele oficiale; crează nemulțumiri sau lumea e mulțumită cu ei.
2. Cum își fac propaganda reacționarii.
3. Ce ziare aduce poșta și pentru cine.
4. Cum evoluează propaganda noastră sau a reacționarilor.
5. Ce părere este în general despre partidele BPD? Se poate trage concluzia că satul este reacționar sau dimpotrivă? Cum evoluează această opinie?

C. ACTIVITATE

Propagandistul are următoarea muncă de îndeplinit:

1. Să pună la punct afișajul placatelor și afișelor BPD
2. Să curețe zidurile și gardurile de lozinci și însemne reacționare.
3. Să afișeze sau să scrie lozincile sau semnul electoral. Nu se va scrie semnul cu mâna ci numai cu șabloane.
4. Se va distribui material de propagandă cu toată chibzuința.
5. Se va face propagandă de la om la om. Prin vorbă și acțiune, adică dând exemplu prin faptele și purtarea propagandistului.
6. Va forma, va îngriji și va face vie și folositoare casa alegătorului.
7. Va avea consfătuiri cu frunzașii.
8. Consfătuiri cu autoritățile.
9. Consfătuiri cu țăranii acasă la fiecare. Nu se va trece din casă în casă, ci va cerceta gospodăriile întâi ale frunzașilor apoi ale celor mai slabi. Își va fixa un număr de case pe săptămână și va nota rezultatele vizitei făcute. Aceste vizite vor avea caracter prietenesc, chiar dacă țăranii sunt nehotărâți sau chiar reacționari. Se vor evita acei care ar putea da naștere la conflicte.

10. Consfătuiri la casa alegătorului cu mai mulți țărani. Vor fi chemați fiecare în parte să se consfătuiască asupra unei probleme care îi frământă. În special problemele economice. Cu scopul de a se interveni la Comitetul Electoral.
11. Consfătuiri duminica la ieșirea din biserică.
12. Va prelucra posibilitatea unei întruniri cu delegații de la centru și va pregăti terenul. Va căuta să fixeze chiar o zi care ar conveni mai mult condițiilor locale.
13. Va nota tot ce observă în munca propagandistică și va căuta să tragă concluzii.
14. Va face un raport săptămânal. În primul raport va răspunde la toate datele statistice și va arăta rezultatul controlului și a activității lui. În celelalte rapoarte nu va mai da datele statistice, dar va răspunde la toate punctele de mai sus. Rapoartele vor fi aduse personal de fiecare propagandist la plasă în fiecare sâmbătă la orele 12 când va avea loc conferința cu delegații CEJ.

Bistrița, la 12 octombrie 1946
Președintele Secției Propagandă
Comitetul Electoral,
Ing. C. Năstăsescu"

Document nr. 5

Ordin transmis Legiunii de Jandarmi Năsăud de către Inspectoratul de Jandarmi Cluj cu referire la „instigatorii reacționari”⁸.

„Inspectoratul Jandarmi Cluj

Legiunea Jandarmi Năsăud

ORDIN CIRCULAR NR. 2156 DIN 11 NOIEMBRIE 1946

În conformitate cu ordinul Nr. 39975 din 24 septembrie 1946 al I.G.J., Direcția Siguranței și Ordinii Publice, Servic. Siguranței.

Vi se face cunoscut următoarele:

Pentru ca instigatorii reacționari (Maniști și Brătienști) care se dedau la acte de provocare și agresiune contra membrilor partidelor democrate să-și primească prompt și întotdeauna sancțiunea din partea Justiției, Inspectoratele și Legiunile vor lua măsuri prin posturile de jandarmi, astfel:

⁸ ANSJB, fond Legiunea de jandarmi a județului Năsăud, dosar 52, f. 205.

Toți reacționarii, instigatorii, agresorii sau tulburătorii ai ordinii publice atunci când săvârșesc vreun astfel de fapt vor fi imediat arestați, procedându-se de îndată la cercetări.

În cazurile pozitive posturile și sectoarele vor raporta imediat telefonic asemenea cazuri, pentru ca și Legiunea să poată raporta la timp I.G.J. și M. Af. Interne.

Înainte ca posturile să înainteze asemenea arestați cu actele dresate vor raporta și Legiunii pentru a lua măsurile să anunțe Parchetul.

Prezentul ordin are caracter permanent și se va trece pe tabloul cu date fixe, raportând numai în cazuri pozitive.

Comand. Legiunii Jandarmi Năsăud
Căpitan,
Gh. Dumitrescu"

Document nr. 6

Procesul verbal redactat de către Andrei Tudor Mistic, șef al Parchetului Județean Năsăud, referitor la întâmplările din Salva din ziua alegerilor parlamentare, 19 noiembrie 1946⁹.

„Proces-verbal

Astăzi 19 noiembrie 1946 orele 9 și 25 minute.

Noi Andrei Tudor Mistic, șef al Parchetului Tribunalului Năsăud Bistrița, ca procuror și asistent al Biroului Electoral Județean, inspectând secția de votare Salva, am constatat următoarele:

Localul secției de votare era înconjurat de o mulțime de oameni înarmați cu ciomege și pietre. Paza deși se vedea ici și acolo câte un soldat, totuși nu reprezenta nimic în mijlocul cca 3000 de oameni. Am intrat în localul de vot unde am găsit prezinte pe Dl Casianu și Ciortea ca secretar al secției de votare Salva. L-am întrebat despre mersul operațiunilor de votare și mi-a răspuns că a procedat la formarea Biroului în mod legal prin cele trei strigături. Această operațiune a avut loc la orele 7, 7½. Cu numărul prezenți al delegaților și asistenților a format biroul, iar la ora 8 a început votarea.

Atunci s-a prezentat înaintea noastră Filip Ioan care ne-a declarat că a declarat contestație în contra modului cum s-a constituit biroul electoral. Apoi au cerut președintelui ca să le permită verificarea urnelor, lucru pe care acesta nu l-a admis.

Am interogat pe Dl președinte și ne-a declarat că atât constituirea cât și strigarea de trei ori a fost legală și că membri delegați și asistenți a-i (sic!)

⁹ ANSJB, fond Comitetul județean PCR Năsăud, d. 2, ff. 46-48.

opозиției, parte din ei au fost lipsă la ora constituirii acestui birou. Atunci am interogat pe Dl Lct. comandant al grupului de pază dacă într-adevăr a auzit strigările legale. Dsa ne-a declarat că a auzit o strigare, iar celelalte strigări nu le-a auzit întrucât a fost plecat să ia măsuri de ordine. Confruntând pe acest martor cu delegații opoziției cu Filip Ioan, Hurcea Ioan, Sas Emilian, Bodescu Gheorghe, Furcea Alexandru, Pașcu Gheorghe, Pop Iulius, ne-au declarat că ei au ocupat localul de vot încă de la orele 4 dimineața și că deși au fost de față nici unul nu a auzit strigările. Bănuiesc că președintele a introdus în urnă buletine în mod fraudulos cerând desfacerea urnei.

Sas Emil, Filip Ioan au început să vocifereze cerând imediata deschidere a urnei, eu personal le-am atras atenția că să nu vocifereze ci să părăsească sala pentru ca să pot continua ancheta dar primarul comunei Salva și contestatarii arătați mai sus au continuat cu instigațiile mulțimii încât la un moment dat întreaga sală a secției de votare s-a umplut cu cete de bătauși înarmați cu ciomege și pietre, după ce mai înainte au avut de grijă ca să posteze alte grupuri de asemenea înarmate în fața fiecărui geam și după ce au blocat cu desăvârșire intrarea în sală Sas Emil din Salva și Alexa Vasile din Bichigiu s-au îndreptat spre mine și în musculada (sic!) ce începuse mi-au aplicat câteva lovituri în regiunea toracelui, apoi m-au sechestrat într-un colț și au tăbărit împreună cu ceilalți asupra președintelui Casian. Aplicându-i mai multe lovituri peste cap cu ciomegele, apoi l-au târât afară, eu am intervenit și i-am declarați pe toți arestați și am ordonat imediat evacuarea sălii, când însă am vrut să mă duc să-l iau sub apărarea mea am fost înțepat cu cuțitul sau cu o așchie de geam în podul palmei drepte, văzând pe geam că mulțimea aleargă cu cuțitele ridicate în sus în curtea școlii m-am îndreptat spre geam și acolo am văzut cum parte din contestatari și alți agitați aplicau nenumărate lovituri peste capul președintelui umplându-l de sânge; până când i s-au înpăinjenit ochii și s-a bălăbănit pe picioare. A căzut jos, l-au călcat în picioare, eu văzând aceasta am vrut să sar pe fereastră asupra lor, dar și de data aceasta am fost împiedecat. Ieșind afară tot în zona secției de votare la circa 150 m de localul școlii, alt grup de bătauși aplicau același procedeu de lovire cu ciomegele peste cap delegatului secției de votare ieșit la sorț. Din informații am aflat că este perceptor și delegat la acea secție de votare.

Precizez că în timpul acestui masacru soldatul care stătea în curtea școlii, deși vedea faptul de lovire, se plimba nepăsător cu arma la spinare, iar în partea dinspre drum se petrecea același lucru. Soldații deși puteau să intervină nu au făcut acest lucru iar locotenentul comandantul gărzii era complet dezorientat și cu soldații pe care îi avea, deși puteau să restabilească parțial ordinea, nu au făcut-o. Denotă două lucruri: sau prostie, sau incapacitate, unită cu rea credință.

Cum partidele de opoziție în această încăerare încă cereau continuarea votării eu am declarat că mai întâi trebuie să anchetez cazul. Precizez că, la intrarea în sală a echipelor de bătauși s-au repezit la urnă, pe care au fărâmat-o. Mi-au arătat și buletinele de vot, însă eu nu am văzut dacă aceste buletine, proveneau din acea urnă, sau de la membri delegației ai partidelor de opoziție. Garda care mă sechestraseră acolo, mă asigurau că nu se va mai întâmpla nimic.

Eu am ieșit din nou afară și cei care făcuse parte din echipa de bătauși mi-au indicat de președinte pe notarul comunei Pălăgieșu, pe care l-am acceptat însă cu condiția ca, la constituirea noului birou, eu să fiu de față. Până când am mers de la școală la primărie, distanță de cca 120 m, cu de la sine putere și în mod ilegal, s-a constituit biroul în mod viciat, fără să întrunească condițiunile art. 42 din lege, adică strigările din 5 în 5 minute. Intrând în sala de vot, am verificat identitatea membrilor delegați și asistenți întrebându-i dacă procedura strigării a fost îndeplinită, însăși delegației opoziției mi-au declarat că nu s-au făcut strigările legale. Atunci eu am contestat această formațiune a biroului, dar datorită presiunii mulțimii și a membrilor biroului secțiunii de votare care nu sunt altcineva decât echipe de bătauși și instigatori care au comis masacrul asupra președintelui și delegatului legal numit de către minister, adică a Dlui Casian. Tot de unul singur am ieșit afară și cu ajutorul unor cetățeni am restabilit ordinea dezarmând pe cca 1000 de oameni de ciomegele cu care erau înarmați, ciomege pe care le-am aruncat în apa/râul Salva, apoi am făcut apel la popor ca să păstreze ordinea și disciplină și ca au făcut o greșeală pentru care vor răspunde în fața justiției. Între timp la fața locului au venit secretarul general al BPD-ului Dr. Hodor Flaviu împreună cu Gheorghe Nichiti însoțiți de maiorul comandant al gărzilor militare, cărora le-am spus grozăviile făcute de opoziția din Salva, raportând acest lucru și președintelui Biroului Electoral Județean. La fața locului au mai venit și Dl Leonida Pop primul candidat de pe lista Partidului Țărănist Iuliu Maniu însoțit de Dumitru Nacu primul candidat al listei liberale. Le-am expus și Dlor situația și am atras atențiune Dlui Leonida Pop că Dsa este vinovat de instigarea masei la odioasele fapte comise la care Dsa a răspuns că, probabil președintele a fost beat și pentru acest motiv a fost luat la bătaie precum și pentru motivul că ar fi introdus în urnă buletine false. De asemenea a explicat purtarea poporului și pe considerentul că guvernul a provocat aceasta și este informat că în seara zilei de 19 Nov. se va comite furtul urnelor de către oamenii guvernului. În ceea ce privește continuarea rebeliunii Dsa împreună cu domnul Nacu m-au asigurat că de acum înainte nu se va mai petrece nimic. Am luat apoi măsură pentru evacuarea președintelui la Năsăud, apoi evacuarea celuiilalt rănit, adică perceptorul delegat al secțiunii de votare Salva.

La Năsăud în pretoriul Poliției m-am întâlnit cu domnul Leonida Pop, Dumitru Nacu, Amedeu Bădescu, șeful Poliției și alți comisari precum și cu fruntași politici care au rămas adânc impresionați de faptele comise de opoziție, organizați în acest sens cred de către Dl Leonida Pop căruia din nou i-am repetat că îl voi face răspunzător ca autor moral și instigator. Deduc aceasta și din faptul că de față cu toți, pe când telefonam Dlui consilier Severin, președinte al Biroului Electoral Județean, că la Salva am dezarmat cete de bătauși de cca 1000 bastoane pe care le-am aruncat în apă, Dl Leonida Pop în public a spus zâmbind sarcastic: „Dacă ați aruncat bătele și totuși veți face ceea ce ați făcut, mai există și garduri nu numai băte”, eu din nou i-am atras atenția că îl voi face răspunzător de faptele comise de oamenii Dsale din Salva. Dsa față cu toți martorii s-a angajat pe cuvânt de onoare că își va lua răspunderea pentru ca alegerea să decurgă în perfectă ordine fără ca eu să fiu nevoit a face apel la forțele armatei sau jandarmerești.

Am inspectat de asemenea secția de votare Năsăud. Operațiunile au decurs în ordine. Paza bine asigurată. În continuare am văzut și secția de la Feldru, unde domnea o atmosferă plină de voieșie, de disciplină și de ordine.

La secția Rebrîșoara ordine perfectă, operațiunile votării au decurs în deplină liniște.

Secția de votare Ilva-Mică a decurs în liniște, afară de un mic incident provocat de către trei tineri PNT, Maniu, pentru că nu le-ar fi distribuit primăria certificate de alegători. Incident pe care l-am rezolvat pe loc, dând posibilitatea opoziției să voteze chiar fără aceste certificate.

Secția de votare Dumitra, totul a decurs în perfectă ordine.

Secția de votare Bistrița-Bârgăului, Tiha-Bârgăului, Prundul-Bârgăului, precum și secția de votare Iad au condus votările de asemenea în perfectă ordine și liniște. Primul pretor Vlad în legătură cu gărzile de pază și-au făcut pe deplin datoria.

Drept care am dresat prezentul proces verbal spre a servi în caz de necesitate.

D. c. m. s.

Prim Procuror

Andrei Tudor Mistric"

Document nr. 7

1946 - Campania electorală. Manifest al Blocului Partidelor Democratice din județul Năsăud.

Plugari din județul Năsăud

Pentru asigurarea suveranității depline a Statului Român în cadrul Monarhiei Constituționale,

Pentru asigurarea regimului democratic al poporului nostru,

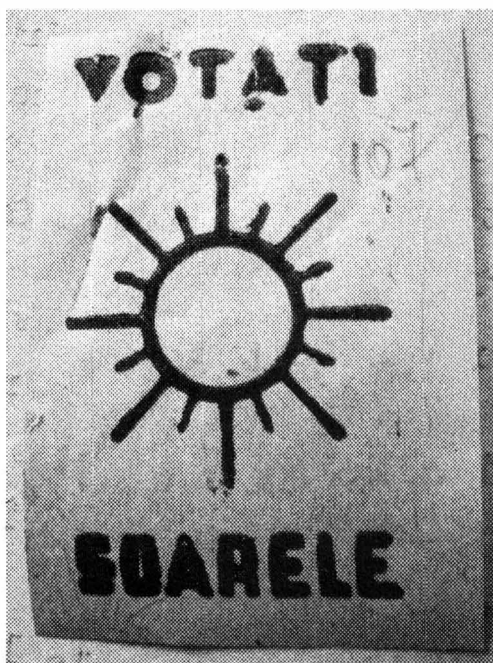
Pentru respectarea proprietății individuale și întregirea gospodăriei țărănești,

Împotriva sașilor cărora Maniu și Brătianu urmăresc să le dea înapoi pământurile,

Pentru a rămâne pe veci stăpâni pe pământul primit de la guvernul Dr. PETRU GROZA.

Document nr. 8

Campania electorală. Fluturași cu semnul electoral al BPD

Les documents que l'on fait paraître, concernant les élections de 1946, sont éloquents par eux-mêmes. Les autorités de l'Etat se sont rejointes, de toute évidence, du côté du Bloc des Partis Démocrates. Il n'y a plus de secret aujourd'hui que dans le département de Bistrița-Năsăud le Parti National Paysan (Maniu) avait été voté par plus de 50% des électeurs. Malgré cela, le BPD a „remporté” la victoire, avec trois mandats, de quatre possibles. Ces documents-ci mettent de la lumière sur les débuts mensongers du communisme dans notre département.

II. VARIA

FIGURA LUI NAPOLEON BONAPARTE LA ROMÂNII ARDELENI

Marius Nicolae POP

Despre Napoleon Bonaparte au apărut sute de mii de lucrări, articole și studii de specialitate, iar efectul acestora s-a resimțit și la noi, istoriografia de-a lungul timpului fiind interesată să observe cum a fost văzut celebrul personaj în Țările Române și în Transilvania și care a fost imaginea acestuia la români. În rândurile de față ne vom ocupa doar de figura lui Napoleon la românii din Transilvania, iar pentru realizarea acestui studiu am pornit de la următorii autori: George Bariț, Pompiliu Eliade, Alexandru Duțu, Alexandru Zub, Maria Muțiu, Ion Georgescu, Nicolae Bocșan, Mihai Duma, Petru Bona, Mircea Popa, Constantin Șerban, Liviu Maior, Gheorghe Lascu, Ladislau Gyemant, Sorin Mitu, autori care au încercat să reliefeze figura lui Napoleon în diferite ipostaze. Ceea ce ne-am propus este de a pune aceste ipostaze la un loc, formând o imagine a lui Napoleon, fie pozitivă sau negativă, așa cum era percepută la nivelul unor segmente diferite de populație: intelectuali, țărani, ostași, prizonieri de război sau autorități.

În fața românilor, ajunge acest personaj al istoriei care în nici două decenii a reușit numeroase isprăvi de legendă, a condus expediții de cucerire pe mai multe continente, a reușit să tulbure întreagă Europa, a avut o vastă operă de reformator și legislator, cu bune și cu rele, după cum s-a putut observa, iar Gheorghe Lascu ne spune că „ardelenii au privit epoca napoleoniană ca pe un moment de vârf al gloriei franceze, Europa și lumea erau la picioarele învingătorilor francezi care hotărau asupra destinelor țărilor și popoarelor”¹.

Victoriile obținute de împărat împotriva habsburgilor au contribuit la creșterea popularității sale printre românii din Transilvania, în special în ochii unora dintre intelectualii vremii, formați în spiritul noilor idei care începeau să circule prin Europa. Personalități precum Ioan Piuaru Molnar, Ion Budai Deleanu, Timotei Cipariu, Petru Maior, Gheorghe Șincai sau Gheorghe Lazăr au fost simpatizanți ai împăratului de la Paris, fiecare manifestându-și sentimentele în felul său, nădăjduind că Napoleon se va ocupa și de Transilvania, ajutând-o să se lipească la celelalte două provincii românești. Ioan Piuaru Molnar, aflat în 1798 la Iași, a povestit consulului rus, care la rândul-i a raportat la Petersburg că

¹ Gheorghe Lascu, „Imaginea Franței la românii din Transilvania până în anul 1918”, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2000, pp. 114-115.

„în Transilvania se cântă cântece revoluționare chiar în sate, în limbile maghiară și valahă și poloneză; eu mi-am notat un pasaj dintr-un cântec valah, în care se spunea în limba lor: Bonaparte nu-i departe/Vin degrabă, fă dreptate”².

Un alt mare iluminist român, Ion Budai Deleanu a avut o mare admirație pentru Napoleon, imaginând cuprinderea de către acesta a celor trei provincii românești într-un stat liber și independent, în epopeea sa *Țiganiada*, la care a lucrat între 1802 și 1812, autorul având credința sinceră că victoriile lui Napoleon din Europa vor duce la prăbușirea Imperiului Habsburgic, iar în acest context vedea unirea Țărilor Române. El a fost secretar al tribunalului provincial din Lemberg și un iacobin convins, admirându-l foarte mult pe Napoleon, privindu-l „ca pe eliberator al popoarelor, de la care nădăjduia și libertatea celor trei țări românești”, păstrându-i chiar bustul în odaia de lucru sau în pod după alte surse, alături de cel al lui Seneca și al lui Poniatowski³.

Timotei Cipariu, student la Teologie la Blaj, leagă și el realizarea tuturor dezideratelor Revoluției franceze de domnia lui Napoleon, pe care îl considera un adevărat realizator al păcii și al bunăstării omenirii. De asemenea, Gheorghe Șincai a adresat ambasadorului francez la Viena, în anul 1804, oda *Poema de Bonaparte ego expediverim Legato Gallico*, scrisă în onoarea lui Napoleon, dar pe care astăzi nu o cunoaștem⁴. Alături de aceștia, Petru Maior a fost un alt iluminist român care a scris despre Napoleon și l-a admirat într-o mare măsură. În anii în care a deținut funcția de „crăiesc revizor” al cărților de la tipografia din Buda, au fost publicate în limba română trei lucrări despre Napoleon: *Întâmplările războiului franțozilor* (1814), *Scurtă arătare despre luarea Parisului* (1814) și *Napoleon Bonaparte* (1815). În biblioteca acestuia mai exista lucrarea *De vicitudinibus Napoleonis*, iar în anul 1816, pe Calendarul de la Buda apare o bucată literară intitulată *Descrierea Insulei Sfânta Elena*⁵.

Unul dintre cei mai fervenți și înfocați admiratori ai împăratului francez a fost sibianul Gheorghe Lazăr, născut la Avrigh (Sibiu), ajuns să facă teologia la Viena, unde a rămas până în anul 1811, servind pe lângă armata lui Napoleon ca tehnician tipograf, perfecționându-și cunoștințele de limba franceză, câștigând o mare stimă și admirație față de „marele împărat”. Gheorghe Lazăr a adresat în virtutea acestor sentimente chiar și o odă închinată înrudirii dintre Casa de Habsburg și cel pe care îi plăcea să-l numească „marele împărat”:

„Sabia, foc și arma	Vrajba de tot au pierit
Im Galia, Austria	Vicleanul de jos s-au călcat
Ce au fost pân-acuma	Deci neamurile toate
În tot veacu, mai mult ba!	Europești prea săltate
Prin ceia ce s-au logodit	Strigând din ce să poate
Azi pacea s-au făcut	De bucurie-nnaltă.

² Nicolae Szabo, *Influențele Revoluției Franceze de la 1789 asupra luptelor politice, sociale și naționale din Transilvania (1789-1815)*, teză de doctorat, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, 1993, p. 129.

³ Mircea Popa, „Aspecte și interferențe iluministe”, Editura de Vest, Timișoara, 1997, p. 35.

⁴ *Ibidem*, p. 38.

⁵ Nicolae Szabo, *op. cit.*, p. 41.

Mila sfântă și cerească
La prea mulți ani tot cu dar

Tronul să vi-l mărească
Ah! Atunci cerilor har”⁶.

În anul 1815, întoarcerea lui Napoleon din Insula Elba și reînceperea luptelor acestuia împotriva monarhilor europeni a fost salutăată de Gheorghe Lazăr la Sibiu, la un banchet în gradina publică, prin strigătul „Trăiască Împăratul Napoleon!”, gest care după bătălia de la Waterloo l-a obligat să părăsească în mare grabă orașul și să se refugieze în Țara Românească, unde a ridicat învățământul românesc la un nivel superior⁷. Gheorghe Lazăr a fost poate cel mai înfocat admirator al lui Napoleon dintre toți intelectualii români, iar Vasile Goldiș avea să spună următoarele cuvinte despre el în anul 1923, „În sufletul dascălului, vrăjit de lumina cea nouă ale cărei valuri se rostogoleau irezistibil de la Apus spre răsărit, numele lui Napoleon simboliza cele două idei mari care atunci abia născute erau chemate a schimba lumea și să producă o nouă etapă în istoria omenirii, naționalitate și libertate. Când striga, «Trăiască Napoleon!» dascălul de la Sibiu cerea dreptul de viață pentru neamul românesc și, ca să poată trăi, cerea libertatea lui”⁸.

Cu toate că au fost date instrucțiuni severe ca Napoleon să fie prezentat defavorabil, se regăsesc în scrierile menționate și rânduri favorabile împăratului, prin care era admirat și stimat pentru realizările sale, fiind lăudată „frumoasa priveală” oferită de defilarea trupelor napoleoniene, „frumosul meșteșug de foc”, de care dădeau dovadă sau calitățile personale ale generalului, care a făcut cu trupele sale lucruri extraordinare⁹. Pe lângă scrierile acestor luminați au mai intrat în Transilvania *codurile napoleoniene*, în bibliotecile școlilor din Cluj și Târgu-Mureș sau în biblioteca lui Orozy Lőrincz din Arad volume precum: *Campagne de général Bonaparte en Italie*, I-II (Paris, 1797) și *Histoire du Bonaparte, premier consul* (Paris, 1803), iar în cea a lui Teleki: *Collections générales et complètes et complètes de lettres, proclamations, discours, messagers de Napoleon Le Grand empereur des français, roi d'Italie, protecteur de la Confederation du Rhin* (Leipzig, 1808)¹⁰.

Au existat de asemenea printre intelectualii români și persoane care nu au fost de acord cu această operă de proslăvire și atașament față de politica lui Napoleon. Ei s-au afiliat în totalitate intereselor oficialităților, oferind o literatură total opusă, defavorabilă Franței și împăratului acesteia, dorind să exprime nemulțumirea față de greutățile războaielor purtate de austrieci cu Napoleon, la care au luat parte și numeroși români. Se urmărea crearea unui climat politic și diplomatic defavorabil Franței și stingerea avântului revoluționar care creștea, dar și pentru a mări prestigiul monarhiilor feudale asupra popoarelor supuse.

⁶ Mircea Popa, *op. cit.*, p. 39.

⁷ Constantin Șerban, *Aspecte privind ecoul războaielor napoleoniene în Țările Române*, în „Studii și articole de istorie”, Editura Științifică, București, nr. IX, 1967, p. 40.

⁸ Andrei Radu, „Cultura franceză la românii din Transilvania până la Unire”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 48.

⁹ *Ibidem*, p. 47.

¹⁰ Nicolae Szabo, *op. cit.*, p. 41.

În anul 1814 a apărut la Buda, iar de aici s-a răspândit și în Banat, *Geografia sau scrierea pământului*, care consacră un capitol căderii lui Napoleon și coaliției europene: „Aceste patru puteri, sculându-se asupra lui nu numai îl biruiră, ci și din scaunul împărăției îl scoaseră, punând pre numitul crai Ludwig al XVIII-lea întru aceștiași an 1814, mai 18-30, aflându-se în Paris biruitorii, împăratul Austriei, Împăratul Rusiei, craiul Angliei și craiul Prusiei, încheiară pacea cu craiul Ludwig al XVIII-lea și cu tot națiunea franceză și Franța luă iarăși hotarele ei ceale vechi”¹¹.

Cea mai cunoscută broșură cu caracter antifrancez pare a fi *Întâmplările războiului franțozilor*, apărută în anul 1814, din care se deduce că Revoluția și răsturnarea monarhiei au fost cauzele războaielor care au zguduit Europa și care au creat mitul invincibilității Franței, dar care a fost spulberat odată cu campania din Rusia. Această broșură poate fi considerată una dintre cele mai violente apărută în acel timp, națiunea franceză fiind învinuită pentru toate nenorocirile Europei: „în acest război ostașii voștri mai mult fapte de rușine au făcut, mai mult au răpit și jertfit, mai multe besearici au spurcat, mai mult au aprins și ars decât în toate celelalte războaie”, românii putând să afle astfel despre jefuirea Italiei, pustiirea Spaniei sau arderea bisericilor portugheze, singurul vinovat de toate relele produse în Europa fiind Napoleon, făcându-se distincție între el și națiunea franceză rău condusă¹².

În anul 1815 apare o altă broșură, *Napoleon Bonaparte, ce au fost și ce iaste*, de data aceasta fiind luată ca țintă originea modestă a familiei lui Napoleon, care deși era de viță nobilă a fost una ceva mai modestă, dar care a ajuns să conducă Franța și o mare parte a Europei. Se evidențiază de asemenea talentul militar, dar în sensul că a fost crescut în spiritul războiului „nu avea alt talent decât lucrurile militarești”, încercând să se arate setea pentru război a acestuia, indiferent cu ce preț, că era un om care nu se gândea ce înseamnă pierderea de vieți omenești. O altă broșură care la fel este împotriva lui Napoleon se numește, *Scurtă arătare despre luarea Parisului și alte întâmplări de la un iubitor de pace*, iar împreună cu celelalte două au apărut la tipografia din Buda traduceri după lucrări germane, toate având drept scop să îl scoată ca principal vinovat pe Napoleon: că a fost împotriva Europei, a pricinuit cel mai mare rău al continentului, a fost dictator, a impus totul prin forță, a avut origine nefranceză și a instaurat propria dinastie fără nici o legitimitate; națiunea franceză fiind oarecum absolvită de toate relele de care a fost acuzată¹³.

Doi dintre cei mai infocați susținători ai monarhiei austriece care au scris despre Napoleon au fost bănățenii Moise Nicoară și Nicolae Stoica de Hațeg. Profesorul arădean Moise Nicoară a luptat în campania din anul 1809 ca voluntar în armata austriacă, împotriva lui Napoleon, iar cu această ocazie realizează o odă *Contra lui Bonaparte*, în care suprapune motivele propagandei contrarevoluționare cu cea antinapoleoniană, pe motiv ca Napoleon ar fi „dușmanul

¹¹ Nicolae Bocșan, Petru Bona, Mihai Duma, *Franța și Banatul: 1789-1815*, Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin, Reșița, 1994, pp. 45-46.

¹² *Ibidem*, p. 47.

¹³ *Ibidem*, pp. 47-50.

neamurilor", a stricat mănăstirile, i-a dat afară pe călugări, iar pe pruncii tineri i-a silit să se ducă la oaste, portretul lui Napoleon fiind în întregime negativ („tiranul franțuzilor", „răpitorul țărilor", „prin amăgire silire franțozilor împărat s-au făcut", „milioane de suflete moarte el au jertfit")¹⁴. În acest text Napoleon și francezii apar ca „șerpi și amăgitori", „spurcați", că au dus o politică antireligioasă revoluționară: „Au stricat mănăstirile, călugări afară au ținut/Așa din sfinte locuri, care toate-au spurcat/Au făcut grânare de grâu și cazărmi l-ai săi cătane/... Popi cari până aici au fost, din pită afară i-au șters". Napoleon are imaginea unui înrobitor al neamurilor: „Neavând mai mult destui frânci, oameni care i-a robit/Anu-i duce-n foc, se bate ca să ieie alte țări". Atitudinea pe care o arată după această campanie din 1809 este oarecum contradictorie, deoarece în 1805 i-a trimis un memoriu lui Talleyrand, iar în 1807 ambasadorului francez la Viena, prin care solicita sprijinul lui Napoleon în favoarea românilor¹⁵.

Chiar dacă uneori a scăpat și unele exclamații la adresa geniului militar a lui Napoleon, Nicolae Stoica de Hațeg rămâne un adevărat spirit antirevoluționar și antinapoleonian, contribuind și el la cristalizarea unei imagini nefavorabile a francezilor și a împăratului acestora, în a sa *Cronică a Banatului*. În primul rând el nu privește cu ochi buni „Constituția franțazilor" și „rebelia" pe care ei au început-o, deoarece la aceste bătălii au participat și oșteni români. Vorbește despre „turbata, veninata constituție a Conventului franțuzesc, cu ridicarea poporului.... iarăși ce prăzi, ucideri, morți urâte, cu care toată marea Franje cu voe, fără voe supt arme o pusără"¹⁶.

În ce privește persoana lui Napoleon, Nicolae Stoica de Hațeg a depus și el efortul pentru a demola mitul acestuia și legenda care începea să se formeze în jurul comandantului francez. Napoleon este asociat morții, vinovat de milioanele de victime de pe continent, iar cărturarul bănățean atinge pe alocuri fabulosul: „toate ce-i venea în gând le și făcea", „se însură și făcu neamuri mari", iar în acest scop folosește multe cifre pentru a fi convingător, „franțuzii sub pusără vreo 29 de crăii mari, 13 cantoane în Șvaiț...", „au pierit vreo 18 milioane de oameni"¹⁷.

Napoleon Bonaparte a rămas în memoria poporului transilvănean mai ales prin intermediul soldaților care au luptat împotriva lui, mai precis prin intermediul grănicerilor, a celor care s-au întors de pe front, dar și al acelor care s-au întors mai târziu, rămânând în prizonierat în Franța sau alte părți ale Europei. Regimentele de graniță românești erau formate în mare parte din țărani români care au ajuns în diferite părți ale Europei pentru a se lupta cu „franțuzii". Cele trei regimente de graniță se aflau la Năsăud, Orlat și în Banat la Caransebeș, înființate încă de pe vremea Mariei Tereza, printr-un decret dat la 15 aprilie 1762¹⁸, cu scopul de a apăra granița Imperiului față de pericolul turcesc.

¹⁴ Mircea Popa, *op. cit.*, p. 41.

¹⁵ Nicolae Bocșan, Petru Bona, Mihai Duma, *op. cit.*, p. 51-52.

¹⁶ Mircea Popa, *op. cit.*, p. 45-46.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 46-47.

¹⁸ Maria Mușiu, *La participation des regiments des gardes-frontieres roumains de Transylvanie et de Banat aux campagnes contre Napoleon*, în „Revue Roumaine D'Histoire", Editura Academiei

În anul 1792 un batalion împreună cu companii din Regimentul de la Năsăud a fost trimis pe frontul de pe Rin, luând parte la trei confruntări cu armata franceză, pierderile fiind grele: 6 morți și 30 de răniți în rândurile ofițerilor și 177 morți, 496 răniți, 56 de prizonieri, 286 de „rătăciți” în rândurile soldaților. În campaniile din 1793–1796, au pierit 122 de oameni, 761 au fost răniți, iar 94 au rămas prizonieri. Campania 1796–1797 i-a adus pe grăniceri în nordul Italiei, la Piave, Rivoli, Lodi, Arcole, pierderile fiind de 32 de ofițeri și 1880 de soldați¹⁹. Un episod celebru l-a constituit apărarea podului de la Arcole, care avea să fie amintit de căpitanul român Rotar. În acest punct, francezii au atacat în frunte cu generalul Augereau, după care Napoleon, furios de eșecul asaltului, a preluat personal comanda, dar abia a scăpat cu viață din terenul mocirlos. După trei zile în care românii au apărat podul de la Arcole, armata franceză iese învingătoare, iar Napoleon va menționa în ordinea sa de zi batalionul cu care s-a luptat ca fiind unul „îndrăcit”, dar cu siguranță neștiind că a luptat cu românii²⁰.

Grănicerii au luptat și la Marengo și sub soarele puternic de la Austerlitz; la Ulm au participat toate regimentele de grăniceri transilvănene, unde, de altfel, au înregistrat și pierderi foarte mari. Nici războiul din 1809 nu i-a lăsat pasivi pe grăniceri, sensibilitatea colectivă, loialismul dinastic, credința în necesitatea apărării împăratului austriac amenințat de „necuratul”, au fost elemente care au făcut românii să ia din nou calea războiului, datorită unei campanii de recrutare eficientă, la care se implicau uneori și preoții, cum este cazul lui V. Georgevici, care a reușit să înroleze foarte repede 150 de recruți. După ce campania din Rusia a lui Napoleon i-a prins pe grăniceri în expectativă, regimentul de la Orlat și batalionul de la Caransebeș participă la „bătălia popoarelor” de la Leipzig, cel năsăudean, aflat în nordul Italiei, luptă cu unitățile franceze de la Val Camonica, iar în 1814, ajunși pe teritoriul francez, se vor implica în luptele de la Salo și Besançon²¹.

Comportamentul soldaților români în campaniile antinapoleoniene a fost apreciat de autoritățile austriece. Într-un ordin al Comandamentului XII din 12 aprilie 1809 se cerea autorităților superioare austriece să popularizeze faptele săvârșite de armata imperială, dar: „nici structurile militare de graniță nu trebuie să fie omise în aceste prezentări și exemple de patriotism și spirit de solidaritate, să fie aduse la cunoștința publică”. Urmau să fie organizate manifestări cu ocazia marșurilor, a deplasărilor de trupe de grăniceri, iar acestea trebuiau să fie raportate comandamentului, pentru ca ele să fie popularizate și prin intermediul ziarelor²².

Pentru a se ajunge la aceste aprecieri față de regimentele noastre grănicerești, autoritățile au apelat la circulația manifestelor, foilor volante, dar în

Române, București, nr. 2, 1970, tom IX, p. 292.

¹⁹ Liviu Maior, „Români în armata habsburgică: soldați și ofițeri uitați”, Editura Enciclopedică, București, 2004, pp. 66–67.

²⁰ Maria Mușiu, *op. cit.*, pp. 295–296.

²¹ Liviu Maior, *op. cit.*, pp. 67–72.

²² *Ibidem*, p. 73.

special la circularele bisericești deoarece erau citite în locul unde țăranul român era prezent în fiecare duminică, mai exact la biserică. Apelurile la aceste mijloace au fost pentru a convinge populația să se înroleze în armată, de bunăvoie dacă se putea, trebuind să convingă de altfel de importanța dușmanului francez.

O parte din aceste manifeste au circulat numai în Transilvania, iar ele cuprindeau înștiințări venite de la Viena cu scopul de a informa despre atrocitățile pe care le săvârșeau trupele franceze pe teritoriul Imperiul austriac. Într-un manifest din anul 1799 se prezintă modul în care trupele lui Napoleon distrugau gospodăriile și ogoarele, cum îi jefuiau pe locuitori în localitățile din Tirol, povești care erau denaturate, exagerate, dar care aveau scopul să transmită populației din Transilvania antipatia împotriva armatelor lui Napoleon²³.

Circularele bisericești au fost trimise între 1793 și 1815 de episcopii și protopopii din Transilvania, preoților aflați în subordine, care mai departe transmiteau informația țăranilor și orășenilor, aceștia aflând la rândul lor despre victoriile armatei austriece împotriva celei franceze, de suferințele popoarelor din Imperiul Habsburgic, despre contribuțiile în bani și în natură de care aveau nevoie regimentele pe unde se desfășurau luptele, despre încheierea unor păci, iar unele se refereau la înrolarea țăranilor pentru a merge pe front. În aceste circulare era amintită fiecare pace cu Franța și se recomanda credincioșilor să rostească rugăciuni de mulțumire, trebuind să fie lăudați cei care au luptat pe front dar și cei care au murit pentru binele Imperiului.

După cea mai lungă pauză fără război, la 24 octombrie 1805 un nou război cu Franța era anunțat printre grănicerii români de către episcopia Vârșetului: „nepriatenul împărăției noastre, frunțizul zic, cu toate puterile sale din născuta și înrădăcinata în sine viclenie spre aceea s-au pornit ca împărăția milostivului împăratului nostru să o tulbure”, ceea ce îi va convinge pe grănicerii români să participe la război pentru împărat²⁴.

De departe, campania din anul 1809 a fost cea care a înspăimântat cel mai puternic autoritățile, fiind extrem de grea pentru armata austriacă, Napoleon ajungând iar la Viena. Această campanie nu i-a lăsat pasivi pe români, cele două confesiuni românești apelând la sensibilitatea colectivă prin prezentarea împăratului Francisc ca „restaurator al religiei, al ordinii tradiționale”, deoarece știau că țăranii erau dependenți spiritual de cuvântul și mesajul sacru, acestea întregeau imaginea „bunului împărat”, în antiteză cu „răul” întruchipat de Napoleon, care era văzut ca un adevărat Antichrist²⁵. Până în acest an circularele bănățene nu au pomenit niciodată numele lui Napoleon, dar acum o circulară anunța victoria arhiducelui Carol, precizând că Napoleon personal a condus armata franceză, pentru a se demola mitul invincibilității sale²⁶, succesele armatei imperiale de la Aspern și Essling fiind prezentate cu mare bucurie.

Campania din Rusia a lui Napoleon a găsit Imperiul Habsburgic ca aliat al acestuia, dar s-au cerut din nou recruți, Nicolae Stoica de Hațeg spunând

²³ Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 296.

²⁴ Nicolae Bocșan, Petru Bona, Mihai Duma, *op. cit.*, p. 39.

²⁵ Liviu Maior, *op. cit.*, pp. 69–70.

²⁶ Nicolae Bocșan, Petru Bona, Mihai Duma, *op. cit.*, p. 41.

că la expediția lui Napoleon au participat „franțuzi, italieni, nemți, hunguri, serbi, rumâni”²⁷. După înfrângerea Marii Armate în Rusia, Austria se alătură din nou coaliției europene, grănicerii români participând la Bătălia Națiunilor, iar motivația reintrării Austriei în război a fost teza echilibrului european, fiind necesară „cumpănirea puterilor”. Într-un manifest apărut la Buda în anul 1813, împăratul francez a fost acuzat că a adus Europa „întru nenorocire, lipsă, ticăloșie și în mare tiranie” prin blocada continentală care a răsturnat întregul sistem al comerțului și că „împins de o zburdare poftitoare de laudă și de mândrie deșartă a extins puterea sa peste legile firei”²⁸.

Sfârșitul războiului și căderea lui Napoleon au fost înregistrate aproape în fiecare sat din Transilvania, dar nu lipsește admirația față de marele înfrânt, cel care a avut „toți craii supt el”, cel care a cucerit Viena. Cu prilejul morții lui Napoleon, în 1821, marele poet Lamartine scrie o meditație cu titlul *Bonaparte*, însă nu-l cruță pe acesta, spunând că a fost un tiran: „Son cercueil est fermé: Dieu l’a jugé. Silence! / son crime et ses forfaits pèsent dans la balance...”²⁹. Nu același lucru se poate spune despre teritoriile care au luptat împotriva acestuia, este și cazul Transilvaniei, unde legenda napoleoniană a avut o percepție diferită, sensibilitatea colectivă fiind influențată de tragismul exilului și a patriotismului lui Bonaparte. Relevante în acest caz sunt variantele unui cântec de jale ce a circulat în Transilvania, cunoscut sub numele de *Versul lui Bunăparte* sau *Cântecul lui Bunăparte*, al cărui autor nu este identificat, însă se crede că ar aparține unui grănicer român care a luptat împotriva acestuia.

Acest cântec a apărut după a doua abdicare a lui Napoleon și a circulat în numeroase variante în regiunea Năsăudului, zona Târnavelor, în Banat, până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și suna cam așa:

„Ticălosul Bunăparte
Stînd în adîc de departe
În marea Apusului
În preajma pusnicului
Cînd a fost el să pornească
La Helena să robească
Ochii în sus au ridicat
Si spre Franție au cătat”

.....
„Paris tron împărătesc
Eu acum te părăsesc
Că eu în viața mea
Știu că nu te-oi mai vedea
Versalia cel cu nume
A opta minune în lume
Fîntînile, casa mea

Că Alexandru împărat
Încă v-au înconjurat
Cu cazaci, cu muscali
Veniți acum de mulți ani
Svanțenberg, cu oaste mare
Încă v-au înconjurat tare

.....
„Veniți să vă povestesc
În ce cale grea pornesc
La Helena stan de piatră”

.....
„De unde nu se mai vede
Nici pămînt, nici iarbă verde
Numai marea cea mai lată
Apă den marea sărată
Oh! ce noroc amăgitor

²⁷ Ibidem, p. 42.

²⁸ Ladislau Gyémánt, *Ecouri ale Revoluției Franceze în Transilvania*, în „Crisia”, XVIII, Oradea, 1988, pp. 179–180.

²⁹ Andrei Radu, *op. cit.*, p. 213.

Știu că nu mai ești a mea
Laon, Șalon, Scatilon.”

.....
„Fugiți că vine Velington
Cu Bulșor, cu tunuri mari
Spărgînd ziduri cît de tari
Voi prieteni ai mei iubiți
Fugiți de vreți să trăiți

Nici un loc prea trecător
Din Evropa cea mare
Care împărțeam eu tare
Iată la ce loc am venit
La ce loc m-au sălășluit”³⁰

Dacă privim cu atenție acest text sau aceste versuri observăm informația mare de care a dispus poetul privind viața și activitatea lui Napoleon Bonaparte. Împăratul francez este compătimit datorită situației grele în care a ajuns conducătorul care până atunci stăpânise întreagă Europa. Poetul știe de Insula Sfânta Elena că este stâncoasă și foarte departe de Europa, de luptele de la Lipsca, Laon, Waterloo, despre unii comandanți ai trupelor ca Wellington, Blücher, Schwarzenberg sau țarul Alexandru I, despre grădinile celebre de la Versailles și Letiția Bonaparte. Amintirea lui Napoleon a trezit în aceste versuri un sentiment de mare durere pentru soarta fostului împărat, chiar și după moartea acestuia pe mica lui insulă din Pacific³¹.

Napoleon Bonaparte a fost unul dintre marile personaje ale istoriei, care la cumpăna veacurilor al XVIII-lea și al XIX-lea a zguduit Europa cu războaiele sale. Datorită acestor războaie a semănat panică în sânul Imperiului Habsburgic, din care făcea parte și provincia Transilvania. În această provincie, majoritar românească, imaginea lui Napoleon s-a conturat destul de clar, indiferent dacă a fost văzut pozitiv sau negativ. Sentimentele de admirație pentru „marele împărat” au fost uneori evidente și s-au manifestat cu desăvârșire în rândurile intelectualilor, cei mai înfocați dintre cei pe care îi cunoaștem fiind Ion Budai Deleanu și Gheorghe Lazăr, emeriți cărturari ai luminilor transilvănene, apreciindu-l pe Napoleon pentru geniul său militar și legislativ, sperând în ajutorul acestuia pentru unirea celor trei provincii românești. Au fost și intelectuali care s-au raliat cerințelor oficiale ale imperiului de a distruge mitul napoleonian, precum Moise Nicoară și Nicolae Stoica de Hațeg, dar și aceștia la rândul lor au scăpat unele sentimente de admirație pentru Napoleon.

În ceea ce privește păturile populare, propaganda oficială antinapoleoniană și-a spus cuvântul, țărani fiind bombardați cu manifeste, ordine și circulare bisericești, în care Napoleon a fost văzut de la un „instigator de războaie” care a avut „toți craii supt el”, până la un adevărat „Antichrist”, fiind comparat cu „diavolul” însuși. Românii din Transilvania, înfocați de aceste zvonuri și de loialismul dinastic, au participat la războaiele napoleoniene, având uneori acte de mare bravură, fiind lăudați de oficialitățile austriece și de ce nu, chiar de Napoleon. În timpul acestor războaie imaginea împăratului francez a fost una negativă, dar cei care s-au întors de pe front, prizonierii în număr destul

³⁰ Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 301.

³¹ *Ibidem*, pp. 302-303.

de mare care au revenit mai târziu, tragismul de care a avut parte împăratul la sfârșitul vieții, au făcut ca această imagine să se schimbe, să se transforme într-un sentiment de admirație pentru împăratul francez, lucru care îl face pe George Barițiu să menționeze că atunci „când a murit Napoleon, părinții noștri nu veneau să creadă. Atât de vii erau simpatiile pentru Franția și împăratul ei”³².

THE FIGURE OF NAPOLEON BONAPARTE FOR TRANSYLVANIAN ROMANIANS

- Summary -

In these pages the author is dealing with the image of Napoleon Bonaparte, the way it was perceived in the epoch, positively and negatively, by the different classes of the Transylvanian population: intellectuals, peasants, authorities, soldiers, war prisoners. An important role in popularizing the image of Napoleon Bonaparte had the soldiers from the border regiments. The soldiers consisted of Romanians which fought on several occasions and places with the french armies led by Napoleon Bonaparte.

---

³² Andrei Radu, *op. cit.*, p. 213.

ROLUL CULTURAL AL TIPOGRAFIILOR ROMÂNEȘTI BISTRIȚENE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Nicoleta Smaranda PREDA

În perioada dualistă, în Transilvania s-a manifestat o puternică mișcare de rezistență a poporului român împotriva tendințelor de deznaționalizare, iar intelectualitatea românească transilvăneană și-a asumat rolul de a conduce această luptă pe plan cultural¹. În acest context, tipăriturile în limba română s-au impus ca principală armă de susținere a luptei naționale, iar pentru a avea un sprijin direct, elita românească a depus eforturi pentru înființarea de tipografii, astfel numărul tipografiilor particulare românești transilvănene era în continuă creștere, consecință a *Legii industriei din 1884*, care încuraja interesele întreprinzătorilor.

Un loc important în activitatea tipografică l-a ocupat presa, care spre deosebire de cărți, s-a adresat unei categorii mult mai largi de cititori, în felul acesta activitatea editorială devenind una din cele mai eficiente forme de luptă pe plan cultural, chiar dacă au existat numeroase piedici în calea apariției ziarelor în limbile naționale: erau frecvente procesele de presă, suspendările de ziare, amenzi pentru redactorii de gazete. Din această cauză gazetele și revistele românești făceau eforturi să supraviețuiască.

Prin înființarea și funcționarea unor tipografii particulare românești, comitatul Bistrița-Năsăud s-a încadrat în contextul general din Transilvania începutului de secol XX, perioadă caracterizată atât prin intensificarea activității de tipărire, cât și prin înființarea de noi tipografii și dezvoltarea celor existente.

Documentele de arhivă demonstrează faptul că, în primul deceniu al secolului al XX-lea, alături de tipografiile săsești bistrițene (Tipografia lui Theodor Botschar, înființată în anul 1880², Tipografia lui Carol Orendi, înființată în anul 1891³, Tipografia lui Carol Csallner, înființată în anul 1894⁴), au

¹ V. Curticăpeanu, „Mișcarea culturală românească pentru Unirea din 1918”, Editura Științifică, București, 1968, p. 21.

² Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (în continuare ANSJB), Fond *Primăria orașului Bistrița, Registrul comercianți, Registrul nr.14/1884-1904*, p. 70-71, figurează ca proprietar de papetărie în anul 1904, cu mențiunea că este proprietar de tipografie din anul 1880.

³ Idem, Fond *Primăria orașului Bistrița, Registrul Industrial. Meserii condiționate de calificare. Registrul nr. 7/1884-1901*, pp. 37-38.

⁴ *Ibidem*, pp. 57-58.

funcționat două tipografii românești în Bistrița: *Tipografia A. Baci* și *Tipografia George Matheiu*, iar proprietarii de tipografii din această perioadă au fost, în același timp, editori și redactori ai unor importante periodice locale.

În memoriile vremii, Bistrița sfârșitului de secol XIX, și chiar în primul deceniu al secolului al XX-lea, și-a păstrat în bună parte caracterul săsesc: „Viața economică era săsească. Aproape toate magazinele erau săsești, restaurantele, cofetăriile, atelierile de meseriași. Intelectualii și funcționarii erau și ei în bună parte sași”⁵. Cu toate acestea, apariția unor tipografii românești în Bistrița a fost posibilă datorită modificărilor socio-economice care au avut loc. Dacă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea meseriile și comerțul erau într-un tot în mâinile sașilor, creșterea numărului locuitorilor orașului și ai comitatului a dus la creșterea cerințelor pentru produse meșteșugărești, astfel încât meșterii sași nu au mai acoperit nevoile populației. Legile stricte ale breslelor referitoare la dreptul de a avea ucenici au căzut, meșterii au acceptat și ucenici de alte naționalități, mai ales băieți români. Totuși, ponderea meseriașilor români era extrem de redusă.

În aceste împrejurări socio-economice, la sfârșitul anului 1900 găsim consemnată, în registrele industriale ale orașului Bistrița, tipografia românească A. Baci. Este vorba de tipografia preotului Baci, care, după o scurtă perioadă de funcționare în Șoimuș, a fost mutată la Bistrița. Începutul activității tipografiei din Șoimuș s-a aflat într-o strânsă legătură cu tipărirea *Revistei Ilustrate*; perioada în care a fost tipărită *Revista Ilustrată* la tipografia preotului Baci din Șoimuș, iunie 1900 până la sfârșitul aceluiași anului, este de fapt perioada de funcționare a tipografiei în această localitate. La sfârșitul anului 1900, la rubrica *Cronica*, cititorii *Revistei Ilustrate* sunt înștiințați despre mutarea tipografiei la Bistrița: „Tipografia noastră din Șoimuș cu 1 decembrie a.c. am strămutat-o la Bistrița, în strada lemnelor, nr. 44”⁶. În urma schimbării locației tipografiei, vor apărea modificări și în editarea revistei: „în ceea ce privește partea tehnică se va pune mare îngrijire, tipărindu-se cu litere nouă, modern, pe hârtie albă satinată și la finea anului se va alătura la numărul ultim o frumoasă învălitoare cu un impozant clișeu titular”⁷.

Nu există multe informații despre dotarea tehnică a tipografiei Baci, dar putem deduce posibilitățile tehnice ale acesteia, urmărind activitatea de editare a *Revistei Ilustrate*, pe care a tipărit-o în cel de-al treilea an al apariției sale la Șoimuș, iar în următorii doi ani la Bistrița.

În Registrul industrial al orașului Bistrița, *Tipografia A. Baci* este înregistrată în data de 06.12.1900, proprietară fiind soția preotului Baci, Anastasia Baci (de aici și denumirea tipografiei A. Baci), conducătorul tipografiei figurează tipograful George M. Ungureanu⁸. Acesta a fost numit conducător al tipografiei, pentru a respecta prevederile Legii XVII din 1884 (Legea industrială din Ardeal), conform căreia orice persoană care dorește să practice o meserie condiționată de

⁵ ANSJB, Victor Moldovan, *Memorii*, pp. 31–35.

⁶ „*Revista Ilustrată*”, an III, nr. 18–24, *Tipografia Baci* din Șoimuș, 15 decembrie 1900, p. 175.

⁷ *Ibidem*, p. 153.

⁸ ANSJB, Fond *Primăria orașului Bistrița*, Registrul industrial. *Meserii condiționate de calificății*. Registrul nr. 7/1881–1901, p. 96.

pregătire, neputând să-și dovedească pregătirea, poate primi brevet de la autoritatea industrială, dacă acceptă în atelierul său ca și conducător specialist (art. 8) o persoană care întrunește prevederile legale. După ce a dovedit, în condițiile prevăzute de Legea XVII /1884, că este îndreptățit a profesa meseria, această persoană va fi trecută într-un registru industrial și i se va elibera un brevet⁹. Tipografia Baciui a fost condusă de către tipograful G. M. Ungureanu, atât în perioada cât a funcționat în Șoimuș, cât și în Bistrița¹⁰. Prin urmare, documentele din arhiva orașului Bistrița demonstrează existența tipografiei A. Baciui în Bistrița la sfârșitul anului 1900, ea fiind prima tipografie românească din oraș.

Chiar dacă a existat o bună colaborare a proprietarilor de tipografii săsești cu intelectualii români din comitat, deschiderea unei tipografii românești în Bistrița a constituit un moment important, în condițiile în care a existat o creștere a solicitărilor în ceea ce privesc tipărirea în limba română.

Mutată la Bistrița, tipografia A. Baciui din strada Lemnelor, nr. 44, a executat tipărirea la cele mai moderate prețuri și a continuat să tipărească *Revista Ilustrată* în anul IV și V al apariției sale. În cel de-al IV-lea an revista și-a schimbat formatul, micșorându-l (23 × 32 cm), avându-l ca proprietar, editor și redactor responsabil pe Ioan Baciui; după retragerea preotului Baciui redacția revistei a fost cedată preotului din Sărata, Simion P. Șimon, revista devenind proprietatea lui G. M. Ungureanu. În cel de-al V-lea an (1902), și-a restrâns formatul și mai mult (22 × 29 cm), pierzându-și aspectul ilustrativ, redactarea revistei a fost preluată de Victor Onișor, iar proprietar și editor a rămas G. M. Ungureanu.

TIPOGRAFIA A. BACIU

Bistrița strada lemnelor nr. 44.

Esecută tot felul de lucrări tipografice pe lângă cele mai efine și mai moderate prețuri.

Comandele se esecută prompt, cu acurățeață, pe lângă cele mai efine și mai moderate prețuri.

Transportul comandelor pentru tipărirea sau hârtie de scris etc. delu 2 coroane în sus se trimite scutit de porto în ori care direcție a poștei și căilor ferate în Austro-Ungaria. Mustre de hârtie se trimite gratis.

Condițiunile de platire la tipărirea de cărți, broșuri etc. sunt foarte favorabile.

Revista Bistriței, nr. 3, an I, Bistrița, Sâmbătă, 18/31 ianuarie 1903, p. 3.

Reclamă în *Revista Bistriței* referitoare la tipărirea realizate la
Tipografia A. Baciui din Bistrița.

⁹ Legea Industrială din Ardeal (Legea XVII din 1884), în „Codul de procedură civilă austriacă”, tradus de Dr. C. A. Spulber, Imprimeria Statului, București, 1921, pp. 1-14.

¹⁰ ANSJB, Colecția personală Emil Precup, *Scrisori de la Valer Baciui din Lugoj, fiul lui Ioan Baciui*, Dosar 187, p. 6.

După încetarea apariției *Revistei Ilustrate*, un nou periodic va vedea lumina tiparului la *Tipografia A. Baci*, este vorba de *Revista Bistriței*, care a însemnat debutul ziarelor locale în comitat. Având forma și dimensiunile unui ziar, cu un număr restrâns de pagini (patru), *Revista Bistriței* a apărut săptămânal, în fiecare sâmbătă, și a fost privită ca o continuare a *Revistei Ilustrate*; Victor Onișor a devenit proprietarul și editorul ziarului, iar G. M. Ungureanu redactor responsabil. Dar, după mai puțin de un an de la apariție, *Revista Bistriței* și-a întrerupt activitatea, fiind tipărită din ianuarie până în noiembrie 1903, dată care coincide cu încetarea activității acestei tipografii.

Aflăm despre probleme financiare cu care s-a confruntat *Tipografia A. Baci* dintr-o scrisoare a fiului lui Ioan Baci, Valeriu Baci din Lugoj. El lămurește asupra motivelor pentru care tipografia a fost vândută: „*Tipografia A. Baci a fost condusă de George M. Ungureanu, tipograf care a făcut datorii mari, drept pentru care a vândut tipografia lui George Matheiu, tipograf în Bistrița*”¹¹. În Registrul industrial al orașului Bistrița este specificată încetarea activității tipografiei A. Baci din Bistrița: „*șters prin decizul nr. 9627 din 30 noiembrie 1903*”¹².

În anul 1904, *Tipografia A. Baci* a fost vândută tipografului profesionist George Matheiu. Beneficiind de o vastă experiență tipografică, George Matheiu își va deschide propria tipografie în Bistrița, str. Lemnelor, nr. 2, care este menționată în Registrul industrial al orașului Bistrița, înregistrată în 13 februarie 1904¹³.

Mărturiile documentare aduc valoroase detalii tehnice despre această tipografie. În urma unei situații realizate de autoritățile locale bistrițene, extragem următoarele informații despre *Tipografia George Matheiu*¹⁴:

- ✓ numele firmei: „*Tipografia Națională George Matheiu*”;
- ✓ numele proprietarului: *George Matheiu*;
- ✓ locuința proprietarului: *Bistrița, Piața Mică, nr. 7*;
- ✓ prese mari: 1;
- ✓ prese mici: 2;
- ✓ prese cu putere de mână: 2 (*cele mici cu mâna și piciorul*);
- ✓ prese cu putere de motor: 1 (*cu motor de benzină*);
- ✓ câți lucrători ocupă în împrejurări normale: *înainte de război 3 ajutori și 2 învățăcei/astăzi 2 învățăcei*;
- ✓ pentru ce limbi e întocmită tipografia: *română, maghiară, germană*;
- ✓ în care an e înființată: 1904.

Din punct de vedere tehnic, ca o noutate față de tipografiile bistrițene de până atunci, care erau acționate manual, tipografia lui George Matheiu a fost instalată cu putere de motor pe benzină.

¹¹ ANSJB, Colecția personală Emil Precup, *Scrisori de la Valer Baci din Lugoj, fiul lui Ioan Baci*, Dosar 187, pp. 6–7.

¹² Idem, Fond *Primăria orașului Bistrița, Registrul industrial. Meserii condiționate de calificatie. Registrul 7/1888–1901*, p. 96.

¹³ ANSJB, Fond *Primăria orașului Bistrița, Registrul industrial. Fabrici, Registrul 13/ 1884–1924*, p. 8.

¹⁴ Idem, Fond *Prefectura Județului Năsăud, Tablou asupra tipografiilor și stabilimentelor grafice din județul Bistrița-Năsăud, întocmit la 5.III.1920, la Bistrița, Dosar 1733/1926*, p. 15.

În călătoriile sale prin Transilvania, în anul 1906, Nicolae Iorga, ajungând în Bistrița, a remarcat existența unei intense vieți culturale românești: „O inteligență românească, deosebit de râvnitoare și cu iubire de popor, s-a întemeiat în cetate. Fotografii cel mai bun, unul dintre tipografi sunt români”¹⁵. Tipograful român la care face referire Nicolae Iorga nu este altul decât George Matheiu.

În primul deceniu al secolului al XX-lea, *Tipografia George Matheiu* a devenit un important centru tipografic pentru populația românească din comitat, într-o perioadă în care a crescut atât volumul cât și calitatea tipăriturilor; acest lucru a fost determinat de formarea și existența unui public tot mai larg, interesat de cultură și de carte, remarcându-se prin diversitatea tipăriturilor executate la această tipografie, de la anunțuri, registre, invitații, până la tipărirea de manuale școlare.

Tipografia bistrițeană a susținut, prin lucrările tipărite, diferitele inițiative ale intelectualilor români în domeniul cultural. Personalități ale vieții culturale și politice din comitat au apelat la tipografia românească din Bistrița, pentru a-și tipări lucrările: avocatul Victor Onișor, preotul Ioan Baci, învățătorul Theodor A. Bogdan, Toma Salvan, Iulian Marțian, Ioan Corbu, Leon Scridon, poetul Emil A. Chiffa, Pavel Tofan, Ioan Păcurariu, Grigore Pletosu, Ioan Gheție, S. P. Simonu, Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu. *Anuarul liceului grăniceresc din Năsăud*, precum și *Rapoarte ale gimnaziului din Năsăud* au fost tipărite în diverse tipografii, însă cel mai mult au avut sprijinul lui George Matheiu, tipărindu-le începând cu anul 1904. Totodată, tipografia și-a manifestat caracterul deschis, tipărind lucrări și în alte limbi (maghiară și germană), promovând colaborarea cu celelalte naționalități existente în orașul Bistrița la începutul secolului XX¹⁶.

În acea vreme, exista o preocupare a proprietarilor de tipografii de a-și întemeia propriul ziar, un mijloc eficient pentru a-și face reclamă produselor. Dincolo de aceste preocupări, tipograful George Matheiu, împreună cu avocatul Victor Onișor au depus eforturi pentru tipărirea unei gazete locale, pentru că presa, cu toate greutățile pe care le-a întâmpinat, a reprezentat un mijloc de informare, dar și de educare a populației.

Tipografia lui George Matheiu din Bistrița, de pe strada Lemnelor, nr. 2, a tipărit *Revista Bistriței* în cel de-al doilea an al apariției sale, redactarea și editarea ziarului asumându-și-le cel menționat. Astfel, după o întrerupere de 3 ani, *Revista Bistriței* a văzut lumina tiparului începând din luna ianuarie a anului 1906. Redacția și-a exprimat opinia în legătură cu necesitatea reapariției ziarului: „... Cu numărul, românii sunt în majoritate covârșitoare, cu cultura sunt întrecuși de alții! O măsurătoare a culturii este numărul gazetelor ce le citește și susține un neam. Sașii au în Bistrița vreo 4 foi bine redactate. Ungurii deși puțini, aproape numai funcționari – au 3 foi. Și noi care suntem de 4 ori mai mulți ca ei, să nu putem avea și susținea foaia noastră?”¹⁷.

¹⁵ Nicolae Iorga, „Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906”, Editura Saeculum, București, 2009, p. 292.

¹⁶ Teodor Tanco, „Virtus Romana Rediviva”, vol. III, Bistrița, 1977, p. 18.

¹⁷ „Revista Bistriței”, an II, nr. 2/1906, p. 1.

TELEFON Nr. 77.

TELEFON Nr. 77.

TIPOGRAFIA G. MATHEIU

Bistrița, strada lemnului Nr. 2,

execută tot felul de lucrări tipografice și în deosebi tipărește frumos și exact

CĂRȚI DE TOT FELIUL,

bilanțuri, libele de depuneri și solvire, acții, registre, anunțuri de căsătorie, placate, bilete de vizită de cele mai moderne, conturi, hârtie de epistole și cuverte cu firma, memorande, invitații la petreceri și baluri, necroloage și tot felul de tipărituri. ○○○

INVITĂRI

pentru petreceri și bal, precum pentru logodnă și cununie se află de cele mai frumoase ce există în unele milioane esemplare.

Mai departe recomand pentru d-nii avocați și alte cancelarii

depozitul cel mare ○

de tot felul de hârtie,

 cu prețuri on gros.

Comande urgente se pot împărtași telefonice.

Rugând on. public pentru binevoitorul sprijin, semnez

cu deosebită stimă

George Matheiu.

Revista Bistriței, nr. 49-50, an III, 1908, Bistrița, 4 ianuarie 1908 p. 7.

Reclamă în Revista Bistriței referitoare la tipăriturile realizate la Tipografia George Matheiu din Bistrița:

În anul al III-lea (1907) redactor și editor a rămas tipograful George Matheiu, până în mai 1907. După această perioadă, redacția revistei a fost preluată de către tânărul tipograf din Brașov, Nicolae Prișcu, treptat Revista Bistriței remarcându-se printr-o abordare mai directă a problemei naționale, Prișcu acordându-i și titlul de „*organ politic*”. Au urmat redactorii Emil A. Chiffa și I. Zimveliu, până în martie 1910, când revista și-a încetat apariția. A fost tipărită într-o perioadă în care gazetele și revistele românești transilvănene, puține câte erau, luptau din răspuțeri pentru a-și menține existența. Trebuie remarcate greutatea ziarului, procesele de presă, sacrificiile materiale ale celor care-l conduceau. Cu toate acestea, a existat un grup de colaboratori pricepuți și fideli, printre care nume cunoscute ale vremii: Theodor A. Bogdan, Nicolae Drăgan, Emil A. Chiffa.

De la încetarea apariției *Revistei Bistriței*, până în noiembrie 1918, nu s-au mai tipărit ziare sau reviste românești în comitat. După o întrerupere de aproape un deceniu, Tipografia George Matheiu a tipărit ziarul bistrițean *Glasul Vremei*, într-un singur număr, la data de 7 noiembrie 1918, apariția ziarului fiind posibilă datorită strădaniilor unor cărturari români din localitate (poetul Emil A. Chiffa, publicistul Ion Corbu). Ziarul avea un format mic, cuprinzând 6 pagini și a consemnat amănunte cu valoare documentară referitoare la organizarea populației românești în perioada premergătoare Unirii din 1918. *Glasul Vremei* a reflectat starea de spirit revoluționară ce a cuprins populația românească din comitat¹⁸.

La fel ca în cazul altor centre tipografice din Transilvania, tipografia George Matheiu din Bistrița a mobilizat în jurul său intelectualitatea locală, iar tipograful George Matheiu s-a înscris în rândul fruntașilor mișcării culturale românești din comitatul Bistrița-Năsăud de la începutul secolului al XX-lea, alături de nume precum Victor Onișor, Emil A. Chiffa, Nicolae Drăganu și mulți alții. George Matheiu a fost, în același timp, editor și redactor al unui important ziar românesc local, astfel, contribuind la dezvoltarea presei românești din comitat. Ținând seama de realitățile socio-politice, care au fost vitrege pentru populația românească din comitat, presa românească bistrițeană a avut un însemnat rol cultural, dar și politic, mai ales până în 1918, încercând să intensifice conștiința de sine a poporului român, în același timp îndemnându-l să se mobilizeze, devenind o presă angajată¹⁹.

Cele două tipografii românești din Bistrița au promovat cultura națională românească, prin editarea unor gazete, ușor accesibile, care au avut o arie de răspândire largă, dar și prin numeroasele tipărituri în limba română, imprimând lucrări valoroase, cu conținut istoric, social, cultural sau educativ, în folosul populației românești din comitat. Cert este faptul că în jurul tipografiilor românești bistrițene de la începutul secolului al XX-lea s-au adunat numeroși intelectuali, preocupați de îmbunătățirea situației populației românești din comitat, cartea, căreia i se adaugă presa în limba română, impunându-se ca factori importanți în ridicarea culturală a maselor.

¹⁸ Teodor Tanco, „*Virtus Romana Rediviva*”, vol. II, Bistrița, 1974, p. 62.

¹⁹ M. Popa, V. Tașcu, „*Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918*”, Editura Tritonic, București, 2003, pp. 8–9.

ROUMAIN RÔLE CULTUREL DE L'IMPRESSION BISTRIȚA DÉBUT DU XXE SIÈCLE

- Résumé -

La première décennie du XXe siècle, pour Bistrița, une ville qui a gardé encore son caractère allemande, signifiait l'apparition des premières imprimeries roumaines, avec un rôle important dans la diffusion de la culture roumaine, mais aussi dans la préservation de la conscience nationale des Roumains.

Transférée, à la fin de 1900, de Șoimuș à Bistrița, l'imprimerie Baciú a fonctionné dans une période où le volume de l'impression roumaine a augmenté.

L'acquisition de l'imprimerie Baciú par le typographe George Matheiu, a conduit à la formation d'un important centre typographique roumain, qui a mobilisé autour de lui les intellectuels du comitat, imprimant des livres et presse roumaine.

O PREȚIOASĂ COLECȚIE MUZEALĂ NEPIERDUTĂ

Ion POENARU

În „Anuarul Bârgăuan”¹, apărut în luna iunie 2011, doi cercetători de la Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale se ocupă de familia și de personalitatea valorosului bârgăuan Vasile (Bazil) Buzdug. Este vorba de dr. Adrian Onofreiu² și de Dana Văran³.

Amândoi deplâng faptul că familia Buzdug „au lăsat în urma lor mai multe documente scrise... decât orice altă familie de români din zonă”⁴ și „rămâne ca viitorul să descopere această valoroasă moștenire...”⁵. La ce fel de documente fac referire cei doi cercetători? Sigur, și a confirmat Adrian Onofreiu, e vorba de documente scrise, și scrise cu referire la „privața proprietăților lor grănicerești”⁶. La altfel de documente nu se face referire, decât atunci când îl citează pe învățătorul Iacob Onea, prin mijlocirea lui Nestor Șimon.

Învățătorul amintit, director al Școlii Elementare din Prundu Bârgăului, îl informează pe neobositul căutător de documente Nestor Șimon că „strângea obiecte de preț... nu numai despre Bârgău”⁷. Aceasta rămâne ca simplă informare, fără ca cineva să precizeze ceva despre acele documente, felul lor și nici să le fi văzut cineva, ca apoi să le descrie, fie și din memorie.

De curând am intrat în posesia unor înscrisuri prin care Vasile Buzdug și tatăl său, protopopul Teodor Buzdug din Rusu Bârgăului, apar în ipostază de colecționari, confirmând pe deplin pe învă. Iacob Onea și implicit pe Nestor Șimon.

Prin bunăvoința profesorului de jean Mircea Cotuțiu ni se pun la dispoziție un număr de douăsprezece pagini ce conțin, surprinzător, „donațiunea” protopopului Teodor Ciuruș către Muzeul Bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului. Prin intermediul Silviei Ciuruș (n. Cotuțiu), soția preotului Ciuruș, Mircea Cotuțiu devine rudă, prin alianță și cu soțul acesteia. Așa se face că ceva din actele familiei Ciuruș ajung la nepot, la Dej.

¹ *** „Anuarul Bârgăuan” (în continuare „A.B.”), anul I, nr. 1, 2011, Ed. Eikon, Cluj-Napoca.

² Adrian Onofreiu, *Vasile Buzdug*, în „A.B.”, pp. 40-60.

³ Dana Văran, *Familia protopopilor Buzdug din Rusu Bârgăului*, în „A.B.”, pp. 36-39.

⁴ *Ibidem*, p. 36.

⁵ Adrian Onofreiu, *op. cit.*, p. 49.

⁶ *Ibidem*, p. 44.

⁷ *Ibidem*, p. 49.

Despre Teodor Ciuruș (1902–1979), născut la Diug (Dumbrăvița de azi, județul Bistrița-Năsăud), scrie și Menuț Maximilian, ziarist și scriitor, în ziarul „Răsunetul” din martie 2011, evocând viața și personalitatea protopopului din Dumbrăvița. Interesant rămâne faptul că autorul nu cunoaște și nu scrie despre „interferența” protopopului în destinul colecției Buzdug din Rusu Bârgăului.

Și Adrian Onofreiu îl amintește pe părintele Ciuruș în studiul citat din „Anuarul Bârgăuan”, nr. 1, cu referire la articolul scris de Teodor Ciuruș despre Vasile Buzdug⁸. Nici aici autorul nu-l suspectează, neavând documente, de „amestec” în colecția preoților Buzdug. Așa se face că doar materialele noastre, ce văd acum lumina tiparului prima dată, vor arunca vălul și vor arăta că protopopii Buzdug, Teodor și Vasile din Rusu Bârgăului, pot rivaliza, măcar în parte, cu cărturarii și colecționarii de documente istorice ai Năsăudului.

Se știe că Teodor Ciuruș, absolvent al liceului năsăudean, promoția 1922–1923⁹, urmează Teologia la Sibiu și o termină la Cluj, în anul 1925. După căsătorie (1926) este hirotonit de către episcopul Nicolae Ivan, pentru parohia Rusu Bârgăului. În satul și biserica protopopilor Buzdug va servi până în anul 1940. În tot acest timp îi va cunoaște pe înaintașii lui, și ne referim la familia Buzdug, faptele lor, și, cel mai important, ceea ce au lăsat ei, o minunată colecție de obiecte: manuscrise, cărți rare, monede provenind din câteva țări, medalii, icoane etc.

Din Rusu Bârgăului, Teodor Ciuruș va peregrina pe la Alba Iulia (1940) paroh, Cluj (1945) – inspector eparhial, Târgu Mureș (1946) – paroh, iar din anul 1959 la Brașov, la Biserica Sf. Nicolae, până la pensionare în anul 1965. Moare la Blaj în anul 1979, unde fiul său, Alexandru, era inginer silvic.

Nu dorim să facem presupuneri privind drumul urmat de „colecția” Buzdug până în anul 1964, anul primei donații făcută de prot. Ciuruș către Muzeul Bisericii Sf. Nicolae din Schei, pentru că nici n-ar fi important. Important rămâne faptul că, după șase ani de ședere în Brașov, donează muzeului, instituție aferentă bisericii unde slujea, excepționale exponate. Are în total patru donații, la date diferite: 31 martie 1964, 6 septembrie 1967, 28.VIII.1967, 21.IX.1968; trei din cele patru donații au nota de mulțumire pentru contribuția importantă la îmbogățirea patrimoniului muzeului, cu modul de adresare: „Către Protopop Teodor Ciuruș, Brașov”.

Donația din anul 1964 este cea mai mare, cuprinzând obiectele numerotate de la 1 la 124, constând din: un manuscris rar – Scrisoarea lui Șofronie de la Cioara (1761); carte veche – 4 bucăți; icoane pe sticlă – 2 bucăți; fotografia patriarhului Miron Cristea, cu semnătură; bancnote – 23; monede – 75; medalii – 15; fiecare obiect cu descrierea științifică.

Donațiile următoare cuprind obiecte mai puține, dar la fel de valoroase: în 1967 – 2 documente; cealaltă din 1967 – 4 documente; iar ultima din 1968 – 28 obiecte; în total 163 de obiecte de mare valoare.

⁸ Pr. Teodor Ciuruș, *Din însemnările lui Vasile Buzdug*, în „Arhiva Someșană”, nr. 24, Năsăud, 1938, p. 215.

⁹ „Anuarul Liceului Grăniceresc „George Coșbuc” din Năsăud”, an școlar 1922–1923, p. 37.

Teodor Ciuruș, în articolul citat mai înainte din „Arhiva Someșană”, după ce prezintă câteva date biografice referitoare la Vasile Buzdug, publică fragmente dintr-un „caiețel” în care bărgăuanul consemnează momente din Revoluția de la 1848–1849, petrecute în zonă, remarcând că acestea „pot fi de folos istoriei acelor ani”¹⁰. E de mirare faptul că acest caiețel nu se regăsește printre menționatele obiecte din cele patru donații. Ce drum o fi urmat? Nu știm. Trebuie să ne mulțumim doar cu prezentarea făcută de prot. Ciuruș, în articolul menționat.

Noi nu dispunem decât de listele de donații făcute în nume propriu de către Teodor Ciuruș către muzeul brașovean. Ar fi de un real folos o listă de inventar cu obiectele familiei Buzdug, dar care acum nu există. În atare situație este greu să-l excludem total pe donator, ca unele obiecte să nu-i fi aparținut. Oricum, noi credem că, dacă nu toate, marea majoritate a lor a aparținut familiei Buzdug din Rusu Bârgăului, chiar dacă ar fi să ne bazăm pe următoarele:

- informația inv. Iacob Onea despre colecționarul de „documente de preț”, furnizată lui Nestor Șimon, și

- numele Buzdug, Teodor, Iacob, Vasile, figurează pe documente predate de Ciuruș: Teodor Buzdug, *Îndreptarea Legii*, Târgoviște, 1652; Iacob Buzdug, *Istoria ... lui Petru Maior*, Pesta, 1812; Teodor Buzdug pe un potir din cositor; și nr. 3, 4, 5 și 124 din donația făcută în 1964.

Numele lui Teodor Ciuruș figurează doar pe caietul manuscris „Exegeza T/estamentului N/ou/?”, după N. Colan, fără an, din donația făcută în 28 august 1967, nr. 4.

Oricum, prin simplul fapt că protopopul Teodor Ciuruș predă unui muzeu aceste valoroase documente, aparținând în marea lor majoritate familiei Buzdug din Rusu Bârgăului – tată și fiu – își leagă numele definitiv de această colecție, ce din județul Bistrița-Năsăud ajunge într-un oraș cu mare tradiție istorică și muzeală.

Se poate pune întrebarea: de ce la Brașov? În afară de aserțiunea că istoria se „joacă” cu drumurile oamenilor și, implicit, al obiectelor, vom adăuga că și spiritul tutelar al Buzdugenilor a acționat poate, aici! Se știe că bărgăuanii, fiind ortodocși, erau priviți de sus de greco-catolicii năsăudeni, etichetându-i mereu „spioni ai lui Șaguna”, „afară cu neuniții” etc.¹¹.

Fapta lui Ciuruș este una lăudabilă peste măsură, indiferent unde ar fi ajuns colecția, în ce colț al României.

Nădăjduind că voi găsi ceva suplimentar față de ceea ce dispuneam, am văzut la fața locului, la menționatul muzeu brașovean, unele din obiectele predate de către Teodor Ciuruș, puține, pentru că spațiul de expunere era limitat, fapt care a impus trierea și selectarea celor prezentate. Într-o vitrină erau expuse câteva din cărțile predate (cărți din Transilvania) și una dintre icoane (Sf. Gheorghe), pe care le-am putut fotografia prin bunăvoința directorului muzeului, pr. dr. Vasile Oltean. Altele sunt în depozit. Manuscrisele, pentru că ele ne preocupau prioritar, se pare că au avut o soartă ingrată;

¹⁰ *Ibidem*, p. 216.

¹¹ Adrian Onofreiu, *art. cit.*, p. 49.

aflându-se într-un depozit la subsolul clădirii, unde o inundație le-a deteriorat până la nefolosire, după cum preciza directorul muzeului. Nu-și amintește să fi văzut cele două portrete ale patriarhului Miron Cristea, din anul 1926 și 1927, și nici medaliile și monedele. Spunea, cu tristețe, șeful instituției, că e posibil să fi devenit „prea atrăgătoare” pentru unii, încât secția respectivă a muzeului a ajuns mult sărăcită.

Pentru noi rămâne, concluzionând, că cea mai mare parte din colecție este rodul preocupărilor lui Teodor și Vasile Buzdug, și că protopopul Teodor Ciuruș este salvatorul punerii în istorie a valoroasei colecții. De-ar fi numai atât, protopopul Teodor Ciuruș își leagă definitiv numele de ea.

Alăturăm acestor considerații listele de donațiune ale protopopului Teodor Ciuruș către Muzeul Bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului, alături de scrisorile de mulțumire ale conducerii așezământului, prin pr. dr. Iuliu Ișa și prof. Ion Colan, bibliotecar-șef, iar apoi director, la donațiile din anii 1967 și 1968.

„Muzeul – Biblioteca – Arhiva

Brașov, 31 martie 1964

Bis., Sf. Nicolae din
Scheii Brașovului

Nr. _____

Către
TEODOR CIURUȘ, protopop,

Brașov

Confirmăm, prin listele alăturate, donațiunea pe care ați avut bunăvoința s-o faceți pe seama instituției noastre de cultură. Subliniem scrisoarea cuv. SOFRONIE din CIOARA, ca și ÎNDREPTAREA LEGII, Târgoviște, 1652.

Vă mulțumim călduros pentru contribuția Dvs. la îmbogățirea colecțiilor noastre, – ale noastre și prin noi ale tuturor – și nu ne îndoim că le veți îmbogăți și pe viitor, cu altele.

Primiți, vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre stime.

Preot,
Dr. Iuliu Ișa

Bibliotecar-șef,
prof. Ion Colan.

1. Ianuarie 25 zile 1761, Abrud: O scrisoare a lui Sofronie de la Cioara, către credincioși din 60 de sate, aducându-le la cunoștință decretul Mariei Therezia, prin care le dă voie să-și aleagă vlădic. /Original, cirilice, hîrtie, filigran, 32,5 × 19,5 cm.; copie făcută de Teodor Ciuruș,

- protopop, caractere latine, cu câteva greșeli și goluri, publicată în „Renașterea”, 1931. – 34,3 × 21 cm.
2. Fotografia patriarhului României, dr. Miron Cristea, cu semnătura autografă, ca regent, 1927. /22,6 × 16,8 – pe carton mai mare.
3. Îndreptarea Legii, 1652, Tîrgoviște. Legătura în piele și table de lemn, lipsă foaia de titlu și defecte primele două foi, completate apoi cu mîna, cu însemnări marginale. Restul exemplarului bine păstrat. Închizătorile de piele și metal lipsă. A aparținut parohului și protopreviterului Theodor Buzdug, născut la 16 februarie 1803.
4. Petru Maior: Istoria pentru începutul Românilor din Dachia. Buda, în crăiasca tipografie a Universității ungurești din Peșta, 1812. Lipsă legătura. Bun restul exemplarului. A aparținut lui Basil Buzdug – semnat de el – în Buszborgo, la 24 mai/5 iunie, 1848. – 1 f. + 348 p.
5. Samoil Clain: Propovedanie sau Învățăture la îngropăciunea oamenilor morți. Blaj, 1784. Legată 1/2 piele – legătură modernă. Completă. Cu însemnări ale lui Iacov Buzdug, capelan – din 1869, 1870, 1875, 1876, 1882, 1884, 1886, 1897, 1883, 1900 etc.
6. Georg Friedrich Grotefeld: Lateinische Gramatik für Schulen. 3-te Auflage. Frankfurt am Main, bei Franz Barrentrapp, 1829. – 3f + 350 p. + 1 f. Complet. Legat în carton și hîrtie.
7. Icoană pe sticlă de la Nicula: Elena cu Constantin ridicînd crucea. 32 × 26,8 cm.
8. Icoană pe sticlă de la Nicula: Sft. Gheorghe, călare pe cal alb, omorînd balaurul. Colțul din stg. puțin rupt. – 29,8 × 23,3 cm.

BANCNOTE

1. Ungaria – Tiz forint – 1 sept. 1848 – Kossut Lajos – 10,9 × 14,3 cm.
2. Ungaria – Austro-Ungaria – tiz korona – 2 ian. 1915 – 7,9 × 15,1 cm.
3. Austro-Ungaria – Egy korona – 16 dec. 1916 – 6,8 × 11,2 cm.
4. Austro-Ungaria – Két korona – 1 mart. 1917 – Viena – 8,2 × 12,3 cm.
5. România – 10 bani – Regele Ferdinand – Fără dată – 4,5 × 3,3 cm.
6. România – 50 bani – Regele Ferdinand – Fără dată – 5 × 4,6 cm.
7. România – ocupația germană 1916-1918 – 25 bani – fără dată – 5,9 × .
8. România – ocupația germană 1916-1918 – 50 bani – fără dată – 6,7 × 10.
9. România – 1 leu – fără dată – 5,5 × 8 cm.
10. România – 20 lei – Regele Mihai I – fără dată – 5 × 6,9. /1945.
11. România – 100 lei – regele Mihai I – 1945 – 6,4 × 9 cm.
12. România – 5 lei – 25 martie 1920 – 8,2 × 13,3 cm.
13. România – 20 lei – 31 ian. 1929 – 9,9 × 16,3 cm.
14. România – 500 lei – 19 iulie 1941 – 8,4 × 15,6 cm.
15. România – 2000 lei – 18 nov. 1941 – 11,1 × 20 cm.
16. România – 1000 lei – 23 martie 1943 – 10,5 × 13,2 cm.
17. România – 5000 lei – 21 august 1945 – 9 × 16,4 cm.
18. România – 10.000 lei – 28 mai 1946 – 10,6 × 19,2 cm.

19. România - 100.000 lei - 25 ian. 1947 - $8,7 \times 18$ cm.
20. România - 100 lei - 5 dec. 1947 - $6,7 \times 14,2$ cm.
21. România - 20 lei - 15 iunie 1950 - $6,2 \times 13,7$ cm.
22. România - 1000 lei - 20 sept. 1950 - $8 \times 17,1$ cm.
23. Rusia - 50 kopeica - fără an - /primul război/ - $6 \times 9,7$ cm.
24. Rusia - 250 ruble - 1918 - $10 \times 14,4$ cm.

MONETE

1. România - Carol I rege al României - cap spre stînga - 5 lei - 1882 - aramă - $2,4$ cm.
2. România - Carol I rege al României - cap spre stînga - 2 lei - $2,2$ cm.
3. România - av. Coroana, ROMÂNIA, găurit - 5 bani - 1906, 2 buc. - $1,9$ cm.
4. România - Idem, 10 bani - 1906 - $2,2$ cm - 2 buc., nikel.
5. România - Idem, 20 bani - 1906 - $2,2$ cm - nikel.
6. România - av. Stema România 1924 - rv. BUN PENTRU UN LEU - 2 buc., nikel.
7. România - av. Idem, rv. Idem BUN PENTRU 2 LEI - $2,5$ cm - nikel.
8. România - av. Vultur - găurit, România 1921 - rv. 50 bani - $2,1$ cm - aluminiu.
9. România - av. Mihai I. Regele României, cap spre stg. - Stema României - 2 cm - aramă.
10. România - Idem - cap spre stg. - rv. Provinciile unite, 4 buc., 20 lei - $2,7$ cm - aramă.
11. România - av. REGATUL ROMÂNIEI, coroana, 1942, - rv. Spice, 5 lei, aluminiu, 2 buc.
12. România - av. Idem - rv. 20 lei, spice, $2,6$ cm - aluminiu.
13. România - MIHAI I. REGELE ROMÂNILOR - cap spre dreapta - rv. 200 lei, coroană deasupra între capetele cununii, aramă.
14. Austria - av. FRANC IOS. I. D.G. AUSTRAE IMPERATOR. Cap laureat spre dreapta - rv. LOD.ILL. REX A.A. 1869 HUNGAR. BOHEM.GAL. - pajura cu 2 capete - 20 - argint.
15. Austria - av. REX LEOPOLDUS D.G.R. VI I.S.A.G.B.HV. ,, EX. mm - rv. 1672 PATRONA HUNGARIAE. În cerc, Fecioara cu Isus în brațe - argint.
16. Austria - av. Cap spre dreapta - 15 - rv. 1807 FÜNFZEN KREUTZER ERBLAENISCH - WIENER ST mm BANCOZET THEILUNG MÜNZZ 15 - pajura cu 2 capete, la centru cifra 15 - aramă - $3,5$ cm.
17. Austria - av. FRANZ II. ROM. KAI. KÖN. Z. HUNG. U. BO. ERZH. Z.OEST. Între două crengi încrucișate E. cap spre dreapta - rv. 1800 - SECHS KREUTZER ERBLAENDISC. Pahura cu 2 capete, la mijloc cifra 6 - aramă - $3,3$ cm.
18. Austria - av. M. THERES. D.G. R...GE..HU... /șters/ - cap spre dreapta - rv. 1763 Patrona hungariae /șters/ - aramă - 3 cm.

19. Austria – av. Idem – rv. Idem.
20. Austria – av. FRANC. II. D.G.R.I. S.A. GER. HUN. BOH. REX. A.A. – cap spre dreapta – rv. 1800 – Pahura cu 2 capete, la mijloc cifra 3 – aramă.
21. Austria – av. Idem – rv. Idem.
22. Austria – av. Idem – rv. Idem.
23. Austria – av. /tocit/ – rv. 1816 EIN KREUZER – ramuri încrucișate până la jumătate – aramă.
24. Austria – av. K.K. OESTERREICHISCHE SCHEIDEMÜNZE – pajura cu 2 capete – rv. 4 – 1861 între 2 ramuri încrucișate – aramă – 2,7 cm.
25. Austria – av. FRANZ II – /tocit/ – cap spre dreapta – rv. 1812- 1 KREUTZER – /tocit/ – aramă – 2,5 cm.
26. Austria – av. M. THERES. D.G. R.I.G. HU. R.. AUST. – cap laureat spre dreapta – rv. 1761 – EINKREUZER – K – aramă – 2,5 cm.
27. Austria – av. Idem – rv. Idem, dar 1762. G.
28. Austria – av. Idem – rv. Idem, dar 1763 – S.
29. Austria – av. FRANZ. KAIS. VOEST. KO. Z. HU. BO. GAL. U. LO. – cap spre dreapta – rv. 1812- 1 KREUTZER – SCHEIDEMÜNZE DER WIENER WAEHEIUNG. – aramă – 2,4 cm.
30. Austria – av. Idem – rv. Idem.
31. Austria – av. OESTERREICHISCHE SCHEIDEMÜNZE – pajura cu 2 capete – rv. 1851 – 1 KREUTZER – aramă – 2,3 cm.
32. Austria – av. Idem – rv. Idem.
33. Austria – av. FRANZ. II. D.G.R.I.S.A. GE.HU. BO. REX. A.A. – S – cap spre dreapta – rv. 1800 – pajura cu 2 capete, la mijloc L. – aramă – 2,4 cm.
34. Austria – av. Idem – rv. Idem.
35. Austria – av. K.K. OESTERREICHISCHE SCHEIDEMÜNZE, pajura cu 2 capete – rv. 1858, 1 – B – aramă – 1,9 cm.
36. Austria – av. FRANZ. II. D.G.R.I.S.A. GE.HU. BO. REX. A.A. – cap spre dreapta, tocit – rv. pajura cu 2 capete, la mijloc L. – aramă – 2,3 cm.
37. Austria – av. FERENZ. IOSEF. I. R.A. CS. és M. H. S. DO. – cap laureat spre dreapta – rv. 1870 – 20 KRAJCÁR – VÁLTÓPÉNZ – argint – 2,1 cm.
38. Ungaria – av. LEOPOLD. D. G. ISA. GHER. – 3 – cap laureat spre dreapta – rv. PATRONA HUNGA. 1703 – o emblemă a Ungariei – argint – 2,2 cm.
39. Ungaria – av. MAGYAE KIRÁLY VÁLTÉ PÉMZ – 3 – k. – Emblema Ungariei – rv. HÁROM KRAJCZÁR – 1849 între 2 ramuri mici încrucișate – aramă – 3,1 cm., 3 gros.
40. Ungaria – av. FERENZ JÓZSEF A. CSÁSZÁR. MAGYAR ORSZÁG KIRÁLYA – cap laureat spre dreapta – rv. MAGYAR KIRÁLYI VÁLTÓ PÉNZ – 10 KRAJCÁR – 1869 – coroana Ungariei deasupra – argint – 2,4 cm.
41. Ungaria – av. MAGYAR KIRÁLYI VÁLTÓ PÉNZ – coroana Ungariei – rv. 1 – 1881 – K.B. – între 2 crengi încrucișate – aramă – 1,9 cm.
42. Ungaria – av. Idem – rv. Idem, dar 1892 – aramă – 1,9 cm.
43. Ungaria – av. Pajura cu 2 capete – rv. 20 /.../ – 1893 – nikel – 2,1 cm.

44. Ungaria - av. MAGYAR KIRÁLYI VÁLTÓ PÉNZ - coroana la mijloc - rv. 20 FILLÉR - K. B. - Între 2 ramuri încrucișate - nikel - 2,1 cm.
45. Ungaria - av. Idem - dar 1899 - rv. 1 - între 2 ramuri încrucișate - K. B. - aramă /fillér/ - 1,7 cm.
46. Ungaria - av. Pajura cu 2 capete - rv. 2 /fillér/ - aramă - 1,9 cm.
47. Ungaria - av. Idem - rv. 10 /fillér/ - între 2 ramuri încrucișate - 1916 - aliaj alb - 1,9 cm.
48. Ungaria - av. MAGYARKIRÁLYI VÁLTÓ PÉNZ - coroana - 1916 - rv. 20 Filler - K. B. - Între 2 ramuri încrucișate - fier - 2,1 cm.
49. Ungaria - av. Idem - dar 1917 - rv. 2 FILLÉR - K. B. - Între 2 ramuri încrucișate - fier - 1,7 cm.
50. Ungaria - av. Idem - dar 1918 - rv. Idem - fier - 1,7 cm.
51. Ungaria - av. Pajura cu 2 capete - rv. 2 FILLÉR - 1818 - fier - 1,7 cm.
52. Cehoslovacia - av. REPUBLIKA CESHOSLOVENSKA - 1921 - stema - rv. 20 - Snop și seceră - nikel - 2 cm.
53. Cehoslovacia - av. Idem - dar 1927 - rv. Idem.
54. Uniunea Sovietică - av. SSSR - stema - rv. 10 KOP. - 1937 - metal alb - 1,7 cm.
55. America de Nord - av. LIDIA /?/ ... 1920 - cap spre stg. - rv. UNITED STATES OF AMERICA - ONE DIME - EPLURIBUS UNO - Fascie cu o creangă - argint /?/ - 1,8 cm.
56. Ungaria - av. MAGYAR KIRÁLYI VÁLTÓ PÉNZ - coroana - rv. 1 - 1868 - K. B. - Într-o cunună - aramă - 1,8 cm.
57. Franța - av. NAPOLEON III IMPEREUS - 1863 /?/ - cap spre stg. - rv. REPUBLIQUE FRANCAISE - VULTUR, aramă - 3 cm.
58. Franța - av. R. F. /găurit/ între 2 ramuri încrucișate - rv. LIBERTÉ. EGALITÉ. FRATERNITÉ - 10 Cmes - 1924 - nikel /?/ - 2,1 cm.
59. Rusia - av. MEADIAIA ROSSEIA MONETA - KOPEAIKA - stema - rv. 1912. GODA - 2 KOPEAIKI - S.P.B. - aramă - 2,4 cm.
60. Bulgaria - av. PRAVI SILATA - BULGARIA - stema - rv. 20 - STOTINEKI 1868 - nikel /?/ - între 2 ramuri încrucișate - 2,1 cm.
61. Regatul Lombardo-Venețian - av. REGNO LOMBARDO-VENETO - coroana. - rv. 5 CENTESIMI - 1849. aramă - 2,3 cm.
62. Turcia - av. ? - rv. ? 3,1 cm. Aramă închisă.
63. Turcia - av. ? - rv. ? 2,2 cm. Aramă deschisă.
64. Italia - av. VITTORIO EMANUELE RE D'ITALIA - cap spre stg. - rv. / tocit/ - aramă - 3 cm.
65. Italia - av. UMBERO I. RE D'ITALIA - cap spre stg. - rv. 10 CENTESIMI - 1894 - între 2 ramuri încrucișate - aramă - 3 cm.
66. Italia - av. UMBERO I. RE D'ITALIA - cap spre stg. - rv. 10 CENTESIMI - 1894 - între 2 ramuri încrucișate - aramă - 3 cm.
67. Italia - av. ITALIA - Cap cu o ramură în mână, spre stg. - rv. C. 20 - 1912 - nikel - 2,1 cm.
68. Italia - av. VITORIO EMANUELE III. RE D'ITALIA - cap spre stg. - rv. R. - 1929 - L. 5 - vultur cu aripile deschise pe o fascie - argint - 2,3 cm.

69. Italia - av. VITT. EMAN. RE - E - IMP - cap spre dr. - rv. ITALIA - 1941 - XIX - C. 50 - vultur cu aripile deschise pe fascie și bardă. - argint ? - 2,3 cm.
70. Germania - av. FRANC. D. GR. IMP. S.A. GEIER. REX. LOM. B. E. D. - cap laureat spre dr., între două ramuri încrucișate - B.I. - rv. IN TE DOMINE SPERAVI - 1705/1765/ - 20 - stema - argint - 2,7 cm.
71. Germania - av. Stema. - rv. EIN GREISCHL - 1765 - Aramă - 2,2 cm.
72. Germania - av. Stema. rv. 1/2 MARK - 1906 - DEUTSCES REICH - între 2 ramuri încrucișate. - Argint? - 2 cm.
73. Germania - av. Stema. rv. DEUTSCES REICH - 1876 - 10..... nikel - 2.1 cm.
74. Germania - av. Stema. rv. DEUTSCES REICH - 5 - PFENNING - Aliaj - 1,9 cm.
75. Austria - av. OESTERREICHISCHE SCHEIDEMÜNZE - Stema. rv. 1 - KREUZER - 1851 - Aramă - 2,2 cm.
76. Austria - av. Idem rv. 1 - 1860 între 2 ramuri încrucișate. - aramă - 1,9 cm.

MEDALII

1. Polonia - av. FELDMARSCHALL GRAF RADEZKY V. RADEZ. POLNIMARSAL HRABE RADECZKY Z. RADCE. Cap spre stg.; rv. PAMATNIK RADESCKEHOV. PRAZE - RADEZKY MONUME IN PRAG. Monumentul lui, cu alte inscripții. 7,9 cm. - aramă.
2. România - av. PALATUL SOCIETĂȚII TINERIMEA ROMÂNĂ - Macheta palatului; rv. 1878-1923 - Jubileul de 50 de ani al SOCIETĂȚII „TINERIMEA ROMÂNĂ”. Sase figuri în basorelief, una cu faclă, un leu, statuia lui Mihai Viteazul - metal alb. - 6 cm.
3. Austria-av. ERZHERZOG RUDOLF KRONPRINZ VON ÖSTERREICH ETC cap spre dreapta.; rv. INTERNATIONALE ELECTRISCHE AUSSTELUNG WIEN 18.. Pavilionul central al expoziției. - aramă - 5,3 cm.
4. România - av. ION BRATIANU - Bust spre stg.; rv. 1821-1848-1857-1866-1876-1881-1891. O Victorie laureată cu drapel în mână - bronz - 5 cm.
5. Austria - av. FRANZ JOSEPH I. KAISER V. ÖSTERREICH KÖNIG V. BÖHMEN ETF. - cap laureat spre dreapta; rv. 2 - DECEMBER - 1873 - în cunună de laur. - bronz, cu toartă - 3,5 cm.
6. Germania - av. KAISER WILHEIM II - Bust spre dreapta.; rv. IN TREUE FEST - în cunună de laur - aramă - 3,7 cm.
7. România - av. S.M.M. IOAN CEL NOU DIN SUCEAVA - Sfântul, în picioare, în dr. cu cruce, în stg. cu o ramură de finic - cu toartă - 3,5 cm.; rv. INTAIUL PEREGRINGIU LA SUCEAVA SUB CONDUCEREA PAROCHULUI VASILE NICHITOVICI DIN DAVIDESCI - 2 IUNI - 1889 - aramă.

8. Austria – av. FRANC. IOS. I. IMP. AUSTR. REX. BOH. ETC. AC. A. REX. HUNG. – bust spre dreapta; rv. MDCCCXLVIII – MDCCCXCVIII – SIGNUM MEMORIAE – în cunună de laur – bronz, cu toartă – 3,4 cm.
  9. România – av. FABRICA DE POSTAV AZUGA – macheta. 1912.; rv. MULTUMIRE PENTRU 10 ANI DE MUNCA CREDINCIOASA – femeie cu scut și ramură – bronz – 3,3 cm.
  10. Austria – av. CAROLUS D.G. IMP. AUSTR. REX. BOH. ETC. ET REX APOST. HUNG. – bust spre dreapta.; rv. FORTITUDINI – într-o cunună de laur – bronz cu toartă – 3 cm.
  11. Austria – Idem, ex. 2.
  12. — – av. VIRIBUS UNITIS – regii și împărații quadruplei alianțe, busturi spre stg.; rv. A VILAG HABORU EMLEKERE – tunul Dicke BERTA în poziție de tragere – 1914-1918 – , metal alb, cu toartă – 3 cm.
  13. --- av. CAROLUS IMPERATOR – GRATI – PRINCEPS – ET PATRIA.; rv. C. VITAM ET SANGUINEM – MDCCCCXVI /1916/- cruce prinsă în cunună de laur – cu toartă – 2,9 cm.
  14. Germania – av. FRIDRICH III – WILHELM II – capete spre dreapta; rv. IN TREUE FEST- metal alb – 2,7 cm.
  15. Germania – av. KAISER WILHELM – bust spre stg.; rv. KAISER FRIEDRICH – bust spre dreapta – aramă, toarta ruptă – 2,1 cm.
- Notă. 7. buc. monete tocite – inutilizabile.
16. Potir rudimentar din cositor. Pe fundul lui scrijilat numele BUZDOG și anul 1828 – /POPA BUZDOG/ 29 mai. Potirul cred că e mai vechi.

Primăria nr. 110000

nr. 110000

NR. 110000

PRIMĂRIA DE AȘUTU DE VÂLEA

DE

ȘCOLII BRĂȘOVULUI

Brășov, Piața Unirii nr. 1

Nr. 112/1967

S.S.

Prot. T. C I U R U S

BRĂȘOV.-

Confirmăm, cu alese mulțumiri, donațiunea făcută de Dvr
instituției noastre de cultură, compoz. listă din ALTELE
, care cuprind:

Cărți	<u>3</u>
Periodice	<u>-</u>
Documente	<u>-</u>
Fotografii	<u>-</u>
Manuscrise	<u>1.-</u>
Obiecte diverse	<u>-</u>

Subliniind această activă colaborare la îmbogățirea
instituției din Școala Brășovului, o facem cu sentimente
de sinceră recunoștință.-

Prin urmare, vă rugăm, asigurarea deosebită noastră stime

DARON,
Dr. Iulian Iga, DIRECTOR,
Dr. Iulian Iga, Dr. Iulian Iga,

DONATIUNEA

Prot. C I U R U SCARTI VECHE

- 1 - _____ - CALENDARIU pe anul dela Hristos 1846.- Sibiu, in Cr. priv. Tipografia lui Georgie de Colozius, /1845/, Cu inserări privind ani mai vechi. 26 foi. Cirilice.
- 2 - _____ - SELECTA LATINI SERMONIS SELECTA e scriptoribus probatissimis excerpta in usum II. humanitatis Scholae per M. Transilvaniae Principatum et Adnatarum partium.- Claudiopoli, Typi: lycei Regii, 1837, VIII+356 /leg. 1/2 piele/.
- 3 - _____ Siagun'a, Andreiu - COMPENDIU DE DREPTULU CANONICU al unei Santei sobornicesci si apostolesci Biserici.- Sabiu, Tip. archidiecezana, 1868, XLVI + 451 p. /leg. 1/2 piele/.

CAIET-MA' URGIS

- 4 - _____ T. Ciurus - Esegeza T/estamentului/ N/cu. După prof. N. Colan.- T. Ciurus, c. II. teolog. Caiet, 156 p. F.an.

Braşov, 28 Aug. 1967.-

DIRECTOR,

Prof. Ion Colan

Colan

DONATIU NEA
Proct. I. C I U R J S ~~1966~~

1967

- 1 - _____ - Carte de planete așezate pe șapte planete
în care sã cuprind 140 de ani, începîndu-
sã de la anul 1616 și slujind pînã la vii-
torul an 1956.- Dibiîu, Tip. și Editura
lui V. Krafft, 1892, 187 p. /leg.ăfct/.

PERIODICE

- 1 - _____ MISIONARUL ă - Anul VI /1954/, Nr. 1-2, 3, 4, 5, 7-8, 9.-

Brașov, 28.VIII. 1967.-

Biserica Sf. Nicolae
 MUZEUL, BIBLIOTECA ȘI ARHIVA ISTORICĂ
 din
 ȘCHEII BRĂȘOVULUI
 BRĂȘOV
 Piața Unirii nr. 1

Brășov 21. IX. 1988
 Nr. 555

C ă t r e

Protopop Teodor Ciuruș

B R A Ș O V

Stimate părinte protopop,

Vă trimitem, alăturat, lista donațiunii făcute de dumneavoastră, documente, fotografii și bacnote, în continuarea unei mai vechi donațiuni, de la nr. 7 - 34.

Instituția noastră de cultură vă este recunoscătoare pentru toată înțelegerea pe care ați avut-o și o aveți față de ostenele noastre în această direcție.

Primiți, vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre stime.

PROTOPOP,

Dr. Iulian Ișă

DIRECTOR,

Prof. Ion Colan

DOCFARIUFLEA

Protopop Teodor Ciuruz

Documente

- 7/ "Vălătagul..." f.dată. Original, 2 f., 34 x 21 cm.
8/ Spre a afla anii Vălătagului vechiu... Orig., caract. latine, l.f.
24 x 21,2 cm.-
9/ Preoții din regiunea Birgăului, începînd de la 1759. 2 acc.

Fotografii

- 10/ Patriarhul Miron Cristea ca regent, 1926. - 29,3 x 17 /33,7 x 27,3/

Băncuțe

- 11/ Tiz forint - 1848.-
12/ Tiz Koróna - 1915.-
13/ Egy korona - 1918.-
14/ Két korona - 1917.-
15/ 10 bani - România - Regele Ferdinand - 1917.-
16/ 50 bani - " - 1917.-
17/ Douăzeci și cinci bani - România - ed. germană.-
18/ Cincideci bani " "
19/ Un leu - Regele Ferdinand " "
20/ 20 bani - Regele Mihai - 1945.
21/ 100 lei - Regele Mihai - România - 1945.
22/ 5 lei - Regele Ferdinand - România - 1920.-
23/ Douăzeci lei - Regenta - România - 1929.
24/ Cinci sute lei - Regele Carol II - România - 1941.
25/ Două mii lei - România -
26/ Una mie lei - Regele Mihai - România - 1943.-
27/ Cinci mii lei - România - 1945.-
28/ Zece mii lei - " - 1946
29/ Una sută lei - " - 1947.-
30/ Una sută mii lei " "
31/ 20 Douăzeci lei - R.P.R. - 1950.
32/ Una mie lei - " - 1950.-
33/ 50 Kopelke
34/ 250 Ryblei - 1918

**A VALUABLE MUSEUM COLLECTION
WHICH HAS NOT BEEN LOST**

- Summary -

In the pages before you, you can find information regarding the museum collection donated by the priest Teodor Ciuruș to the Museum of the Church St. Nicholas, from Scheii Brașovului, between 1964–1968. According to the author, the donated objects belonged previously, at least partially, to the collection of the archpriest Teodor Buzdug, from Rusu Bârgăului, and his father, Vasile Buzdug.

FENOMENUL SECULARIZĂRII. DESPRE DRAMA SPIRITULUI UMAN ÎN SOCIETATEA MODERNĂ

Paul-Ersilian ROȘCA

Secolul XX rămâne în mentalul colectiv ca fiind un secol al transformării societății pe multiplele paliere ale expresiei sociale, politice, economice, istorice și spirituale. Continuând un proces început în secolele anterioare, modernitatea trăiește viu experiența metamorfozării societății umane și criza vechilor valori supuse, continuu și sistematic, unui asalt frenetic al curentelor modernizatoare. Treptat, scopul și metoda ajung să se identifice, disoluția terminologiei abordate în explicarea fenomenelor legate de social provocând dezorientări și poziționări antagonice. Desacralizarea lumii a constituit o realitate strâns legată de modernitate. Ca urmare a acestui fapt s-a născut întrebarea: desacralizarea a reprezentat momentul declanșator al modernității sau cea din urmă, modernitatea, a produs schimbarea cadrului religios-moral anterior? De ce este importantă rezolvarea acestei paradigme? Deoarece în acest mod se va reuși deslușirea fenomenologiei care a stat la baza transformării societății și naturii umane sub forma a ceea ce noi astăzi cunoaștem. Acestei paradigme vom încerca să-i creionăm un răspuns prin analiza unuia dintre fenomenele definitorii ale societății contemporane: **Secularizarea**.

„Secularizarea a constituit una dintre dinamicile civilizației occidentale. Ea a semnat și semnifică în continuare autonomia profanului, respectiv a religiosului, dar nu se confundă cu *secularismul*, care vizează să-l elimine pe al doilea în folosul celui dintâi. De asemenea, nu trebuie să confundăm nici *laicitatea* cu *laicismul*, acesta din urmă propunându-și să fie agresiv față de orice religie”¹. Această diferențiere pe care J. Delumeau o realizează între cele două dimensiuni: secularizare-secularism, trebuie pusă în paralel cu o altă dualitate: modernitate-modernism². Secularizarea are deja o istorie lungă, originile sale putând fi găsite în *Renaștere*, „cea care a promovat o încredere excesivă în forțele umane și o preocupare tot mai deschisă spre lucrurile mundane. Acesteia i-a replicat încrederea *Reformei* în grația divină, dar și în importanța unei maniere individuale a mântuirii, fără intermedierea ecleziastică, pentru ca apoi secolul Luminilor să

¹ Jean Delumeau, „În așteptarea zorilor. Un creștinism pentru mîine”, Ed. Polirom, Iași, 2006, p. 205.

² Modernismul trebuie înțeles ca principalul curent al modernizării prin dimensiunea sa refractară la tradiție și tradițional dar și prin îmbrățișarea noului, uneori indiferent de consecințele implicate.

determine intransigent trecerea de la teocentrism la antropocentrism, provocând, astfel, efuziunea unei mari revoluții mentale, care a permis emergența propriu-zisă a modernității europene”³. Această trecere de la divin la uman în spectrul determinării vieții a reprezentat, fără îndoială, o veritabilă revoluție a modului de gândire european, omul devenind treptat din creatură – creator.

Răspunsurile au constituit cu timpul rezultatele observației directe. Omul a înțeles că universul se supune unor reguli pe care empiric le poate descoperi și, poate, schimba în avantajul său. Știința a devenit nu doar o constantă a preocupărilor învățaților, ci un „*El Dorado*” al răspunsurilor. Plecând de la simplele fenomene naturale, ajungându-se la încercarea demonstrării existenței lui Dumnezeu din punct de vedere științific, acest spațiu avea să producă principalul conflict în ultimele veacuri. Secolele XIX–XX au dovedit, dacă mai era nevoie, faptul că disonanța dintre tradiție și modernitate era doar la început. De altfel, semnalul „pentru instalarea erei moderne fusese încă de mult dat, de pe vremea când științele se hotărâseră să ducă definitiv până la capăt emanciparea de metafizică, cu care se întârziase foarte mult. Din problema, dezbătută în trecut adesea foarte violent, a superiorității spiritului asupra materiei, pe de o parte, și a materiei asupra spiritului, pe de altă parte, a rămas doar o urmă nesatisfăcătoare prin însăși unilateralitatea ei: credința fără limite în știință și tehnică și lipsa de credință față de orice existență care nu putea fi dovedită prin metodele și instrumentele științelor naturii”⁴.

Transformarea mentalului societății a fost una de durată, secularizarea fiind un fenomen complex și fluctuant ca mod de exprimare. Ea se bazează pe experimentarea unui altfel de sentiment religios. S-a născut astfel dihotomia conceptului de *adevăr*. Acesta, dorința și țelul suprem al omului, constanta întregii gândiri umane, este înțeles din acest moment într-un mod diferit: fie prin prisma credinței, fie prin prisma a ceea ce generic denumim „*știință*”.

Secularizarea s-a născut din dorința omului de a căuta răspunsuri la întrebările fundamentale. Răspunsurile Bisericii nu-l mai mulțumeau, mai ales în urma unor episoade în care s-a dovedit că adevărul era altul decât cel predicat (avem în vedere, spre exemplu, episodul Galileo Galilei). „Redescoperirea heliocentrismului s-a născut într-o atmosferă mentală total impregnată de fervoare astrologică”⁵, atmosferă încărcată în egală măsură și de puternici fiori milenariști. Permanentele frământări care vor caracteriza Biserica apuseană vor continua și în perioada următoare Renașterii, producând tensiuni în cadrul elitelor intelectuale. „Secularizarea s-a accelerat o dată cu Revoluția franceză, luând uneori aspectul unei descreștinări violente. Încă din secolul al XVI-lea, în Europa protestantă începuse o secularizare chiar în interiorul spațiului religios,

³ Simona Nicoară, *Controverse, opinii și dezbateri despre profilul secularizării*, în „JSRI”, nr. 10, 2005, p. 71.

⁴ Rudolf Steiner, „Creștinismul ca fapt mistic și misterii Antichității”, Ed. Humanitas, București, 1993, p. 5.

⁵ Jacques Solé, „Miturile creștine de la Renaștere la Epoca Luminilor”, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2003, p. 191.

o dată cu refuzul teologic, începând de la Luther, de a stabili o diferență sacramentală între pastori și laici”⁶.

Observăm așadar cadrul care a facilitat nașterea unor permanente interogații referitoare la adevăr și la natura lui. Cine este sursa adevărului? Ce este adevărul? Cum putem ajunge la cunoașterea lui? Iată câteva întrebări care începeau să se pună din ce în ce mai sonor într-o societate, la acea dată, încă profund religioasă. Filosofii au constituit avangarda celor care încercau o soluționare a principalelor ecuații ale existenței umane și universale. Adevărul se dovedea din nou un element fundamental al meditației, așa cum Antichitatea la rândul ei îi prețuise prin filosofii ei reprezentativi. Tocmai de aceea, viziunii teologice a Bisericii referitoare la adevăr îi va fi opusă o alta, nouă și nu de puține ori antinomică. „Pentru Descartes, metoda prin care adevărul este făcut manifest constă în dubiul sistematic asupra tuturor conținuturilor minții, până ce se ajunge la ideile clare și distincte, care, prin ele însele, sunt propriile lor dovezi de adevăr”⁷. „Metoda” lui Descartes pe care o amintește H. R. Patapievici seamănă izbitor de mult cu realitatea isihastă, cea a necesității golirii minții de toate elementele eterogene care ar putea-o îndepărta de la rugăciune. Sistematizarea cadrului de aflare și manifestare a adevărului nu era de altfel o teză nouă, însă Descartes pune sub semnul întrebării tot ceea ce este extern propriei conștiințe și capacități de discernere a adevărului. Omul devine ultima instanță decizională în privința sensului termenului de adevăr, societatea, Dumnezeu, trecând pe un plan secund. Dacă mai era necesară sublinierea separării sensului pe care-l avea noua filosofie a epocii comparativ cu viziunea creștină referitoare la adevăr, F. Bacon a particularizat într-un mod mult mai exact (față de Descartes) calea pentru aflarea acestuia. Astfel, este necesară „golirea minții de orice prejudecăți și reprezentări false, de toți idolii sau ideile false primite de la tradiție, care ne falsifică observațiile”⁸. De acum înainte ruptura între tradiție și modernitate, între societatea creștină și cea secularizată devine vizibilă în discursul filosofic, punctul culminant al declarării secesiunii venind atunci când Nietzsche a anunțat că: *Dumnezeu a murit!*

Nietzsche în *Știința Voioasă* portretizează imaginea societății în care trăia, o societate desacralizată, în care ideea de Dumnezeu devenise de mult un apanaj al trecutului și al lipsei de raționalitate. Nebunul este singurul care-și pune problema dispariției lui Dumnezeu și implicit a existenței lui „anterioare”. El care se întreba: „Unde a dispărut Dumnezeu?” vine cu răspunsul. „Am să vă spun eu! *Noi l-am ucis* - voi și eu! Noi toți suntem ucigașii lui! Dar cum am făcut asta? Cum am putut să bem marea? Cine ne-a dat buretele pentru a șterge întregul orizont? Ce-am făcut când am desprins pământul acesta din lanțurile soarelui său? Încotro se îndreaptă acum? Încotro ne îndreptăm noi? Departe de toți sorii? Nu ne prăbușim fără încetare? Înapoi, într-o parte, înainte, în toate părțile? Mai există oare un sus și un jos? Nu rătăcim ca printr-un neant nesfârșit? Nu ne adie golul în față? Nu s-a făcut mai frig? Nu vine mereu

⁶ Jean Delumeau, *op. cit.*, p. 205.

⁷ H. R. Patapievici, „Omul recent”, Ed. Humanitas, București, 2008, p. 71.

⁸ *Ibidem*.

noaptea și încă mai multă noapte? Nu auzim încă nimic din gălăgia cioclilor care-l îngroapă pe Dumnezeu? Nu simțim încă nimic din mirosul putrezirii divine? Și zeii putrezesc! Dumnezeu a murit! Dumnezeu rămîne mort! Și noi l-am ucis! Cum să ne consolăm, noi, ucigașii ucigașilor? Cel mai sfânt și mai puternic din tot ce-a avut lumea pînă acum și-a pierdut sîngele sub cuțitele noastre – cine ne spală de acest sânge?”⁹

Lamentațiile nebunului surprind portretul unei lumi care trăiește din plin fenomenul secularizant, o lume care-și găsește în Nietzsche una dintre vocile cele mai sonore prin plastica abordării. Acesta nu se sfiește să atace deschis creștinismul în *Antichristul*, făcând un rechizitoriu mai mult decât delirant în argumentare. „Cine nu știe că Nietzsche a vestit „moartea lui Dumnezeu”? Dar se știe, de asemenea, pînă la ce trivialitate a discursului și a intenției decade această veste, atunci când gândirea se lasă pradă eschivei și ocolește evenimentul colosal care se enunță în ea. „Moartea lui Dumnezeu” nu poate dezvălui dispariția divinului, a zeilor, a lui Dumnezeu chiar, decât dacă trimite înapoi la un fapt de gândire mult mai riguros – cel trăit de Nietzsche și consemnat de viața acestuia într-un text unde albul ultimelor pagini răscumpără întunericul unei nopți a spiritului”¹⁰.

Nu ne-am propus în acest studiu o analiză a operei lui Nietzsche și cu atât mai puțin a condițiilor în care acesta și-a afirmat tezele, cert este însă că filosoful german afirma un crez pe care, istoria a confirmat dacă mai era necesar, tot mai mulți intelectuali și oameni simpli îl acceptau și-l transformau în convingere. Trebuie nuanțat însă contextul în care Nietzsche face afirmația, romantismul german și imaginea supraomului fiind elemente constitutive în înțelegerea enunțului său. M. Heidegger, referindu-se la aceste elemente, nu a putut trece peste enunțul lui F. Nietzsche „Toți zeii au murit: acum noi vrem să trăiască supraomul!”¹¹, tocmai de aceea a simțit nevoia să facă o precizare de natură pozițională (menită a ne face să înțelegem optica celor care se aliază tezei „morții lui Dumnezeu”). „Gândind în mod grosier, am putea crede că această sentință afirmă că stăpînirea asupra ființării trece de la Dumnezeu la om sau, încă mai grosier, că Nietzsche pune omul în locul lui Dumnezeu. Cei care au o astfel de convingere reflectează asupra lui Dumnezeu într-o manieră foarte puțin divină. Omul nu se poate pune niciodată în locul lui Dumnezeu, pentru că esența omului nu atinge niciodată domeniul esenței lui Dumnezeu. Ci, dimpotrivă, în comparație cu această imposibilitate, un lucru mult mai neliniștitor poate surveni – un lucru căruia noi abia am început, cu greu, să îi gândim esența”¹². Incompatibilitatea dintre cele două paliere ale ecuației iese astfel cel mai bine în evidență atunci când le analizăm. Secularizarea este de foarte multe ori percepută ca fiind un fenomen ce poziționează față în față divinitatea și umanitatea, fără a se realiza că în fond (esență, natură, acțiuni) cele două au trăsături care le diferențiază într-un mod fundamental.

⁹ Friedrich Nietzsche, „Știința voioasă”, Ed. Humanitas, București, 2006, p. 130.

¹⁰ Jean-Luc Marion, „Idolul și distanța”, Ed. Humanitas, București, 2007, p. 55.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

Ajunși în acest punct, cel al diferențierii cadrului de raportare a „morții lui Dumnezeu”, înțelegem că desacralizarea și secularizarea nu sunt totuși sinonime cu absența totală a lui Dumnezeu. Jean Delumeau punctează acest aspect atunci când afirmă că „în contextul actual, trebuie să ne ferim de un reflex de panică: nu trebuie să credem că descreștinarea înseamnă neapărat moartea creștinismului și nici că expresia „persoană fără religie” este neapărat sinonimă cu „ateu”. În viziunea lui Danièle Hervieu-Léger, nu trebuie să numim „decăderea gravă a religiosului” ceea ce nu este decât o slăbire a instituțiilor religioase, care nu mai pot să impună „coduri de sens” societății. La rândul lui, Paul Valadier recomandă să se evite „atitudinile rigide la care duce o interpretare angoasată a realității (religioase)”¹³.

Ne întrebăm pe bună dreptate: secularismul (și implicit secularizarea) atacă edificiul creștinismului în aspectul instituțional al acestuia sau însăși esența lui, Ființa lui Dumnezeu? Iată o întrebare care ne aduce, pentru a înțelege sămburele conflictului, din nou la eterna întrebare: ce este adevărul? Interogația a fost repetată, după cum spuneam, pe tot parcursul Antichității, primind un curs interesant în momentul judecății lui Iisus Hristos. Întrebarea lui Pilat (ce este adevărul?) este pornită atât din dimensiunea interioară a individului dornic de a afla adevărul, cât și din dificultatea răspunsului pe care întrebarea îl presupune. Iisus Hristos a înțeles incapacitatea asumării de către Pilat a unui răspuns altfel decât rațional, ori raționalul în viziunea guvernatorului roman nu era identic cu adevărul divin. Rezultatul acestui fapt constă în inegalitatea palierelor divin și uman. Palierul divin este asumat atât prin conștiința și rațiunea umană, cât și prin credință. Or, în momentul în care omul încearcă să înlăture credința ca mijloc de acces la adevăr (asociindu-o doar cu aspectul clerical și eventualele abateri de la linia dogmei Bisericii, iar în cazul secularizării respingându-o din start datorită originii „neștiințifice”) apare incapacitatea înțelegerii unui lucru care nu se încadrează în coordonatele umane și materiale. Tonalitatea întrebării lui Pilat, cea scripturistică, este cunoscută. „Există însă și o altă tonalitate în care suntem obișnuiți să auzim acest cuvânt al lui Pilat, tonalitatea în care l-a auzit probabil Nietzsche atunci când spune că este absolut singurul cuvânt al Noului Testament care are valoare. Conform acestei afirmații, din cuvântul lui Pilat vorbește o părăsire sceptică a celui „fanatic”. Nu întâmplător l-a citat Nietzsche. Căci și propria sa critică la adresa creștinismului vremii sale este critica unui psiholog la adresa celui fanatic”¹⁴. Fanaticul la Nietzsche era cel care avea cutezanța de a-și apăra crezul și de a-și susține ideea. Tocmai de aceea el nu a avut nicio rețineră în a cataloga și știința ca dând dovadă de „fanatism”. „Nietzsche a radicalizat acest scepticism până la scepticismul împotriva științei. Într-adevăr, știința are în comun cu cel fanatic faptul că ea, pentru că cere permanent dovezi și oferă dovezi, este tot atât de intolerantă ca și el. Nimeni nu este atât de intolerant ca cel care vrea să dovedească faptul că ceea ce spune el trebuie să fie adevărat. După Nietzsche, știința este intolerantă pentru că ea ar fi

¹³ Jean Delumeau, *op. cit.*, p. 2006.

¹⁴ Hans-Georg Gadamer, „Adevăr și metodă”, Ed. Teora, București, 2001, p. 400.

în genere un simptom de slăbiciune, un produs tardiv al vieții, un alexandrinism, moștenire a celei decadențe pe care Socrate, inventatorul dialecticii, a adus-o într-o lume în care nu exista încă „indecența demonstrației”, ci în care hotărârea și dicta fără dovezi o nobilă siguranță de sine”¹⁵.

Știința este „fanatică” în pretenția sa de a găsi răspuns oricărei întrebări, creștinismul este „fanatic” deoarece susține că omul găsește adevărul în Ființa lui Dumnezeu. Hotărârea pe care o dovedește religia creștină în apărarea crezului și dogmei sale se dovedește a deranja spiritul acestui veac. Kant observă acest aspect atunci când spune că: „Secolul nostru este adevăratul secol al criticii, căreia totul trebuie să i se supună. Religia, prin *sanctitatea* ei, și legislația, prin *majestatea* ei, vor de obicei să i se sustragă. Dar atunci ele provoacă împotriva lor bănueli juste și nu pot pretinde stima sinceră, pe care rațiunea o acordă numai aceluia care a putut face față examenului ei liber și public”¹⁶.

Fiecare din cele două părți susține cu tărie punctul său de vedere. Se creează astfel cadrul ireconciliabilei dileme: cine deține adevărul? Cine trebuie să decidă noua direcție în care se îndreaptă umanitatea? Adevărul omului secularizat este nu de puține ori altul decât cel al omului religios și aceasta din pricina rolului pe care omul desacralizat și-l arogă în procesul înțelegerii. Secularizarea s-a instalat atunci când societatea nu s-a mai mulțumit cu adevărul predicat de Biserică. A încercat pe alte căi să perceapă ceea ce ontologic era menit a fi descoperit prin credință. Cu timpul, știința s-a impus ca avangardă a curentului contestatar și principalul instrument al modernismului. S-a născut în acel moment iremediabilul conflict dintre tradiție și modernitate.

Știința s-a dezvoltat începând cu secolul al XIV-lea manifestând nu de puține ori un pronunțat caracter magic, îmbinare între fizica materiei și spiritul diferitelor credințe. Cu trecerea secolelor însă, știința a tins să se separe tot mai mult de componenta religioasă sau mistică, falia dintre cele două devenind profundă în secolul al XIX-lea. Preocuparea pentru studierea naturii avea să releve noi dimensiuni ale abordării metodologice vizavi de moștenirea secolelor precedente. „Din acel moment, vedem cum spiritul științific începe să producă „efecte colaterale”, inițial nedorite: agresiunea spiritului științific împotriva culturii umaniste. Procedeu? Cel clasic, pentru orice modernitate: erodarea continuă, insidioasă, permanentă, irezistibilă, insesizabilă a tot ce înseamnă tradiție deja constituită. Lăsat să acționeze fără discernământ, spiritul științific tinde să fie negaționist (tot ce nu se supune standardelor științifice este lipsit de orice valoare cognitivă) și anexionist (din orice disciplină este de luat în considerare numai ceea ce poate deveni asemeni științei)”¹⁷.

Ruptura dintre tradiție și modernitate constituie una dintre cauzele care au produs secularizarea. Conflictul dintre cele două s-a născut în clipa în care omul a refuzat să-și asume trecutul. La o primă vedere acest lucru pare dificil de imaginat, dar tradiția reprezintă o dimensiune a temporalității care-și schimbă

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ I. Kant, „Critica rațiunii pure”, Editura Științifică, București, 1969, p. 13.

¹⁷ H. R. Patapievici, „Discernământul modernizării, 7 conferințe despre situația de fapt”, Ed. Humanitas, București, 2005, p. 119.

mereu extinderea, fiind așadar diferită pentru fiecare generație în parte. Mihail Neamțu încearcă să identifice cauza pentru care tradiția devine o paria a modernității, un element al ireconciliabilului cotidian. Astfel, „vocabulă uzată sau concept temut, **tradiția** n-ar fi meritat un destin atât de ingrat în memoria modernității. Așa cum o inspecție grafologică descoperă profilul psihologic al unei personalități, orice comunitate culturală își ascunde identitatea în urmele trecutului. Totuși, mișcările revoluționare ale modernității iluministe ne-au sugerat posibilitatea îndepărtării radicale a surselor tradiției. Nu puțini au îmbrățișat, pe urmele lui Marx sau Freud, idealul emancipării de veacul prăfuit al celor care, pentru că sunt doar vechi, ajung să fie considerați și învechiți”¹⁸. Marx și Freud nu sunt primii care au vehiculat necesitatea decantării trecutului de prezent. Am vorbit deja despre dezideratele lui Descartes și Bacon și am observat tendințele centrifuge care își făceau loc în mintea filosofilor ieșiți din „austerul” cadru al teologiei. Dar modernitatea nu a reușit și nu reușește separarea de modelul preexistent al religiei și religiozității. Faptul este de înțeles în măsura în care omul acceptă mult mai ușor un tipar recunoscut și validat de istorie.

Tocmai de aceea, atunci când vorbim despre secularizare, ne întrebăm în ce măsură dimensiunea apocaliptică a acesteia este sinonimă cu dispariția religiosului sau este mai degrabă o reflexie a scăderii ponderii sociale a Bisericii. Jean-Paul Willaime încearcă să ofere un răspuns acestei paradigme. El susține că „modernitatea însăși poate fi concepută ca un sistem mitic ce funcționează ca și credința. Nu pare deci nejustificată acordarea unui anumit credit unei teze limitate despre secularizare pentru a explica o anumită scădere a influenței sociale a religiei, ce se observă cu precădere în societățile occidentale, dar nu numai aici. O scădere a influenței sociale care nu înseamnă o lipsă totală de influență și cu atât mai puțin o dispariție a religiei, dar care indică faptul că, sub imboldul modernității, situația religiei este profund perturbată. Într-adevăr, pare greu de contestat că trăsăturile caracteristice esențiale ale modernității – reflexivitatea sistematică, diferențierea funcțională, globalizarea, individualizarea, raționalizarea și pluralismul – au diminuat puterea socială a religiei în societățile occidentale”¹⁹. Secolul al XVIII-lea și debutul epocii Luminilor au semnalat apariția unei opoziții vizavi de tradiția biblică. Istoria înceta treptat să mai fie alăturată realității scripturistice lăsând astfel loc contestării trecutului în forma știută și considerată, unanim până la acea dată, ca fiind adevărată. Referindu-ne strict la istorie și istorism, secolul Luminilor propune un nou tip de cunoaștere, pentru care „scopurile religioase ale istoriei aveau mai puțină importanță decât reconstrucția ei exactă. Coborâtă din cerul generalităților biblice pe terenul prozaic al condițiilor vremelnice, istoria trebuia înțeleasă ca problemă și nu povestită în continuare ca poem”²⁰.

Conflictul dintre tradiție și modernitate continuă să se extindă în epocă prin asocierea tradiției cu tradiționalismul. Diferența între cei doi termeni rezidă în valoarea pe care tradiția o reprezintă, înmagazinând valorile cele

¹⁸ Mihail Neamțu, „Bufnița din dărâmături. Insomnii teologice în România postcomunistă”, Ed. Polirom, Iași, 2008, p. 118.

¹⁹ Jean-Paul Willaime, „Sociologia religiilor”, Institutul European, Iași, 2001, pp. 126–127.

²⁰ Jacques Solé, *op. cit.*, p. 201.

mai importante pe care societatea le-a filtrat prin sita timpului și a impactului. Ori tradiționalismul este un curent care nu de puține ori manifestă tendințe de imobilism și asociază filosofia sa unei anume perioade a tradiției. Tocmai de aceea nu trebuie să echivalăm și confundăm cei doi termeni, tot așa cum secularizarea și secularismul, modernitatea și modernismul nu trebuie luați ca un amalgam. Tradiția nu are o delimitare temporală, nu-i putem găsi o finalitate în istorie așa cum este greu să-i întrezărim și delimităm începuturile. Pantelis Kalaitzidis, referindu-se în mod particular la Ortodoxie, subliniază aspectul permanent novator al tradiției. „Tradiția ortodoxiei [...] nu este istorie, ci mărturie, nu este evenimentul săvârșit și încheiat în secolele trecute, ci chemarea pentru împlinirea lui în viitor. [...] Privit din acest unghi, Tradiția nu este o literă moartă, o repetiție nostalgică sau acceptarea necritică și simplă perpetuare a trecutului, ci o continuitate creativă în Duhul Sfânt și o deschidere spre viitor, spre lumea cea nouă așteptată a Împărăției lui Dumnezeu”²¹.

Ceea ce astăzi este modern și nou, mâine va intra în tradiție și va fi supus aceluiași tratament ca și valorile de acum un secol sau două. Acest lucru nu-l înțelegea modernitatea (și nici astăzi nu o face), faptul că ajunge să-și condamne propriile creații pe simplul motiv că nu mai sunt noi. „Nu avem o estimare completă a pierderilor irevocabile suferite de tradiție în planul reperelor religioase, al exigențelor academice, al esteticii urbane, al cunoașterii tehnice protejate în interiorul breslelor, al obiceiurilor sezoniere păzite prin riturile de trecere. Tradiția a fost emancipată de revoluționarii de profesie așa încât a fi mai bun a ajuns să se confunde, pentru unii, cu amnezia”²².

Patrimoniul uriaș pierdut, atât în sfera materială, cât mai ales în cea spirituală este incalculabil, totul datorită unei modernități care nu a înțeles ideea coexistenței cu societatea creștină tradițională. Golirea minții pe care o desemnau ca pas major și decisiv pentru aflarea adevărului Bacon și Descartes, a fost prost înțeleasă și aplicată, ducând la preeminența modernizării cu orice mijloc și pentru orice formă. Calitatea unui lucru (fie că vorbim despre spectrul material sau despre cel spiritual) ajunge să treacă pe un plan secund prin simplul fapt că acesta are eticheta noutății. Modernitatea apare astfel „ca o epistemă mai rațională decât tradiția pe care pretindea să o înlocuiască. Era nouă pentru că oamenii căutau soluții raționale, nu era rațională pentru că era nouă. Raționalitatea a fost motivul pentru care modernitatea a fost chemată la ființă. Acest element deosebește ceea ce eu numesc modernitate clasică de modernitate recentă, pur și simplu. Toate achizițiile modernității clasice – mă refer la principiile acestor achiziții – au fost realizate nu în virtutea noutății ci în virtutea raționalității. Toate achizițiile modernității recente sunt realizate nu în virtutea raționalității, ci în virtutea noutății”²³.

Noutatea devine etalonul analizei la care este supusă societatea, credința și omul. Modernitatea își asumă rolul înnoitor revalorizând societatea.

²¹ Pantelis Kalaitzidis, „Ortodoxie și modernitate. O introducere”, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2010, pp. 210-211.

²² Mihail Neamțu, *op. cit.*, p. 118.

²³ H. R. Patapievici, „Discernământul modernizării...”, p. 107.

În timp ce valorile creștine sunt repudiate și trimise într-un exil istoric, „legea internă a modernității (potrivit căreia faptul de a fi modern constituie în sine o valoare) impune contrariul: nu există ieșiri din modernitate, deoarece nu există ieșire din timp”²⁴. Ieșirea din timp reprezintă pentru omul modern o utopie, imposibilitatea acestui deziderat fiind rezultatul percepției liniare asupra temporalului. Pentru omul modern istoria are un început și un sfârșit, nu există posibilitatea întoarcerii în timp și nici predicția viitorului, prezentul reprezentând clipa ce trebuie trăită ca singura certitudine.

Mircea Eliade surprinde dihotomia om *modern* – om *tradițional* și, referindu-se la raportarea celor două tipologii umane la timp, subliniază faptul că „pentru omul tradițional, omul modern nu oferă nici tipul unei ființe libere, nici al unui creator de istorie. Dimpotrivă, omul civilizațiilor arhaice poate fi mândru de modul său de existență care-i permite să fie liber și să creeze. El este liber să fie mai mult decât ceea ce a fost, liber să-și anuleze propria lui „istorie” prin abolirea periodică a timpului și regenerarea colectivă. Această libertate în privința propriei lui „istorii” – care pentru modern este nu numai ireversibilă, dar constituie existența umană – omul care se vrea istoric nu și-o va putea niciodată aroga”²⁵.

Omul modern refuză tradiția, uneori chiar și istoria, incapabil fiind să-și asume condiția limitată. Spre deosebire de omul *tradițional* care se regăsește în ritmurile naturii și în temporalitate, omul *modern*, prin dorința sa de independență, încearcă permanent să eludeze determinantele istoriei și tradiției, căutând să devină el însuși un arhetip și un punct de început. El nu conștientizează că nu peste mult timp propria-i persoană va deveni „învechită” și, în consecință, un element al tradiției atât de blamate. Această incapacitate de adaptare la timp este pregnantă în societatea secularizată tocmai prin refuzarea creștinismului ca bază a societății. Creștinismul șterge presiunea timpului prin viziunea binară asupra acestuia. Astfel istoria are un aspect linear, având un început, având un sfârșit și o nouă existență după aceea, dar timpul creștin are și un sens ciclic, diferit însă de timpul ciclic care apare la popoarele arhaice. Sărbătorile religioase, Jertfa euharistică, Sfintele Taine, au darul de a rememora și de a reseta ritmul credinciosului. Astfel, presiunea timpului este înlocuită de certitudinea unei permanente posibilități de întoarcere și schimbare. Creștinul are în suflet tensiunea eshatologică, dar nu o percepe ca fiind o povară ci șansa unei schimbări și a unei transformări superioare a condiției sale prezente. Credința constituie dimensiunea principală a omului religios, credința ca factor ce suprimă frica de timp și de istorie. Având credință, pentru creștin nimic nu este imposibil, indiferent dacă vorbim despre dimensiunea materială sau spirituală a existenței sale.

„Credința, în acest context, ca de altfel în multe altele, semnifică emanciparea absolută de orice fel de „lege” naturală și de aici cea mai deplină libertate pe care omul și-o poate imagina: aceea de a interveni în statutul ontologic chiar al Universului. Ea este, în consecință, o libertate *creatoare* prin excelență. Cu alte cuvinte, ea constituie o nouă formulă de colaborare

²⁴ Idem, „Omul recent...”, pp. 114–115.

²⁵ Mircea Eliade, „Mitul eternei reîntoarceri”, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2008, p. 150.

a omului cu Creația, prima dar și singura care i-a fost dată de la depășirea orizontului tradițional al arhetipurilor și repetării. Numai o asemenea libertate (în afara valorii ei soteriologice și deci religioase în sensul strict) este capabilă să apere omul modern împotriva terorii istoriei: adică o libertate care-și are sursa și-și găsește garanția și sprijinul în Dumnezeu. Orice altă libertate modernă, oricâte satisfacții i-ar putea ea procura celui ce o posedă, este neputincioasă să justifice istoria; ceea ce pentru orice om sincer cu el însuși echivalează cu teroarea istoriei”²⁶.

Paradoxal, omul modern refuză credința ca și componentă a vieții și universului său. Pentru a scăpa de teroarea istoriei trebuie să o ignore, tocmai de aceea, eliminând creștinismul din ecuația existenței sale, omul modernității reușește, în viziunea sa, să se elibereze de presiunea iremediabilului și insurmontabilului, determinanți ai existenței umane. Creștinismul a fost respins pe perioada ultimelor secole din considerentul permanentei memorări a unei vieți viitoare, a unei mântuirii sau pedepse. Sub imperiul fricii de necunoscut și, în special, de momentul Judecății, glasul celor care negau necesitatea respectării moștenirii creștine era din ce în ce mai puternic. Reconcilierea dintre omul modern și cel tradițional poate avea la bază explicarea caracterului eliberator pe care creștinismul îl are, caracter pe care omul modern îl ignoră cu desăvârșire atunci când analizează dimensiunea religioasă a societății.

Creștinismul, această religie, este în fapt și în esență „religia omului modern și a omului istoric, a celui care a descoperit simultan *libertatea* personală și timpul *continuu* (în locul timpului ciclic). Este, de asemenea, interesant să notăm că existența lui Dumnezeu i se impune cu o mai mare urgență omului modern, pentru care istoria există ca atare, ca istorie și nu ca repetare, decât omului culturilor arhaice și tradiționale care pentru a scăpa de teroarea istoriei dispunea de toate miturile, riturile și comportamentele”²⁷.

Meditația lui Eliade asupra condiției umane (în special asupra celei care-l vizează pe omul modern, contemporan) subliniază necesitatea credinței în Dumnezeu, nu doar ca mijloc de anulare a determinismului istoric, al terorii istoriei, ci ca realitate concretă eliberatoare. Dumnezeu oferă o libertate care în alte condiții i-ar fi cu totul străină omului. Omul modern și Dumnezeu nu se găsesc în realitate pe poziții antagonice ci interesul omului converge prin natura sa (creație a lui Dumnezeu fiind), în mod adeseori inconștient, spre realitatea transcendentă a vieții viitoare. Acest aspect revine astăzi din ce în ce mai pregnant în discursul teologic modern care este supus unei altfel de retorici comparativ cu secolele anterioare secularizării. „Cei mai mulți teologi creștini vor accepta astăzi că vechile argumente în favoarea existenței lui Dumnezeu nu au forța rațională a unei demonstrații pe care ei credeau cândva că ar fi avut-o. Mulți vor pretinde, împreună cu Hans Küng, că până la urmă putem afirma existența lui Dumnezeu, nu pentru că este inevitabil să facem acest lucru, ci datorită unei credințe fundamentale, cu toate că, chiar în actul afirmării, omul devine convins de justetea alegerii

²⁶ *Ibidem*, p. 153.

²⁷ *Ibidem*, p. 154.

sale de a afirma”²⁸. Dacă argumentele nu mai au aceeași putere înseamnă că omul modern nu reușește să le înțeleagă sau nu le mai percepe în modul în care o făcea altcândva.

Diferența afirmării lui Dumnezeu nu rezidă în schimbarea realității divine, ci în imposibilitatea omului modern de a-L percepe și a se raporta la Dumnezeu în aceeași manieră în care o făcea omul primelor secole creștine. Secularizarea constituie și o manifestare a conflictului dintre tradiție și modernitate din perspectiva raportării la umanitate. Secolele creștinismului autentic promovau (Biserica susține cu tărie în continuare aceste valori) ideea comunității, a comuniunii, pe când secolele secularizate și secularizante pe care le străbate societatea modernă subliniază și accentuează, paradoxal, singurătatea. Într-o eră a comunicării și a mijloacelor de socializare constatăm dezvoltarea și propagarea unei boli moderne și imposibil de contrat: singurătatea. Singurătatea poate îmbrăca diferite aspecte: singurătatea socială, singurătatea fizică și cea mai dureroasă, singurătatea morală, spirituală. Lipsa dialogului cu ceilalți și cu sinele constituie cu siguranță una dintre cauzele crizei morale contemporane. Konrad Lorenz surprinde imaginea unui om bulversat și fără un orizont al concretului. El afirmă că „una dintre cele mai rele consecințe ale agitației sau poate ale fricii care produce nemijlocit agitație e incapacitatea oamenilor moderni de a sta fie și numai un timp scurt singuri cu ei înșiși. Ei evită orice posibilitate de autorefecție și meditație cu o consecvență plină de frică, de parcă s-ar teme ca nu cumva reflecțiile să-i pună în fața unui autoportret înfrigorant, asemănător cu cel pe care Oscar Wilde îl descrie în clasicul său roman de groază „The picture of Dorian Gray”²⁹.

Viața în societate nu este similară cu viața în comunitate, aceasta deoarece „diferențele izbitoare dintre viața în comunitate și viața în societate pot fi expuse în termeni care, dacă nu sunt ei înșiși religioși, au oricum conotații religioase. Relațiile comunitare stabilite între persoane în integralitatea lor presupun încredere, loialitate, respect pentru vârstă, precum și scheme clare de autoritate edificate pe determinații biologice. Persoanele contează mai mult decât rolurile, iar bunăvoința, mai mult decât performanța. Societatea se bazează pe relații de rol impersonale, pe coordonarea principiilor și pe modele de comportament eminamente formale și contractuale, în care virtuțile personale, spre deosebire de obligațiile impuse de roluri, au puțină însemnătate”³⁰.

Diferențele dintre societatea modernă și comunitatea tradițională rezidă și în valorizarea diferită a omului. Valorile sunt definitorii omului și raportarea la ele se face diferențiat în cazul celor două modele sociale, astfel „în timp ce în comunitate îndatoririle individului rezultau dintr-o concepție morală derivată în cele din urmă din surse supranaturale, sau care făcea referire la țeluri supranaturale, în societate îndatoririle și îndeplinirea rolurilor sunt justificate în

²⁸ Leonard Swidler, „După absolut. Viitorul dialogic al reflecției religioase”, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2002, p. 245.

²⁹ Konrad Lorenz, „Cele opt păcate capitale ale omenirii civilizate”, Ed. Humanitas, București, 2001, p. 40.

³⁰ Bryan Wilson, „Religia din perspectivă sociologică”, Ed. Trei, București, 2000, p. 179.

ultimă instanță de cerințele impuse de o structură rațională, în care priceperile sunt cultivate, iar competențele-atestare; rolurile sunt atribuite și coordonate; recompensele sunt atent cântărite, iar timpii sunt și ei măsurați și alocați”³¹. Depersonalizarea constituie una dintre caracteristicile societății moderne, omul devenind cu timpul un produs al statisticilor și al sistemului. Din creator de sistem el s-a transformat în simplu element constitutiv al acestuia.

Conflictul modernitate - tradiție nu este încheiat de această poziționare vizavi de raportul societate-comunitate, el continuă în diferențierea dintre cultură și civilizație. Nu vom insista foarte mult asupra acestui aspect, cert este că nu de puține ori se creează confuzie între cei doi termeni prin echivalarea lor. Cultura este asociată în general unui spațiu vast, atât geografic, cât și spiritual. Vorbim astfel despre cultura europeană, despre cultura creștină, cultura arabă etc., ca despre expresii ale unui proces îndelungat în timp și care se extinde mult în afara unor determinări de natură etnică, socială, politică sau economică. Singurul aspect care conferă o oarecare unitate culturii și o individualizează în comparație cu celelalte este factorul religios, atât de blamat de societatea modernă. Civilizația, în schimb, este nu de puține ori văzută ca fiind o limitare, o regresie a culturii. Civilizația se încadrează mult mai bine unui areal geografic și etnic, multitudinea de civilizații urmând un ciclu de succesiune mai accelerat comparativ cu schimbarea culturilor. Astăzi cultura creștină este înlocuită de civilizația diferitelor popoare și grupuri etnice, fiecare tinzând să-și creeze o individualitate pe care creștinismul o integrase atât de bine în mesajul universal al lui Hristos.

Veacul nostru, prin lipsa lui de religiozitate, nu se poate înscrie decât într-o notă de degradare de culturii faustice moderne. De altfel, Spengler reușește să încadreze omul în orizontul cultural modern, oferind cheia descifrării modelului de individ secularizat și, treptat, areligios. „Viața omului modern de la sfârșitul unei culturi ca a noastră este deformată de tirania intelectului negator și distructiv. „Omul subordonează totul intereselor practice și banale”; trăiește acum într-o „perspectivă de broască”, cu orizont închis și josnic, spre deosebire de omul culturilor în faza lor de înflorire, care cunoștea „perspectiva de pasăre a vieții”. Morala tragică a unei atitudini serioase față de problemele grave ale existenței este acum înlocuită cu o morală plebee, care evită aceste probleme sau ajunge la soluții de compromis. Morala plebee este o „morală dialectică”; principiile și normele morale, în loc de a fi „trăite instinctiv”, sunt „discutate critic”. Morala nu mai este o chestiune practică, ci o „problemă teoretică”, pentru că „valorile ei nu mai fac parte integrantă din viață”³².

Criza morală și criza moralei constituie avatarul societății moderne secularizate. În acest sens comparația dintre valorile creștine și valorile moderne converg spre un iremediabil divorț identitar. În morala contemporană nu vom mai regăsi aspecte ale moralei creștine (cu o serie de excepții filtrate și adeseori cosmetizate), chiar și culturile non-creștine sesizând acest

³¹ *Ibidem*.

³² Constantin C. Pavel, „Tragedia omului în cultura modernă”, Ed. Anastasia, București, 1997, p. 23.

aspect. Este „limpede câtă dreptate au orientalii atunci când îi reproșează civilizației occidentale moderne caracterul exclusiv material: e singurul ei sens de dezvoltare și orice punct de vedere am adopta vom fi mereu puși în fața unor consecințe, mai mult sau mai puțin directe, ale acestei materializări”³³. Accentul excesiv pus pe material în detrimentul spiritualului, subminarea aspectului metafizic al vieții, negarea lui Dumnezeu ca instanță a vieții noastre, toate acestea punctează în mod decisiv existența și realitatea conflictului dintre modernitate și tradiție. Conflictul nu este însă unul spontan, nu este unul involuntar și imprevizibil. Nu! El este consecința acțiunilor unor elemente direct interesate de această stare de fapt. Secularizarea a plecat din revolta față de setul de valori creștine, mai mult sau mai puțin asociate instituției Bisericii. Societatea modernă și postmodernă beneficiază de un program, o „rețetă” menită să tranșeze definitiv raporturile cu societatea „învechită” creștină. Teodor Baconsky analizând acest aspect observă că „în era postmodernă, când civilizația europeană – ca matrice universală – ține morțiș să-și otrăvească rădăcinile (pentru că detestă fățiș Biserica), totalitatea trecutului omenesc riscă masive pierderi de memorie colectivă **vie**. Nimic din ce e „bătrânesc” nu se mai bucură de atenție. Trecutul, ca moștenire a celor morți, a fost complet amuțit. Moștenitori ingrați ai testamentului teandric, trăim într-o cultură a tinereții, făcută de profesioniști ai juvenilității demonstrative, care ne prescriu **reguli de unică folosință**, fără să pară stânjeniți de un atare non-sens. În numele clipei sanctificate, lumea e redusă la marea instalație media, care huruie asurzitor. **Acum îl condamnă pe atunci**”³⁴.

Pesimismul nu ar trebui să constituie nota dominantă a analizei acestui diferend între tradiție și modernitate. Cele două dimensiuni ale aceleiași societăți secularizate oferă perspectiva alegerii și poziționării libere a omului. Fiecare, în funcție de credință, morală, valori culturale și religioase are libertatea și posibilitatea de a opta de care parte se va poziționa. Cert este că pentru cei care mai speră la o salvare a lumii moderne de marasmul secularizării și descreștinării se profilează opțiunea unei măsuri radicale. Întrebarea ar fi însă următoarea: amputarea elementelor modernității ar constitui o soluție sau, dimpotrivă, ar conduce inevitabil la decesul civilizației umane? Răspunsul este dificil de dat. „Trebuie să crezi că istoria e în mâinile lui Dumnezeu, pentru a spera că secularizarea societăților de tip occidental ar putea fi reversibilă. Într-o gândire providențialistă, secularizarea primește girul pedagogic al unei divinități care vrea ca omul să se elibereze și să guste, în contrapartidă, amărăciunea vidului spiritual. Sigur că la mijloc e o contradicție: cum de-ar fi dorit Dumnezeu o umanitate simultan autonomă și nefericită?”³⁵ Cert este că societatea secularizată oferă șansa testării valorilor tradiționale. Acestea sunt în fața celui mai mare test, acela al propriei lor valori și perenități. Secularizarea tinde astăzi să fie asimilată unei realități paradoxale, aceea de punte spre o Apocalipsă apropiată. Este astfel atins sfârșitul-eliberare.

³³ René Guénon, „Criza lumii moderne”, Ed. Humanitas, București, 2008, p. 125.

³⁴ Teodor Baconsky, „Despre necunoscut”, Ed. Humanitas, București, 2007, p. 63.

³⁵ Idem, „Creștinism și democrație”, Ed. Curtea Veche, București, 2010, p. 134.

Secularizarea ca sfârșit este un alt fel de a susține că totul este bine când se încheie rău, aceasta nu deoarece scopul final al istoriei și al vieții ar fi răul, ci deoarece istoria este percepută tot mai pregnant ca fiind mai rea decât veacul viitor, și atunci, secularizarea are un aspect pozitiv, cel al grăbirii sfârșitului. „Obsesie recurentă a teologiei din toate epocile, întoarcerea la surse, exprimată prin recuperarea dialecticii paleocreștine dintre condamnarea lumii și mântuire se regăsește, aici, perfect oglindită în teza că progresul umanității măsoară, pe fond, goana după veacul de apoi. Secularizarea devine atunci forma prin care voința emancipării de sub imperiul lui **saeculum** cunoaște o ultimă și salutară accelerație”³⁶.

Conflictul dintre modernitate și tradiție ne oferă doar o fațetă a secularizării, aceasta nefiind în consecință singura. Un alt factor, la fel de important (implicat și în declanșarea conflictului modernitate-tradiție), îl constituie Nihilismul.

„În ultimele două secole s-au succedat în spațiul cultural european diferite modele ale decadenței religioase. Toate au avut în comun termeni precum „dispariție”, „regres”, „disoluție”, „depășire”, „demitologizare”, „criză de legitimitate”, „decreștinare” sau, cu un termen deja universal utilizat, „secularizare”. Teza centrală, cu nuanțele de rigoare de la un autor la altul și de la o școală de gândire sau orientare politică la alta, este în linii foarte mari aceasta: credințele religioase dispar sau cel puțin decad din importanța lor socială odată cu progresul tehnologic, creșterea nivelului de trai, răspândirea democrației și triumful subiectului, tradus prin emanciparea radicală a individului de comunitate”³⁷. Cauzele acestei crize identitare cuprind și un curent relevant în explicarea secularizării în forma actuală a acesteia. Nihilismul constituie punctul de ruptură între vechea societate creștină și cea modern-contemporană. Sunt multiple definițiile și înțelesurile pe care nihilismul le îmbracă, tocmai de aceea vom puncta în cele ce urmează câteva aspecte legate de acesta, încercând să subliniem caracterul complex al fenomenului care și-a legat numele în mod definitiv de societatea modernă europeană.

Serafim Rose se întreba, referindu-se la nihilism: „ce este nihilismul în care am văzut cauza Revoluției epocii moderne? La o primă analiză, răspunsul nu pare dificil; câteva exemple clare vin imediat în minte. Este programul fantastic de distrugere al lui Hitler, revoluția bolșevică, atacul dadaist asupra artei; este fundalul din care au izvorât aceste mișcări, reprezentate în modul cel mai notabil de câțiva indivizi „posedați” de la sfârșitul secolului al XIX-lea – poeți ca Rimbaud și Baudlaire, revoluționari ca Bakunin și Nechayev, „profeți” ca Nietzsche; există la un nivel mai modest printre contemporanii noștri, frământarea vagă care determină pe unii să se strângă în jurul scamatorilor ca Hitler, și pe alții să găsească o evadare în droguri și religii false, sau să săvârșească acele crime „stupide” care devin și mai caracteristice acestor timpuri. Dar aceasta nu mai reprezintă decât suprafața spectaculoasă a problemei

³⁶ *Ibidem*, p. 136.

³⁷ Radu Preda, „Revenirea lui Dumnezeu. Studii social-teologice”, Ed. Eikon, Cluj Napoca, 2010, pp. 22–23.

nihilismului”³⁸. Formele externe, istorice ale nihilismului conferă dimensiunea palpabilă a fenomenului. Ele pot fi identificate în multe alte evenimente și procese istorico-sociale care jalonează ultimele două secole. Nihilismul devine sonor în momentul în care răspunsurile Bisericii au încetat să mai fie luate în considerare ca adevăruri. Biserica a fost prima instituție a „vechiului” sistem social care a fost arătată cu degetul ca fiind răspunzătoare de imobilismul societății. S-a trecut foarte ușor cu vederea un aspect esențial: cultura europeană s-a constituit și pe fundațiile creștinismului. Statul a fost strâns legat de Biserică, legea s-a inspirat din morala creștină, valorile societății au avut la bază învățătura Evangheliei, or toate aceste aspecte nu pot fi omise dintr-un simplu capriciu al negării alterității.

În acest mod trebuie înțeleasă adevărata dimensiune a culturii creștine. Trebuie recunoscut faptul că „religia a deținut pretutindeni în Europa – chiar și într-un trecut încă apropiat – o poziție eminentă: discuția privitoare la religie s-a aflat în centrul dezbaterilor filosofice și al controverselor politice. Influența sa a fost practic fără egal în anumite momente ale istoriei continentului nostru. A nu o lua în considerare ar însemna să ne interzicem înțelegerea unei componente esențiale a preocupărilor, reacțiilor și comportamentelor. Aceasta face parte integrantă din istoria generală, care se interesează de ea din mai multe puncte de vedere: politic, religios, intelectual sau cultural. Aproape că nu există țară europeană în care ea să nu fi contribuit la facerea istoriei și la hotărârea cursului evenimentelor”³⁹. Nihilismul a contestat importanța și rolul jucat de creștinism, oferind un surogat areligios unei societăți dornice de nou și permeabilă la întreaga pleiadă de idei novatoare. Dumnezeu a devenit, în opinia nihiliștilor, principalul factor al „retardului” social. Divinitatea, tot mai des asociată unei viziuni arhaice și primitive a omului, trebuia să moară pentru a fi posibilă apariția „omului nou”, a omului descătușat de orice fel de autoritate morală și socială.

Ioan Petru Culianu oferă un punct de vedere important asupra direcției în care nihilismul s-a îndreptat. El consideră că acest concept, care apare pentru prima dată în 1799, a devenit cu timpul un „oaspete neliniștitor” care bate la ușa civilizației noastre în zorii erei moderne. „Lui Nietzsche în primul rând va trebui să ne adresăm pentru a elucida chestiunea „morții lui Dumnezeu”. Nietzsche se face purtătorul de cuvânt al vremii sale proclamând că transcendența, care animă credința platonico-creștină și care a dominat cultura occidentală mai mult de două milenii, și-a pierdut eficiența; ea a încetat să mai fie o sursă de energie vitală și de creativitate. Bineînțeles, aceasta implică și *eliberarea omului*, numai că este vorba despre o „eliberare în neant”, în această situație, există o singură alternativă: fie să acceptăm acest substitut edulcorat, acest *Ersatz* al transcendenței care este credința în rațiune (*Vernunftglauben*), care, neavînd justificare metafizică, nu are nici forță reală; fie să considerăm nihilismul ca o *putere activă* și să-i devenim instrumente”⁴⁰.

³⁸ Serafim Rose, „Cauzele revoluției din epoca modernă. Nihilismul”, Apologeticum, 2003, p. 2.

³⁹ Rene Remond, „Religie și societate în Europa. Secularizarea în secolele al XIX-lea și XX-lea, 1780-2000”, Ed. Polirom, Iași, 2003, p. 13.

⁴⁰ Ioan Petru Culianu, „Gnozele dualiste ale Occidentului”, Ed. Nemira, București, 1995, p. 300.

Nietzsche înțelege prin instrumentalizarea omului, participarea acestuia la distrugerea stării prezente, a vechii societăți și construirea uneia noi. Este foarte interesant de observat paralela care se naște aici. Toate regimurile totalitare, toate ideologiile radicale propun înlocuirea vechiului prin distrugere. Nimeni nu propune schimbarea sau redirecționarea într-un mod pașnic. Înțelegem în acest mod impactul mental pe care revoluțiile, regimurile totalitare l-au avut asupra oamenilor în epoca modernă.

Întrebarea care se pune tot mai pregnant astăzi este strâns legată de esența societății tradițional-creștine pe care nihilismul o contestă. Astfel ne întrebăm: oare ce element constitutiv al creștinismului deranjează într-un mod atât de puternic încât naște virulența discursului nihilist? Răspunsul este legat de adevăr și înțelesul acestuia. Berdiaev afirmă că astăzi „trăim într-o epocă în care adevărul nu este îndrăgit și căutat de nimeni. El este tot mai mult substituit prin folos și interes, prin voința de stăpânire. Adevărul nu este îndrăgit nu numai din cauza atitudinii nihiliste sau sceptice față de el, ci și datorită credinței și învățaturii dogmatice în numele căreia se admite minciuna sub calificativul de bine și nu de rău. Indiferența față de adevăr a fost și înainte condiționată de credința dogmatică ce nu tolerează libera lui căutare. În perimetrul lumii europene știința s-a dezvoltat sub forma investigației și a căutării adevărului independent de profitabilitatea și utilitatea lui. Ulterior însă, știința a devenit și ea un instrument al doctrinelor antireligioase dogmatice (cum ar fi, de pildă, marxismul) sau al forței tehnicii. Minciuna prin care se distinge epoca noastră este de un gen aparte. Minciuna se afirmă ca o datorie sacră în numele Țelurilor supreme. Ceea ce nu prezintă, desigur, o mare noutate. Istoria a fost întotdeauna înclinată să justifice răul prin propriile sale Țeluri supreme (viclenia rațiunii la Hegel). În vremurile noastre însă, acest fenomen a căpătat dimensiuni considerabile. Din punct de vedere filozofic, noutatea relativă ar consta în subminarea ideii înseși de adevăr”⁴¹.

Am analizat în paginile anterioare problema adevărului în societatea modernă secularizată și am constatat impactul pe care opera lui F. Nietzsche l-a avut în alterarea sensului adevărului (anterior declanșării curentului nihilist). Ideea „morții lui Dumnezeu” relativizează lumea prin dispariția forței eficiente care o determină. Dumnezeu nu mai răspunde de această lume și, implicit, metafizica (adică pentru Nietzsche filozofia occidentală înțeasă ca platonism), s-a sfârșit. Nihilismul prin filozofia sa se încadrează ca principal contestatar al dimensiunii suprasensibile a lumii, oferind istoriei palpabile și materiale, preeminență și valoarea absolută.

Ioan Petru Culianu remarcă aspectul transfigurator pe care nihilismul și-l arogă și pe care-l propune ca soluție de eludare a „încorsetării” eshatologice. „Nietzsche își înțelege filozofia ca pe o mișcare antimetafizică, adică, pentru el, antiplatoniciană. (...) Dacă Dumnezeu, în calitate de Căuză suprasensibilă și Scop al oricărei realități, a murit, dacă lumea suprasensibilă a ideilor și-a pierdut forța constrângătoare și mai ales forța de redeșteptare și de elevație, nu mai rămâne

⁴¹ Nikolai Berdiaev, „Împărăția lui Dumnezeu și împărăția cezarului. Preambul gnoseologic”, Ed. Humanitas, București, 1998, p. 5.

nimic căruia omul să i se poată conforma și după care să-și poată îndrepta pașii. De aceea apare întrebarea: „Nu rătăcim noi oare ca printr-un neant nesfârșit?”. Astfel, formula „Dumnezeu a murit” constată că neantul începe să se întindă. Aici, *neant* vrea să spună: absența unei lumi suprasensibile cu putere de constrângere. Nihilismul este o mișcare istorială, și nu părerea sau doctrina unei persoane sau a alteia. Nihilismul, „cel mai neliniștitor dintre oaspeți”, bate la ușă. (...) Nihilismul mișcă Istoria în felul unui proces fundamental abia recunoscut în destinul popoarelor occidentale. Nihilismul nu este așadar un fenomen istoric printre altele, sau un curent spiritual care, în interiorul istoriei occidentale, s-ar înfățișa alături de alte curente spirituale, cum ar fi creștinismul, umanismul ori iluminismul. Nihilismul, gândit în esența lui, este mai curând mișcarea fundamentală a Istoriei Occidentului. (...) Nihilismul este mișcarea universală a popoarelor pământului, înghițite în sfera de putere a Timpurilor Moderne. (...) Ceea ce mai înainte condiționa și determina, sub modul finalității și al măsurii lucrurilor, esența omului, și-a pierdut puterea absolută și imediată de eficiență, această putere pretutindeni infailibil eficientă. Lumea suprasensibilă a finalităților și a măsurilor nu mai trezește și nu mai suportă viața”⁴².

Nihilismul a dezvoltat o altă cauză a secularizării, responsabilă și ea de asaltul asupra valorilor creștine. Criticismul, căci despre el este vorba, a ajuns să reprezinte unul dintre curentele cele mai importante ale secolelor XIX și XX. Spiritul modern s-a născut ca și contestare a realității moștenirii culturii grecești și a celei creștine, fiind nevoit să-și justifice existența apelând la critică. În timp ce creștinismul aducea o moștenire spirituală, modernitatea venea în opoziție cu rațiunea ridicată la rangul de instanță supremă. Pasul spre confruntarea celor două sisteme a fost făcut în momentul în care negația s-a instalat în discursul modernității. S-a putut observa faptul că „spiritul nou încheagă o formulă proprie de gândire și de viață, formulă ce se vede chemată să aleagă din valorile trecutului numai ce e adevărat și util. Un element de discernământ, de „critică”, este de la început constitutiv spiritului nou. Elementul critic e condiționat de o conștiință istorică tot mai pătrunzătoare, de trăirea contrastului dintre cele vechi și cele noi, dintre *via antiqua* și *via moderna*, cum se spunea chiar din răstimpul de agonie al culturii medievale”⁴³.

Critica și criticismul vor constitui metoda preferată de clamare a valorilor modernității. Societatea secularizată se va raporta permanent la societatea religioasă și-și va delimita atributele prin negarea și critica permanentă adusă celei din urmă. Acest entuziasm al criticii, care implică o totală lipsă de discernământ în stabilirea limitelor până la care va merge discursul blamator, era considerat o veritabilă virtute. Dar „o virtute în exces devine contrariul ei. Critica împinsă prea departe ajunge să dea loc propriei negații”⁴⁴. Acest aspect nu poate fi trecut cu vederea atunci când facem referire la modernitate. Excitarea pe care aceasta o manifesta în discursul său nu era decât o dovadă a incapacității de a

⁴² Ioan Petru Culianu, *op. cit.*, p. 301.

⁴³ Mircea Florian, *Immanuel Kant*, în „Istoria filosofiei moderne”, vol. II, Societatea Română de Filosofie, București, 1938, pp. 113–114.

⁴⁴ Alexandru Zub, „De la istoria critică la criticism. Istoriografia română sub semnul modernității”, Ed. Enciclopedică, București, 2000, p. 324.

răspunde cu aceleași arme și aceleași argumente. Era dificil de făcut acest lucru deoarece direcțiile de gândire erau diametral opuse. Critica excesivă ajunge cu timpul să dăuneze. Acest lucru nu este apanajul trecutului, nici măcar al prezentului, „așa va fi mereu. Spiritul critic suferă din când în când o hipertrofie care îl face să pună accentul pe negație, iar negația devine adesea negativism. Abuzul textologic din secolul XIX vădea mai degrabă o înclinație hipercritică”⁴⁵ pe care o regăsim cu pregnanță la cel care a fost criticul prin excelență, Immanuel Kant. Acesta va susține permanent importanța spiritului analitic în valorizarea oricărui lucru. Cultura (aici trebuie să avem în vedere și cultura creștină) este elementul asupra căruia spiritul critic și analiza analitică se resfrâng în mod direct. Tudor Vianu referindu-se la acest proces amintea faptul că „lumea modernă a apărut odată cu prima tresărire a gândului despre autonomia felurilor de domenii de cultură. Se știe cât de târziu a prezentat minții omenești această idee. Antichitatea n-a cunoscut-o. Nici Evul Mediu în primele lui secole. Mai târziu, teoria adevărului dublu, teologic și filosofic, ne face să presimțim ceva din spiritul modern al autonomiei valorilor și al specialităților contemporane. Procesul se dezvoltă din clipa aceasta într-un mod neîntrerupt”⁴⁶.

Filosofia câștigă teren în direcția autonomiei față de creștinism. Evul Mediu oferise o filosofie filtrată de elementele eterogene credinței creștine, slabele ecouri ale unei „dizidențe” venind sporadic și singular. Epoca modernă va consemna în schimb revirimentul filosofiei. Aceasta își propunea o reinterpretare a adevărului și a principalelor teme de meditație. G. Berkeley referindu-se la filosofie observă paradoxul care se naște în sânul ei. „Filosofia nefiind altceva decât studiu al înțelepciunii și adevărului, ne putem pe bună dreptate aștepta ca indivizii care au cheltuit cel mai mult timp și și-au dat toată osteneala în acest domeniu să se bucure de mai mult calm și seninătate a spiritului, de o mai mare claritate și evidență a cunoașterii, să fie mai puțin tulburați de îndoieli și nedumeriri decât ceilalți oameni; vedem cu toate acestea că marea majoritate a neamului omenesc, care umblă pe drumul cel mare al bunului simț și se lasă guvernați de poruncile naturii, este în cea mai mare parte liniștită și netulburată. Pentru asemenea oameni nimic din ceea ce este familiar nu apare drept inexplicabil sau greu de înțeles. Ei nu se plâng de vreo lipsă de claritate a simțurilor lor și sunt în afara oricărui pericol de a deveni *sceptici*”⁴⁷. Permanenta nesiguranță pe care o resimte omul modern din pricina lipsei răspunsurilor la principalele întrebări ale vieții a condus la adoptarea criticismului ca metodă de refulare a tensiunilor permanente pe care acesta le încearcă.

„Rațiunea la care trimite criticismul este cea încorporată în manifestările filosofiei; astfel, noțiunea ca instanță critică în fața căreia religia este chemată să se justifice se confundă cu filosofia însăși. Ansamblul problemelor specifice religiei nu ține de sfera de acțiune a rațiunii critice, a filosofiei: în privința acestor

⁴⁵ *Ibidem*, p. 325.

⁴⁶ Tudor Vianu, „Filosofie și poezie”, Ed. Minerva, București, 1978, p. 358.

⁴⁷ George Berkeley, „Scrieri metafizice. Tratat despre principiile cunoașterii umane. Trei dialoguri ale lui Hylas și Philonous împotriva scepticilor și ateilor”, Ed. IRI, București, 2002, p. 13.

probleme - de pildă, cea fundamentală a existenței lui Dumnezeu - rațiunea nu se poate pronunța, întrucât cu aceeași tărie logică ea poate argumenta și pro și contra. În consecință, întregul ansamblu de probleme ce nu țin de competența rațiunii este expediat într-un alt plan, acela al credinței, ce rămâne strict la latitudinea individului, depinde de înclinațiile și nevoile interioare ale acestuia. Pe urmele lui Kant se formează o întreagă tradiție a criticii filosofice a religiei, care culminează prin concepția lui Hegel și cea a lui Nietzsche. Cum observă Karl Lowith, prin atitudinea luată de cei doi în fața religiei se instituie o opoziție complementară: concepția lui Hegel reprezintă limita extremă a eforturilor filosofiei de a asimila religia, pe când Nietzsche limita extremă opusă, a respingerii religiei în numele filosofiei⁴⁸. Filosofia care va statua principiul autonomiei valorilor este tot criticismul kantian care, și din acest punct de vedere, înseamnă o încununare a tendințelor specifice culturii moderne. Criticismul kantian, analitic și discriminativ, va stabili specificul și valabilitatea principalelor valori ale culturii moderne: filosofia, știința, religia, arta, morala, dreptul, politica. De la acceptarea independenței și autonomiei valorilor până la proclamarea unui conflict între ele nu mai este, desigur, decât un pas. Datorită ideii autonomiei și independenței valorilor, un anume sâmbure de tensiune interioară este sădit de la apariția sa în corpul culturii moderne, predispunând acest corp către boala ce se va manifesta în ideea crizei culturii moderne.

Criza culturii moderne constituie manifestarea vizibilă a secularizării societății europene contemporane. Am analizat în paginile anterioare principalele cauze care au dus la schimbarea direcției de dezvoltare a societății moderne, fiind limpede astăzi că nihilismul, criticismul, conflictul dintre tradiție și modernitate au provocat metamorfozarea omului. Căutarea adevărului se încadrează în continuare în fruntea preocupărilor umane, dar adevărul modernității are alte conotații comparativ cu cel predicat de Biserică. Secularizarea constituie așadar un fenomen extrem de important al epocii moderne și post-moderne. Societatea noastră este pusă astăzi mai mult decât niciodată în fața unei alegeri dificile. „Habermas, a declarat cu ocazia decernării premiului Asociației Editorilor Germani: *Alternativa civilizației noastre nu este aceea de a alege între islam și creștinism, ci între o secularizare exasperată și conștiința că omul este chip și asemănare a lui Dumnezeu*. Pentru că acum ceea ce se află în joc nu mai este chestiunea existenței lui Dumnezeu ce frământa lumea de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Omul însuși este pus sub semnul întrebării, iar dușmanii lui sunt, așadar, și adversarii Bisericii. Din vremea nu prea îndepărtată când André Malraux denunța precaritatea „condiției umane”, iar Agostino del Noce numea tentativele sistemelor filosofice contemporane de a exclude orice referință transcendentă „o gândire slabă” („il pensiero debole”), existența umană nu a încetat să se degradeze⁴⁹. Viitorul va decide cu siguranță cine va primi laurii victoriei.

⁴⁸ Friedrich Nietzsche, „Antichristul”, Ed. Apostrof, Cluj-Napoca, 2003, p. 105.

⁴⁹ Violeta Barbu, *Exspoliatio Egyptiorum: Asupra utilizării valorilor adversarului în comunicarea valorilor*, în „Pentru o democrație a valorilor: strategii de comunicare religioasă într-o societate pluralistă” (Seminar internațional organizat la Colegiul Noua Europă, București, 30 noiembrie - 1 decembrie 2001), Colegiul Noua Europă, București, 2002, p. 28.

THE PHENOMENON OF SECULARIZATION.
ON THE DRAMA OF THE HUMAN SPIRIT IN THE MODERN SOCIETY

- Summary -

Keywords: *secularization, religion, atheism, modernization, tradition, faith, Christianity.*

One of the most important phenomena the contemporary society is confronting with is secularization. Often associated with modernity, secularization is the main factor for the relativization of moral and ethical world values. The causes must be sought in the past centuries, the process of secularization being fueled in time by the religious and technological trends that have developed over the years. Our study suggests an understanding of the phenomenon of secularization per se, by also providing some general directions to outline a potential response from the society.

POSTUL - ORIGINI, REGLEMENTARE, EVOLUȚIE. STUDIU DE CAZ - TRANSILVANIA SFÂRȘITULUI DE SECOL XIX ȘI ÎNCEPUTULUI DE SECOL XX

Crucița Loredana BACIU

*„... Postul naște profeți, întărește pe cei puternici,
înțelepțește pe legiuitori, bun talisman al sufletului,
tovarăș credincios al trupului, armă pentru luptători,
cale spre desăvârșire, poartă spre Rai...”¹.*

De la botez la mormânt, toate momentele fundamentale ale vieții creștinilor sunt acompaniate de biserică și Sfintele Taine², cotidianul fiecărui credincios derulându-se după „o fizionomie specifică”, delimitată de marile sărbători creștine. Chiar și calendarul agricol este adaptat în funcție de acesta, iar ritmul vieții și activității credincioșilor este dat de sunetul clopotului bisericii.

Dacă munca și activitățile cotidiene sunt ritmate de duminică și de sărbători, registrul intim este ritmat de post. Postul afectează o componentă esențială a vieții cotidiene, alimentația, dar nu se oprește aici. El afectează viața socială a credincioșilor prin interzicerea distracțiilor de orice fel și a nunțurilor, dar și a peștelui.

Românii, ca parte integrantă a Ortodoxiei, au practicat postul din cele mai vechi timpuri. El a influențat în mare măsură viața cotidiană a oamenilor obișnuiți și a îndemnat pe marii teologi să mediteze asupra menirii lui, ca practică de pietate, asupra utilității lui, asupra prescripțiilor sale, dar cel mai important i-a determinat să-l recomande credincioșilor în învățături, omilii, circulare. Intensitatea cu care a fost discutat în epocă ne arată, pe de o parte importanța pe care o are în arealul spațio-temporal determinat, iar pe de altă parte poate indica gradul în care prescripțiile lui sunt respectate. Prin intermediul scrierilor marilor teologi putem contura, în linii mari, gradul de religiozitate a unei comunități.

Transilvania, spațiul propus pentru studiul de caz, este unul complex deoarece adăpostește, alături de români, și alte etnii (maghiari, sași). Tocmai din acest motiv, postul capătă aici o importanță mult mai mare, devine o marcă

¹ Sfântul Vasile cel Mare, „Despre Post”, București, 2009, p. 11.

² Toader Nicoară, „Transilvania la începutul timpurilor moderne (1680-1800)”, Cluj-Napoca, 1997, p. 85.

distinctivă în raport cu etniile conlocuitoare, cărora ritul latin sau protestantismul nu le mai cere o asemenea practică.

Perioada propusă este și ea una foarte importantă, deoarece se confundă cu înființarea celor două mitropolii, a celei greco-catolice de la Alba-Iulia și a celei ortodoxe de la Sibiu și cu creșterea volumului publicațiilor teologice în limba română.

Pentru a putea înțelege importanța postului pentru românii transilvăneni este esențial să delimităm, în linii mari, ce este postul, care sunt originile lui, importanța lui în cadrul altor religii, prescripțiile bisericești pe care se bazează și modul în care a fost perceput de către marii teologi ai lumii creștine. Incursiunea propusă se face pe baza canoanelor Bisericii Orientale, pe baza literaturii catehetice și patristice, dar și pe baza omileticii. Canoanele prezintă regulile stabilite de Sfinții Părinți la Conciliile Ecumenice, reguli care sunt dezvoltate în literatura catehetică pentru a putea fi popularizate, dar și în omiletică. Scrierile patristice oferă rațiunea pentru care este recomandat postul, ca mijloc de pietate, iar omiletica oferă imaginea epocii studiate asupra acestuia. Aceste tipuri de surse sunt inter-relaționate, împreună putând oferi o imagine veridică asupra ceea ce a putut însemna postul la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.

1. Considerații generale

a) Ce este postul?

Pe lângă instituția sacră a sărbătorilor, Biserica rânduiește încă o instituție menită să disciplineze sufletul credinciosului și să îndrume viața lui pe căile adevăratei trăiri creștine, ale virtuții și ale cinstirii de Dumnezeu. Această rânduială disciplinară este cea a posturilor din cursul anului bisericesc³.

Postul, în Biserica creștină, semnifică o abstenență totală sau parțială de la anumite alimente, pe un timp mai lung sau mai scurt, sau „înfrânarea de la toate mâncărurile, sau, în caz de boală, numai de la unele, de asemenea și de la băuturi și de la toate cele lumești și de la poftele cele rele, pentru ca să poată creștinul să își facă rugăciunea mai cu înlesnire și să îi fie milostiv Dumnezeu”⁴. Aceeași definiție este dată de către Barbu Constantin în *Confesiune Ortodoxă a Bisericii Catolice (sobornicești) și apostolice a Răsăritului* cu precizarea că toate aceste reguli alimentare și de conduită care sunt prescrise în timpul postului au ca scop educarea spiritului „ca să ucidă poftele corpului”, dar și desăvârșirea „să capete harul lui Dumnezeu”⁵.

Cartea Triodului, la stihira I de la Stihovna Vecerniei de luni din prima săptămână a Postului Mare, îndeamnă la un post caracterizat atât prin abstenență alimentară, cât și prin „înstrăinarea de răutate, înfrânarea

³ Ene Braniște, „Liturgica generală”, Ed. Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2002, p. 197.

⁴ *** „Învățătură de credință creștină ortodoxă”, Ed. Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 312.

⁵ Barbu Constantin, „Confesiune Ortodoxă a Bisericii Catolice (sobornicești) și apostolice a Răsăritului”, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1877, p. 153.

limbii, lepădarea mâniei, depărtarea de poftă, de clevetire, de minciună și de jurământul mincinos”⁶.

Preotul D. Voniga definește postul ca pe o „înfrânare de la mâncări și beuturi și petreceri sensuale”, la care este dator fiecare credincios, în zilele determinate de Biserică, pentru „a se putea reculege atât spiritualicește, cât și moralicește și fizicește spre posibilitatea continuării economiei sale de împăcare cu Dumnezeu”. El recomandă postul ca „mijloc de curățire sufletească și trupească, ca mod de sfințire și de jertfire a noastră lui Dumnezeu”⁷.

Alexander Schmemmann vede postul ca pe o vreme a renunțării temporare la unele lucruri precum: carnea, grăsimile, dansul și distracțiile, dar el poate semnifica și o renunțare simbolică la ceva pe lângă respectarea scrupuloasă a prescripțiilor alimentare⁸.

„Postul trebuie să fie o înfrânare în cele trebuincioase trupului cu scopul de a întări sufletul și sănătatea trupului”⁹.

Ioan Mețianu recomandă ca prin post „să ne reținem de la mâncăruri întăritoare, cari întărită poftă cele rele ale trupului, în contra înțeleptelor sfaturi ale sufletului”¹⁰.

Postul presupune, deci, un ansamblu complex de comportamente alimentare, dar și de conduită morală. Abstenența care se recomandă în timpul postului este în principal de natură alimentară, dar nu numai; abstenența este deopotrivă și de origine morală: reținere de la dans, distracție, de la băutură, de la „poftele cele rele”.

Postul poate fi definit ca abstenență, reținere, înfrânare în scopul desăvârșirii spirituale. Alături de rugăciune, ele deschid calea spre Paradisul ceresc.

b) Originile postului

Originile lui sunt incerte, fiind adesea legate de cultul morților, sau de sacrificiile de animale aduse pentru cei morți, de care cei vii nu au voie să se atingă. O altă posibilă origine este pusă pe seama neglijării alimentației cauzată de durerea pierderii unei persoane apropiate, neglijență care, devenind un obicei, a devenit un semn convențional al doliului. El poate fi cauzat și de frica de contaminare a alimentelor de către mort, frică care ar fi putut conduce la o abstenență a familiei decedatului.

Practica postului mai poate fi legată de o practică de sobrietate și temperanță a marilor înțelepți, filosofi și întemeietori de religii. Postul igienic, așa cum este denumită această practică a postului, este cel care a dat naștere celui cu caracter religios, datorită faptului că a prilejuit viziuni religioase. El a

⁶ Mircea Oros, „Valoarea și semnificația teologică a imnelor liturgice din Triod”, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007, p. 81.

⁷ Pr. D. Voniga, „Etica Creștinească sau Referințe morale ale omului”, Tipografia Alexandru Mangold, Timișoara, 1905, pp. 63–64.

⁸ Alexander Schmemmann, „Postul cel Mare”, Ed. Doris, 1998, pp. 12–19.

⁹ Gheorghe Comșa, Gheorghe Maior, „Predici pentru toate duminicile de peste an și alte ocaziuni”, Ed. Librăriei Diecezane, Arad, 1918, pp. 259–260.

¹⁰ Ioan Mețianu, „Pastorală pentru post”, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1910, p. 8.

fost practicat ca un exercițiu de penitență, mijloc de pregătire pentru săvârșirea unor acte religioase sau fapte importante în viață, rit de doliu, mijloc pentru a provoca viziuni sau practică igienică pentru refacerea sau păstrarea sănătății fizice, fiind recomandat chiar și de știința medicală¹¹.

c) Semnificația postului în alte religii

Postul nu este o practică specific creștină; el a fost integrat de-a lungul timpului și altor religii. Semnificația lui e diferită, la fel și formele sub care se manifestă. Babilonienii și asirienii îl practicau sub forma unui rit de înmormântare; în semn de doliu, ei obișnuiau să își sfășie veștmintele, să se încingă cu sac, să își taie părul, să își zgârie trupul și fața, presărându-și cenușă pe cap. În Iranul antic, familia celui decedat nu consuma carne timp de trei zile, în semn de doliu; în India, după ritualul de înmormântare, în timpul doliului nu se gătea mâncare. La hinduși, până după înmormântarea celui decedat cei ai casei nu mănâncă nimic.

Egiptenii foloseau postul ca mijloc de expiere sau ispășire de păcate. La greco-romani, el putea avea atât caracter igienic (era recomandat atletilor și gimnaștilor care urmau să participe la jocurile olimpice, întreceri sau lupte; Hipocrate, marele medic al antichității clasice a atribuit longevitatea sa postului; Pitagora propovăduia asceza prin post și abținerea) cât și religios (mijloc de câștigare a unor puteri spirituale, el era integrat unor rituri de pregătire și inițiere în misterele diferitelor culte, ca de exemplu, în cultul zeului Mithra sau al zeiței Demeter).

Pentru budiști și brahmani, postul este o regulă de viață; la ei restricțiile de la mâncare și băutură sunt împletite cu meditația. Daoiștii au ca mare îndatorire să nu consume anumite tipuri de carne, în special de bivoli, deoarece una din divinitățile lor, Lao-țzâ, a fost purtată în cârca acestui animal. Jainismul recomandă asceza. Orfismul interzice utilizarea cărnii, a peștilor din mare, a ouălor și a fasolei, fiind permisă, totuși consumarea unei anumite cantități de carne crudă în timpul anumitor ritualuri¹².

Islamul îndeamnă și el la post pe toți cei care au împlinit vârsta de 14 ani în luna *Ramadanului* când, în fiecare zi, din zori, când se luminează și până la apus, practicanții au restricții totale din punct de vedere alimentar. Pe lângă aceste restricții, ei nu au voie nici să bea sau să fumeze, să se parfumeze sau să aibă contact sexual. Toate restricțiile încetează noaptea, când toate sunt îngăduite. De la acest post sunt exceptați bătrânii, femeile însărcinate, cele care alăptează, călătorii și soldații în timp de război; de asemenea, el poate fi ținut la o altă dată sau poate fi plătit. El este respectat de majoritatea practicanților chiar dacă presupune un mare efort de voință deoarece vara e mai dificilă abținerea de la apă¹³.

În Vechiul Testament, postul era prescris prin legile date de Dumnezeu lui Moise și profeților: în Ziua Curățirii sau Ispășirii (ziua a zecea din luna a

¹¹ Ene Braniște, *op. cit.*, p. 197.

¹² Emilian Vasilescu, „Istoria religiilor”, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1998, Ediția a III-a, p. 129.

¹³ *Ibidem*, pp. 165-217.

șaptea), în lunile a patra, a cincia, a șasea și a zecea, cel din ajunul sărbătorii de Purim, toate cu o durată de o zi. În vremea Mântuitorului, evreii țineau în fiecare lună a anului câte o zi sau mai multe, iar fariseii țineau câte două zile pe săptămână: luna și joia. Alte tipuri de posturi pe care le țineau erau cele ocazionale, în împrejurări triste din viața publică a evreilor, pentru înlăturarea unor mari nenorociri, considerate pedepse divine și posturile particulare pe care le-au practicat anumite persoane menționate de cărțile sfinte. Exemplele de care aminteam sunt: cel al lui Moise, care a postit timp de 40 de zile pe muntele Sinai înainte de a primi tablele Legii, al lui Daniel, cel care în Babilon a postit timp de trei săptămâni, apoi regele David, cunoscut a fi un om care postea adesea cu pocăință, dar și regele Ahav, prorocul Ilie, Ezdra, prorocița Ana.

Postul la evrei avea o manifestare exterioară, dar și una interioară; ei se abțineau de la mâncare și băutură și își manifestau întristarea prin presărarea cenușii pe cap, plângerea, smolirea feței, îmbrăcarea în sac și sfâșierea veștimintelor, dar se manifestau și prin acte de virtute și dreptate socială (milostenie, smerenie, pocăință sinceră, înlăturarea nedreptăților)¹⁴.

d) Semnificația postului în creștinism și evoluția lui

Evangelheliile mărturisesc că Iisus Hristos a respectat tradiția iudaică postind ca orice evreu. Pe lângă aceste zile de post, El a dat exemplu de post particular, postind timp de 40 de zile înainte de începutul activității sale publice. El a dat o nouă semnificație postului, aceea de mijloc de luptă împotriva ispitelor și a puterii diavolului: „Acest neam de diavoli nu iese fără numai cu rugăciune și post” (Matei, XVII, 21) și a insistat asupra manifestării lui interioare și asupra suprimării celor exterioare: „Când postești nu fiți ca fățarnicii... Tu când postești, capul tău îl unge și fața ta o spală” (Matei, VI, 16, 17)¹⁵.

Exemplul lui a fost urmat de către apostoli care, la rândul lor, au îndemnat pe noii adepți să practice această formă de pietate, alături de rugăciune. Scriitorii creștini aduc mențiuni despre practicarea postului și după era apostolică. Sfinții Părinți sunt cei care practicau postul relevând foloasele lui pentru trup și pentru suflet. Viața monahală și-a atribuit de la început această practică ca una de virtute și de cult, ca mijloc de progres în viața spirituală, luptă împotriva patimilor și a poftelor, semn de respect și de omagiu adus lui Dumnezeu¹⁶. El a intrat în cadrul poruncilor bisericești ca metodă de a educa corpul și de a eradica un păcat, cel al lăcomiei, caracterizat prin „poftă dezordonată de a mânca și a bea peste măsură, numai din desfătare (...) cu scopul satisfacerii plăcerii gâtului și a îmbuibării pântecelui” având ca urmare „tâmpirea minții (neorânduială care împiedică credinciosul de la rugăciune sau de la fapte de evlavie), plăcerea desfrânată, limbuția, trivialitatea, necurătenia”¹⁷.

¹⁴ Ene Braniște, *op. cit.*, p. 198.

¹⁵ Silvestru Bălănescu, *Noțiuni despre post în genere*, în „Biserica Ortodoxă Română” (în continuare „BOR”), nr. 2, an II, 1875, pp. 145-154.

¹⁶ Ene Braniște, *op. cit.*, p. 200.

¹⁷ Aloisie Tăutu, „Compendiu de Teologie Morală”, vol. II, „Principiile Moralei Creștine”, Tipografia Cosmos, Oradea, 1931, pp. 287-288.

În primele veacuri nu găsim prescripții referitoare la post; ele au apărut târziu din nevoia de a reglementa o practică uniformă în acest sens și de a înlătura practicile de origine iudaică, care se instituiseră printre primii creștini. Acesta era practicat doar ca un act de pietate personală, depinzând exclusiv de voința și de râvna fiecăruia, dar curând va fi reglementat cu privire la durată, timp de postire, felul postirii etc. Primele reglementări oficiale au apărut în secolul IV, chiar dacă îndrumări găsim și mai înainte, de la sfârșitul secolului I.

Primele reglementări în acest sens le găsim în *Didahia celor 12 Apostoli*, învățătură care reglementează ca zile de post peste săptămână zilele de miercuri și vineri, în locul celor de luni și de joi pe care le țineau evreii; *Canoanele Apostolice* (66 și 69), *Didascalia* și *Constituțiile apostolice* prescriu postul înainte de hirotonie, înainte de botez și de împărtășanie, înainte de Paști, postul pentru penitenți, cele de miercurea și vinerea și cele din preajma sărbătorilor mari. Nu se postea în sărbătorile mari și nici joia care era zi de post la evrei și ziua lui Jupiter la romani.

Treptat, postul a fost instituit ca practică oficială prin canoanele sinoadelor ecumenice și locale și ale părinților bisericii. Sinodul Trulan este cel care a dat cele mai multe indicații despre post (canoanele 29, 52, 55, 56, 89), apoi cele din Laodiceea (49 și 51) și Gangra (18 și 19), canoanele apostolice 66 și 69 și canonul I a lui Dionisie de la Alexandria etc.

Uniformizarea acestor prescripții are loc în perioada cuprinsă între secolele al VIII-lea și al XI-lea, dar mai ales în perioada dinaintea Marii Schisme (1054).

Dr. Alexander Schmemmann vorbește despre evoluția postului cel mare al Sf. Paști astfel: în secolul II a fost instituit un post foarte scurt înainte de prăznuirea anuală a sus-numitei sărbători, însă acesta nu era respectat unanim în toate provinciile locuite de creștini. Sf. Irineu de Lyon ne vorbește despre o practică a unui post de o zi, două sau chiar mai multe¹⁸. În secolul al III-lea, postul pascal a fost extins și geografic și temporal; din punct de vedere temporal acesta a fost extins la întreaga săptămână a Patimilor prin *Didascalia Apostolorum*. Aceasta îndemna la un post început de luni și sfârșit sâmbătă, la miezul nopții în care, de luni până joi, hrana să consistă doar în pâine, sare și apă, numai după ceasul al nouălea, iar vineri și sâmbătă postul să fie deplin, fără a gusta nimic.

Sinodul I Ecumenic de la Niceea, prin canonul al V-lea, reglementează postul pascal la 40 de zile, ca fuziune între postul de o săptămână și cel comemorativ al celui ținut de Hristos din Deșert. Aceste reglementări nu au fost suficiente sau nu au avut răsunetul necesar pentru a stabili o practică uniformă a acestui post, astfel că în secolul al V-lea această perioadă era respectată diferit în imperiul creștinătății: postul pascal avea o durată de 6-7 săptămâni în diferite regiuni, sau 3 săptămâni în altele, sau doar o perioadă de 5 zile, cu două întreruperi euharistice.

Secolul al IX-lea a adus o uniformitate în această practică: postul primește durata de 7 săptămâni, la care se adaugă și săptămâna brânzei și a laptelui sau a lăsatului de sec de brânză¹⁹.

¹⁸ Alexander Schmemmann, *op. cit.*, pp. 175-180.

¹⁹ *Ibidem*, p. 185

Acest post amintește de postul ținut de Iisus Hristos în pustie, timp de 40 de zile, în perioada sa de pregătire pentru opera sa de propovăduire²⁰.

Postul Crăciunului este menționat din secolele IV-V la Fericitul Augustin și la Episcopul Leon cel Mare al Romei, care au rostit cuvântări despre el ca despre postul lunii a zecea. Și în cazul acestui post, la început durată nu era reglementată, variind în funcție de zona geografică între 7 zile și 6 săptămâni, timp în care în unele regiuni se practica post aspru. Sinodul local de la Constantinopol din 1166, patronat de patriarhul Luca Chrysoverghi, a stabilit durată acestui post la 40 de zile, luând exemplul lui Moise, care a postit 40 de zile în deșert. El mai amintește de postul Patriarhilor și a Dreptilor Legii Vechi în așteptarea Mântuitorului.

Postul Sfinților Apostoli este instituit pentru a aminti de postul ținut de Sfinții Apostoli înainte de a pleca în misiunea pentru care au fost meniți. Acest post a fost instituit prin *Constituțiile Apostolice* în secolul al IV-lea și a fost preluat doar de cercurile monahale, practica acestui post extinzându-se mult mai târziu. Durata lui nu a fost reglementată la un anumit număr de zile; el începe luni după Duminica Tuturor Sfinților și ține până în 29 iunie. Astfel, durata lui variază între 8 și 42 de zile și după îndreptarea calendarului între 3 și 28 zile.

Postul Adormirii Maicii Domnului își are originea în secolului al V-lea, când durată lui varia între o zi și o lună. Se postea o singură zi, 4, 8 zile, toată luna august, iar alții posteau în septembrie. Reglementarea finală a acestui post a intervenit în 1166, prin același sinod local de la Constantinopol, când s-a hotărât că va avea o durată de două săptămâni, între 1 și 15 august. Acest post a fost instituit în cinstea Maicii Domnului, pentru a ne aminti postul prin care aceasta s-a pregătit spre trecerea ei în cele veșnice²¹.

Miercuri și vineri se postește încă din secolul I, acest post fiind reglementat prin *Învățăturile celor 12 apostoli*. Ajunul Bobotezei sau al Botezului Domnului este reglementat și el din secolele al IV-lea și al V-lea și menționat în *Constituțiile Apostolice* ca o practică a catehumenilor care doreau să primească botezul înspre credință în ziua Bobotezei.

2. Postul în lumina canoanelor bisericești

a) Prescripții generale despre post. Canoanele

Așa cum aminteam mai sus, postul în ritul bizantin este orânduit după regulile stabilite de canoanele sinoadelor locale sau ecumenice sau de scrierile sfinților părinți. Astfel, canoanele sfântului Athanasie Cel Mare vorbesc despre post ca despre o practică care trebuie concertată cu fapte bune și gânduri curate. Iisus Hristos a interzis inițial apostolilor să postească, deoarece „Vor veni zilele când vor lua de la dânșii mirele, și atunci vor posti” (Matei, IX, 15)²², apoi,

²⁰ *** „Învățătură de credință creștină ortodoxă”, Ed. Institutului biblic și de misiune al BOR, București, 2000, p. 315.

²¹ *Ibidem*, p. 316.

²² Silvestru Bălănescu, *op. cit.*, p. 145.

pentru a-i îndruma, le-a spus că „nu cele ce intră spurcă pe om ci cele ce ies. Și de unde ies? – din inimă; că se știe că de acolo sunt visteriile rele ale gândurilor spurcate și ale celorlalte păcate” (356 P. Hr.)²³.

Canonul 15 al Fericitului Petru, Arhiepiscop al Alexandriei și martir, reglementează ca zile de post în fiecare săptămână zilele de miercuri și vineri și explică semnificația profundă a acestor zile: „Miercurea din cauza sfatului făcut de iudei pentru vinderea Domnului; iar Vinerea pentru că a pățimit El pentru noi în această zi”²⁴. De asemenea, acest canon reglementează duminica ca „zi de bucurie pentru Cel ce s-a înviat întru ea, în care am primit să nu plecăm nici genunchii”.

Canonul 66 al Sfinților Apostoli interzice postul aspru sau sec în zilele de sâmbătă și de duminică sub pedeapsa caterisirii pentru episcopi, prezbiteri, diaconi, ipodiaconi, citeț și cântăreț sau afurisirii (oprirea de la sfânta împărtășanie) pentru mireni. Explicația acestui canon este aceea că aceste două zile sunt considerate de bucurie deoarece duminică a înviat Iisus Hristos, iar sâmbătă este ziua în care Dumnezeu s-a odihnit după ce a creat lumea. O singură excepție este permisă și recomandată de la această regulă: aceea de a posti în Sâmbăta Patimilor, moment în care se comemorează coborârea trupului lui Iisus în groapă, mort fiind.

Postul, în viziunea creștină, comportă o nuanță a pocăinței, a regretului pentru păcatele săvârșite, nuanță care nu este permisă în zilele prescrise a fi unele ale bucuriei.

Canonul 55 Trulan reia aceste prescripții referitoare la ziua sâmbetei deoarece în Biserica Catolică se ținea ca zi de post. Gnosticii și atei posteau în această zi care comemora facerea lumii, ca semn de regret pentru acest eveniment.

Canonul 56 Trulan stabilește limita până la care postul este permis în zilele de sâmbătă și de duminică. Armenii posteau doar de carne în aceste zile, considerând că peștele este mai de dulce ca laptele și produsele ce se prepară din acesta și ouăle, deoarece peștele este un animal desăvârșit, pe când produsele amintite mai sus sunt doar sucule animalelor, iar canonul stabilește clar că brânza, ouăle, laptele și untul sunt rodul și fătul acelor de la care ne abținem și că consumul acestor alimente echivalează cu consumul cărnii acestora, așa încât postul este anulat în aceste circumstanțe.

Cu privire la Postul Mare, canonul 69 al Sfinților Apostoli stabilește că în Marele Post al Paștelui și miercurea și vinerea să fie respectate ca zile de post, sub pedeapsa caterisirii pentru episcopi, prezbiteri, diaconi, ipodiaconi, citeț și cântăreț sau afurisirii pentru mireni. De la această regulă se admite doar o singură excepție, cea a bolii și a slăbiciunii trupesti, dacă aceștia din urmă sunt vrednici. Nu se permite consumarea cărnii sub nici un motiv, nici chiar de-ar fi pe moarte; astfel, dispensa se constituie pentru pește, untdelemn și vin.

Canonul 89 statuează sfârșitul acestui post ca fiind sâmbăta, la miezul nopții, moment în care orice act specific postului încetează spre primirea bucuriei Învierii așa cum afirmă evangheliștii Matei și Luca.

²³ Dr. Nicodim Milaș, „Canoanele Bisericii Ortodoxe”, Tipografia Diecezană, Arad, 1934, p. 27.

²⁴ *Ibidem*, Canonul 15 al Fericitului Petru, Arhiepiscop al Alexandriei, p. 26

Canonul 29 Trulan stabilește că nu se cuvine să fie necinstit tot postul Păresimilor²⁵ pentru a relua practica pe care Iisus a instituit-o în Joia Mare, cinând alături de apostolii săi la Cina cea de Taină, această zi rămânând una de ajun.

Canoanele Sfântului Timotei din Alexandria vorbesc din nou despre absolvirea celor bolnavi, slăbiți de boli îndelungate, și a femeilor lăuze de la ajun în Postul cel Mare al Paștelui și recomandarea unei alimentații mai bogate. El recomandă ca acestor două categorii de credincioși să li se îngăduie să consume hrană și băutură cât pot suporta și mai ales să li se gătească cu untdelemn și să li se servească vin²⁶.

Canonul 1 al Fericitului Dionisiu, Arhiepiscopul Alexandriei, vorbește despre modalitatea în care trebuie respectat Postul cel Mare și mai ales cea ultimă săptămână. El recomandă 6 zile de ajun, dar constată că nu toți credincioșii le pot respecta întocmai, la fel; unii perseverează în a rămâne nemâncați în tot acest răstimp, alții nu pot ajuna decât două zile, alții trei sau patru, iar alții niciuna. Astfel, el recomandă post aspru, ajun până la ceasul al nouălea și apoi apă, sare și puțină pâine, de luni până joi, iar vineri și sâmbătă să nu se consume nimic²⁷.

Canonul 49 de la Laodiceea stabilește ca nu trebuie să se jertfească pâine în Patruzecime decât sâmbăta și duminica (în celelalte zile ale săptămânii săvârșindu-se liturghia darurilor înainte sfințite).

Canonul 19 dat la Gangra interzice disprețuirea și dezlegarea postului de către și pentru persoanele care cred că au ajuns la un stadiu superior de desăvârșire spirituală și nu mai necesită împlinirea acestor fapte de pietate.

Aceste reguli au rămas neschimbate în Biserica Ortodoxă a Răsăritului, prin urmare și în Biserica Ortodoxă din Transilvania.

b) Prescripțiile Bisericii Greco-Catolice Române referitoare la post

Prin actul Unirii semnat în 1699, Episcopul Atanasie Anghel a admis introducerea în dogma bisericească a celor patru puncte florentine, cerând totodată ca ritul grec, împreună cu toată tradiția țesută în jurul lui să rămână neschimbate. Acest lucru face ca această schimbare să treacă aproape neobservată în rândul credincioșilor care se îngrijesc mai degrabă de rit decât de conținut. Prin urmare, toate prevederile în vigoare în Biserica Ortodoxă rămân neschimbate, la fel și cele referitoare la post.

Încercări de adaptare a acestor prevederi la cele apusene (care prevăd un post în care doar carnea este prohibită și nu pe toată durata posturilor, ci doar vinerea și miercurea și în anumite zile speciale) au existat și au pornit din interiorul reprezentărilor înaltului cler care, datorită studiilor pe care le-au făcut în străinătate, au intrat în contact cu prescripțiile catolice, mult mai

²⁵ Postul Păresimilor sau a Patruzecimii este denumirea pe care o poartă Postul Paștelui în tradiția populară.

²⁶ Dr. Nicodim Milaș, *op. cit.*, canoanele 8 și 10 ale lui Timotei din Alexandria, p. 153.

²⁷ *Ibidem*, canonul 1 al Fericitului Dionisiu, Arhiepiscopul Alexandriei, p. 5.

relaxate din acest punct de vedere, însă orice încercare de inovare se lovea de conservatorismul credincioșilor care asimilau postul cu tradiția românească, iar nerespectarea postului, în aceste condiții devenea un atentat la aceasta și la condiția de român.

Floarea adevărului pentru pacea și dragostea de obște menționează, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, rânduiala greco-catolică cu privire la post, rânduială care nu diferă cu nimic față de cea ortodoxă. Sunt prevăzute ca zile de post miercurea și vinerea, ajunul Bobotezei, ziua prăznuirii Înălțării Sf. Cruci, ziua prăznuirii Tăierii Capului Sf. Ioan Botezătorul, iar ca perioade de pocăință și post: Postul Mare, Postul Crăciunului, Postul Sf. Apostoli, Postul Sf. Fecioare. Ca relaxare a postului, reglementată într-o perioadă nedeterminată, este menționată perioada dinaintea postului mare când, timp de o săptămână, miercurea și vinerea se putea consuma ouă, lapte și carne²⁸.

Din rânduiala expusă mai sus putem să constatăm că la sfârșitul secolului al XVIII-lea prescripțiile în materie de post rămân neschimbate. Nu se modifică nimic în configurația perioadelor de post, dar nici în cadrul interdicțiilor pe care le implică. În această perioadă nu poate fi atestată în nici un fel paradigma catolică; ea își face apariția abia la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Un posibil pas înspre latinizare și înspre preluarea unor elemente specifice paradigmei catolice poate fi considerat a fi Conciliul Vatican I, cu ocazia căruia este introdusă practica indulgențelor plenare, ele fiind ocazionate de unele evenimente importante din cadrul bisericii și de jubilee. Astfel, cu aceste ocazii deosebite, în condițiile intensificării sentimentului religios și a practicilor de pietate (printre care frecventarea locașurilor de cult, practicarea postului și a milei, împărtășirea), credinciosul primea dezlegare de la toate păcatele săvârșite până în acel moment²⁹. Latinizarea rămâne însă doar la acest nivel.

Din relatările mitropolitului Ioan Vancea și ale episcopului Josif Papp Szilágyi despre Biserica Unită în același context, cel al Conciliului Vatican I către episcopul din SUA, James Gibbons, observăm că prescripțiile în materie de post rămân neschimbate și că cei doi militează pentru ca orice schimbare ce are loc în cadrul acestei biserici să se introducă lent, pentru a nu tulbura sufletele credincioșilor care, după spusele celor doi ierarhi, confundă ritul cu religia și orice schimbare a ritului i-ar putea îndepărta³⁰.

Al doilea conciliu provincial al Provinciei ecleziastice de Alba-Iulia și Făgăraș din 1882 reamintește clerului obligația de „conținere de la toate mâncărurile în zilele și în timpul prescris de biserică”, în scopul *espierii păcatelor, pregătirii pentru sărbători și potolirea zburdărilor trupești*.

Acest conciliu recomandă să se respecte canoanele în materie, dar ține să sublinieze obligația pe care o are fiecare credincios ca în zilele Postului Mare, cu excepția sâmbetelor și a duminicilor și a praznicului Bunei Vestiri, să

²⁸ *** „Floarea adevărului pentru pacea și dragostea de obște. Păstorească proslanie sau Dogmatica Învățătură a Besericii răsăritului”, Cluj-Napoca, 2004, p. 114.

²⁹ Nicolae Bocșan, Ion Cârja, „Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I”, Cluj-Napoca, 2001, pp. 583–589.

³⁰ *Ibidem*, p. 202.

ajuneze; acest tip de post este definit prin permisiunea de a consuma alimente numai o dată pe zi. Acest tip de post mai este recomandat și în Ajunul Nașterii Domnului, în Ajunul Botezului Domnului, la praznicul Înălțării Sfintei Cruci și al Tăierii Capului Sfântului Ioan Botezătorul și în toate miercurile și vinerile de peste an. La această ultimă prevedere sunt aduse unele derogări: zilele de miercuri și vineri prevăzute cu harți în calendar sunt dezlegate pentru a putea fi consumate și alimente considerate a fi „de dulce” în ele. Aceeași derogare se aplică și dacă în aceste zile se întâmplă a fi celebrate sărbători instituite în cinstea Fecioarei Maria. De la Crăciun la Bobotează, în săptămâna brânzei, în cea a Paștelui și a Rusaliilor, se aplică aceeași regulă.

Conciliul mai recomandă a fi respectate cum se cuvine și posturile Crăciunului, a Adormirii Maicii Domnului și al Sfinților Apostoli Petru și Pavel, explicând și rațiunea pentru care acestea au fost adoptate ca posturi generale, după ce multă vreme fuseseră respectate doar de cei ce îmbrățișaseră viața monahală, din pietate. Se permitea emiterea unor dispense pentru persoanele bolnave, în cazuri grave, dar emiterea lor se făcea strict, doar pentru persoanele care se considera că sunt vrednice de către autoritatea bisericească³¹.

Un catehism editat la Gherla la 1898 de Ioan Alexi continuă linia tradiției postului, amintind neschimbate toate preceptele Bisericii Răsăritului. Se precizează clar că sunt interzise în zilele de post alimentele din carne și lapte, dar la fel de blamată este și „îndestularea” cu bucate uscate. În cadrul persoanelor cărora li se recomandă să postească observăm o relaxare: cei ce sunt supuși acestei reguli sunt cei „ajunși la pricepere” dacă nu sunt bolnavi sau nu e foamete, când se poate da dispensă generală sau specială. O abținere parțială, de la anumite alimente, nu este recomandată deoarece zilele de post trebuie păzite în penitență, fapte bune și rugăciuni³².

Constituția apostolică Paenitemini³³ (17 Februarie 1966), care are în vedere postul și abținerea în Biserica Catolică, limitează postul la prima și ultima zi din Postul Mare, iar în toate vinerile din această perioadă se cere o abținere totală de la carne, însă nu și de la ouă, lactate și orice fel de mâncare pregătită cu grăsime animală. Legea abstenenței mai sus enunțată se aplică celor care au împlinit vârsta de 14 ani, iar cea a postului celor de la 21 de ani împliniți la 60 de ani începuți.

Conciliul Vatican II (1962–1965) oferă libertate cultelor orientale în privința practicilor de pietate colectivă, la fel cum o face și Codul Canoanelor Bisericii Orientale (1990) prin canonul 882³⁴. În virtutea acestei libertăți obținute, Biserica Română Unită cu Roma, prin decrete ale sinoadelor locale a înlocuit prescripțiile canoanelor din vechime cu altele mai indulgente. Ultimul

³¹ *** „Conciliu Provinciale alu Doile”, Blaj, 1882, pp. 120–121.

³² Ioan Alexi, „Catehismul Mare sau Învețitură Creștinească pentru tinerimea greco-catolică”, Gherla, 1898, pp. 164–167.

³³ <http://www.profamilia.ro/liturgie.asp?anlit=24>, accesat la data de 12.01.11, ora 16.30.

³⁴ *** „Codul Canoanelor Bisericii Orientale”, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2001, can. 882: *În zilele de penitență, credincioșii creștini au obligația de a respecta postul sau ajunul în modul stabilit de dreptul particular al propriei biserici sui iuris.*

decret dat în acest sens este datat 21.05.2009³⁵ și el reglementează un post ponderat în comparație cu prescripțiile Bisericii Ortodoxe. Se păstrează practica ajunului, dar până la ora amiezii sau orele 15, după care se consumă orice fel de mâncare care să nu conțină carne, lapte și ouă în Ajunul Bobotezei, Vinerea Mare, Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul (29 august), Înălțarea Sfintei Cruci (14 septembrie), Ajunul Crăciunului.

Postul aspru apare ca o abținere de la carne, lapte, ouă, consumându-se numai hrană uscată (pâine, fructe și legume), iar cel comun este postul în care se admite consumarea mâncărilor gătite de post, cu excepția celor gătite cu carne și grăsimi de origine animală. În cadrul postului comun este permisă consumarea peștelui, vinului, untdelemnului, ouălor și produselor lactate.

În Biserica Română Unită cu Roma, în contemporaneitate, postul se ține astfel: în zile de miercuri și de vineri de peste an se ține post comun cu excepția celor care poartă mențiunea de harți; în postul Paștelui se ține post aspru în prima și în ultima săptămână, iar în restul zilelor se ține post comun. În celelalte posturi de peste an Postul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, postul Adormirii Maicii Domnului (1-14 august), postul Nașterii Domnului (postul Crăciunului) se ține post comun. Mai avem reglementate și miercurile și vinerile notate cu harți: de la Crăciun și până la Bobotează, în Săptămâna Vameșului și a Fariseului, în următoarele sărbători: Crăciun, Bobotează, Sfinții Trei Ierarhi, Întâmpinarea Domnului, Bunavestire, Sfântul Gheorghe, Sfinții Constantin și Elena, Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul, Sfinții Apostoli Petru și Pavel, Sfântul Ilie, Schimbarea la Față, Adormirea Maicii Domnului, Nașterea Maicii Domnului, Sfântul Dumitru, Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, Intrarea în Biserică a Maicii Domnului, Sfântul Nicolae, de ziua hramului bisericii.

Copiii până la 14 ani sunt exceptați de la practica postului, la fel și cei bolnavi și bătrâni, cu mențiunea că lor li se recomandă să țină măcar post comun.

c) Evoluția prescripțiilor despre post în Biserica Ortodoxă Română

Pe la jumătatea secolului al XX-lea apar primele modificări în sensul relaxării acestor reguli și în Biserica Ortodoxă, cu ocazia organizării Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la 27 februarie 1956. Dispozițiile acestui sinod absolvă copiii sub 7 ani de la abținerea alimentară specifică postului iar pe cei între 7 și 12 ani, precum și pe bolnavii de orice vârstă îi îndeamnă să postească, pe lângă zilele de miercuri și vineri de peste an, prima și ultima săptămână din Postul Mare și din Postul Crăciunului, perioada cuprinsă între 24-29 iunie a postului Sfinților Apostoli Petru și Pavel, tot postul Adormirii Maicii Domnului, Ajunul Crăciunului și al Bobotezei. Restul zilelor de post, pentru categoriile amintite, sunt dezlegate pentru a se putea consuma în ele pește, icre, ouă, lapte și brânză³⁶.

³⁵ <http://www.bru.ro/documente/decret-postul-si-ajunul-in-bru/> accesat la data de 12.01.11, ora 16.00.

³⁶ Ene Braniște, *op. cit.*, p. 210.

Comisia inter-ortodoxă recomandă ca aceste reguli să continue să fie relaxate luând în considerare și situația pe care o prezintă societatea actuală. Astfel, se recomandă menținerea postului în zilele de miercuri și vineri, dar în aceste zile să fie dezlegat la untdelemn și pește, cu excepția cazurilor în care zilele respective cad în timpul Postului Mare, la Înălțarea Sfintei Cruci, Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul și în Ajunul Bobotezei. Pentru cei bolnavi, se recomandă introducerea regulii conform căreia lor să le fie iertat să mănânce de dulce în zilele de miercuri și de vineri în perioada cuprinsă între Duminica Înălțării și Duminica Tomii. Postul Paștelui să continue să fie respectat cu strictețe în prima și ultima săptămână, iar în rest, cu excepția zilelor de miercuri și de vineri, să fie dezlegat la untdelemn și pește. Postul Crăciunului să fie redus la jumătate, începând din 4 decembrie, sau să se consume pește și untdelemn pe toată perioada, cu excepția primelor și a ultimelor 3-5 zile. Postul Sfinților Apostoli să fie redus la 8 zile, toate având dezlegare la untdelemn și pește. În privința Postului Adormirii Maicii Domnului, durata să rămână neschimbată, dar regulile îndulcite permițându-se consumare de untdelemn și pește, cu excepția zilelor de miercuri și vineri. Se propune ca în cazul în care praznicele Sfinților Apostoli Petru și Pavel și al Adormirii Maicii Domnului cad în zile de miercuri sau vineri, să se mănânce de dulce³⁷.

În practica postului apare, în anumite circumstanțe, un nou tip de post – cel local sau regional. Acestea sunt instituite de autoritatea bisericească sau, în întâmplări excepționale, de cea statală și au ca rațiune un doliu colectiv, o nenorocire care s-a abătut asupra regiunii în cauză pentru care se cere îndurarea lui Dumnezeu sau un eveniment deosebit pentru care se cere credincioșilor o mai mare sânguință pentru a asigura bunul mers al lucrurilor. Acest tip de post se practica în trecut. Acesta nu mai are aplicabilitate azi, fiind eliminat treptat din setul de reglementări; de aceea am ales să prezentăm două cazuri care să ilustreze utilitatea și reglementarea unei astfel de perioade.

O circulară trimisă clerului greco-catolic de Iosif Pop Sălăgeanu de Băsești recomandă credincioșilor să se roage și să postească pentru ca situația tensionată dintre Împăratul „Vienei”, Împăratul „Borusiei” și cel al Piemontului să ia sfârșit pașnic și nu printr-o bătălie, deoarece asemenea situație ar da naștere bolilor, foametei și sărăciei. Postul pe care îl recomandă se prezintă ca o înăsprire a celui obișnuit în zilele de vineri din timpul postului Sfintei Marii când, cu excepția copiilor sub 8 ani, a celor neputincioși și a bătrânilor, credincioșii sunt îndrumați să consume mâncare uscată, nefiartă, o singură dată pe zi³⁸.

Același Iosif Pop Sălăgeanu de Băsești îndeamnă la un alt post local pe cei de sub păstorirea sa. Motivul acestui nou post este acela de a obține *indulgentia plenaria* pe perioada desfășurării Conciliului sau Soborului din Biserica Sfântul Petru Vaticană din Roma din 8 decembrie 1869. Se recomandă în acest sens rugăciune specială pentru întoarcerea celor rătăciți la dreapta credință, trei zile de post și apoi mărturisirea păcatelor din pruncie și până în prezent,

³⁷ Ibidem, p. 212.

³⁸ DJAN Cluj, Fond 1269, *Episcopia Greco-Catolică de Oradea, Dosarul Discursuri, circulare, predici, instrucțiuni*, fila 23, recto.

împărtășire și regret sincer, milostenie și dorință de desăvârșire. Zilele de post le aleg credincioșii, dar trebuie neapărat să fie trei vineri în care să se hrănească doar o dată pe zi, la apusul soarelui, numai cu pâine și apă³⁹.

Un alt tip de post pe care îl stabilesc canoanele este cel euharistic. Canonul 41 de la Cartagina⁴⁰ stabilește că jertfe poate să aducă doar cel ce a ajunat; la fel canonul 29 Trulan pune problema postului pentru cei care slujesc Sfânta Liturghie și pentru cei ce se împărtășesc. Aceștia trebuie să se abțină de la orice fel de mâncare și băutură pentru a putea săvârși aceste ritualuri. Acest tip de post a fost întipărit adânc în prescripțiile bisericești, astfel că postul și ajunul care se recomandă pentru Ajunul Nașterii Domnului și pentru Ajunul Botezului Domnului, posturi prin excelență euharistice sunt respectate până astăzi. Aceste două zile speciale de ajun erau prevăzute a fi respectate de către cei care vroiau să se boteze, de către catehumeni.

3. Postul în lumina scrierilor Sfinților Părinți

După ce am stabilit regulile după care se orientează credinciosul dornic de desăvârșire prin practicarea postului, se cuvine să găsim și sensul profund teologic al acestei practici seculare în scrierile Sfinților Părinți, scrieri care au pus bazele spiritualității creștine.

Încă de la început se cuvine să menționăm faptul că fiecare dintre ei îndeamnă în primul rând la o viață cumpătată prin evitarea exceselor de orice fel, dar mai ales a celor care vatămă fărâma divină din om (lăcomia pântecelui, destrăbălarea, beția, grija de cele pământești).

Postul creștin se bazează pe anumite scrieri ale Noului Testament, printre care și cea a evanghelistului Luca care spune: „Luați aminte să nu se îngreuieze inima voastră cu sațiul mâncării și cu beția, ca fără de veste să vie asupra voastră ziua aceea”⁴¹. Astfel, calea prin care „ziua aceea” să îl găsească pe credincios desăvârșit este aceea a cumpătării, a rugăciunii, a împărtășirii cu Sfintele Taine.

Postul în viziunea celor patru doctori ai Bisericii Universale

Cel care s-a preocupat în mod special de post a fost **Sfântul Vasile cel Mare**⁴². El vorbește despre această practică a pietății creștine ca despre cea mai veche din lume: „postul e mai vechi ca legea”. Legea postului a fost dată lui Adam în Paradis prin porunca de a nu gusta din fructele pomului „cunoștinței binelui și răului”, astfel, porunca „Nu mâncați” este legea postului creștin și a înfrânării⁴³. Sensul postului, în viziunea acestui teolog, este întoarcerea în Rai; el îndepărtează ispitele, îndeamnă spre evlavie, este tovarăș al înfrânării și creator al castității; de asemenea, el trimite rugăciunile la cer, dându-le aripi

³⁹ *Ibidem*, fila 37, recto.

⁴⁰ Nicolae Mîlaș, *op. cit.*, vol. II, partea a II-a, p. 197.

⁴¹ Luca, cap. 21, versetul 34.

⁴² Sfântul Vasile cel Mare (330-379) este unul dintre cei mai importanți părinți ai Bisericii Ortodoxe și unul dintre cei mai mari teologi creștini. A fost episcop al Cezareei în perioada 370-379 și este considerat unul dintre cei patru doctori ai bisericii răsăritene.

⁴³ Andrei Șaguna, „Predici”, Ed. Episcopiei Ortodoxe, Cluj, 1945, p. 147.

în drumul lor spre înălțime. Rațiunea pentru care postul este considerat de către cultura creștină o armă împotriva multor păcate este aceea că îmbuibarea, opusul postului și al cumpătării, este cel dintâi pas în calea desfrâului, iar pântecul este cel mai neînduplecat stăpân.

Postul îl sfințește pe credincios și îl desăvârșește pe preot deoarece pocăința și rugăciunea fără post sunt considerate a fi neputincioase⁴⁴.

Sfântul Ioan Gură de Aur⁴⁵ vede postul ca o hrană a sufletului: „Postul este hrana sufletului; și după cum hrana trupească îngrașă trupul, tot așa și postul face mai puternic sufletul, îl face mai ușor, îi dă aripi, îl face să stea la înălțime, să se gândească la cele de sus și să se ridice mai presus de plăcerile și dulcelele acestei vieți”⁴⁶, un întăritor, un act care poate aduce mult câștig sufletului. Perspectiva postului este cea a actului cu valoare de răscumpărare. Datorită neînfrânării poftei, strămoșii noștri au fost alungați din rai; prin înfrânare, omul găsește calea spre a se întoarce în paradisul pierdut. Cu toate acestea, el „nu înțelege postul cel obișnuit, ci postul adevărat, adică nu numai înfrânarea de la mâncare, ci încă și înfrânarea de la păcate; căci nu singur postul bucatelor în sine, ci numai postul cel adevărat poate mântui pe om”⁴⁷. Pentru el postul capătă o semnificație mai profundă; dincolo de aspectul său alimentar, el mai trebuie să însemne și o schimbare în comportament, o schimbare a întregii vieți a credinciosului în sensul desăvârșirii sale. Atâta vreme cât în credincios viețuiește ura, postul exterior nu îi folosește la nimic; totuși el recomandă o cumpătare în satisfacerea nevoii elementare de hrană. Învățătura lui subliniază ceea ce Iisus Hristos a afirmat cu privire la acest aspect, luând ca referință evreii care posteau mai cu seamă într-un mod exterior. El le recomandă ca în timpul postului manifestările exterioare să lipsească, doar cele interioare trebuind a fi reprezentante. Postul capătă un sens profund, acela de ajutor spre mântuire, dar nu e suficient un post alimentar, nici chiar un post care să cuprindă toate aspectele cerute (alimentație, băutură, rețineri de la „poftele cele rele”) atâta vreme cât nu schimbă profund credinciosul în sensul desăvârșirii sale morale. „Să postim deci, iubitorilor, în așa chip, ca noi să ne înfrânăm nu numai de la mâncare, ci și de la păcate”, căutând împăcare, făcând acte de milostenie, lăsând ura, neînfrânarea, clevetirea, înjurăturile și sudalmele.

Augustin de Hipona⁴⁸ insistă asupra spiritualizării postului în sensul alegerii alimentelor, dar și a cuvintelor pe care le rostesc credincioșii în această perioadă. Abstenența trebuie să fie una totală, nu numai de la mâncare ci și „de la fărădelegi și de la neiertatele fărădelegi ale veacului și desfătări”.

⁴⁴ Sfântul Vasile cel Mare, *op. cit.*, pp. 7–21.

⁴⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur sau Ioan Chrysostomul (347–407) este unul dintre cei mai importanți părinți ai Bisericii creștine Universale. A fost arhiepiscop de Constantinopol în perioada 397–403 și este considerat a fi unul dintre cei patru doctori ai Bisericii.

⁴⁶ Sfântul Ioan Gură de Aur, „Omiliile la Facere”, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003, p. 10.

⁴⁷ Ioan Gură de Aur, „Omiliile la Postul Mare”, Ed. Anastasia, Timișoara, 1997, p. 36.

⁴⁸ Augustin de Hipona (354–430), teolog și filosof creștin, este considerat de către Biserica Occidentală unul dintre cei patru doctori și cinstit ca sfânt în toate confesiunile creștine, cu excepția Ortodoxiei care îl celebrează ca Fericitul Augustin.

Extinderea abstenenței alimentare la cea a faptelor nu este suficientă; e nevoie de o extindere și la nivelul lucrurilor sufletului (cugetări, simțiri, oftări, întreprinderi). Înfrânarea specifică postului cuprinde și înfrânarea gurii „de la vorbe deșarte, de la sudălmii și blesteme, clevetiri, defăimări; ochii să nu caute cu vicleșug, spre încătușarea sufletului; mâinile voastre să nu se atingă de averea străină, nici picioarele să nu umble în calea celor fără de lege”⁴⁹.

Putem să afirmăm fără teama de a greși că marii teologi au prescris atât un post al trupului, cât și unul al sufletului.

Sfântul Grigore de Nazianz⁵⁰ recomandă, în privința postului alimentar, o adaptare la puterile fiecărui credincios în parte – „noi conformăm postul cu puterile noastre”⁵¹ pentru a nu face credinciosului mai mult rău decât bine. El pune accentul mai mult pe partea morală și spirituală a acestui tip de pietate decât pe cea fizică.

a) Postul, ca element de pietate creștină, în viziunea marilor teologi ai Bisericii Universale

Sfântul Efrem Sirul⁵² încercând să dea sfat tinerilor monahi întreabă: „Ce este mai bine? A te desfăta în puținele zile și pofta trupului a o face și a te lipsi de viața cea veșnică? Lumea aceasta trece, la fel și pofta ei, de petrecerea veșnică se vor bucura, însă, doar cei ce fac voia lui Dumnezeu”⁵³. Pentru el, postul sau stăpânirea pântecelui este calea prin care omul poate să își stăpânească și privirea și cugetul, cale care asigură viața cea veșnică. Deși vorbește despre post ca despre o practică specifică vieții monahale, el îl recomandă ca mijloc de educare a sufletului, mijloc prin care acesta să domine trupul. La fel, el critică beția care este văzută drept cale pentru pierzanie. Una dintre patimile care împiedică omul pe calea desăvârșirii sale este, conform celor afirmate de Sfântul Efrem Sirul, cea a îmbuibării pântecelui; cu toate acestea, înlăturarea ei nu asigură mântuirea; pentru acesta este nevoie de o detașare de cele trecătoare, corelată cu o atașare de cele veșnice, cu o continuă aspirație către desăvârșire, la această desăvârșire contribuind și postul.

Ioan Scărarul⁵⁴ vede în post „o silire a firii și o tăiere împrejur a dulceții gâtlejului, curmarea aprinderii, alungarea gândurilor rele și eliberarea de visări, curăția rugăciunii și luminătorul sufletului, paza minții, înmuierea învârtosării, ușă străpungerii inimii, suspinul smerit, zdrobirea veselă, încetarea multei vorbiri, începutul liniștii, străjerul ascultării, ușurarea somnului, sănătatea trupului, pricinuitoarea nepătimirii, iertarea păcatelor, ușa

⁴⁹ DJAN Cluj, Fond 1187, *Arhive Personale A-V*, Dosar nr. 86/1963–1889, nenumerotat, circulara nr. 511/1871, emisă de Ioan Vancea de Buteasa.

⁵⁰ Grigorie de Nazianz (329–390), cunoscut și ca Grigore Teologul, a fost un mare sfânt părinte și învățător al Bisericii, fiind considerat unul dintre cei patru doctori ai acesteia.

⁵¹ Silvestru Bălănescu, *Despre Sfântul și Marele Post*, în „BOR”, nr. 2, an II, 1875–1876, p. 394.

⁵² Sfântul Efrem Sirul (306–373/379), teolog creștin al secolului al IV-lea și prolific scriitor de imnuri, este considerat de întreaga Biserică sfânt, dar mai ales de către sirieni.

⁵³ Sfântul Efrem Sirul, „Cuvinte și învățături”, Ed. Bunavestire, Bacău, 1998, pp. 93–94.

⁵⁴ Ioan Scărarul (579–649) a fost teolog și călugăr, viețuind pe Muntele Sinai.

și desfătarea raiului”⁵⁵. Dimensiunea care ni se înfățișează în cuvintele lui este una spirituală dar și fizică, prin amintirea sacrificiului la care este supus trupul pentru desăvârșirea în viața cea de pe urmă și care este văzut ca unul minor în comparație cu câștigurile care se pot obține de pe urma respectării aceste legi.

Sfântul Teodor Studitul⁵⁶ consideră postul ca pe o cale sigură prin care omul își poate dobândi iertarea păcatelor și un loc privilegiat în viața de dincolo: „Fraților, voi știți că prin astfel de post și prin părăsirea bucatelor gustoase ale lumii, adică prin postirea de carne, de vin, de băi și de alte multe mâncări, se gătește vouă dumnezeiescul rai, în care gustați rodul vieții și al nemuririi, dulceața duhului, frumusețea nespusă și nesocotită a bunătăților veșnice, dobânda și mântuirea noastră”⁵⁷.

Un scriitor anonim al secolului al XV-lea, reluat de Toma Chiricuță, recomandă: „În tot ceea ce este trecător preferă totdeauna să ai mai puțin decât mai mult”⁵⁸. Această expresie trimite spre aspirația spre veșnicie a credincioșilor.

Simeon al Thesalonicului⁵⁹ vede în post „o dorință a credinciosului de a se apropia de modul de viață înțergesc, ca și de Dumnezeu, de a-I plăcea și de a se asemăna cu El, căci nici Dumnezeu, nici îngerii nu au nevoie de hrană”⁶⁰. Teologul mai sus citat ne reprezintă postul doar ca fapt exterior de pietate, prin dimensiunea lui alimentară care se face văzută tuturor și care poate pune în legătură cu modul de viață exterior a îngerilor și a lui Dumnezeu. Nu trebuie neglijat totuși aspectul interior al postului care, de asemenea, este specific îngerilor și lui Dumnezeu: înfrânarea de la păcate de orice fel (ale trupului, ale sufletului), săvârșirea milei, încercarea de a fi mai buni. Toată literatura teologică scrisă pe problema postului se învârtă în jurul unui concept regăsit în toate religiile, cel al *imitatio dei*, fie că este vorba de imitarea modului de viață a lui Iisus, care a postit înainte de a-și începe viața publică, fie că e vorba de imitarea modului de viață înțergesc sau Dumnezeiesc prin detașarea credinciosului de natura umană, care tinde să îl subjege și să îl împiedice pe calea spre desăvârșire, spre calea spre Creator, spre care tinde.

4. Postul în gândirea teologică transilvăneană în Epoca Modernă

Postul, ca mijloc de pietate creștină, a suscitât interesul tuturor teologilor, din cele mai vechi timpuri până astăzi. Preocuparea principală a acestora a fost aceea de a cultiva un interes sporit pentru această practică, pentru a asigura mântuirea celor ce se aflau în păstoria lor. Toate scrierile

⁵⁵ Ioan Scărarul, *Scara Dumnezeiescuii urcuș*, în „Filocalia”, vol. IX, Ed. Humanitas, București, 2002, p. 219.

⁵⁶ Sfântul Teodor Studitul (759–826) a fost un teolog și innoğraf cinstit în Biserica Ortodoxă.

⁵⁷ Sfântul Teodor Studitul, „Cuvinte Duhovnicești”, Ed. Episcopiei, Alba-Iulia, 1994, p. 130.

⁵⁸ „Urmarea lui Hristos”, ediție îngrijită și prefată de Toma Chiricuță, Ed. Bunavestire, Bacău, 1997, p. 143.

⁵⁹ Simeon al Thesalonicului, arhiepiscop (+1429), reprezentant de frunte al ierarhiei și teologiei grecești din perioada finală a istoriei Bizanțului.

⁶⁰ Pavel Grosu, *Din cugetările Sfînților Părinți despre post (după texte rusești)*, în „Glasul Bisericii”, 1957, nr. 3, pp. 147–150.

cu privire la post accentuează anumite aspecte care par deficitare în societatea din care sunt emise, de aici rezultând gradul în care era îndeplinită a doua poruncă bisericească.

Predicatorul Săteanului Român publică un articol despre post în care îl definește ca: „... este pacea sufletului nostru, podoaba bătrâneților, îndreptătorul tinereții, învățător, conținerea, frumusețea și diadema fiecărui bătrân. Este plugul ce răstoarnă în sufletul nostru breasla sfîntenie, cheia prin care se încuie iadul, moartea păcatului”. Postul și rugăciunea sunt văzute ca fundamentul virtuții creștine și a sfînteniei⁶¹. Această definiție leagă doctrina postului prescrisă de marii teologi ai lumii creștine de doctrina postului prescrisă de gândirea teologică transilvăneană în ceea ce privește definirea lui și delimitarea scopului în virtutea căruia se respectă. Textul se prezintă, în primul rând, ca o pledoarie pentru respectarea acestei porunci bisericești care reprezintă calea spre desăvârșire.

Gândirea teologică ortodoxă

Urmând exemplul celor trei mari ierarhi și al marilor teologi de-a lungul timpului, ierarhii ortodocși ai timpurilor moderne susțin practica postului atât prin scrierile lor cu caracter dogmatic cât și prin pastoralele și circularele pe care le trimit către preoți și credincioși. Ei susțin latura morală a acestei practici, fără a o neglija pe cea fizică.

Andrei Șaguna, în predicile sale, luând citat din Evanghelia lui Luca, insistă asupra necesității respectării legii a doua bisericească, conform cu canoanele multiseculare, deoarece „desfătările în mâncări și în beții, în umblete pe căi necinstite și necurate”⁶² au urme păgubitoare, așa cum afirmă și Luca la capitolul 21, versetul 34, când avertizează creștinii în privința apropierii sfârșitului și a necesității de pregătire în vederea acestuia.

Miron Romanu accentuează faptul că îmbuibarea dă naștere unui mare număr de păcate, care nu pot conține decât urmând strict regulile postului și ale cumpătării, o virtute pe care fiecare credincios ar trebui să o cultive pentru a se împăca cu Dumnezeu și pentru a răscumpăra păcatul primordial⁶³.

Pastorală pentru posta lui Ioan Mețianu îndeamnă credincioșii să respecte postul, ca prin el să subjuge spiritualului partea umană. „Prin post să ne reținem de la mâncăruri întăritoare, cari întărită poftărele cele rele ale trupului, în contra înțeleptelor sfaturi ale sufletului”⁶⁴. El motivează această nevoie de înălțare spirituală prin cuvintele sfinților părinți, subliniind necesitatea ca preoții, în virtutea statutului lor de oameni ai bisericii, să ofere un bun exemplu, demn de urmat pentru cei care vor să se împărtășească de cele veșnice.

Barbu Constantin vorbește despre post ca despre o virtute creștină care îmbină abstenența fizică, alimentară, cu cea de ordin moral și spiritual, de la toate lucrurile lumești și de la toate dorințele cele rele. Scopul final al

⁶¹ Despre post în „Predicatorul Săteanului Român. Foaia basericesca”, nr. 1, cursul II, anul 1876.

⁶² Andrei Șaguna, „Predici”, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române Cluj, Cluj-Napoca, 1945, pp. 144-147.

⁶³ Miron Romanu, „Confesiunea ortodoxă”, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1877, pp. 153-154.

⁶⁴ Ioan Mețianu, „Pastorală pentru post”, Tiparul tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1910, p. 8.

acestei abstenențe este acela de a ucide poftele cele rele și de a căpăta darul lui Dumnezeu prin meditație profundă și rugăciune folositoare⁶⁵.

Silvestru Bălănescu face o adevărată incursiune în tot ceea ce a însemnat postul în Istoria Bisericii Ortodoxe, insistând pe modul în care au fost impuse fiecare dintre ele, evoluția lor, importanța și nu în ultimul rând asupra conduitei pe care trebuie să o adopte fiecare credincios în timpul postului. El insistă asupra utilizării cu cumpăt și a mâncării de post care poate dăuna la fel de mult ca și mâncarea de dulce, nelăsând trupul ușor pentru a putea lucra în folosul mântuirii sale. „Omul nu este numai trup, ci partea cea mai bună, mai nobilă a naturii omenești este sufletul. Așa cum trupul este înfrânat, trebuie să înfrânăm și sufletul, mai cu seamă, chiar. A posti înseamnă a nu întrebuința mâncare de dulce, iar mâncarea de post pe care o întrebuințăm să fie cât mai puțină, dar să ne păzim și sufletul de fapte și chiar de gândurile și sa-l înălțăm prin rugăciune la Dumnezeu”⁶⁶.

Gândirea teologică greco-catolică

Credincioșii greco-catolicii, în aceeași măsură ca și cei ortodocși, au cultivat practica postului ca element de pietate creștină. În acest sens, ierarhii au încercat, prin mijloacele ce le-au stat la îndemână, să dea sfat pentru cler și credincioși în sensul respectării acestor reguli cât mai aproape de spiritul Evangheliei.

Importanța postului este subliniată și de Ioan Vancea de Buteasa în Circulara nr. 511, emisă în 1871⁶⁷. El îndeamnă la post sub forma unei practici a *imitatio dei*, deoarece și Iisus Hristos a postit, la fel și fețele importante ale Vechiului Testament (Moise, Împăratul David, Ninivitenii, Ezra). El mai prezintă postul și ca o poruncă divină, dată lui Adam, în încălcarea căreia rezidă *păcatul strămoșesc*, dar și ca pe o acțiune de penitență sau de mortificare, de întoarcere la Dumnezeu, de vindecare de păcate.

El introduce un nou concept, acela de post natural, echivalent al postului euharistic, formă a postului care se ține de către credincioși înainte de împărțășanie și de către preoți înaintea slujirii Sfintei Liturghii și care, în vechime, era ținut înainte de botez de către catehumeni. Ritul bizantin rânduiește post euharistic obștesc în Ajunul Nașterii Domnului și în Ajunul Botezului Domnului, zile în care, în vechime, catehumenii primeau botezul în noua credință.

O altă noutate pe care o găsim în rândurile acestei circulare se referă la categoriile de persoane care sunt exceptate de la a ține post negru în perioadele prescrise de Biserică în acest sens. Astfel, el recomandă să fie exceptați de la ajunare copiii și adolescenții în creștere, până la vârsta de 21 de ani, bolnavii și bătrânii, dar și cei ce se deprind cu munci grele. Pe lângă categoria copiilor, a bolnavilor și a neputincioșilor, categorii care au făcut din totdeauna excepție de la

⁶⁵ Barbu Constantin, *op. cit.*, p. 153.

⁶⁶ Silvestru Bălănescu, *Vorbirile preotului de sat către poporeni săi. Pentru post*, în „BOR”, nr. 8, mai, an IV, 1875, pp. 488–490.

⁶⁷ DJAN Cluj, Fond 1187, *Arhive Personale A-V*, Dosar nr. 86/1963–1889, nenumerotat, circulara nr. 511/1871, emisă de Ioan Vancea de Buteasa.

regulile postului, această prevedere mai exceptează și persoanele în creștere și pe cele care depun muncă grea; se observă prin această prevedere o relaxare vizibilă în modul de concepere a postului alimentar. Această mișcare înspre relaxarea acestor prevederi a continuat, iar la începutul secolului XX Nicolaie Brânzeu, un teolog de la Blaj, a susținut necesitatea schimbărilor prescripțiilor care au fost instituite pentru a fi ținute de către călugări, nu de către țărani care muncesc din greu. El cere o ușurare a postului tradițional prin reducerea numărului de zile de post și prin „ușurarea materiilor oprite”, pentru ca noul regim alimentar prescris să se poată integra cu ușurință în traiul oamenilor de rând⁶⁸.

Postul, ca virtute sau element al vieții creștine, a fost prescris multă vreme sub pedeapsa caterisirii pentru cei din rândul clerului și pentru slujitorii bisericii și sub pedeapsa afurisirii pentru credincioși. Epoca la care ne raportăm este una preponderent rurală și impregnată adânc din punct de vedere religios, care tinde înspre o respectare scrupuloasă a tot ceea ce ține de exteriorizarea acestor practici de pietate, deoarece pedeapsa care se prefigura pentru fiecare dintre ei, cea a lipsirii de Sfânta Împărtășanie, era considerată una foarte gravă. Acest motiv, dar nu numai acesta ci și acela al economiei gospodăriei țărănești, ne îndeamnă să credem că această practică era larg respectată, chiar dacă putem observa în cadrul circulelor emise pe această temă că de cele mai multe ori lipsește elementul spiritual, motivația profundă care ar trebui să însoțească orice fel de act de pietate.

Literatura teologică a vremii menționa arareori interdicțiile ce se impun în post, regimul alimentar recomandat, tipul de post recomandat în anumite zile sau anumite perioade, ceea ce ne face să credem că aceste prescripții sunt atât de adânc impregnate în cultura teologică a omului simplu, încât e superfluă menționarea lor.

Observăm că aceste prescripții apar totuși în literatura teologică greco-catolică, iar motivația este una cât se poate de simplă: încercările repetate de relaxare a prescripțiilor, venite pe filieră latină, impuneau stabilirea clară a regulilor de urmat atât pentru credincioși, cât și pentru clerici.

Ca suport al afirmației că postul reprezintă un element de definire a românilor în raport cu celelalte etnii conlocuitoare, aducem exemplul cel mai elocvent: rezistența la schimbare ce s-a manifestat în cadrul Bisericii Greco-Catolice. Clericii au adus întotdeauna ca motivație a relaxării lente a postului rezistența opusă de credincioșii care considerau postul un element de definire a lor în opoziție cu păgânătatea, dar și cu celelalte etnii conlocuitoare.

Despre calendarul bisericesc se afirmă, la fel ca și despre cel agricol, că a dat ritmicitate vieții. Timpul se împarte între timp profan și timp sacru, fiecare dintre aceste registre exercitând o anumită influență asupra celuilalt. Din cele mai vechi timpuri oamenii au trăit existența lor în funcție de momentele importante din aceste două registre, ca după un tipar bine stabilit, care îi duce în final spre o altă viață mai bună sau mai puțin bună, în funcție de faptele fiecăruia. Postul, ca timp de interferență între sacru și profan, timp al restricțiilor și al

⁶⁸ Nicolaie Brânzeu, *Biserica românească în veacul XX*, în „Unirea”, nr. 15, anul XVII, 1907, pp. 138-139.

meditației profunde asupra naturii umane, nu a ritmat numai aspectele legate de viața spirituală, ci și aspectele legate de viața de zi cu zi, datorită interdicțiilor legate de căsătorie, petreceri, joc. Importanța postului, ca element de pietate, este sporită de această interfață vizibilă a lui. El a influențat nu numai alimentația și stilul de viață creat datorită acesteia, ci și întreaga societate rurală, dar și urbană până la un anumit punct; de aceea, studierea acestui aspect ca element al vieții cotidiene este de o mare însemnătate și poate naște o multitudine de probleme, care nu se opresc la acest sector al istoriei, ci se extind și asupra altora.

LE JEÛNE - ORIGINES, RÈGLEMENTATION, ÉVOLUTION. ÉTUDE DE CAS - TRANSYLVANIE À LA FIN DU XIX SIÈCLE ET AU DÉBUT DU XX SIÈCLE

- Résumé -

Mots-clés: post, canoane, religie prescrisă, Transylvanie, siècle XIX, XX.

Le jeûne est un élément essentiel de la piété byzantine. Les pratiquants ne consomment pas des aliments d'origine animale, ne dansent pas, ne s'épousent pas, s'abstiennent de la vie sexuelle pendant cette période. La raison pour se priver de toutes ces choses réside dans l'essai de s'approcher du Dieu et de ses anges et ça c'est très important dans la doctrine de l'Eglise.

Cet étude veut établir les origines du jeûne, sa réglementation et l'évolution qu'on a ait à travers des siècles, mais, plus important, on veut établir son évolution dans l'espace transylvain et la manière dans laquelle on a été respecté par les chrétiens orthodoxes et gréco catholiques.

Même si on se rencontré dans presque toutes les religions et ses origines se trouvent dans des rites funéraires anciens, on est considéré comme un symbole de la continuité des pratiques de piété du rite byzantin et y est perçu comme une marque identitaire des roumains vivant au Transylvanie en rapport avec les ethnies convives, les hongrois ou les allemands. Ayant pour base la littérature théologique du monde orthodoxe, les clercs de Transylvanie, à travers des sermonnes, des circulaires, des études ont essayé d'imposer une facette spirituelle à cette pratique. Ils ont fait cela parce qu'on sait que les roumains considèrent que la pratique du jeûne alimentaire, accompagné par des autres gestes visibles suffisaient pour se considérer des chrétiens.

Le jeûne est largement respecté dans la Transylvanie de la fin du XIXe siècle et le commencement du XXe siècle, mais les Roumains respectent plus les prescriptions alimentaires que les prescriptions morales attachés.

EVOLUȚIA NUMERICĂ A POPULAȚIEI DIN ZONA PERIURBANĂ ORAȘULUI NĂSĂUD (1720–2002)

Paula BURDEȚI

Populația din zona studiată aparține orașului Năsăud, care are în componență și cartierele Lușca și Liviu Rebreanu, precum și comunelor Dumitra (incluzând satele Cepari și Târpiu), Rebrîșoara (cu satele Gersa I, Gersa II, Poderei), Salva, Runcu Salvei (comuna a fost înființată în anul 2005) și Nimigea (cu localitățile Nimigea de Jos, Florești, Mintiu, Mititei, Mocod, Mogoșeni, Nimigea de Sus și Tăure).

1. Evoluția numerică a populației în secolul al XVIII-lea, în lumina conscripțiilor fiscale din Districtul Bistriței

În studierea evoluției demografice a Districtului românesc al Bistriței, sursele folosite de cercetători au fost, în principal, conscripția fiscală din 1720–1721, recensământul din 1784–1786 și centralizatorul conscripției fiscale din 1750¹.

Pompei Boca menționa că a ales primele două surse documentare, deoarece pentru calcularea dinamicii populației s-au folosit numai datele demografice care aveau caracter oficial, iar pe baza lor a fost posibilă stabilirea numărului de locuitori pentru toate localitățile. Deoarece în conscripția fiscală de la 1720 au fost înregistrați capii de familie, în estimarea numărului de locuitori existenți în acea perioadă în Districtul românesc al Bistriței, cercetătorii Pompei Boca și Mircea Mureșianu au pornit de la calcularea numărului membrilor unei familii prin aplicarea diferiților indici, ținând seama de criteriile demografice stabilite pentru evaluarea populației pe baza conscripțiilor medievale². Conform acestora, se calculează câte 6 membri familiilor de preoți și la cetățenii contribuabili, câte 5 membri la familiile contribuabililor sași liberi, români, mineri, militari și țigani, câte 4 membri la familiile peregrinilor și câte 3 membri în cazul văduvelor³.

Aceiași coeficienți pentru stabilirea numărului de membri ai unei familii a aplicat și Mircea Mureșianu, care consideră că o astfel de apreciere

¹ Florin Valeriu Mureșan, „Satul românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea”, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2005, p. 79.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 331.

nu depășește, teoretic, o eroare de 5%. Autorul subliniază însă subiectivismul unor astfel de calcule, în condițiile în care este posibil ca nu toate gospodăriile risipite în munți să fie înregistrate⁴.

Pornind de la aceeași sursă, s-a estimat diferit populația districtului existentă la 1720, este vorba de 17.858 de locuitori la Pompei Boca și 18.248 de locuitori la Mircea Mureșianu. Diferențe mari s-au constatat și la o comparație între populația estimată la 1720 de către Mircea Mureșianu și cea calculată pe baza tabelelor de dare, la care s-a aplicat același coeficient de populație⁵.

Tabel nr. 1

Nr. crt.	Localitatea	Numărul contribuabililor după registrul de impozit din 1720	Numărul de locuitori dedus după registrul de impozit.	Numărul de locuitori estimat de Mircea Mureșianu
1	Mocod	143	715	506
2	Mițitei	74	370	448
3	Salva	119	595	755
4	Runc	46	230	284
5	Năsăud	137	685	693
6	Rebrișoara	117	585	878

Compararea populației estimate pe baza datelor furnizate de tabelele de impunere din arhiva orașului Bistrița cu numărul de locuitori calculat de Mircea Mureșianu pentru anul 1720. (Surse: Florin Valeriu Mureșan, „Satul Românesc din nord-estul Transilvaniei ...”, p. 80, tabelul nr. 4; Mircea Mureșianu, „Districtul grăniceresc ...”, p. 124, tabelul nr. 1).

Diferența poate fi explicată, pe lângă cauzele ce au stat la baza subiectivismului enunțat de autori la estimarea populației și prin faptul că în tabelele de dare erau trecuți doar cei ce plăteau impozite, făcându-se abstracție de cei scutiți.

Tabel nr. 2

Nr. crt.	Localitatea	Nr. contribuabililor în tabelele de impunere 1711	Nr. contribuabililor în tabelele de impunere 1760	Creșterea numărului contribuabililor 1711-1760	Media anuală de creștere	Rata de creștere %
1	Mocod	75	188	113	2,30	150,00
2	Mițitei	41	105	64	1,30	156,09
3	Salva	50	228	178	3,60	356,00
4	Runc	29	114	85	1,70	293,00
5	Năsăud	69	248	179	3,60	259,42
6	Rebrișoara	137	306	169	3,40	123,35

Evoluția populației contribuabile din DRB între anii 1711 și 1750.

⁴ Mircea Mureșianu, „Districtul grăniceresc năsăudean (1762-1851). Studiu de geografie istorică”, Cluj-Napoca, 2000, p. 123.

⁵ Florin Valeriu Mureșan, *op. cit.*, p. 79.

Din tabel se observă o creștere spectaculoasă a populației în special în localitățile Salva, Runc și Năsăud, creșterea fiind mai mare de 200%.

Înregistrarea acestor valori, într-o perioadă relativ scurtă de timp, se încadrează în valorile existente la nivelul Principatului Transilvaniei, când, într-un interval de 81 de ani (1714–1795), rata de multiplicare a populației a fost de 167,45%⁶, dar și ale Europei secolului al XVIII-lea, când se dublează populația continentului⁷, datorată mai ales dinamismului zonelor de „frontieră”.

2. Evoluția populației între anii 1850–1851 și 2002

În cunoașterea populației din spațiul actual al județului Bistrița-Năsăud și implicit al zonei de care ne ocupăm, pentru secolul al XIX-lea, de mare importanță este recensământul din anii 1850–1851, efectuat de către autoritățile austriece la scara întregului Imperiu Habsburgic⁸.

Începând cu secolului al XX-lea recensămintele devin din ce în ce mai dese și mai exacte, fapt ce oferă și posibilitatea unei evaluări mai precise a populației din zonă.

Tabel nr. 3

Nr. crt.	Localitatea	Totalul populației la recensământul din									
		1850–1851	1910	1930	1941	1948	1956	1966	1977	1992	2002
1	Năsăud	2020	4788	4788	4438	4950	5725	6620	8610	12176	10582
2	Dumitra	3390	3671	3360	3506	3370	3645	3784	4112	4142	4536
3	Nimigea	4152	6152	6462	6617	6493	6749	6505	6203	5522	5522
4	Rebrișoara	1695	3423	4129	4630	4618	4926	5370	5119	4987	4739
5	Salva	1927	3188	3471	3764	3887	4157	4485	4507	4770	4402
Total		13184	21222	22210	22955	23318	25202	26764	28551	31597	29781

Evoluția populației între anii 1850–1851 și 2002

Prima parte a secolului al XX-lea se caracterizează printr-o creștere mai lentă a numărului de locuitori, fapt datorat mai multor cauze : scăderea natalității, numărul mare de decese din Primul Război Mondial, emigrările, condițiile de trai, molime etc. La recensământul din 1930 erau în zona analizată 22.210 locuitori, ritmul de creștere al populației în perioada 1850–1930 fiind de 0,68%.

⁶ Ladislau Gyémánt, *Evoluția situației demografice a Transilvaniei în sec. al XVIII-lea*, în „Crisia”, XX, 1990, pp. 178–193.

⁷ Pierre Chaunu, „Civilizația Europei în secolul luminilor”, vol. I, București, 1986, p. 95.

⁸ Pompei Boca, *Structura etnică a populației județului Bistrița-Năsăud la recensământul din 1850–1851*, în „File de Istorie”, VI, Bistrița, 1989, pp. 150–170.

În perioada 1930-1948, ritmul de creștere este de asemenea foarte redus (0,05%) ca urmare a celui de-al Doilea Război Mondial, suprapunându-se acestei perioade și foametea din anii 1945-1947.

În intervalul 1948-1956 ritmul de creștere a fost de 0,13% pe fondul creșterii natalității, reducerii mortalității, consecință a progresului economic după cel de-al Doilea Război Mondial.

A doua jumătate a secolului al XX-lea se caracterizează printr-o creștere continuă a numărului de locuitori, exceptând perioada 1959-1966, creșterea numerică a populației fiind atenuată din cauza reducerii natalității, ca urmare a legalizării avortului la cerere, ritmul de creștere fiind de 0,06%.

În anul 1966 numărul populației în zonă era de 26.764, cu 4.554 de locuitori mai mult decât în anul 1930, cu un ritm de creștere de 0,2%.

Între anii 1966-1977 ritmul de creștere a populației a fost de 0,07%, situație contradictorie politicii demografice a regimului comunist, care interzicea întreruperea sarcinilor, măsură ce a găsit populația total nepregătită.

În perioada 1977-1992, ritmul de creștere a populației a fost de 0,1%, perioadă marcată și de deplasarea populației spre orașele mai apropiate, Năsăud și Bistrița, ca urmare a industrializării forțate.

Tabel nr. 4

Nr. crt.	Localitatea	Ritmul de creștere a populației (%)	
		1966-1992	1992-2002
1	Năsăud	0,83	-0,13
2	Dumitra	0,09	0,09
3	Nimigea	-0,15	0
4	Rebrișoara	-0,07	-0,05
5	Salva	0,06	-0,07

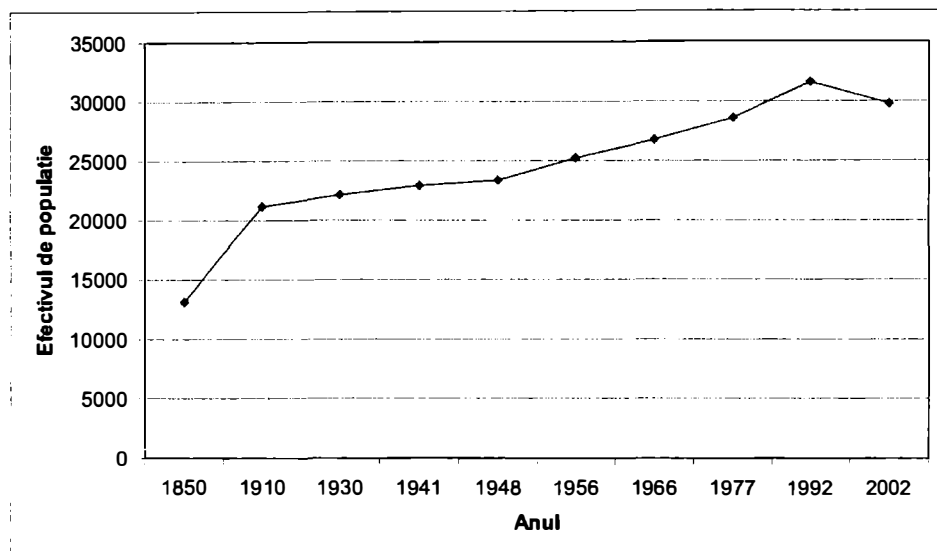
Ritmul de creștere a populației în perioada 1966-2002

Din analiza datelor din tabelul de mai sus, pentru intervalul 1966-1992 rezultă că s-a înregistrat o creștere a populației în localitățile Năsăud, Dumitra și Salva, în celelalte localități fiind evidentă descreșterea populației, exodul rural (migrația populației rurale) fiind determinat de procesul de industrializare forțată și de colectivizare.

Pentru perioada 1992-2002 observăm o creștere lentă a populației comunei Dumitra, o stagnare demografică în cadrul comunei Nimigea și o descreștere a populației în celelalte localități, consecință a reducerii natalității, a îmbătrânirii demografice și a migrației externe.

La recensământul din 2002 se înregistrau în zonă 29.781 de locuitori, cu 1.816 locuitori mai puțini decât în 1992.

Migrarea populației în afara granițelor țării în căutarea unui loc de muncă, scăderea numărului nașterilor, îmbătrânirea populației relevă și pentru viitor o scădere a populației din zonă.

Grafic reprezentând evoluția numerică a populației între anii 1850–2002

NUMERICAL EVOLUTION OF POPULATION IN THE PERIURBAN AREA OF NĂSĂUD (1720–2002)

- Summary -

The population under discussion belongs to the town of Năsăud and its neighbourhoods, Lușca and Liviu Rebreanu, as well as its neighbouring communes: Dumitra (with Cepari and Tărpiu as villages), Rebrîșoara (with Gersa I, Gersa II, Poderei as villages), Salva, Runcu Salvei (commune set up in 2005), Nimigea (with de Jos, Florești, Mintiu, Mititei, Mocod, Mogoșeni, Nimigea de Sus and Tăure as villages).

Population increased in the county in the first half of the 18th century. In studying the evolution of population in the county of Bistrița, the sources used by researchers were mainly the fiscal conscription of 1720–1721, the census of 1784–1786 and the centralizing fiscal conscription of 1750.

Starting from the 20th century, census has become more and more frequent and exact, which enabled a better assessment of the population in the area. Migration abroad, in search for a place of work, decreasing birth rate and population aging reveal and predict a decrease in the number of people in the area.

DETERMINAREA VÂRSTEI PLOPILOR MONUMENTALI DE LA MOCOD ȘI RAFAILA PRIN DATARE CU RADIOCARBON*

*Adrian PĂTRUȚ, Dan Lucian VAIDA,
Floare VAIDA, Maria PETRESCU, Alexandru KERTESZ*

1. Aspecte generale

Plopul de la Mocod. Cel mai mare plop negru (*Populus nigra*) din România se găsește la marginea satului Mocod, comuna Nimigea, la 11 km de orașul Năsăud, județul Bistrița-Năsăud. Arborele monumental se află pe marginea drumului județean DJ 179, la o distanță de 16,5 m de malul drept al Someșului Mare. Coordonatele GPS sunt 47°15.710' N, 024°18.085' E, altitudinea 198 m, iar media anuală a precipitațiilor atinge 720 mm.

Potrivit localnicilor, istoria plopului de la Mocod ar fi relativ bine documentată. Era deja un arbore remarcabil la sfârșitul sec. al XVIII-lea, când grănicerii austrieci, care îl foloseau ca punct de observație, au tăiat trepte și au amenajat o masă și scaune pe trunchiul său. Plopul era considerat un ocrotitor al satului, fiind totodată punctul de plecare al cunoscutei serbări populare anuale „Craii de la Mocod” (Fig. 3).

O primă fotografie de la începutul secolului al XX-lea (Fig. 1) prezintă plopul într-o stare de vegetație excelentă, cu coroana aproape intactă. Trunchiul bătrân era acoperit cu gălme mari, ce sugerau imagini de animale, cum este „coama de leu”. Începând cu anii 1940, arborele a început să piardă succesiv mai multe ramuri mari (Fig. 2).

În 1986, plopul a fost incendiat de un grup de pescari, iar trunchiul și coroana sa au fost sever afectate. În 1990, acesta a fost din nou incendiat de o colonie de rromi nomazi, care își găsiseră adăpost în cavitatea sa și sub coroana deja șubrezită. Trunchiul s-a fracturat și o parte din el a căzut. În timpul unei furtuni din 2005, o altă secțiune din trunchi s-a rupt. Partea rămasă se află într-un stadiu relativ avansat de descompunere în porțiunea lipsită de scoarță.

---

* Finanțarea cercetărilor a fost asigurată integral de către CNCS și UEFISCDI, în cadrul proiectului de cercetare PNII-IDEI 2354. Textul de față reprezintă o adaptare în limba română a articolului: Adrian Pătruț, Karl F. von Reden, Dan A. Löwy, Roxana T. Pătruț, D. Lucian Vaida, D. Mărgineanu, *Old Ages of Two Historical Romanian Trees Assessed by AMS Radiocarbon Dating*, „Nuclear Instruments and Methods in Physics Research Section B”, 294, 616-621, 2013.

Fig. 1. Plopul de la Mocod la începutul secolului al XX-lea.

Fig. 2. Trunchiul acoperit cu gălme al plopului de la Mocod în anii 1950 (după I. D. Rusu).

Fig. 3. Tineri în port popular tradițional, participanți la sărbătoarea „Craii de la Mocod”, fotografiați sub plopul secular (cca 1976).

Totuși, din vârful trunchiului deteriorat au crescut ramuri noi, care formează o coroană tânără ce se dezvoltă rapid (Fig. 4).

Primele măsurători ale plopului din Mocod datează din anii 1950. Cea mai înaltă ramură, cu vârful rupt, se înălța la 32 m, iar circumferința trunchiului, măsurată la diferite înălțimi față de sol, sub sau peste gâlmele mari, a variat între 9,50 și 12,15 m. Estimăm că în 1986, când trunchiul era încă intact, circumferința la înălțimea pieptului (1,30 m de la sol) atingea 10,60 m, ceea ce corespunde unui diametru formal de 3,37 m. Trunchiul avea o cavitate mare, cu intrarea spre nord-est, cu baza în formă de elipsă cu axele de 2,0 x 1,2 m și înălțimea maximă de 3,5 m.

În prezent, circumferința trunchiului fracturat este de 7,01 m, din care doar 3,99 m reprezintă partea rămasă din circumferința originală, acoperită de scoarță. Diametrul liniar maxim în zona fracturată este de 3,02 m. Coroana tânără, care mai păstrează două ramuri mari originale, are o înălțime de 18,8 m.

Plopul de la Rafaila.

„Plopul cel Mare”, așa cum îl numesc localnicii, se află la 1,5 m de comuna Rafaila, județul Vaslui, pe un teren mlăștinos din valea Stemnicului (Fig. 5). Vreme de 50 ani, s-a considerat că acesta este un exemplar de plop alb (*Populus alba*). Dar, efectuând o determinare morfologică, a devenit evident faptul că arborele monumental aparține unei specii hibride, fiind un plop cenușiu

Fig. 4. Trunchiul fracturat și coroana nouă a plopului de la Mocod în 2010.

Fig. 5. Plopul cel Mare de la Rafaila în anii 1960 (imagine din colecția Profesor Andone Cumpătescu).

(*Populus × canescens*). Coordonatele GPS sunt 46°46.879' N, 027°21.952' E, altitudinea 198 m, iar valoarea medie a precipitațiilor anuale 511 mm.

Potrivit tradiției locale, „Plopul cel Mare” a fost sădit lângă o fântână prin anul 1475, chiar de către Domnitorul Ștefan cel Mare, care ar fi poposit în acel loc, împreună cu oștenii săi.

Se menționează faptul că, de-a lungul vieții sale îndelungate, plopul ar fi fost trăznit și a ars parțial de mai multe ori. În 1966, el a fost trăznit din nou, în timpul unei furtuni. Două treimi din coroană a ars sau a fost smulsă de vânt,

iar trunchiul s-a despicat, deschizând o cavitate mare. Pentru a proteja trunchiul, cavitatea, care avea un diametru de cca 2 m și o înălțime de aproape 4 m, a fost cimentată. Plopul și-a revenit încă o dată, iar căptușeala cavității s-a desprins în bucăți. Dar, în 1997, el a fost iarăși incendiat de niște copii, care s-au adăpostit de furtună în interiorul cavității și au aprins un foc să se încălzească. „Plopul cel Mare” a ars timp de 24 ore. Trunchiul uriaș s-a rupt și două treimi din el s-au prăbușit pe sol. Din coroana impozantă au mai rămas doar trei crengi, dintre care două au căzut în 2002 și 2007. Plopul va mai viețui până ce ultima ramură rămasă va cădea și ea (Fig. 6).

Fig. 6. Trunchiul fracturat și singura ramură rămasă a „Plopului cel Mare” de la Rafaila în 2010.

„Plopul cel Mare” a fost măsurat pentru prima oară la începutul anilor 1950,

de către profesorul Mandache Leocov. El avea o înălțime de 35 m, o circumferință la înălțimea pieptului de 13,70 m și o coroană impozantă, formată din 3 secțiuni.

Circumferința a atins 14,01 m în 1997, corespunzând unui diametru formal de 4,46 m, înaintea ultimului incendiu major. Prin aceste dimensiuni, plopul cenușiu de la Rafaila devine cel mai mare plop cunoscut dintre toate speciile *Populus* existente în lume. Astăzi, circumferința trunchiului este de 7,62 m, din care 4,49 m reprezintă partea rămasă din circumferința originală.

Diametrul maxim, care este de fapt cea mai lungă coardă, atinge 3,12 m, iar înălțimea singurei ramuri rămase ajunge la 23,7 m.

2. Investigarea științifică

Pentru determinarea vârstei celor doi ploi monumentali, respectiv pentru verificarea veridicității informațiilor locale, păstrate prin tradiție orală, cu privire la importanța lor istorică, am efectuat datarea cu radiocarbon (carbon-14; ^{14}C) prin AMS (spectrometrie de masă cu accelerator) a unor mostre recoltate din trunchiurile lor fracturate și am interpretat rezultatele obținute.

Recoltarea de mostre. Din trunchiul fracturat al plopului de la Mocod s-au recoltat 5 mostre de lemn, numerotate de la M1 la M5 (Fig. 7). Alte 5 mostre, numerotate de la R1 la R5, s-au recoltat din trunchiul fracturat al plopului de la Rafaila (Fig. 8). În ambele cazuri, mostrele s-au recoltat de la înălțimi cuprinse între 1,30–1,37 m.

Din mostrele de lemn s-au extras segmente cu lungimea de 0,5 cm, corespunzând unei adâncimi în lemn de 3,5–4 cm. Segmentele respective au fost pretratate prin metoda acid-bază-acid, separându-se doar celuloza, convertite în cele din urmă în grafit și datate cu radiocarbon prin AMS.

Fig. 7. Pozițiile de recoltare a mostrelor (M1-M5) din trunchiul plopului de la Mocod.

Fig. 8. Trunchiul actual al plopului de la Rafaila și pozițiile de recoltare a mostrelor (R1-R5).

Măsurătorile AMS. Măsurătorile cu radiocarbon s-au realizat în cadrul Facilității NOSAMS a Institutului Oceanografic din Woods Hole, statul Massachusetts (S.U.A.), cu ajutorul spectrometrelor de masă cu accelerator Pelletron® Tandem 500 kV și Tandetron 3MV. Valorile fracției carbon modernă, care sunt rezultatul final al analizei cu radiocarbon, au fost corectate pentru fracționare izotopică și convertite în vârstă radiocarbon (vârstă ^{14}C).

Calibrarea paleoclimatică. Valorile fracției moderne, respectiv ale vârstei radiocarbon, au fost calibrate și convertite în ani calendaristici, cu ajutorul curbei de calibrare paleoclimatică atmosferice terestre IntCal09, folosind programul OxCal v4.1 for Windows.

3. Rezultate

Rezultate AMS și vârste calibrate. Frația modernă și vârsta radiocarbon a celor 10 mostre date sunt prezentate în Tabelele 1 și 2. Vârsta radiocarbon și eroarea sa au fost rotunjite la cel mai apropiat an. Valorile vârstei calendaristice calibrate, obținute direct din fracția modernă, sunt și ele prezentate în Tabelele 1 și 2. Pentru a se calcula intervalele de timp calibrate, s-a folosit distribuția de probabilitate $1-\sigma$ (68.2%). Pentru toate cele 5 mostre date, distribuția $1-\sigma$ corespunde mai multor intervale de timp, exprimate în ani calendaristici. În acest caz, probabilitatea unui interval (notat cu aldine/bold) este mult mai mare decât a celorlalte intervale. Acest interval a fost ales ca fiind cel mai probabil interval de timp al mostrei respective.

Pentru a se obține valori unice, s-a calculat o vârstă medie a fiecărei mostre din intervalul $1-\sigma$ cu cea mai mare probabilitate. Vârsta calendaristică a fiecărei mostre reprezintă diferența dintre anul 2011 și vârsta medie obținută din intervalul cel mai probabil. Vârstele calendaristice și erorile corespunzătoare s-au rotunjit la cei mai apropiați 5 ani.

Rezultatele datării mostrelor. Secvența vârstelor celor 5 mostre este în bun acord cu pozițiile lor originale în trunchi, măsurate prin distanța minimă față de scoarță sau exteriorul/extremitatea trunchiului.

În cazul plopului de la Mocod, mostrele laterale M1 și M2, recoltate de la distanțe de 0,14 și 0,22 m de marginea sudică a trunchiului fracturat, au vârste radiocarbon de 64 ± 18 și 125 ± 16 BP (before present, i.e. înaintea anului de referință 1950), ce corespund unor vârste calibrate calendaristice de 105 ± 5 și 155 ± 25 ani. Aceste valori indică viteze de creștere radială a trunchiului foarte scăzute, adică 0,14 m în ultimii 105 ani (în perioada 1905–2010), respectiv 0,08 m în cei 50 ani anteriori (1855–1905), ce corespund la viteze anuale de creștere de doar 1,33 și 1,60 mm.

Tabelul 1. Rezultatele datării cu radiocarbon și calibrării mostrelor din plopul de la Mocod.

Cod mostră	Distanța/ Înălțimea² (m)	Fracția modernă [eroarea]	Vârsta radiocarbon [eroarea] (ani ¹⁴C BP)³	Intervale de timp calibrate 1-σ [probabilitatea] (ani calendaristici)	Vârsta mostrei⁴ [eroarea] (ani)
M1	0,14/1,35	0,9992 [± 0,0022]	64 [± 18]	1708–1718 [10,4%] 1827–1832 [5,0%] 1899–1910 [52,8%]	105 [± 5]
M2	0,22/1,35	0,9846 [± 0,0020]	125 [± 16]	1648–1699 [10,4%] 1721–1732 [7,1%] 1807–1818 [6,9%] 1833–1880 [35,0%] 1916–1928 [8,8%]	155 [± 25]
M3	0,45/1,40	0,9905 [± 0,0031]	158 [± 25]	1669–1691 [12,9%] 1729–1780 [35,1%] 1798–1810 [7,7%] 1925–1944 [12,5%]	255 [± 25]
M4	0,85/1,31	0,9664 [± 0,0024]	275 [± 20]	1528–1544 [19,9%] 1634–1655 [48,3%]	365 [± 10]
M5	0,40/1,38	0,9756 [± 0,0028]	198 [± 22]	1661–1680 [18,1%] 1764–1800 [34,5%] 1939–1952 [15,6%]	230 [± 10]

⁽¹⁾ distanța minimă până la scoarță/ exteriorul trunchiului; ⁽²⁾ înălțimea față de sol; ⁽³⁾ ani radiocarbon (ani ¹⁴C) înaintea anului de referință 1950; ⁽⁴⁾ în 2011.

Tabelul 2. Rezultatele datării cu radiocarbon și calibrării mostrelor din plopul de la Rafaila.

Cod mostră	Distanța/ Înălțimea² (m)	Fracția modernă [eroarea]	Vârsta radiocarbon [eroarea] (ani ¹⁴C BP)³	Intervale de timp calibrate 1-σ [probabilitatea] (ani calendaristici)	Vârsta mostrei⁴ [eroarea] (ani)
R1	0,16/1,35	0,9860 [± 0,0032]	113 [± 26]	1691–1710 [10,7%] 1717–1728 [6,2%] 1811–1890 [44,2%] 1909–1922 [7,0%]	160 [± 40]
R2	0,30/1,35	0,9786 [± 0,0032]	174 [± 26]	1668–1682 [12,0%] 1735–1782 [37,7%] 1798–1805 [5,3%] 1930–1948 [13,1%]	255 [± 25]
R3	1,02/1,30	0,9636 [± 0,0033]	298 [± 27]	1522–1574 [47,0%] 1584–1588 [2,3%] 1626–1647 [26,4%]	460 [± 25]
R4	1,05/1,30	0,9614 [± 0,0028]	316 [± 22]	1522–1576 [46,9%] 1582–1590 [6,4%] 1621–1640 [14,9%]	460 [± 25]
R5	0,10/1,37	0,9763 [± 0,0023]	193 [± 18]	1664–1680 [17,6%] 1764–1800 [32,2%] 1938–1952 [18,4%]	230 [± 20]

⁽¹⁾ distanța minimă până la scoarță/ exteriorul trunchiului; ⁽²⁾ înălțimea față de sol; ⁽³⁾ ani radiocarbon (ani ¹⁴C) înaintea anului de referință 1950; ⁽⁴⁾ în 2011.

Mostra cea mai vârstnică M4 provine de la o distanță de 0,85 m de marginea vestică a trunchiului și are o vârstă radiocarbon de 275 ± 20 BP, ce corespunde unei vârste calendaristice de 365 ± 10 ani.

În cazul plopului de la Rafaila, vârsta radiocarbon a mostrei laterale R1, colectate de la o distanță de 0,16 m de extremitatea sudică a trunchiului fracturat, este 113 ± 26 BP, corespunzând unei vârste calibrate de 160 ± 40 ani. Astfel, creșterea radială medie a trunchiului în ultimii 160 ani (1850–2010) a fost extrem de scăzută, corespunzând unei valori de numai 1 mm pe an. O examinare a trunchiului rămas arată că porțiunea corespunzătoare extremității nordice lipsește. Vârsta radiocarbon și vârsta calibrată a mostrelor R3 și R4 au valori apropiate sau identice. Comparând distanțele mostrelor R3 și R4 față de extremitatea apropiată de fiecare dintre ele, se poate estima că porțiunea lipsă din marginea nordică a trunchiului rămas este de 0,20–0,25 m la înălțimea pieptului. Cele mai bătrâne mostre R3 și R4 sunt separate prin 0,69 m de-a lungul secțiunii fracturate a trunchiului, dar distanțele minime față de porțiunea vestică acoperită de scoarță a trunchiului sunt apropiate, fiind de 1,02 și 1,05 m. Ele au vârste radiocarbon de 298 ± 27 și 316 ± 26 BP, ce corespund ambele unei vârste calendaristice de 460 ± 25 ani.

Vârsta celor doi ploi istorici. Extrapolarea vârstei calibrate a celei mai bătrâne mostre în centrul geometric al trunchiului la înălțimea de recoltare, care este aproximat cu centrul real al trunchiului (măduva), permite determinarea vârstei celor doi ploi uriași.

Cea mai bătrână mostră din plopul de la Mocod M4, cu o vârstă de 365 ± 10 ani, a fost recoltată de la o distanță de 1,10 m de marginea sudică a secțiunii fracturate și la doar 0,85 m de extremitatea vestică acoperită de scoarță a trunchiului. Ținând cont de poziția mostrei M4, diametrul trunchiului fracturat (3,02 m), diametrul trunchiului înainte de fracturare (3,37 m) și diametrul scoarței (0,08 m), se poate calcula, într-o aproximare circulară, distanța de la mostra M4 la centrul geometric al trunchiului, care devine 0,82 m. Astfel, trebuie estimat timpul care a fost necesar trunchiului pentru a ajunge la un diametru formal de 0,82 m, ce corespunde unei circumferințe la înălțimea pieptului de 5,15 m. Cercetările noastre pe exemplare vii și pe cioate de ploi negri din Transilvania arată că aceștia cresc mai repede în primii 70–80 ani de viață și ating o circumferință de 4–7 m la vârsta de 100 ani. Specimenele care cresc foarte rapid au, în general, ramuri groase și trăiesc mai puțin decât cele care cresc mai lent. Potrivit unor fotografii mai vechi, ramurile plopului de la Mocod nu erau prea groase pentru vârsta sa, astfel încât se poate considera că acesta a avut în tinerețe mai degrabă o viteză de creștere relativ lentă sau moderată. Ca atare, se poate estima că el a avut nevoie de 90 ± 20 ani pentru a atinge un diametru de 0,82 m. Adăugând această valoare la vârsta mostrei M4, se obține vârsta calculată a plopului de la Mocod, care este de 455 ± 30 ani. Astfel, plopul negru de la Mocod și-ar fi început lungul ciclu de viață în jurul anului 1555.

În cazul „Plopului cel Mare” de la Rafaila, cea mai bătrână mostră R4, cu o vârstă calibrată de 460 ± 25 ani, a fost recoltată de la 1,15 m de extremitatea nordică a trunchiului fracturat și 1,05 m de flancul vestic. Astfel, la înălțimea de

recoltare a mostrei R4, diametrul secțiunii fracturate a trunchiului este de 3,12 m, excluzând porțiunea lipsă de 0,20–0,25 m spre nord. Considerând aceste valori, alături de diametrul trunchiului înainte de fracturare (4,46 m), grosimea medie a scoarței (0,06 m) și forma oarecum neregulată a trunchiului, apreciem că distanța dintre poziția mostrei R4 și centrul geometric al trunchiului întreg este de 1,00 m. Ținând cont de dimensiunile și vârsta altor plopî cenușii din apropiere, precum și de date din literatură, se poate estima că trunchiul „Plopului cel Mare” a avut nevoie de 100 ± 10 ani, pentru a crește de la germinare până la o rază de 1,00 m. Adăugând această valoare la vârsta mostrei M4, se obține vârsta calculată a plopului cenușiu de la Rafaila, care este de 560 ± 35 ani. Astfel, se poate afirma că „Plopul cel Mare” a început să crească în jurul anului 1450.

Numărarea inelelor anuale.
Vârsta ridicată a celor doi plopî istorici este confirmată de numărarea inelelor anuale pe secțiunea fracturată a trunchiului fiecăruia.

Inelele de creștere, sub formă de benzi transversale, pot fi numărate pe o porțiune de 82% din secțiunea fracturată a trunchiului plopului de la Mocod, excepție făcând zona centrală care este putrezită. Dacă se consideră serii consecutive de 10 inele, lățimea medie a inelelor anuale variază între 0,8 și 3,6 mm.

În cazul plopului de la Rafaila, lemnul secțiunii fracturate are o culoare roșu intens neobișnuită, fiind pigmentată de pete și

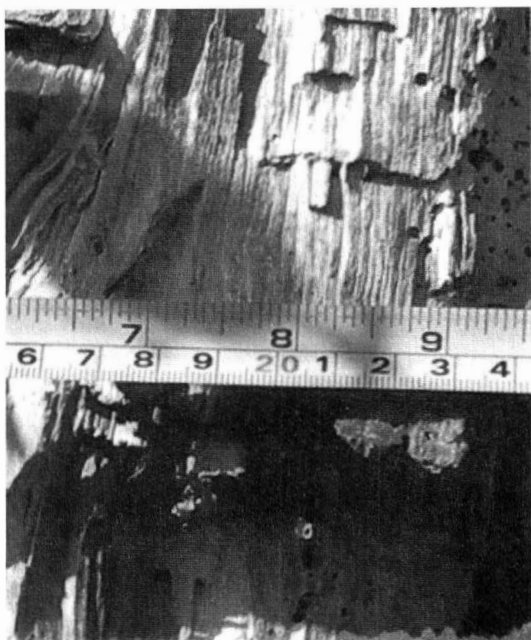

Fig. 9. În secțiunea de trunchi fracturată a plopului de la Mocod, în intervalul cuprins între 7–9 cm de la extremitatea sudică, se pot observa 25 inele anuale.

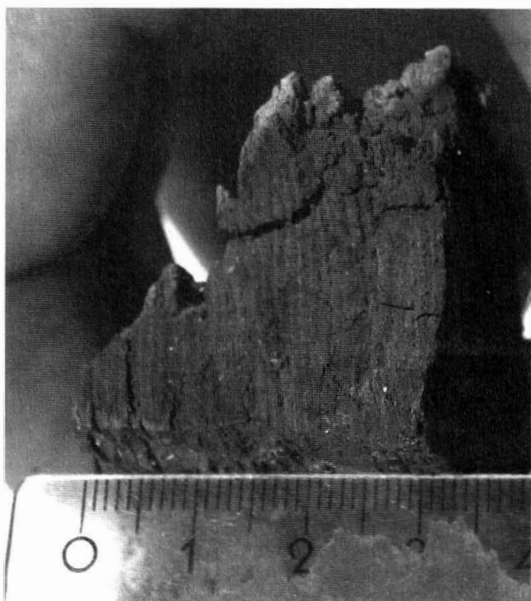

Fig. 10. Pe o bucată de lemn extrasă din zona fracturată a trunchiului plopului de la Rafaila, de la o distanță de 9,8–13,0 cm de extremitatea nordică, se pot număra 32 inele anuale pe o distanță de 3,2 cm.

dungi negre datorită incendiilor recente. Inelele, de fapt benzile anuale transversale, sunt evidente pe o porțiune de 92% din trunchiul fracturat, cu unele lipsuri de-a lungul porțiunilor arse. Distanța medie dintre inelele/benzile observabile este de 0,9–3,6 mm.

Extrapolând inelele/benzile numărate pe întregul diametru al trunchiului fracturat, se obține o valoare de 1090 inele pentru plopul de la Mocod, respectiv 1220 inele pentru plopul de la Rafaila. Aceste valori ridicate, ce depășesc dublul vârstei determinate pentru fiecare arbore în parte, sunt o consecință a formei neregulate a trunchiurilor fracturate, respectiv a distanțelor variabile de la secțiunea fracturată la marginea vestică a fiecărui trunchi acoperită de scoarță. Astfel, unele inele exterioare au fost observate și numărate de mai mult de două ori, în timp ce anumite inele interioare au fost observate și numărate doar o dată sau chiar deloc.

Viteza de creștere radială a trunchiului foarte scăzută din ultimii 100–160 ani și vârsta mostrelor laterale sunt și confirmate de numărătoarea inelelor/benzilor anuale (Fig. 9 și 10).

Astfel, în cazul plopului de la Rafaila, vârsta mostrei R1, recoltate de la o distanță de 0,16 m de extremitatea sudică a trunchiului, este de 160 ± 40 ani. S-au numărat 156 inele/benzi anuale de la capătul sudic al secțiunii fracturate până la o distanță de 0,16 m, de unde a fost recoltată mostra R1.

4. Concluzii

Limita superioară de vârstă a celor mai răspândite specii europene de plop, care sunt plopul negru (*Populus nigra*) și plopul alb (*Populus alba*), este estimată în prezent la 200–300 ani, pe baza examinării cioatelor și resturilor unor specimene bătrâne defuncte. Unele studii recente au încercat să estimeze vârsta unor specimene bătrâne aparținând speciilor americane de plop. Astfel, o mostră recoltată recent din centrul trunchiului unui specimen de *Populus deltoides* din Balville, statul New York (SUA), aflat încă în viață, arată că acesta datează din anul 1699. Un studiu recent pe carote recoltate din specimene bătrâne de *Populus trihocarpa* din zona Morrissey, British Columbia (Canada) au indicat vârste de până la 401 ani. Autorii studiului consideră că ar exista exemplare și mai bătrâne din aceeași specie.

Cercetările noastre asupra plopului negru de la Mocod și plopului cenușiu de la Rafaila demonstrează că exemplare excepționale de plop, care beneficiază de condiții foarte favorabile, pot atinge și chiar depăși vârsta de 500 ani.

5. Observații

Rezultatele prezentate sunt la nivelul anului 2010, când s-au recoltat mostrele și s-a efectuat datarea cu radiocarbon. În anul 2013, cei doi plopi monumentali se află încă în viață, astfel încât la vârstele menționate se pot adăuga cel puțin 3 sau chiar 5 ani, conform convenției de rotunjire a vârstelor

calendaristice la cei mai apropiați 5 ani. Astfel, potrivit datării cu radiocarbon, vârsta actuală a celor doi ploi este 460 ± 30 ani (Mocod) și 565 ± 35 ani (Rafaila).

OLD AGES OF TWO HISTORICAL ROMANIAN TREES ASSESSED BY AMS RADIOCARBON DATING

- Abstract -

Two large Romanian poplars are considered to be associated with significant historical events of the past.

In order to verify these claims, wood samples collected from the broken trunks of the two poplars were radiocarbon dated by AMS. The oldest radiocarbon dates were found to be 275 ± 20 BP for the black poplar of Mocod and 316 ± 22 BP for the gray poplar of Rafaila. These values correspond to calibrated ages of 365 ± 10 and 465 ± 25 years, respectively. The dating results indicate old ages for the two trees, i.e., 455 years for the Mocod poplar and 560 years for the Rafaila poplar. Such age values validate historical information on the two large Romanian trees.

III. RECENZII

Așa cum arată prof. univ. dr. Ioan Bolovan în citatul ales pentru coperta IV-a a lucrării, aceasta „este binevenită din cel puțin două perspective”. Afirmația se referă, pe de o parte, la faptul că volumul pune în valoare extrem de multe documente și manuscrise inedite, iar pe de altă parte, oferă o altă grilă, nouă și incitantă, de interpretare a acestora.

Pornind de la aceste considerații generale, ne permitem să aprofundăm analiza tezei de doctorat a autoarei.

Aceasta a realizat, într-adevăr, o lucrare care aduce o abordare nouă în peisajul istoriografic al zonei năsăudene, atât ca temă, cât și ca mod de abordare.

Se impunea cu atât mai mult acest demers, deoarece pentru tema aleasă servea ca model „de neclintit” o mai veche lucrare, de altfel, meritorie pentru timpul când a fost realizată¹. Fără a intra în detalii privind paternitatea ei² – datorită „inflexibilității” autorilor locali față de o altă „cheie” în abordarea trecutului de aici – subliniem doar faptul că autoarea are meritul de a ne propune un nou mod de cercetare, bazat pe travaliul îndelungat al documentării, analizei și elaborării textului, pe parcursul perioadei de stagiul doctoral.

Prin însăși structura gândită, lucrarea ne oferă câteva capitole incitante, în care se resimte puternic formația pedagogică și de slujitor a școlii a celei care a realizat-o.

În primul capitol, cu o arie generală de introducere în problematica învățământului din zona fostului confiniu militar năsăudean, ne sunt prezentate premisele care au condus mersul instituțiilor școlare de aici. Cadrul legislativ general, cu normativele și legislația aferentă, a fost cel pe care s-a așezat influența benefică a bisericii, știut fiind caracterul confesional al instituțiilor de învățământ de aici³. Alături de impactul major al bisericii, au contribuit la dezvoltarea învățământului tradiția și aplecarea locuitorilor din zonă, în generații succesive, pentru ridicarea prin instrucție școlară. Cu atât mai mul s-a impus acest aspect în perioada analizată, când, o dată cu desființarea confiniului militar, oamenii de aici trebuiau să opteze spre „altceva”, spre noi forme de existență și dezvoltare. Iar opțiunea a fost categorică spre susținerea, sub toate aspectele, a școlarității, a instrucției, în care învățământul

¹ Virgil Șotropa, Dr. Nicolae Drăganu, „Istoria școalelor năsăudene”, Năsăud, 1913.

² Vezi Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind realizarea lucrării „Istoria Școalelor Năsăudene”*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, Bistrița, 2005, X, pp. 251–278; Idem, *Contribuția lui Nestor Șimon la realizarea lucrării „Istoria Școalelor Năsăudene”*, în *Ibidem*, 16, 2011, pp. 165–190.

³ Menționăm că în acest domeniu a fost valorificată și experiența editării circularelor bisericesti în probleme școlare; Mirela Andrei Popa, Aurelia Mariana Dan, „Școală și Biserică. Circulare școlare din Vicariatul Rodnei (1850–1918)”, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2008.

a avut un rol capital. De aceea, analiza scoate în evidență importanța asigurării bazei didactico-materiale, perioada de școlaritate, și un element definitoriu, gradul avansat al utilizării cărții, ca mijloc de informare și cunoaștere.

În mod firesc, următorul capitol arată modul în care autoritățile implicate în procesul educativ - de la nivelul elementar și până la cel gimnazial - au realizat îndrumarea, controlul și evaluarea acestei activități, cât și instrumentele utilizate.

Un capitol aparte tratează dinamica populației școlare, pornind de la reperele demografice și statistice și creionând aspectele cantitative și ipostazele progresului școlar.

Analiza procesului educațional propriu-zis este realizată pe aceleași paliere, de la nivelul primar și până la cel gimnazial. Sunt cercetate scopul, principiile, metodele, formele de organizare, conținutul învățământului, reflectate în planuri de învățământ și programe școlare. La nivelul gimnaziului se face și o radiografiere a corolarului parcurgerii acestuia, concretizat în examenul de maturitate.

Sigur, autoarea nu putea să renunțe total la „clasicismul” cercetărilor zonei. De aceea, următoarele capitole, dedicate rolului dascălului în procesul de învățământ - definit ca artizan al „arcului peste timp” - sau vieții cotidiene, chiar și extrașcolare, a elevilor, se înscriu pe linia unor preocupări permanente aici, de la străduința de a „nemuri” unele personalități, prin includerea în rândul membrilor forurilor academice, până la adevăratele fresce ale structurilor cotidiene, ilustrate plenar de consemnările autobiografice ale lui V. Gr. Borgovan sau Ion Pop-Reteganul.

Chiar înscriindu-se pe această direcție, autoarea aduce prospețimea abordărilor, iar radiografierea profesiei de dascăl este făcută în profunzimea meseriei sale, de la formare, activitate la clasă și extra-didactică, până la analiza nivelului de salarizare și a rolului în comunitatea pe care o slujea. În privința aspectelor vieții cotidiene, surprinde plăcut modul de abordare și prezentare a imaginii mai puțin cunoscute a elevului, aceea din activitățile extrașcolare și, mai ales, din afara „zidurilor” școlii.

Un capitol aparte este dedicat analizei infrastructurii școlare, prezentată pe același palier al evoluției, de la ciclul primar și până la cel gimnazial.

Bibliografia, anexele, indicele de localități și de nume completează și dau consistența necesară lucrării. În special anexele radiografiază și ilustrează toate componentele procesului educațional, probând cu „glasul” documentelor realitățile pe care le prezintă.

Ne aflăm deci, în fața unei alte abordări a trecutului unei zone care „mustește” de istorie. Meritul autoarei constă, în principal, în metodologia aleasă. Având ca suport formarea și activitatea profesională, reușește să prezinte o lucrare încheată, în care cercetarea interdisciplinară dă roade benefice, în care sunt analizate procesele specifice învățământului, atât la nivel orizontal, în extensie spațială, cât și la nivel transversal, pe diferite grade de instrucție școlară, de la nivelul primar și până la „fala” zonei, Gimnaziul.

În alt registru, trebuie subliniat și efortul documentării în arhiva autoarei. Pe linia altor astfel de „căutători” ea se înscrie cu o muncă tenace, de durată și continuă, în descoperirea, descifrarea, analiza și interpretarea documentelor. Cel puțin la nivelul instituțiilor de bază ale zonei: Vicariatul Rodnei, Administrația fondurilor grănicerești și „gimnaziul”, care poartă astăzi numele marelui George Coșbuc, documentarea este exhaustivă și complexă. Această muncă statornică a avut ca rezultat prezentarea veridică a faptelor și acțiunilor din trecut, pe linia unei reconstituiri a structurilor cotidiene. Ceea ce nu este puțin lucru.

Toate acestea sunt realizate prin prisma unei abordări moderne, în care sunt cuantificate truda și efortul unor întregi generații care au fost parte sau au slujit învățământul. Este, așa cum o caracterizează cel de al doilea citat de pe coperta I, aparținând prof. univ. Dr. Nicolae Bocșan, un model de documentare și cercetare, în care documentele sunt interogate din alte unghiuri și perspective, fiind puse „să vorbească mai mult asupra *fondului*, decât a *formelor*”, opinie cu care suntem întru totul de acord.

Considerațiile noastre⁴ expuse sumar ne îndreptățesc să concluzionăm că lucrarea se înscrie într-o „serie” care se definește și se impune în abordarea trecutului unei zone încă prea blocată – mai ales la nivelul cercetării locale, dar nu numai – în clișee de abordare din trecut. „Granița” nășăudeană, prin înnoirile și acumulările câștigate treptat, depășește „granița” metodologică și psihologică a abordării trecutului său.

Rămâne ca perspectiva mai apropiată sau, poate, mai îndepărtată – în funcție de susținerea și continuitatea acestui efort – să ne dezvăluie efectele nebănuite ale acestui început.

Evident, în acest context, meritul autoarei se înscrie la un loc de cinste, și, suntem convinși, ea va continua acest efort, mai ales în domeniul care-i este apropiat, prin pregătirea și activitatea profesională, acela al învățământului. Standardul la care a realizat lucrarea analizată o obligă să fie părtașă la procesul de înnoire a discursului istoriografic despre o zonă deosebită, cu un trecut măreț și cu un prezent care încă așteaptă să se redefiniească, cel puțin în acest domeniu.

Adrian ONOFREIU

⁴ Câteva dintre acestea le-am expus în semnalarea manuscrisului tezei de doctorat; Adrian Onofreiu, „Granița nășăudeană” sau perenitatea unei mentalități, (II), în „Arhiva Someșană”, Nășăud, seria III, IX, 2010, pp. 271-272.

În alăturare, se
vine formulariu de
sora de mandare:
Tese însuși de
aceste Tabele în
tate, spre care scop
tele necesari ale con
incau se corespun
si cu natura lucrur
numa cu datele sim
D falsea evitate de p
Datele deosebi ari
Contributiune le
si sunt de